ΑΘΗΝΑ 16 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1927— 1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1928

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ
ΒΑΣΙΛ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ
Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΥΡΩ ΣΕ ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.
Π. Α. ΦΟΥΡΙΚΗ: ΤΑ ΚΑΛΑΜΑΡΟΧΤΑΠΟΔΑ. (Σὰν παραμῦθι).
Β. ΡΩΤΑ: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ.
ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ: ΚΑΛΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ. (Διήγημα).
ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑ'Ι'ΣΚΑΚΗ.
Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ: ΦΙΛΙ ΚΑΙ ΚΛΑΜΑ. (Διήγημα).
ΕΛΛΗΣ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ: ΘΟΔΩΡΑ. (ἀπὸ τὸ «Ψωροσκολειό»).
Ι. ΤΟΥΡΓΚΕΝΙΕΦ: ΑΜΛΕΤΟΣ ΚΑΙ ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗΣ.
A. FOURNIER: Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΟΥ. (Μυθιστόρημα).

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Στοχασμοὶ παράταιροι. (Τὰ δῶρα). — Λόγια καὶ Πράγματα. — Γύρω ἀπὸ τὰ βιβλία.—Τὸ θέατρο.—Ἡ μουσική.—Οἱ ὁμιλίες.—Φιλοσοφία.—Κοινωνιολογικὰ ζητήματα.—Φιλολογικὰ καὶ Ἱστορικά.—Παιδαγωγικά.—Ἀρχαιολογικά.—Ἰατρικὰ σημειώματα.—Τὸ πολιτικὸ δεκαπενθήμερο.—Οἰκονομικὸ δελτίο.— Γράμματα πρὸς τὴ Σύνταξη.—Ἀλληλογραφία.—Βιβλιογραφικὸ δελτίο.—Μαργαριτάρια ἀπὸ παντοῦ.

ΧΡΟΝΟΣ Β' — ΤΟΜΟΣ Β'

1-2

ΓΡΑΦΕΙΑ ΧΑΡΙΣΣΗΣ ω

ΔΙΠΛΟ ΦΥΛΛΟ—ΔΡ. 12

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ

ΜΕΓΑ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

!!! ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ !!!

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΧΡ. ΓΑΝΙΑΡΗ

= ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3 =

1	Βιλσερ :	Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος.	Δρ. 25
2	Μπέρκσον :	Φαντάσματα καὶ ὄνειρα.	» 20
3	Τίμερκι :	Ἀφροδίσιος ἠθική.	» 30
4	Σμίθ :	Ἡ φιλοσοφία τῆς ἡδονῆς.	» 20
5	Λίππς :	Ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως.	» 20
6	Τρότσκυ :	Ἡ ζωὴ τοῦ Λένιν.	» 35

Σημ.— Εἰς τοὺς ἀγοράζοντας ὅλην τὴν σειρὰν στέλλονται ἀντὶ 150 δραχ. ἐλεύθερα ταχ. τελῶν.

"ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ"

ΔΙΕΘΝΕΣ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΩΝΙΑ ΟΔΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΟΜΗΡΟΥ 8

ΕΙΔΙΚΟΤΗΣ ΕΙΣ ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΣΟΦΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΞΕΝΑ

Ἀπὸ τὸ κλασικὸν ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ τοῦ Μὰρξ Ἐκυκλοφόρησαν οἱ τόμοι Α΄, Β΄, Γ΄.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ **ΖΗΚΑΚΗ**

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Λούβαρη : Νίτσε-Ὁ προφήτης μιᾶς νέας θρησκείας.
» Ἡ θρησκεία τοῦ Βάγνερ.
» Ἐκπαίδευσις καὶ ἀνθρωπισμός.
» Ἀπὸ τὴν χώραν τῶν χιλίων λιμνῶν καὶ τῶν παραμυθιῶν (ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ Φιλανδία).
Σπράγκερ : Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.
Τολστόϊ : Τὰ εὐαγγέλια.
Παναγιωτοπούλου : Γεν. Ἱστορία τῆς Τέχνης (Τ: 3)
Εὐστρατίου : Αἱ τράπεζαι.
Ἰουλίου Βέρν . Τὸ κηνῦγι τοῦ ἀερολίθου.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΣΤΑΔΙΟΥ 42

ΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ - ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Τὸ ἀριστούργημα τοῦ Τολστόϊ

ΑΝΝΑ ΚΑΡΕΝΙΝ

Τόμοι 2 — Δραχ. 60

ΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΡΟ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΟ ΔΩΡΟ

Ὁ χρυσοδεμένος τόμος τῶν

"ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ"

ΠΟΥΛΙΕΤΑΙ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΔΡΑΧ. 100

ΚΑΛΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΔΕΜΕΝΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΠΟΥΛΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΔΡΑΧ. 40

Ἐλεύθερα ταχ. τελῶν.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ : ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ
ΒΑΣΙΛ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΧΡΟΝΟΣ Β΄ - ΤΟΜΟΣ Β΄

15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1927 - 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 1928

ΑΘΗΝΑ

Η ΓΕΝΝΗΣΗ: ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΝΤΥΡΕΡ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Κάθε χρόνο, σὰν καὶ σήμερα, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴ χριστιανωσύνη γεννιέται μέσα στὶς ἐκκλησιὲς ὁ Χριστός. Ὅμως, ἂν καὶ κοντεύουν νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια ἀπὸ τότες ποὺ «πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου» πρωτοχαιρέτησε τὸν ἐρχομό του στὸν κόσμο τοῦτον, ἂν καὶ κάθε χρόνο τέτια μέρα ξανακούγεται ὁ χαιρετισμὸς τῶν ἀγγέλων μέσα στὶς ἐκκλησιές, ὡστόσο πολὺ μακριὰ φαίνεται νὰ εἶναι ἀκόμα ὁ καιρὸς ὅπου θὰ βασιλέψει «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας. Κι' αὐτό, ἐπειδὴς ἀκόμα δὲν ἔχει γεννηθεῖ ὁ Χριστὸς μέσα στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων.

Τὄχουνε μάθει, βέβαια, οἱ περισσότεροι πὼς ὅσο καὶ νὰ βασανίζουνται ὅλη τους τὴ ζωὴ γιὰ νὰ μαζεύουν, σὰν ἔρθει κάποια ὥρα, ὅλα ὅσα εἶχαν ὡς τότες μαζέψει, θὰ σκορπιστοῦν. Κι' ὅμως δὲν παύουν νύχτα-μέρα νὰ μαζεύουν. Ἄλλος χρυσάφι, ἄλλος δόξα καὶ τιμές, ἄλλος σοφία. Ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὸ πιὸ ἀκριβὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι δίχως ἄλλο ἡ σοφία του. Μόλις ὅμως φανερώθηκε ἡ Ἀγάπη στὸν κόσμο, ὅλη ἡ γνώση καὶ ἡ σοφία ποὖχαν μὲ μόχθον πολὺ μαζέψει οἱ ἀνθρώπινες γενιὲς ὡς τότες, σκορπίσαν εὐθὺς σ' ἕναν της λόγο μονάχα: «ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις».

Μεγαλύτερο ἀναποδογύρισμα στὶς «ἀξίες», δηλ. σὲ ὅ,τι μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο εἶχαν κατορθώσει νὰ περιμαζέψουν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ τὸ βάλουν σὲ τάξη γιὰ νὰ βολευτοῦν στὴ ζωή τους, δὲ ματαγίνηκε ἄλλο ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πρωτοφανήκαν αὐτοὶ στὴ γῆς. Τὸ κέντρο τοῦ κόσμου μετατοπίστηκε. Ἀνώφελο εἶναι πιὰ νὰ βασανίζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ συλλάβει μὲ τὸν νοῦ του τὴν ἴδια του μορφὴ καὶ τὴ μορφὴ τοῦ κόσμου. Ὁ νοῦς τὰ καταχωνιάζει ὅλα μέσα του, μ' ἄλλα λόγια μαζεύει κι' αὐτός. Κι' ὅ,τι μαζεύει κανεὶς εἶναι ἄχρηστο στὴν ὥρα τῆς ἀνάγκης.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ γλυτώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ἀδιάκοπο κλωθογύρισμα μέσα στὴ στενὴ φυλακὴ τοῦ νοῦ του. Βοήθεια καμιὰ ποτὲς δὲν ἔρχεται ἀπὸ ὅ,τι μαζεύει κανείς. Ὅτι ὁ ἴδιος δίνεις ἀπὸ τὴν καρδιά σου καὶ μὲ τὴν καρδιά σου, αὐτὸ μονάχα τὸ κερδίζεις. Τὸ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» δὲν εἶναι τόσο πρόσταγμα ἠθικό. Πιὸ πολὺ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πὼς μέσ' στὰ λόγια τοῦτα ἔχει χωνευτεῖ τὸ πιὸ ξεκάθαρο ἀντίκρυσμα τοῦ μυστικοῦ τῆς ὕπαρξής μας. Ἂν ὁ νοῦς μορφὲς μοναχὰ τῶν πραγμάτων δύνεται νὰ συλλάβει, μὰ ἡ ἀγάπη ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο ὡς τὴν ἴδια κρυφὴ πηγὴ τῆς ζωῆς, ποὺ μποροῦμε καὶ μὲ τ' ἄλλο τη; ὄνομα νὰ τὴν ποῦμε «ἀλήθεια».

Τοῦτο οἱ τρανοὶ τοῦ κόσμου κι' οἱ σοφοὶ ἀκόμα δὲν τὄνοιωσαν. Οὔτε καὶ ποτὲς θὰ τὸ νοιώσουν, ὅσο ἐπιμένουν νὰ εἶναι τρανοὶ καὶ σοφοί. Μὰ ἡ ταπεινὴ γυναικούλα, ποὺ ξαγρυπνᾶ πάνω στὸ προσκέφαλο τοῦ ἀρρώστου ἢ ὁ ἁπλοϊκὸς σκαφτιᾶς, ποὺ βασανίζεται ὅλη μέρα γιὰ τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν του, αὐτοὶ τὸ ξέρουν καὶ μέσα τους τὸ μολογοῦν. Καὶ καθὼς ἔχει φύγει ἔτσι ἀπὸ τὴν καρδιά τους ὁ τρόμος μήπως χάσουν σὲ μιὰ στιγμὴ ὅ,τι ὅλη τους τὴ ζωὴ μαζεύαν, ἡ ὄψη τους ὥρες καὶ φορὲς ἀλλοιώτικα πιὰ φωτίζεται. Μέσα τους ἔχει γεννηθεῖ ὁ Χριστός.

Καὶ μέσα σὲ κάθε ἀνθρώπου τὴν καρδιὰ μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ ὥρα σὲ ὥρα. Ποτὲς μὲ τὴ σκέψη μας, πάντα μὲ τὴν πράξη μας προετοιμάζουμε τὴ γέννησή του. Κι' ὅποιος σὲ μιὰ στιγμὴ δὲ δειλιάσει νὰ τὰ δώσει ὅλα μὴ κρατῶντας τίποτε γιὰ λόγου του, αὐτὸς μονάχα ἔχει ἐλπίδα νὰ γνωρίσει τὸ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» τοῦ Χριστοῦ. Μὲ ἄλλον τρόπον τοῦ κάκου θὰ πεπιμένουμε νὰ βασιλέψει ποτὲς «ἐπὶ γῆς εἰρήνη».

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ

ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΥΡΩ ΣΕ ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Τοῦ Ἡρακλῆ Ν. Ἀποστολίδη
ποὺ χαίρεται τὸν κόπο του
Κ. Θ. Δ.

Ι

Μιὰ μέρα θὰ μιλήσω γιὰ τὸ θεό. Θὰ κιτάξω νὰ πῶ σὲ ποιὲς βαθειές, βασικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς μας ἔρχεται νὰ δώσει ὁ θεὸς τὴν τελειοτικὴν ἱκανοποίηση. [1] Καὶ ἴσως πρέπει ἀπὸ τώρα νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ μιὰ συχνὴ παρεξήγηση ποὺ γεννάει ἡ ψυχολογικὴ μέθοδο, ὁ ψυχολογισμός, ὅταν τὸν μεταχειριζόμαστε στὴ μελέτη τοῦ θεολογικοῦ προβλήματος κι ἄλλων προβλημάτων ποὺ τοῦ εἶναι σχετικά. Ὁ ψυχολογισμὸς προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει μὲ τὴ γνώση ποὺ ἔχει τῆς ἀνθρώπινης ψυχολογίας, τὸ πῶς γεννιέται μέσα στὴν ψυχή μας ὅποια ἔννοια θεϊκὴ ἢ μυστική, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὸ πραγματικὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας. Ὄντας σὲ αὐτὸ σύμφωνος μὲ τὸ καθάριο πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης, δὲ νιάζεται γιὰ τὸ τί μᾶς δίνει ἡ ψυχή, ἀλλὰ γιὰ τὸ πῶς μᾶς τὸ δίνει. Παρόμοια ἀποτελέσματα δίνει καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς παθολογικῆς ψυχολογικῆς μεθόδου στὰ προβλήματα γιὰ τὰ ὁποῖα μιλῶ.

Γιὰ νὰ γίνω πιὸ καταληπτὸς στὸν ἀναγνώστη ποὺ δὲν ἔχει συνηθίσει σ' αὐτὰ τὰ θέματα, θὰ φέρω ἕνα παράδειγμα, χοντροκομμένο ὅσο γίνεται, ποὺ νὰ φαίνονται ἔτσι πιὸ εὔκολα οἱ γραμμὲς τοῦ συλλογισμοῦ: Ὁ λαὸς πιστεύει πὼς ὑπάρχουνε οἱ νεράϊδες· στ' ἀλώνια, στὶς ἀκροποταμιές, στὰ ξέφωτα, φανερόνονται κάποτε οἱ νεράϊδες καὶ χορεύουν τὸ καταμεσήμερο, τὴν ὥρα ποὺ χτυπῶντας ὁ ἥλιος ἴσα καὶ καταπάνω στὴ γῆς μὲ τὶς ἀκτῖνες του, τῆς παίρνει τὰ νερὰ καὶ τ' ἀνεβάζει γιὰ νὰ γενοῦνε σύνεφα στὸν οὐρανό. Πόσες φορὲς ὁ καθένας μας, στρατοκόπος κατεβαίνοντας τὴ ράχη ἑνὸς βουνοῦ, στοῦ μεσημεριοῦ τὴ ζέστη καὶ τὸ φῶς, δὲν εἶδε χαμηλὰ μπροστά του τὴν ἄχνα φυσημένη ἀπὸ ἐλαφρότατο ἀεράκι νὰ κυματίζει πάνω στὸν κάμπο· ἀνάερα ἄσπρα συνεφάκια κι ἀπὸ τὸ μπόϊ τοῦ ἀνθρώπου χαμηλότερα, ποὺ τ' ἀνασήκονε στὸ τρεμούλιασμά τους τὸ ἀπάντεμα μιᾶς πέτρας πιὸ μεγάλης ἢ κάποιου δάτου. Τὶς νεράϊδες ὅμως κανεὶς μας δὲν εἶδε. Ὁ λαὸς πιστεύει πὼς ὑπάρχουνε οἱ νεράϊδες· κι ὁ ψυχολόγος θὰ μᾶς πεῖ πῶς ἐγεννήθηκε στὸ λαὸ ἡ πίστη αὐτή· ἄλλος μὲ τὸν ἕνα τρόπο κι ἄλλος μὲ τὸν ἄλλο, ἄλλος μὲ τὸν παμψυχισμὸ κι ἄλλος μὲ τὴν ψυχανάλυση κι ἄλλος ἀλλιῶς, συχνὰ μὲ τρόπους ποὺ ὁ ἕνας ἀναιρεῖ τὸν ἄλλο (στὰ μάτια τους), σπάνια μὲ τρόπους ποὺ συνταιριάζουνε, ὅλοι θὰ μᾶς ἐξηγήσουνε πῶς ἐγεννήθηκε στὸ λαὸ ἡ πίστη στὶς νεράϊδες. Ὅμως ἂν ὑπάρχουνε νεράϊδες ἢ ὄχι, καμιὰ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ· μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς δὲν τὶς ἀπάντησε στὸ πείραμα καὶ στὴν παρατήρηση, μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς δὲν τὶς χρειάστηκε στὴν ὑπόθεση, μὰ τίποτ' ἄλλο. Ἂν ὑπάρχουνε νεράϊδες ἢ ὄχι, μιὰ ποὺ κανένας δὲν τὶς εἶδε ἢ δὲν τὶς ξέρει, καμιὰ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ.

Παρόμοια, μὲ τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ, (ὁ ἀναγνώστης καταλαβαίνει γιατὶ διάλεξα τὶς νεράϊδες στὸ παράδειγμά μου καὶ πὼς κανένας παραλληλισμὸς δὲν περνάει ἀπὸ τὸν νοῦ μου) ὁ ψυχολογισμὸς μπορεῖ νὰ μᾶς πεῖ ποιὲς ψυχολογικὲς ἀφορμὲς δικαιολογοῦν τὴν πίστη, ἀφήνοντας σ' ἄλλους νὰ ποῦνε ἂν ἡ πίστη αὐτὴ ἀνταποκρίνεται ἢ ὄχι σὲ πραγματικὴν ὑπόσταση. Οἱ ἐκλαϊκευτὲς καὶ οἱ κομματάρχες ποὺ ἁρπάζονται ἀπὸ τὴν ψυχολογία γιὰ νὰ ἀποδείξουνε τὴν ἀνυπαρ-

* Βλ. στὸ 2 ὑποτύπωση αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

ξία τοῦ θεοῦ, κάνουνε φιλοσοφία, καὶ μάλιστα τοῦ χειρότερου εἴδους, ἀπὸ κείνην ποὺ ντρέπεται νὰ φανερωθεῖ μὲ τὸ ὄνομά της καὶ προτιμάει νὰ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ πέπλοτῆς ἐπιστήμης· μιᾶς ἐπιστήμης ὅμως ποὺ κι' ὁ πιὸεὐκολοφάνταστος ἐπιστήμονας θ'ἀρνιόταν γ' ἀναγνωρίσει. Ἀντίθετα μάλιστα, πιὸ ὀρθολογιστικὴ συνέπεια τοῦ ψυχολογισμοῦ εἶναι κάποια ἀπόδειξη τοῦ θεοῦ ποὺ στηρίζεται ἀκριβῶς στὶς ἔννοιες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη, καὶ σ' αὐτὴ τὴν πρόοδό της, ἀντὶ νὰ ρίχνει τὶς ἀποδείξεις τοῦ θεοῦ, ἂν ἠμποροῦν νὰ ὑπάρξουν, ἴσα ἴσα ποὺ τὶς δυναμώνει. Αὐτὰ ἔτσι περνῶντας· οἱ περισσότεροι ἄλλωστε τὰ ξέρουν — μὰ μερικοί, τοὺς ἀρέσει νὰ τὰ ξεχνοῦν. [1]

II

Δὲ θὰ σβύσει ὁ καϋμὸς τοῦ Παύλου, ἐνόσῳ ἀνθρώπινη καρδιὰ καὶ νοῦς ἀνθρώπινος θ' ἀντικρύζουνε τὸν κόσμο: *ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν· ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν.* Καὶ εἶναι ἀπέθαντος ὁ καϋμός του, γιατὶ μὲ τὸν καθένα μας ξαναγεννιοῦνται κάθε φορὰ τὰ τραγικὰ αἰτήματα τοῦ Ἕλληνα καὶ τοῦ Ἰουδαίου. Οἱ Ἰουδαῖοι ζητᾶνε σημεῖο, ἐγγύηση, ὑλικὴ βεβαιότητα· οἱ Ἕλληνες σοφία, γνώση, βεβαιότητα πνευματική. Παραπάνω ἀπὸ τὶς δυὸ βεβαιότητες ποὺ ὁ καθένας μας λαχταράει, τῆς σάρκας καὶ τῆς γνώσης, τὴν ἀθανασία καὶ τὴν ἀλήθεια, τὴν πλήρωση τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσης, κι ἐκεῖνοι δὲ ζητᾶνε. Σ' αὐτὰ τί ἔχει νὰ προσφέρει ὁ Χριστιανός; τὸν Μεσσία στὸ σταυρό: σκάνδαλο γιὰ τὸν Ἰουδαῖο ποὺ περιμένει τὴ δύναμη καὶ τὴν αἰωνιότητα, καὶ βρίσκει τὴν ὑλικὴ ἀδυναμία· μωρία γιὰ τὸν Ἕλληνα ποὺ περίμενε διαλεκτικὰ νὰ φτάσει στὴν ἀπόλυτη γνώση.

Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. Ὅμως γιὰ κείνους ποὺ εἶναι διαλεχτοὶ Ἰουδαῖοι κι Ἕλληνες μαζί, φανερόνεται ὁ Χριστὸς δύναμη θεοῦ γιὰ τὸν Ἰουδαῖο καὶ θεοῦ σοφία γιὰ τὸν Ἕλληνα. Οἱ δυὸ βασικὲς δηλαδὴ ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀπαίτηση τῆς τέλειας *ὕπαρξης* καὶ τῆς τέλειας *γνώσης*, μὲ ἀναγωγή τους σὲ μιὰν ἀρχή, ἱκανοποιοῦνται, κατὰ τὸ πῶς πιστεύει ὁ Παῦλος, μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα ἂν μόνο ὁ Χριστὸς δίνει αὐτὴ τὴν ἱκανοποίηση· ἐδῶ μ' ἀρέσει νὰ πῶ πὼς μέσα σὲ λίγα λόγια ἔκλεισε ὁ Παῦλος τὴ λιτότερη καὶ βαθύτερη μορφὴ τοῦ πόθου τοῦ θεϊκοῦ ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος.

III

Τὸ στοίχημα τοῦ Pascal, στὸ βάθος δὲν ἀποδείχνει τίποτε [1]. Ἂν καλοκοιτάξεις μάλιστα, σὲ πείθει πὼς δὲν πρέπει νὰ δεχθεῖς τὸν χριστιανισμό· γιατὶ τότε, ἀντίκρυ στὴ μιὰ πιθανότητα ποὺ κερδίζεις, χάνεις ὅλες τὶς ἄλλες ποὺ ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες θρησκεῖες καὶ αἱρέσεις ποὺ ὑπάρχουν στὸν κόσμο. Ἴσα ἴσα σὲ βαραίνει δίχως ν' ἀνοίγει πουθενὰ κανένα φῶς. Μένει ἡ ἀποχὴ ποὺ εἶναι κι αὐτὴ μιὰ θέση —*ἡ θέση κατ' ἐξοχήν*, ἀφοῦ χάνοντας ὅλες τὶς πιθανότητες, δὲν κερδίζει οὔτε κὰν τὴ μιὰ ποὺ μᾶς δίνει ἡ κάθε θρησκεία. Ὥστε αὐτή, ἂν πᾶμε μὲ τὶς πιθατότητες, εἶναι ἡ μόνη ποὺ ἀποκλείεται *ἐκ τῶν προτέρων*. Κατόπιν μένουν ἄλλα κριτήρια: οἱ ποινὲς τῆς κάθε θρησκείας γιὰ τὸν ἄπιστο, τὸ βάρος τῆς ἀλλαξοπιστίας, ἡ σχέση θείας καὶ ἀνθρώπινης δικαιοσύνης, κ. τ. λ. Ὁλόκληρα κατεβατὰ ἀπὸ ἀριθμούς, φανταστικοὺς λίγο ἢ πολύ, πού, ὅταν βαρεθεῖς νὰ λογαριάζεις,

[1]) Ἔτσι καὶ στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας· ὅταν δώσω μιὰν ὅποια ἐξήγηση γιὰ τὴ γένεση μιᾶς φιλοσοφίας (π.χ. ὁ Κάρλαϋλ φιλοσοφοῦσε *α* γιατὶ εἶτανε στομαχικός, ὁ Πλάτων *β* γιατὶ εἶτανε πλούσιος, κ.τ.λ.), δὲν ἀποδείχνω τίποτε καὶ τίποτε δὲν ἐξηγῶ. Πρῶτα πρῶτα γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἀφαιρετικὴ μέθοδο, καὶ ποτὲ δὲ θὰ μπορέσω νὰ πῶ ἂν ὁ Κάρλαϋλ φιλοσοφοῦσε *α καὶ* εἶταν στομαχικός, ἢ ἂν ὁ Κάρλαϋλ φιλοσοφοῦσε *α ἐπειδὴ* εἶταν στομαχικός. Ἀκόμη δὲν ἐξηγῶ τίποτε γιατὶ δὲν ξέρω ἂν τὸ αἴτιο καλύπτει τὸ ἀποτέλεσμα, ἢ μᾶλλον ξέρω καλὰ πὼς τὸ αἴτιο, ἂν αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ γίνει δεκτό, θὰ γίνει δίπλα σὲ ἄλλα, κ.τ.λ. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ συλλογισμοὶ ἔχουνε πάρει ἰδιαίτερο ὄνομα στὴ λογική· λέγονται τὸ ***σόφισμα τοῦ ψευδοῦς αἰτίου***. Post hoc, ergo propter hoc. Κ.τ.λ.

[1]) Σημ. Ἑλ. Γρ. Γιὰ κείνους ποῦ μπορεῖ νὰ μὴν θυμοῦνται τὸ στοίχημα σημειώνουμε μὲ δυὸ λόγια τὸ περιεχόμενό του: Ἀποδείχνει μ' αὐτὸ πὼς εἶναι πιὸ συμφέρον νὰ πιστεύει κανεὶς παρὰ νὰ μὴν πιστεύει. Συνιστᾶ τὶς ἐξωτερικὲς μορφὲς τῆς λατρείας γιὰ νὰ φτάσει κανεὶς στὴν πίστη, καὶ τέλος προσεύχεται γιὰ νὰ φωτισθεῖ ὁ ἀντίγνωμός του (γιατὶ τὸ ἀπόσπασμα ἔχει μορφὴ διαλογική). Τὸ χειρόγραφο ὅλου τοῦ στοιχήματος εἶναι πολὺ ταραγμένο, μὲ πλῆθος διορθώσεις καὶ προσθῆκες.

καταλήγουν σὲ μιὰ μεγάλη ἀπαγωγὴ στὸ ἄτοπο. (Ὑπάρχει βέβαια καὶ τὸ *καλὸν ἄθλον* τοῦ Πλάτωνος, μὰ ἐκεῖνο σὲ πείθει, ἂν σὲ κατέχει ὁ φόβος κ' ἡ ἐλπίδα, γιατὶ πρόκειται ἐκεῖ γιὰ διχοτόμηση — κι αὐτὸ εἶταν τὸ λάθος τοῦ Pascal, ποὺ σφαλερὰ τὸ παρουσιάζει ἔτσι στὴν ἀρχή: ὁ θεὸς εἶναι ἢ δὲν εἶναι).

Τότε τί μένει; ὁ πόθος του, ἡ ὑψηλοτάτη *μωρία* του, οἱ βαθειές του ψυχολογικὲς παρατηρήσεις. Κι ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἡ προσπάθειά του, ἡ ἀγωνία τῆς ἀμετάδοτης βεβαιότητας: μάταια χτυπᾶν καὶ σχίζονται τὰ φτερὰ στὸν ἀέρα· — τὰ πόδια τοῦ πουλιοῦ εἶναι γερὰ στὰ ξόβεργα πιασμένα. Ἀπὸ τὰ φριχτότερα ὄνειρά μας, εἶναι ὅταν βλέπουμε κάποιον δικό μας νὰ κινδυνεύει, καὶ κάνουμε νὰ τοῦ μιλήσουμε, καὶ λαλιὰ ἀπ' τὸ στόμα μας δὲ βγαίνει, καὶ κάνουμε νὰ τρέξουμε κατὰ κεῖνον καὶ εἶναι λυμένα τὰ γόνατά μας. Ἔτσι φανερόνεται ὁ Pascal στὰ ταραγμένα τὰ χειρόγραφα τοῦ στοιχήματος· μάταια παιδεύεται. Μὰ νὰ ποὺ ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί: πέφτει στὰ γόνατα καὶ προσεύχεται γιὰ μᾶς...

IV

Τὸν Θωμᾶ τὸν Ἀκινᾶτο τὸν βαραίνουν οἱ ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ, ὅσο τὸν Πλάτωνα οἱ παρόμοιες ἀποδείξεις *θεῶν πέρι καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως: Τίποτε δὲν ἐμποδίζει αὐτὸ ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποδειχτεῖ καὶ νὰ γίνει γνωστό, νὰ γίνει ἀποδεχτὸ σὰν πίστη ἀπὸ ἕναν ἄλλο ποὺ δὲν καταλαβαίνει τὴν ἀπόδειξη.* Τὸ ξέρουνε στὸ βάθος πὼς οἱ ἀποδείξεις τους δὲν ἀποδείχνουνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν πίστη τους: τὸ ξέρουνε καλύτερα κι ἀπὸ τὸν Κάντ κι ἀπὸ μᾶς. Μὰ ὑποχωροῦν στὸν *Ἕλληνα*. Δὲν μποροῦν ὅμως νὰ ὑποταχτοῦνε ὁλότελα στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ λόγου καὶ ξεφεύγουνε κάθε τόσο πρὸς τὸν *ἐνθουσιασμό*. Ἔτσι τὰ μέρη ποὺ εἶναι γιὰ τὴν ἀπόδειξη τὰ πιὸ ἀδύνατα, εἶναι ἀληθινὰ οἱ ὑψηλότατες μορφὲς τῆς βεβαιότητας: δὲν ἀποδείχνουνε τὸ θεό, τόνε δείχνουν. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς οἱ πιότεροι ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους ποὺ προσπάθησαν νὰ ἀποδείξουνε τὸ θεὸ μοναχὰ μὲ τὸ λόγο, θεωρήθηκαν ἄθεοι. Ἄφησε ποὺ καὶ σὲ μερικὲς ἐντελῶς λιτὲς ἀποδείξεις, καθὼς τοῦ Ἀνσέλμου, τὸ ψυχολογικὸ στοιχεῖο, καθὼς εἰπόθηκε κι ὅλας ἀπὸ πολλούς, μένει ἀνέπαφο. (Κι ἔτσι ὁ *ἄφρων* μένει ἄφρων, μὲ τὴ διαφορὰ μονάχα ποὺ δὲν εἶπε *ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ* πὼς δὲν ὑπάρχει θεός· τὸ εἶπε—μᾶς πληροφοροῦν οἱ εἰδικοί—μὲ τὸν νοῦ του).

V

«Διαβάστε τὶς ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ στὸν ἅγιο Θωμᾶ καὶ στὸν κ. Noget—Lacoudre. Εἶναι οἱ ἴδιες καὶ διαφέρουνε πολύ. Ἐκεῖ μιὰ φλόγα διανοητικὴ καὶ συναισθηματικὴ ποὺ διατρέχει τὴν ἀνιούσα καὶ συνθετικὴ κλίμακα τῶν ἰδεῶν, καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ μοναχὰ σὰ βάθρο γιὰ νὰ ὑψοθεῖ μὲ πέταγμα μυστικὸ πρὸς τὰ ὕψη. Ἐδῶ, οἱ ἴδιε, ἰδέες, βαριὰ παρμένες, σὰ σ' ἐργαστήριο, βαλμένες ἡ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη σὰν τὰ λιθάρια τῆς οἰκοδομῆς, δίχως νὰ ἐμφανίζεται ἀναμεταξύ τους καμιὰ ἐσωτερικὴ ἐπικοινωνία μὲ ὅση δύναμη κι ἂν τὶς πιέσεις [1]». Ἡ ἀνάγκη νὰ διαβάζουμε τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ πρῶτο χέρι, ξαναφανερόνεται ὅπου θελήσουμε νὰ πλησιάσουμε τὴ φιλοσοφία. Τὸ ἀστάθμητο στοιχεῖο ποὺ σβύνει στὸν ἐκλαϊκευτή.— Ἡ *μυστικὴ* δύναμη τοῦ *λόγου*, τῆς *λέξης*, ὄχι καθὼς τὴν καταλαβαίνει ὁ ρήτορας, ἀλλὰ καθὼς τὴ νιώθει ὁ ποιητής:

Δὲν τὠλπιζα νάν' ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρῶτο.

Ἀλαφροήσκιωτε καλὲ γιὰ πὲς ἀπόψε τί δες.

Κι ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς μεταδώσει ὁ φιλόσοφος, ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε ἀπὸ τὸ φιλόσοφο ὅταν διαβάζουμε τὶς ἀποδείξεις του γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ, δὲν εἶναι μιὰ συλλογιστικὴ σειρὰ ποὺ δὲν θ' ἀποδείξει τίποτε· εἶναι ἡ διάθεση ποὺ τὴ γεννάει, ἡ θεϊκὴ πνοὴ ποὺ τὸν σπρώχνει νὰ μιλήσει· ἔτσι ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ εἶναι ὄχι ἡ ἀπόδειξη στὴν οὐσία της, ἀλλὰ μοναχὰ στὴ μορφή της. Ἀρκεῖ μερικοὶ ἄνθρωποι νὰ προφέρουνε τὴ λέξη *θεὸς* ἐπάνω στὴν κουβέντα τους, καὶ κάθε σου ἀπιστία γίνεται ξαφνικὰ κομάτια.

VI

Ὁ Laplace, λέει, δὲν ἐχρειάστηκε τὴν ὑπόθεση τοῦ θεοῦ γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸν κόσμο. Μὰ δὲ μάθαμε ἄδικα πὼς ἄριστη θεωρία εἶναι κείνη ποὺ λύνει τὶς περισσότερες ἀπορίες μὲ τὶς λιγότερες ἀντιφάσεις·

[1]) P. Lasserre Renan et nous σ. 87.

γι' αὐτὸ ὅσο πάει οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες ὅλες δίνουνε περισσότερα στὸ πνεύματικό, γιὰ τὴν περισσότερη αὐτάρκεια ποὺ ἔχει.

Ὁ ἐπιστημονικὸς ὑλισμός [1] : ἡ ὕλη εἶχε αὐτὲς τὶς ἰδιότητες, τὶς *α*, ὁ κόσμος *ἐγύριζε* κατὰ τὸν *β*, τρόπο, τὰ δέντρα *μεγάλοσαν* ἔτσι καὶ τὰ ζῷα *γεννήθηκαν* ἀλλοιῶς. Καὶ ἡ καμαριέρα ποὺ ἔρχεται καὶ μᾶς λέει πὼς τὸ πιάτο ποὺ κρατοῦσε ἢ τὸ βάζο ποὺ ξεσκόνιζε *ἔπεσε* καὶ *ἔσπασε*, εἶναι ἐκείνη τὴν ὥρα ὀπαδὸς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὑλισμοῦ. Ὕστερα ἔρχεται ἡ ἀριστερὴ ἐπιστήμη καὶ οἱ ποικίλες ὑλιστικὲς κοσμοθεωρίες, πομπέμενες ἐκδηλώσεις τῆς ἀνάγκης γιὰ τὸ ἀπόλυτο, ἀρρώστεια τῆς αἴσθησης τοῦ θεοῦ, παραστρατημένη διαίσθηση τῆς θεϊκῆς καθολικότητας. (Ἔτσι εἶτανε μοιραῖο ὁ κομουνισμὸς ἀπὸ ἐπιστημονικὸς ποὺ πρωτοφανερόθηκε νὰ καταλήξει στὴν ἀκαθόριστη μυστικοπάθεια ὅπου τὸν βλέπουμε στὶς ἡμέρες μας νὰ πελαγόνει). Ἂν καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη ποὺ ἀναφέρω ἐδώ, οἱ διάφορες αὐτὲς θεωρίες πέφτουνε γιατὶ δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς πιὸ στοιχειώδεις ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας.

VII

Ὅσο γιὰ μένα, ἡ μόνη ἐσώτατη αὐταπόδεικτη βεβαιότητα ποὺ ἔχω, ἡ μόνη ἰδέα ποὺ κάθε ποὺ θὰ γυρίσω τὰ μάτια μέσα μου φανερόνεται λαγαρὴ καὶ ἀναμφίβολη, ἡ μόνη μου ἰδέα ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐμπειρία κι ἀπὸ τὶς ἀμφισβητήσιμες βεβαιώσεις τῶν αἰσθήσεων, εἶναι πὼς ὑπάρχει θεός. Ἀπὸ τὴ *θεωρία* μου τοῦ θεοῦ, μοῦ γεννιέται ἡ πιθανότητα τῆς ὕπαρξής μου, καὶ πάλι σύμφωνα μὲ μερικὲς προϋποθέσεις ποὺ δὲ συμπαθῶ. Ἐκεῖ σταματῶ. Ἴσως ἀπὸ κεῖ ξεκινῶντας μπορέσω μιὰ φορὰ νὰ βεβαιοθῶ καὶ γιὰ τίποτ' ἄλλο· ἂν καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ δύσκολο, γιατὶ ἡ τελειότητα ποὺ ἀποδίνουμε στὸ θεό, δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ ἡ ἀνθρώπινη τελειότητα (ἀπάντηση στὸν Descartes). Γιὰ τὴν ὥρα κάθε ἄλλη μου γνώση εἶναι καθαρὰ *πραγματική*.

Δὲν μοῦ χρειάζονται ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ· γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ κόσμου ποιὸς θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ μᾶς παρουσιάσει ἀποδείξεις;

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

[1] Τὸ βάρος τοῦ ὅρου, στὴ λέξη ***ὑλισμός***· ὑλιστικὸ φιλοσοφικὸ σύστημα ποὺ θέλει νὰ βασισθεῖ στὴν ἐπιστήμη. Ἀντίθετο μὲ τὸ λαϊκό, τὸν ἀνεπιστήμονα ὑλισμό. Διαφορετικό, φυσικά, ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία.

ΡΕΝΟΥΑΡ - Οἱ πρῶτες ἐντυπώσεις

Π. Α. ΦΟΥΡΙΚΗ

ΤΑ ΚΑΛΑΜΑΡΟΧΤΑΠΟΔΑ

ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Τὰ καλαμαροχτάποδα, ποὺ προσφέρω σήμερα, εἶναι ἔναμερτικὸ ἀπὸ τὰ διάφορα θαλασσινά, ποὺ ψάρεψα ἕνα καλοκαίρι χωρὶς ἀγκίστρια καὶ καμάκια μέσα σ' ἕνα σπιτάκι τοῦ νησιοῦ μας. *

Ὅλα τὰ ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια καὶ πρὸ πάντων τῶν νησιῶν μας θὰ μποροῦσαν νὰ μᾶς εἶχαν δώσει ἕνα σωρὸ διδάγματα γιὰ τὸ θαυμάσιο πλοῦτο τῆς θαλάσσης μας. Ἕνα παρατηρητικὸ μάτι ἐξ ἄλλου θὰ μᾶς εἶχε δώσει ἕια σωρὸ πληροφορίες γιὰ ὅ,τι γίνεται καὶ ὅ,τι ζῇ στὴ θάλασσά μας, ὥστε νὰ μποροῦμε ἀνάλογα νὰ περιποιηθοῦμε τὸν πλοῦτό της καὶ νὰ μὴ τὸν κακομεταχειριζόμαστε, ὅπως τώρα, ἀπὸ ἄγνοια.

Τὸ μάτι ὅμως μονάχο του δὲν ἀρκεῖ, πρέπει νὰ συνοδεύεται κι' ἀπὸ τὴν πέννα, ποὺ ἀπὸ κακὴ ἀντίληψι μένει κλεισμένη στοὺς τέσσερις τοίχους τοῦ γραφείου κι' ἐκεῖ μέσα ἀσχολεῖται ἀκόμα καὶ γιὰ πράγματα, ποὺ χρειάζονται πρῶτα-πρῶτα αὐτοψία.

Τὸ μάτι μὲ τὴν πέννα θὰ ἔκαναν κάθε παρατήρησι ἀθάνατη καὶ θὰ τὴν παράδιναν στὴν πεῖρα, στὸ μεγαλύτερο δάσκαλο τοῦ ἀνθρώπου.

Μὰ οἱ ψαρᾶδές μας, ἀκόμη καὶ τώρα λίγο διαφέρουν στὴ μόρφωσι ἀπὸ τοὺς ψαράδες τῆς λίμνης Γεννησαρέτ, τὸ δὲ ἅγιο πνεῦμα, ποὺ κάποτε ἐφώτισε τοὺς ἁπλοϊκοὺς ἁλιεῖς, ἀτυχῶς ἀπὸ τότε δὲν ξαναπαρουσιάστηκε· κ' ἔτσι οἱ ψαρᾶδές μας δὲν γίνονται πιὰ πάνσοφοι, ὅπως λέει τὸ τρουπάρι, παρὰ μένουν ἄσοφοι καὶ ἀναλφάβητοι εἰς δόξαν τῆς περιφήμου καθολικῆς ἐκπαιδεύσεώς μας.

Μ' ὅλα ταῦτα μιὰ καλὴ σύμπτωσις ἔφερε κάποτε ἕναν ἔξυπνο καὶ παρατηρητικὸ ψαρᾶ κοντὰ σ' ἕνα φιλοπερίεργο διανοούμενο κ' ἔτσι ἐκεῖνο ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ κάμῃ ὁ καθένας τους χωριστὰ τὸ ἔκαμαν καὶ οἱ δυὸ μαζί. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο παρατηρήσεις ἐξηνταπέντε χρονῶν δὲν πῆγαν χαμένες.

Ὁ ψαρᾶς μας γεννήθηκε σ' ἕνα κάβο τοῦ νησιοῦ του, μέσα στὴ βάρκα τοῦ πατέρα του, ἀπὸ μιὰ ἀντρογυναῖκα, ποὺ βοηθοῦσε τὸν ἄντρα της στὸ ψάρεμα ἀπ' τὰ νιᾶτά της ὡς τὰ μισοκοπίσματά της, ὡς τὴν ὥρα δηλαδὴ ποὺ ἔχασε τὸν κακομοίρη τὸν Ἀντρῖκο, τὸν καλονοικοκύρι της. Ἡ Ἀντρίκαινα «τόμου τέλειωτσε τὰ γεννητσούρια»—ὅπως ἔλεγε ἡ ἴδια στὸ μεγαρίτικο ἰδίωμα, πειράζοντας τὸν ἄντρα της, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὰ Μέγαρα—ἔπλυνε τὸ παιδὶ μὲ θάλασσα, μέσα σ' ἕνα μπουγέλο, τὸ τύλιξε μ' ἕνα ξετριμμένο καὶ ξεθωριασμένο κομμάτι παννιοῦ, ποὺ εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὸ ἄλλαγμα ἑνὸς φύλλου τοῦ κοκκινοβαμμένου παννιοῦ τῆς βάρκας, τὸ ἔβαλε σ' ἕνα πανέρι τῶν παραγαδιῶν κ' ἔπιασε τὸ κουπὶ γιὰ νὰ πᾶνε στὸ χωριό, ποὺ ἦταν κάπου τρεῖς ὧρες μακρυὰ ἀπὸ τὸν κάβο.

Εἶχε δίκαιο λοιπὸν ὁ Βασίλης ὅταν ἔλεγε μὲ κρυφὴ περηφάνεια πὼς γεννήθηκε στὴ θάλασσα. Στὴ θάλασσα γεννήθηκε, στὴ θάλασσα μεγάλωσε, στὴ θάλασσα πέρασε ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ στὴ θάλασσα εἶδε τὰ τελευταῖά του. Μιὰ μέρα ὁ καημένος ὁ Βασίλης ἀρρώστησε βαριὰ μέσα στὴ βάρκα τὴν ὥρα ποὺ ψάρευε Ὀξοκούλουρα καὶ μισοπεθαμένο τὸν ἔφεραν μερικοὶ συντεχνῖτές του καὶ τὸν ἔβγαλαν στὴ στεριὰ χωρὶς νὰ καταλάβῃ τὸ χωρισμό του ἀπ' τὴν ἀγαπημένη του θά

* Σημ. Ἑλ. Γρ. Τῆς Κούλουρης.

λασσα κι' ἀπ' τὸν σύντροφο τῆς ζωῆς του, τὴ βαρκούλα του, ποὺ παλιὰ ὅπως ἦταν καὶ σάπια—μπαλωμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο μὲ παλιοσάνιδα καὶ μὲ τοὺς ἁρμοὺς κλεισμένους μὲ παλιόστουππο καὶ πατσαβοῦρες γιὰ νὰ μὴ μπάζῃ τάχα νερά, ἐν ᾧ ἦταν πάντα ὡς τὰ πανιόλα γεμάτη βουρκίλα—δὲν εἶχε τίποτα νὰ ζηλέψῃ ἀπὸ τὸ σ κ α φ ί δ ι ο ν τοῦ Χάρωνος, τὸ ὁποῖον «μικρὸν ἦν καὶ ὑπόσαθρον καὶ διέρρεε τὰ πολλά».

Ὁ Βασίλης μὲ τὸ δίκιο του λοιπὸν περηφανευόταν πὼς ἦταν «γέννημα θρέμμα τῆς θάλασσας» καὶ ὅτι ἤξερε ὅλα τὰ μυστικὰ ποὺ κρύβει στὸν κόρφο της.

Ἀλλὰ π ο ι α ν ῆ ς θάλασσας ὁ Βασίλης δὲν ἔλεγε, γιατὶ ντρεπόταν ὁ καημένος νὰ ὁμολογήσῃ πὼς ὅλη του τὴ ζωὴ—ἑξηνταπέντε χρόνια—τὴν πέρασε ὅλη τριγύρω στ' ἀκρογιάλια τοῦ νησιοῦ του. Ἅμα ἦταν μπουνάτσα ἢ κανένα ἀλαφρὸ ἀγεράκι ἀνοιγόταν κι' ὁ Βασίλης λίγα μίλια, μὰ πάντα κοίταζε τὸν καιρὸ μὴ τοῦ φτειάσῃ καμμιὰ κασκασκαρίκα καὶ τὸν ξουρίσῃ, καὶ τότε χωρὶς τὴν βοήθεια ἄλλου ψαράδικου ὁ καημένος δύσκολα θἄπιανε στεριά.

Ἑξηνταπέντε χρόνια ὁ Βασίλης κοίταζε τὰ μυστικὰ τῆς θάλασσας ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ γ υ α λ ί. Φρόνιμος, ὑπομονητικός, φίλεργος—δὲν ἄφηνε ποτὲ τὴ δουλειά του γιὰ νὰ πιῇ, μὰ δὲν ἔμενε καὶ ποτὲ νηστικός, ἅμα δὲν εἶχε δουλειὰ—φιλότιμος, μὰ πιὸ πολὺ περίεργος, κοίταζε ὧρες ὁλόκληρες ἕνα θ α λ ά μ ι χταποδιοῦ γιὰ νὰ ἰδῇ πῶς βγαίνει καὶ πῶς μπαίνει τὸ χταπόδι στὴν τρῦπά του, τί καὶ πῶς κυνηγάει, τί κουβαλάει στὸ θαλάμι του, πῶς ἀγωνίζεται νὰ βγάλῃ μιὰ πῖνα ριζωμένη ἢ μιὰ καλόγνωμη κολλημένη στὴν τραγάνα καὶ τόσα ἄλλα. Χρόνια πρόσεχε πῶς ζοῦν τὰ καλαμάρια, οἱ σουπιὲς καὶ τὰ ψάρια καὶ τόσα ἄλλα πράματα ποὺ βρίσκονται στὴ θάλασσα. Μάζευε διάφορα καβούκια θαλασσινῶν (καβουράκια, γουρουνάκια, στρουμπίλια, στρουμπουλάτσια, προφύρες, κρίτσους, λαγκότσια, χιουβάδες), περίεργα σφουγγάρια καὶ τόσα ἄλλα πράματα γιὰ νὰ τὰ στείλῃ στὴν Ἀθήνα σ' ἕνα φίλο του, ποὺ τ' ἀγαποῦσε πολύ.

Πρόθυμα λοιπὸν ὁ Βασίλης, ἕνα Αὔγουστο, ποὺ τὸν εἶχαν ἀποκλείσει τὰ μελτέμια, κλείστηκε μέσα σ' ἕνα σπιτάκι μαζὶ μὲ τὸν φίλο του καὶ καθημερινῶς ὧρες πολλὲς—παρὰ πάνω ἀπὸ δέκα μέρες—μὲ ὕφος καθηγητοῦ περιέγραφε τί εἶχε ἰδεῖ καὶ τί εἶχε παρατηρήσει σ' ὅλη του τὴ ζωὴ μέσα στὴ θάλασσα.

Ἦταν ἀλήθεια ἀξιοζήλευτη ἡ πόζα ποὺ ἔπαιρνε ὁ καημένος ὅταν ἀρχινοῦσε τὸ μάθημά του. Ἀκουμποῦσε τὸν δεξιό του ἀγκῶνα στὸ τραπέζι καὶ μὲ μιὰ πραγματικὰ χαριτωμένη στάσι κρατοῦσε τὸ κούτελό του. ἔπειτα σούφρωνε τὰ φρύδια του καὶ μὲ φωνὴ ποὺ τὴν εἶχε κάμει λίγο βαρειὰ τὸ κρασί, τὸ τσιγάρο καὶ τὸ ἀγιάζι τῆς θάλασσας, ἥσυχα-ἥσυχα καὶ σοβαρά, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα σ' ἕνα σταθερὸ σημεῖο τοῦ τραπεζιοῦ, σὰν νὰ κοίταζε ἐκεῖνη τὴν ὥρα μὲ τὸ γυαλὶ τὸν πάτο τῆς θάλασσας, ἀρχίναγε τὴ διήγησι.

Ἂς τὸν ἀκούσουμε.

—Κὺρ Π. τὰ μάτια μου ἔχουνε ἰδεῖ πολὺ περίεργα πράματα, ποὺ δὲν τὰ βάζει ὁ νοῦς σου. Ἐσεῖς οἱ γραμματισμένοι ξέρετε πολλά, μὰ εἶναι καὶ μερικὰ ποὺ δὲν μπορεῖτε νὰ τὰ ξέρετε γιατὶ δὲν εἶναι ἡ δουλειά σας. Νά! ἂς ποῦμε, ξέρετε πῶς τὸ χταπόδι παραλύνει τὴν πῖνα καὶ πῶς ξεκολλάει τὴν καλόγνωμη;

Α΄. Χταπόδια. Ὅπως ξέρεις ἔχουμε πολλῶν εἰδῶν χταπόδια: τὸ χ τ α π ό δ ι, τὴ μ ι λ ι δ ό ν α τὸ μ ο σ κ ο χ τ ά π ο δ ο τὴ χ τ α π ο δ ο μ ά ν ν α κ. ἄ.

Ἂς ποῦμε πρῶτα γιὰ τὰ καθαυτοῦ χ τ α π ό δ ι α.

1. Τὰ χ τ α π ό δ ι α ἂν εἶναι ἀρσενικὰ ἢ θηλυκὰ γνωρίζουμε ἀπ' τὰ β υ ζ ι ά. Τὰ ἀρσενικὰ ἔχουν στὰ τέσσερα ποδάρια ἴσια καὶ κανονικὰ ὅλα τὰ βυζιά, ἐνῷ στ' ἄλλα τέσσερα τἄχουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ πολὺ μεγαλύτερα ἀπ' τὰ κανονικά. Τῶν θηλυκῶν τὰ βυζιὰ εἶναι καὶ στὰ ὀχτὼ ποδάρια ὅλα μιὰ σειρὰ στὸ μέγεθος.

Ὅταν εἶναι στὸν καιρό τους ζυγώνουν καὶ βατεύονται ἀγκαλιαστά. Τὸ θηλυκὸ ἀ β γ ώ ν ε τ α ι κι' ἅμα ἀβγώσῃ δὲν ἀφήνει πιὰ νὰ ζυγώσῃ τ' ἀρσενικό. Τὰ ἀβγὰ τὰ κρατάει στὴν κ α τ σ ο ύ λ α του κοντὰ στὸν ὀλό. Στὴν ἀρχὴ τ' ἀβγὰ εἶναι ἴσα μὲ μιὰ χάντρα κοραλλιοῦ· ὕστερα ἀρχινάνε καὶ μεγαλώνουν λίγο - λίγο καὶ γίνονται ἴσα μ' ἕνα σπυρὶ μανέστρα. Ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ γεννήσῃ ἡ χταποδοῦ ζυγώνει στὰ φύκια ἢ στοὺς βράχους κ' ἐκεῖ, μὲ δυὸ σ ο υ λ η ν ά κ ι α, ποὺ εἶναι ἀπάνω σὲ δυὸ σ φ ο ν τ υ λ ά κ ι α, ξεσφεντονίζει τ' ἀβγὰ καὶ τὰ κρύβει, γιὰ νὰ μὴ τὰ φάνε τὰ ψάρια. Τὸν Ἀλωνάρι ἀ π ο χ ύ ν ε ι ὅλη τὴ γέννα κι' ἅμα ἀποχύσῃ ἀρχινάει καὶ μαυρίζει καὶ σὲ λίγο ψοφάει. Τὸν ἴδιο μῆνα ἀποχύνει καὶ τ' ἀρσενικὸ κ' ὕστερα ἀπὸ λίγο ψοφάει κι' αὐτό.

Τ' ἀ π ο χ υ σ μ έ ν ο χταπόδι, ἂν τύχῃ καὶ πιασθῇ, μόλις βγῇ ἀπ' τὴ θάλασσα ἀρχινάει καὶ στραγγίζει λίγο-λίγο καὶ μένει μονάχα μιὰ μαύρη πέτσα. Ἕνα ἀποχυσμένο χταπόδι πέντε ὀκάδων μπορεῖ νὰ στραγγίξῃ καὶ νὰ μείνῃ μονάχα πενήντα δράμια.

Ἡ γ έ ν ν α κρυμμένη στὰ φύκια καὶ στὰ βράχια μαγαλώνει λίγο-λίγο καὶ γίνεται χταποδάκι—τ σ ι ρ ό ς. Κι' ὅταν γίνῃ πάνω-κάτω δεκαπέντε δράμια, ἀρχινάει καὶ φτειάνει τὸ θ α λ ά μ ι του. Ἀπόξω κι' ἀπὸ πάνω ἀπ' τὴν κατσούλα του ἔχει μιὰ σουλῆνα, ποὺ οἱ χταποδᾶδες τὴν λένε ἀ φ τ ὶ τοῦ χταποδιοῦ. Μ' αὐτὸ φυσάει λίγο-λίγο τὴν ἄμμο καὶ κάνει μιὰ τρῦπα ἴσα μὲ τὸ μπόϊ του. Ὕστερα μαζεύει χαλικάκια καὶ τὰ βάζει γύρω-γύρω στὴν τρῦπα γιὰ πορτίτσα καὶ χώνεται μέσα. Σὰν μεγαλώσῃ περισσότερο καὶ δὲν τὸ χωράει τὸ θαλάμι του, τὸ ἀφήνει, πηγαίνει ἀλλοῦ καὶ κάνει ἄλλο ἀνάλογο μὲ τὸ καινούριο του μπόϊ. Ἔτσι ὅσο μεγαλώνει ἀλλάζει καὶ θαλάμια.

Τὰ χταποδάκια, ὡς ποὺ νὰ μεγαλώσουν, κιντυνεύουν πολὺ ἀπ' τὰ ψάρια, μὰ πιὸ πολὺ ἀπ' τὰ μεγάλα χταπόδια. Αὐτὰ μόλις ἰδοῦν ἕνα χταποδάκι τρέχουν τοῦ κόβουν ὅλα τὰ ποδαράκια κι' ὕστερα τὸ τρῶνε μὲ τὴν ἡσυχία τους. Ὅταν ὅμως εἶναι χορ τᾶτα παίρνουν τὰ κουτσουρεμένα χταποδάκια, τὰ φέρνουν ὡς τὸ θαλάμι τους καὶ τὰ χώνουν μέσα· ὕστερα κυλοῦν μιὰ πέτρα μεγαλούτσικη καὶ σκεπάζουν τὴν τρῦπα τοῦ θαλαμιοῦ των, γιὰ νὰ μὴν πάῃ ἡ σ μ ύ ρ λ α (σμύρνα), ποὺ νοστιμεύεται πολὺ τὰ χταποδάκια, καὶ τ' ἁρπάξῃ ἀπὸ μέσα.

Τὰ κακόμοιρα τὰ χταποδάκια ἀπ' τὸ φόβο δὲν φεύγουν ποτὲ μακρυὰ ἀπ' τὸ θαλάμι τους, παρὰ βόσκουν πάντα ἐκεῖ τριγύρω. Τὴν ἀδυναμία τους αὐτὴ τὴν ξέρουν οἱ χταποδᾶδες καὶ ὅταν δὲν βροῦν κανένα μεγάλο χταπόδι ἢ θέλουν χταποδάκια γιὰ δόλωμα ψάχνουν τριγύρω στὰ θαλαμάκια καὶ τὰ βρίσκουν ἀπάνω στὴ βοσκή.

Τό χταπόδι νοστιμεύεται πολὺ τὶς π ῖ ν ε ς καὶ τὶς κ α λ ό γ ν ω μ ε ς, μὰ δὲν περιφρονεῖ καὶ τὰ καβουράκια, τὶς χιουβάδες, τὰ χταποδάκια καὶ τὰ ψαράκια. Ὅσα ψάρια βρεθοῦν φαγωμένα στὰ πλευρά, εἶναι φαγωμένα ἀπὸ χταπόδι

Ὅτι ἀγαπάει πολὺ τὶς πῖνες τὸ καταλαβαίνουμε ἀπ' τὸν ἀγῶνα ποὺ κάνει γιὰ νὰ τὶς βγάλῃ. Οἱ π ῖ ν ε ς, ὅπως ξέρεις, εἶναι χωμένες μὲ τὴν οὐρά τους στὴ λάσπη ἢ στὴν τραγάνα καὶ εἶναι σιγουραρισμένες μὲ τὸ μ α λ λ ὶ ποὺ εἶναι ἁπλωμένο γύρω τους γεμᾶτο μὲ στρουμπούλια καὶ πετρίτσες.

Ὅταν ἡ πῖνα εἶναι ἀνοιχτὴ ζυγώνει τὸ χταπόδι καὶ κάνει τὸ ἕνα ποδάρι λειανὸ σὰν βελόνα καὶ μ' αὐτὸ χτυπάει τὸ σ φ ο ν δ ύ λ ι της· ἂν τὸ πετύχῃ ἡ πῖνα παραλύει, μένει ἀνοιχτὴ καὶ δὲν κάνει καμμιὰ ἀντί-

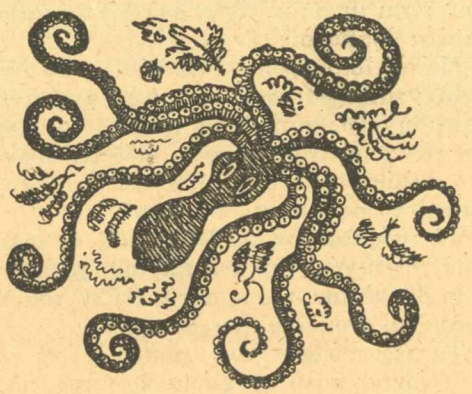

στασι στὸ βγάλσιμο.

Ὅταν ὅμως εἶναι κλειστὴ καὶ καλὰ στερεωμένη στὴ λάσπη, τότε τὸ χταπόδι κολλάει μὲ ὅλα του τὰ ποδάρια σὲ μιὰ ἢ δυὸ πέτρες, ποὺ θὰ βρεθοῦν ἐκεῖ κοντά, καὶ στερεώνεται καλά. Ἔπειτα ἁπλώνει τὸ ἕνα του ποδάρι, ἀγκαλιάζει σφιχτὰ τὴν πῖνα καὶ τὴν τραβάει νὰ τὴν ξερριζώσῃ. Ἅμα βρῇ ἀντίστασι ἁπλώνει κι' ἄλλο ποδάρι καὶ τότε μὲ τὰ δυὸ προσπαθεῖ νὰ τὴν βγάλῃ· ὅταν ὅμως ἡ ἀντίστασις εἶναι μεγάλη ἁπλώνει καὶ τρίτο καὶ τέταρτο ὡς ποὺ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ξερριζώσῃ.

Ὅταν πάλι ἡ πῖνα εἶναι στὴν τραγάνα, ὅπου ἡ γῆ εἶναι στερεὰ καὶ οἱ πῖνες δύσκολα βγαίνουν, τότε τὸ χταπόδι στερεώνεται στὴν πλάκα μὲ τὰ ἕξε ποδάρια καὶ μὲ τ' ἄλλα δυὸ ἀγκαλιάζει σφιχτὰ τὴν πῖνα. Ἂν δὲν κατορθώσῃ νὰ τὴν βγάλῃ μὲ τὰ δυό, προσ-

θέτει καὶ τρίτο καὶ τέταρτο ποδάρι, καμμιὰ φορὰ καὶ τὰ ἕξε. Τότε καὶ πέτρα ἀκόμη ἂν εἶναι θὰ ξερριζωθῇ.

Ἀπὸ τὸ πολὺ τράβηγμα καὶ τέντωμα, χταπόδι μιᾶς ὀκᾶς, γίνεται πάνω ἀπὸ μιὰ ὀργυιά.

Ὅταν τὴν βγάλῃ τὴν πῖνα, ἂν τὸ θαλάμι εἶναι ἐκεῖ κοντά, τὴν ρουφάει μὲ τὰ βυζιά του καὶ τὴν τραυάει ἕως ἐκεῖ· ἂν ὅμως εἶναι μακρυὰ τότε τὴν ἀγκαλιάζει ὅλη μὲ τὸ σῶμά του τὴν σφίγγει πολὺ ὥρα καὶ τὴν ζεσταίνει τόσο ὡς ποῦ ν' ἀνοίξῃ μονάχη της. Τότε, γιὰ νὰ προλάβῃ νέο κλείσιμό της, σουρώνει τὸ ἕνα του ποδάρι, τὸ κάνει σὰν βελόνα καὶ χτυπάει τὸ σφοντύλι της καὶ τὴν παραλύει. Κ' ἔτσι ὅταν ἀνοίξῃ ἐντελῶς, βάζει τὸ στόμα του, ρουφάει καὶ καταπίνει τὸ κρέας της. Τὸ στόμα τοῦ χταποδιοῦ εἶναι στὴ μέση τῶν ποδαριῶν του· εἶναι μικρὸ κ' ἔχει δυὸ δόντια μονάχα, ἕνα ἀρσενικὸ κ' ἕνα θηλυκό.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ξεκολλάει, ζεσταίνει, σφάζει καὶ τρώει καὶ τὶς καλόγνωμες. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὲς εἶναι μικρές, καὶ λίγες δὲν τὸν χορταίνουν εὔκολα, μαζεύει πολλὲς στὸ θαλάμι του κ' ἐκεῖ ἀρχινάει τὸ ζέσταμα καὶ τὸ σφίξιμο.

Τὰ τσόφλια των τὰ βγάζει καὶ τὰ τοποθετεῖ γύρω-γύρω στὸ θαλάμι του, χωρὶς νὰ ξέρῃ ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ βάζει τσαμαδοῦρα καὶ ἑτοιμάζει τὸν θάνατό του.

Τὰ περιττώματα τοῦ χταποδιοῦ τὸ νοστιμεύονται πολὺ τὰ ψάρια καὶ πρὸ πάντων οἱ στίρες καὶ οἱ πέρκες. Ὅταν λοιπὸν ὁ χταποδᾶς ἰδῇ πὼς εἶναι μαζεμένες κάπου καὶ τριγυρίζουν στίρες ἢ πέρκες καταλαβαίνει ἀμέσως ὅτι ἐκεῖ κοντὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ χταπόδι στὸ θαλάμι του καὶ ἑτοιμάζει τὸ παλιαγκίστρι του.

Τὸ ἀρσενικὸ χταπόδι μέσα στὴν κατσούλα του ἔχει τὸν ὁλό, τ' ἀντεράκια, τὰ νεφράκια καὶ τὸν πατσᾶ· τὸ θηλυκὸ πάλι κοντὰ στ' ἄλλα ἔχει καὶ τ' ἀβγό. Ὁ ὁλὸς εἶναι τὸ μυαλό του· κι' ὅσο μεγαλώνει τὸ χταπόδι τόσο μικραίνει κι' ὁ ὁλός. Ἅμα ἔρθῃ ἡ ὥρα ν' ἀποχύσῃ, τότε ἡ πέτσα τοῦ ὁλοῦ χοντραίνει καὶ τὸ ζουμί του λιγοστεύει. Ὅταν ἀποχύσῃ ὁ ὁλός του γίνεται μελάνη καὶ τὴν ἴδια μέρα ψοφάει. Τὸ χταπόδι δὲν ζῇ περισσότερο ἀπὸ ἕντεκα μῆνες. Εἶναι πολὺ δυνατό, μὰ καὶ παρὰ πολὺ κουτό. Ξεγελιέται μ' ἕνα παννάκι ἢ κ' ἕνα χαρτάκι ἄσπρο· Παίρνει ὅλα τὰ χρώματα σύμφωνα μὲ τὴ θέσι ποῦ θὰ βρεθῇ· γίνεται δηλαδὴ ἄσπρο στὴν ἄμμο, πράσινο στὴν φυκιάδα, κοκκινωπὸ στὴν τραγάνα κ' ἔτσι ξεγελάει τὸν ἀτζαμῆ χταποδᾶ.

Τὸ χταπόδι χτυπιέται μὲ τὸ καμάκι ἢ πιάνεται μὲ τὸ παλιαγκίστρι.

2. Ἡ μιλιδόνα εἶναι ὅμοια σχεδὸν μὲ τὸ χταπόδι, ἔχει μονάχα μακρύτερα ποδάρια καὶ κατσούλα μακρουλή. Τὰ μάτια της εἶναι μακρουλὰ καὶ μαῦρα, ἐνῷ τοῦ χταποδιοῦ εἶναι στρογγυλὰ καὶ καφετιά.

Ἡ μιλιδόνα θαλάμι δὲν κάνει, παρὰ χώνεται τὴν ἡμέρα βαθιὰ στὴν ἄμμο ἢ σὲ βαθειὲς τρῦπες τῶν βράχων· τὴ νύχτα βγαίνει στὴ βοσκή.

Ἀλλάζει κι' αὐτὴ χρώματα, κι' ἅμα εἶναι κοντὰ σὲ πλάκα, τραγάνα ἢ πέτρες γίνεται κόκκινη, κι' ἅμα εἶναι στὴν ἄμμο γίνεται μπλὲ-θαλασσί. Τὸ μεσοσαράκοστο, ἅμα τύχῃ καὶ τὴν πιάσῃ μέρα πρὶν κρυφτῇ, γίνεται κόκκινη μὲ βοῦλες ἄσπρες.

Τὸ ἀβγό της εἶναι ὅμοιο μὲ τοῦ χταποδιοῦ, μόνο πὼς εἶναι μακρουλὸ καὶ πλακουτὸ σὰν λαγάνα. Ἀβγώνεται τὸ μεσοσαράκοστο καὶ ὡς τὸ Πάσχα ἀποχύνει. Ὕστερα χάνεται ὅλο τὸ καλοκαίρι καὶ ξαναπαρουσιάζεται τὸν Ὀκτώβριο.

Εἶναι παρὰ πολὺ γλήγορη καὶ ὅταν φοβηθῇ γίνεται ἄπιαστη.—Τρέφεται κι' αὐτὴ μὲ χταποδάκια καὶ καβουράκια καὶ καμμιὰ φορὰ μὲ ψαράκια, ποὺ τὰ βρίσκει στὸν ὕπνο τὴ νύχτα ποὺ βγαίνει στὴ βοσκή. Πῖνες, καλόγνωμες καὶ μεγάλα καβούρια δὲν κατορθώνει νὰ φάῃ. Γίνεται ὡς μιάμιση ὀκά. Πόσους μῆνες ζῇ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ξέρουμε γιατὶ μετὰ τὸ ἀποχύσιμο χάνεται ἀμέσως καὶ δὲν ξέρουμε τί γίνεται ἀπ' τὸ Πάσχα ὡς τὸν Ὀκτώβριο.

Ψαρεύεται μὲ καμάκι, μέ τράτα καὶ μερικὲς φορὲς πέφτει καὶ στὰ δίχτυα.

3. Τὸ μοσκοχτάποδο, ποὺ οἱ χταποδᾶδες τὸ λένε μουχό, ἔχει κατσούλα ὅπως καὶ τ' ἄλλα χταπόδια καὶ ποδάρια ὀχτώ, ἀλλὰ μὲ μιὰ σειρὰ βυζιά. Τὸ ἀρσενικὸ ἔχει μακρύτερα ποδάρια καὶ βυζιὰ μεγαλύτερα, ἐν ᾧ τὸ θηλυκὸ ἔχει κατσούλα μεγαλύτερη.

Τὰ μοσκοχτάποδα βατεύονται, ἀποχύνουν, ζοῦν καὶ ψοφοῦν ὅπως τὰ χταπόδια. Τὰ θηλυκὰ ὅμως ἀντὶ γι' ἀβγὸ ἔχουν μιὰ φούσκα μὲ τὸ ρύζι, ποὺ μοιάζει στὸ χρῶμα

καὶ στὸ μπόϊ τὴν κα ὴ καρολῖνα.

Τὸ σαραντάημερο ἀρχίζουν καὶ ἀφήνουν τὸ ρύζι στὴ λάσπη καὶ μόλις ἀποχύσουν ψοφοῦν.

Ἡ γέννα μεγαλώνει στὴ λάσπη· καὶ ὅταν ὅμως μεγαλώσῃ θαλάμι δὲν κάνει παρὰ ζῇ μέσα στὴ λάσπη. Τρέφεται μὲ καβουράκια, γαρίδες καὶ ψαράκια καὶ γίνεται τὸ ἀρσενικὸ ὡς τρακόσια δράμια, ἐν ᾧ τὸ θηλυκὸ δὲν φέρνει ὡς τὰ ἑκατό.

Τὸ δέρμα του μυρίζει σὰν τὸ μόσκο, γι' αὐτὸ τὸ λένε καὶ μοσκοχτάποδο.

Τὸ νοστιμεύεται πολὺ ἡ σφυρίδα τῆς λάσπης καὶ τὸ πιάνει εὔκολα, γιατὶ δὲν ἔχει ποῦ νὰ κρυφτῇ.

Ψαρεύευαι μὲ τὸ καμάκι ἢ πιάνεται μὲ τὰ δίχτυα τῆς τράτας.

4. Ἡ χταποδομάννα μοιάζει μὲ τὸ καλαμάρι. Ἔχει ποδάρια κοντὰ καὶ κατσούλα μεγάλη-μικρὸ ὁλό, ἄντερα, νεφρά, πατσᾶ. Τὸ δέρμα τῆς κατσούλας της, ἅμα ξίνῃ ἡ χταποδομάννα δυὸ ἕως τρεῖς ὀκάδες, γεραίνεται καὶ γίνεται ἀγκαθωτό. Τὰ βυζιὰ τῶν ὀχτὼ ποδαριῶν της εἶναι μικρὰ σὰν τοῦ καλαμαριοῦ, μόνον τοῦ ἀρσενικοῦ εἶναι κάπου-κάπου μεγαλύτερα. Τὸ θηλυκὸ ἔχει ἀβγὸ σὰν μικρὴ γαλέτα, ἀλλὰ ὄχι ὁλωσδιόλου στρογγυλό· τὸ χρῶμα τοῦ ἀβγοῦ εἶναι κιτρινωπό. Μέσα στὴν κατσούλα της γίνονται πολλὲς φλουδίτσες (κελύφη) πολὺ ὄμορφες καὶ μέσα πάλι σὲ κάθε φλουδίτσα βάζει κι' ἀπὸ μιὰ γέννα καὶ τὴν ξαπολάει.

Ἡ χταποδομάννα ἀποχύνει στὸ πέλαγος, στὰ βαθιά. Ὕστερα ἀπὸ λίγο κάθε φλουδίτσα μὲ τὴ γέννα βγαίνει στὴν ἐπιφάνεια καὶ ταξιδεύει. Ὅσο μεγαλώνει τὸ χταποδάκι τόσο μεγαλώνει καὶ ἡ φλουδίτσα. Ἅμα γίνῃ ἕως ὀγδόντα δράμια ζυγώνει τὸ Μάϊ στὴ στεριά, βγαίνει ἀπὸ τὴ φλούδα καὶ ζῇ πιὰ ἐλεύτερα, ἀλλὰ πάντα στὰ βαθιά. Εἶναι τυλιγμένο μὲ μιὰ πολὺ ψιλή, γυαλιστερή, τριανταφυλλένια σκέπη, κι' ἅμα ζυγώσῃ κανένας γιὰ νὰ τὴν πιάσῃ ἀφήνει τὴ σκέπη, γλιστράει καὶ φεύγει. Δὲν ψαρεύεται μὲ κανένα τρόπο καὶ πολὺ σπάνια ἡ τράτα τραυάει μεγάλες χταποδομάννες.

Κοντὰ στ' ἄλλα χταπόδια ἔχουμε καὶ τὸ μαρτιάτικο. Αὐτὸ δὲν εἶναι σόϊ ἀλλοιώτικο ἀπὸ τ' ἄλλα, παρὰ ἕνα χταπόδι ποὺ πιάνει ὁ χταποδᾶς τὴν πρωτομαρτιὰ πρωΐ-πρωΐ, νηστικὸς «μέχρι τσιγάρο» λέγοντας τὸ «Πατερημῶν».

Τὸ μαρτιάτικο χταπόδι εἶναι πολυζήτητο γιατὶ τὸ μεταχειρίζονται γιὰ γιατρικό. Τὸ ψήνουν καὶ τὸ δίνουν ζεστὸ μὲ τὴν μυρουδιά του στὶς γγαστρωμένες ποὺ δὲν ἀκοῦν τὴ γέννα τους. Ἐξ ἄλλου οἱ τσοπαναραῖοι τὸ ἀκριβοπληρώνουν στὸν καιρό του γιὰ νὰ τὄχουν «γιὰ ὥρας ἀνάγκης». Ἂν τυχὸν καμμιὰ φορὰ πέσῃ ψώρα στὰ πρόβατα, ψήνουν ἕνα κομμάτι, τὸ κάνουν σκόνη καὶ τὸ ρίγνουν στὴν κορύτα ποὺ πίνουν τὰ ψωριασμένα γιδοπρόβατα γιὰ νὰ γιατρευτοῦν.

Π. Α. ΦΟΥΡΙΚΗΣ

Στὸ ἄλλο φύλλο: Τὰ Καλαμάρια.

Β. ΡΩΤΑ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ *

Ὁ λόγος ποὺ ἡ ζωὴ μᾶς παρουσιάζεται σήμερα τόσο τρομαχτικὰ ἀβέβαιη, δὲν εἶναι ὅπως πολλοὶ θέλουν νὰ νομίζουν ἡ φτώχεια. Ἂν ἔφταιγε ἡ ἔλλειψη τῶν μέσων, τότε θἄπρεπε σὲ κάποια τοὐλάχιστον γωνιὰ τῆς γῆς ἐξασφαλισμένη ἀπὸ πλοῦτο, ἂς ποῦμε στὴν Ἀμερική, νὰ φαινότανε ἡ ζωὴ λαμπρὴ καὶ σίγουρη. Ὅμως κάτι σπασμωδικὰ κινήματα κι' ἐκεῖ μᾶς δείχνουν ὅτι κι' ἐκεῖ ἡ ἴδια ἀβεβαιότητα βασιλεύει. Ὄχι, παντοῦ, σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη βλέπουμε ἕνα σάλεμα καὶ μιὰ ταραχὴ κι' ὁ μοναχὸς ἄνθρωπος μοιάζει μὲ ψάρι ποὺ ἔχει χάσει τὰ νερά του καὶ ἡ κοινωνία μὲ φυλακὲς ποὺ κάπου κοντά τους ἔχει πιάσει πυρκαγιά.

Κανεὶς δὲν εἶναι βέβαιος γιὰ τίποτα, οὔτε γιὰ τὶς ἰδέες του, οὔτε γιὰ τὰ αἰσθήματά του, οὔτε γιὰ τὴ δικαιοσύνη, οὔτε γιὰ τὴν ἠθική, κανεὶς δὲν ξαίρει πιὰ πιὸ εἶναι τὸ σωστό. Κι' ὁ λόγος αὐτῆς τῆς ἀβεβαιότητας εἶναι ποὺ ἔχουμε χάσει τὴν ὄψη τῆς ζωῆς μὲ τὸ νὰ χωθοῦμε καθένας μέσα στὸν ἑαυτό του, σὰν τὶς χελῶνες. Τἄχουμε χάσει, ὅπως τὰ χάνουμε ὅταν ἔρθει μπόρα νεροποντή, κατακλυσμός, κι' ἀλλάζει τὴν ὄψη τῆς γῆς καὶ δὲν ξαίρουμε πιὰ ποῦ βρισκόμαστε. Μιὰ ὥμορφη εἰκόνα αὐτῆς τῆς κατάστασης δίνει... ὁ Σαίκσπηρ. Μεταφράζω πρόχειρα.

Βυζάξανε οἱ ἀνέμοι
ἀπ' τὴ θάλασσα ἀρρώστιας καταχνιὲς
καὶ πέσαν στὴ στεριὰ καὶ κάμαν κάθε
παλιόρεμυ νὰ πάρει περηφάνεια
καὶ πλημμυρίσαν ὅλα τους τὰ μέρη·
τὸ βόϊδι τότε ἐτράβηξε τοῦ κάκου
τὸ ζυγό του, ὁ ζευγᾶς τὸ ἴδρω του ἔχασε
καὶ τὰ σπαρτὰ μαράθηκαν προτοῦ
βγάλει ἡ νιότη τους γένεια. Τὰ κοπάδια
σταλίζαν νηστικὰ μὲς τὸν πνιγμένο
τὸν κόσμο κ' οἱ κουροῦνες ἐχορταίναν
μὲ τοῦφες μολυσμένες. Τοῦ χοροῦ,
τοῦ παιγνιδιοῦ τ' ἀλώνια λάσπη ἐγέμισαν
καὶ τὰ χαριτωμένα μονοπάτια
στὴ θρασιὰ χλόη ἀπάτητα οὔτε φαίνονται.
Οἱ νύχτες τώρα αὐλόγητες ἀπὸ ὕμνους ἢ τρα-
[γούδια.
Καὶ μέσ' σ' αὐτὴ τὴν ἀκαταστασία
βλέπεις ν' ἀλλάζουν οἱ ἐποχές. Ψαρόμαλλες
παγωνιὲς πέφτουνε στὸ ἀφράτο μάγουλο
τοῦ κρεμεζιοῦ τριαντάφυλλου καὶ στοῦ γεροχει-
[μῶνα
τὸ στέμμα τὸ κρουσταλλιασμένο καὶ σκεβρὸ
κάθεται σὰν γιὰ κοροϊδία ἕνα στεφάνι
μοσκοβόλο ἀπὸ ὁλοεύωδι μπουμπούκια
τοῦ Μάη. Ἄνοιξη, θέρος καρπερό,
Χεινόπωρο, χειμῶνας ὠργισμένος,
ἀπὸ συνήθεια ἀλλάζουν τὶς στολές τους,
κι' ὁ ἀλλαλιασμένος κόσμος, καθὼς ἔρχονται,
δὲν ξαίρει πιὸ εἶν' τὸ πιό.

Ἔχουμε χάσει λοιπὸν ἀπ' τὰ μάτια μας τὴν ὄψη τῆς ζωῆς. Οἱ γνώριμες σταθερὲς γραμμὲς ποὺ μᾶς κάνουν νὰ ξεχωρίζουμε μὲ τὶς ποικιλίες τῶν μορφῶν καὶ τῶν χρωμάτων τους τὰ πλάσματα καὶ τὰ στοιχεῖα, τὰ νερὰ καὶ τὰ βουνά, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, τὶς καλλιέργειες, τοὺς συνοικισμοὺς καὶ τὶς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων, ἔχουν σβύσει καὶ ἕνα θολὸ ἀνακάτωμα ἔχει ἀντικαταστήσει τὴν ὠμορφιὰ τῆς πλάσης, ὅπως ὅταν τὴ γαλήνη τοῦ γιαλοῦ ἔρχεται νὰ ταράξει ἡ μπόρα καὶ τὸ πέλαγο ἀνακατώνεται λὲς μὲ τὰ βουνὰ καὶ γίνονται ἕνα γῆς κι' οὐρανός: βρισκόμαστε στὸ ἀφαιρεμένο χάος.

Ὅλοι οἱ ἄνεμοι τῆς φαντασίας ἔχουν ξαπολυθεῖ πάλι καὶ μαλλώνουν συναμετάξυ τους οἱ ἰδέες. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μπόρας αὐτῆς, πόλεμος καὶ λιμὸς καὶ ἀκαταστασία καὶ καταστροφή. Κι' ἡ μεγαλήτερη ζημιὰ μέσα στὶς ζημιές, εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔπαθε στὶς κοινωνίες ἡ καλλιέργεια τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ἔχουμε πιὰ γιορτή, δὲν ἔχουμε τέχνη, δὲν ἔχουμε θέατρο:

* Ὁμιλία διοργανωμένη ἀπὸ τὸ Λογοτεχνικὸν Ὅμιλο Πειραιῶς καὶ ποὺ γίνηκε στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Πειραιῶς στὶς 6 τοῦ Δεκέμβρη.

«Τοῦ χοροῦ, τοῦ παιγνιδιοῦ τ' ἀλώνια λάσπη ἐγέμισαν».

Γιατὶ ὅπως ἡ ὠμορφιὰ τῆς πλάσης μᾶς παρουσιάζεται πιὸ καθαρὴ καὶ σίγουρη στὸ λαμπρὸ γαλήνιο φῶς τῆς ἀνοιξιάτικης ἡμέρας, ἔτσι καὶ ἡ ὠμορφιὰ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, ποὺ εἶναι ἡ τέχνη, μᾶς παρουσιάζεται τροφαντὴ καὶ πλούσια ἀνθισμένη, ὅταν ἕνας λαμπρὸς ἥλιος πολιτισμοῦ ἀνατείλει ἀπάνω στὴν κοινωνία. Τότε ἡ κοινωνία ντύνεται τὰ πλουσιώτερα κι' ὠμορφότερα στολίδια της καὶ πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγάπη γιορτάζει μὲ ὅλες της τὶς δύναμες σὰν περιβόλι τὸ Μάη. Κι' ὅπως κάθε φυτὸ καὶ κάθε πλάσμα γεμᾶτο ἀπ' τὴν ἀνοιξιάτικη ὁρμὴ ξαναπλάθει τὸν ἑαυτό του σὲ λουλοῦδι, μιὰν ἀφάνταστη γλυκειὰ τοῦ ἑαυτοῦ του ὠμορφιά, μιὰ μικρογραφία τοῦ ἑαυτοῦ του ἰδανικὰ τέλεια, ποὺ κιόλας κρύβει μέσα της τὸ σπόρο γιὰ μιὰν αἰωνιότητα, ἔτσι καὶ ἡ κοινωνία, στὸ ἄνοιγμά της, στὸν πολιτισμό της, πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ἀγάπη, πλάθει τὴ λουλουδένια μικρογραφία τοῦ ἑαυτοῦ της, ποὺ κλεῖ μέσα της ὅλους τοὺς χυμοὺς καὶ τὶς χάρες καὶ ἀκόμα τὸ σπόρο γιὰ μιὰν αἰωνιότητα, πλάθει τὴν τραγωδία.

Γιατὶ λέω πὼς γιορτὴ εἶναι ἡ ἀνυπόκριτη ἔκφραση τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης, τέχνη ὁ τρόπος ποὺ ἡ κοινωνικὴ ἀγάπη ἐκφράζεται, σὰν ὁ καρπὸς αὐτῆς τῆς ἀγάπης, ποὺ ἔχει μέσα του τὴν ἡδονὴ τοῦ παρόντος καὶ τὴ μορφὴ τοῦ μέλλοντος. Θέατρο δὲ ἡ τελειότερη καὶ ζωντανότερη μορφὴ τῆς τέχνης, τελειότερη γιατὶ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ ἐκφραστικα μέσα, ὅλες τὶς τέχνες, ζωντανότερη γιατὶ εἶναι μαζὶ καὶ γιορτή. Τέχνη μὲς στὶς τέχνες καὶ γιορτὴ μὲς στὶς γιορτές.

Γιὰ νὰ νιώσουμε ὅμως καθαρὰ αὐτὴ τὴ σημασία τῆς γιορτῆς καὶ τοῦ θεάτρου, πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε πρῶτα στὰ μάτια μας τὴν ὄψη τῆς ζωῆς, πού, ὅπως εἴπαμε παραπάνου, τὴν ἔχουμε χάσει. Κι' ὅπως ὁ ἥλιος φωτίζει τὴν ὄψη τῆς γῆς, καὶ ἡ γνώση πῶς ὅ,τι καὶ νὰ συμβεῖ,ὁ ἥλιος μας πάλι θ' ἀνατείλει τὴν κανονική του τὴν ὥρα, μᾶς δίνει μιὰ πίστη γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ζωῆς, ἔτσι καὶ τὸ φῶς ποὺ θὰ φωτίσει τὴν ὄψη τῆς ζωῆς πρέπει νἆναι σταθερὸ καὶ νὰ μᾶς γεμίσει τὸ νοῦ μὲ τὴν ὕπαρξή του. Τὸ φῶς αὐτὸ μᾶς τὸ δίνει ἡ φαντασία μὲ τὸ νὰ μᾶς σέρνει ἀπὸ ἀνέκαθεν σὲ μιὰν ἰδανικὴ πηγὴ εὐτυχίας, μιὰ τελειότητα, μιὰ ζωὴ αἰώνια καὶ μακαρισμένη, ὅλο χαρά, ἕναν παράδεισο. Κι' ὅπως τὸν ἥλιο, ἂν δὲ μποροῦμε νὰ τὸν κοιτάξουμε κατάματα, νιώθουμε ὅμως τὸ φῶς του νὰ μᾶς πλημμυρίζει, καὶ τὴ νύχτα ἢ στὴ στνεφιὰ ξαίρουμε ποῦ βρίσκεται, καὶ δὲν ἀνησυχοῦμε, ἔτσι καὶ τὸν παράδεισό μας πρέπει, ἂν δὲν τὸν βλέπουμε νὰ νιώθουμε τὴν ὕπαρξή του καὶ τὸ μέρος ποὺ βρίσκεται κι' ἀνάλογα μὲ τὴ θέση αὐτὴ ποὺ θὰ πιστέψουμε γιὰ τὸν παράδεισό μας θὰ φωτιστεῖ κ' ἡ ὄψη τῆς ζωῆς.

Μιὰ ὄψη παίρνει ἔτσι ἡ ζωή, ἅμα ὁ παράδεισός μας τοποθετηθεῖ ὁλότελα ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦτο. Τότε ὁ πολιτισμός μας ἔχει τὴν ἀποστολὴ νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὸ δρόμο ποὺ φέρνει στοὺς θεούς. Τὸ φῶς αὐτὸ κι' ἂν τὸ βλέπουμε εἶναι πολὺ μακρυνό. Γύρω μας σκοτάδι, σιωπὴ καὶ μυστήριο. Οἱ μορφές μας σκόνη καὶ στάχτη, πόνος καὶ μόχτος καὶ θλίψη ἡ ψυχή μας. Ὁ πολιτισμός μας φορεῖ ράσσο ἱερατικὸ καὶ προχωρεῖ μὲ χειρονομίες καὶ χοροὺς συμβολικοὺς σὰν μανιακὸς ἢ σὰν μεθυσμένος Ἡ φωνή του βαρειὰ καὶ μονότονη σὰν νὰ σημαίνει καμπάνα νεκρικά, λιβάνι μυρίζει ὁ ἀέρας. Γιομάτοι δέος καὶ κατάνυξη ἀκολουθοῦμε στριμωμένοι. Ὁ πολιτισμός μας εἶναι ἡ θρησκεία.Μπροστά μας πάει ὁ προφήτης.

Μιὰν ἄλλη ὄψη παίρνει ἡ ζωὴ ἅμα ὁ παράδεισος μας τοποθετηθεῖ στὴ γῆς ἐτούτη. Τότες ὁ πολιτισμός μας ἔχει τὴν ἀποστολή νὰ μᾶς σπρώξει στὸ δρόμο τῆς ἀποκάλυψης ὄχι τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου. Φῶς καὶ χαρὰ τὰ μονοπάτια μας, ἀνθισμένοι οἱ κάμποι, τὰ βουνὰ γεράνια καὶ γραμμένα, τὰ οὐράνια μουσική, τὸ ἀγέρι μόσκος κ' εὐωδιά. Ὁ πολιτισμός μας. ὡραῖος νέος, προπορεύεται κρατῶντας τὴ λύρα. Ὁλόγυμνη, λαμπρὴ μπροστά μας φαντάζει ἡ ὠμορφιά του ἡ ἀπολλώνια. Προχωρεῖ μὲ ἁρμονικό, χορευτικὸ βῆμα ὑποταγμένο στὸ νόημα τῆς τέχνης. Τὸν ἀκολουθοῦμε παίζοντας, ὅπως τὰ παιδιὰ τὴ δασκάλα τους στὸν περίπατο στὸ ἀνθισμένο λειβάδι, εἴμαστε ὅλοι παιδιά. Δὲ σπρωχνόμαστε, δὲν τρῶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, βοηθᾶμε, συντρέχουμε, θυσιαζόμαστε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον. Κ' ἡ θυσία μας ἀκόμη χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση,γιατὶ ἡ καρδιά μας εἶναι γιομάτη ἀγάπη. Ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι ἡ τέχνη. Μπροστά μας πάει ὁ ποιητής.

Μιὰ τρίτη ὄψη παίρνει ἡ ζωὴ ἅμα πνίξουμε τὴ φωνὴ τῆς φαντασίας καὶ δὲν πι-

στέψουμε καθόλου σὲ παράδεισο. Τότε δὲν ἔχουμε νὰ πᾶμε πουθενά. Κανεὶς δὲν εἶνε ὁδηγός μας. Εἴμαστε σὰν τοὺς περιμαντρωμένους, σὰν τοὺς φυλακισμένους, σὲ μέρος ἀπ' ὅπου ποτὲς δὲν ἐλπίζουμε νὰ βγοῦμε. Μέλλον δὲν ὑπάρχει. Κάθε μας σκέψη κ' ἐνέργεια ὄχι πῶς νὰ δημιουργήσουμε ζωὴ παρὰ πῶς νὰ γλυττώσουμε ἀπὸ τὸ χάρο. Μὲ τὴν ἐπιστήμη κανονίζουμε πῶς ν' ἀπολαβαίνουμε ἐντατικώτερα. Τὴ ζωὴ τοῦ ἄλλουνοῦ τὴν παραδεχόμαστε μόνον ἀπὸ ἀνάγκη. Καταργοῦμε τὰ παιδιὰ γιὰ ν' ἀπολάψουμε καλήτερα, ἀνετώτερα καὶ χωρὶς φθορὰ τὸν ἔρωτα. Πολιτισμός μας εἶναι ὁ ἐπιστημονικὸς φιληδονισμός.

Ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ παραστήσαμε αὐτὲς τὶς τρεῖς ὄψες τῆς ζωῆς, φαίνεται καθαρὰ ποιὰ εἶναι ἡ πίστη μας: πιστεύουμε στὸν παράδεισο τῆς γῆς ἐτούτης, κι' αὐτὸς εἶναι ἡ Ὠμορφιά, ἡ μορφὴ ἡ τελειωμένη, ποὺ αὐτὴ θρέφει τὴν κοινωνικὴ ἀγάπη καὶ σ' αὐτὴ βρίσκει ὁ ἄνθρωπος τὴν αἰωνιότητα. Προσέχουμε ν' ἀκούσουμε τὶς φωνὲς τῆς φαντασίας. Μὰ ὁ νοῦς τὶς ἐκφράζει, ὁ νοῦς καλλιεργεῖ τὴ ζωὴ καὶ κυβερνάει τὰ στοιχεῖα, ὁ νοῦς θὰ βάλει σὲ πράξη νομοθετῶντας ἀπὸ τὶς φωνὲς τῆς φαντασίας. Ἔτσι νοιώθουμε πὼς τέχνη δὲν εἶναι οὔτε οἱ διθύραμβοι τοῦ Διονύσου, οὔτε οἱ χοροὶ τῶν Δερβισσῶν, οὔτε πάλι οἱ πλάκες ποὺ μᾶς φέρνει ἀπ' τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ ὁ Μωϋσῆς ἢ οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου ἢ ἀκόμα τὸ θέατρο τοῦ Μάγερχολτ. Τέχνη δὲ μποροῦν νὰ κάνουν οἱ Σπαρτιᾶτες, οὔτε ὁ κομμουνισμός. Τὴν τέχνη τὴν κάνουν οἱ Ἀθηναῖοι, γιατὶ αὐτοὶ πρῶτοι τοποθετοῦν ἰὸν παράδεισο στὴ γῆς ἐτούτη, αὐτοὶ πρῶτοι βάνουν τὸ νοῦ κυβερνήτη τῆς φαντασίας. Οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι δημιουργοῦν γιορτή, δηλαδὴ ἔκφραση τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης. Τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια, εἶναι γιορτὲς τῆς κοινωνίας ὁλόκληρης, τοῦ λαοῦ, δὲν εἶναι γιορτὲς μιᾶς τάξης ἀρχόντων, ποὺ νὰ πλήττουν σὲ δαῦτες. Καὶ αὐτὸ γιατὶ οἱ γιορτὲς αὐτὲς ἐβγῆκαν ἀπὸ τὶς θρησκείες ποὺ ἐρχόντουσαν ἀπὸ τὴν ἀνατολή, μ' ἀφοῦ οἱ Ἀθηνοῖοι ἔβγαλαν τὶς μαγεῖες καὶ τὶς μανίες καὶ τοὺς ὑστερισμούς, κυβερνῶντας τὶς φωνὲς τῆς φαντασίας μὲ τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου,

Ἔτσι ὁ Αἰσχύλος μὲ τὴν τραγωδία του, παρουσιάζεται ὁ σημαντικώτερος ἐπαναστάτης στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καταργῶντας τὶς μαγεῖες καὶ τὶς θρησκεῖες, καὶ τοποθετῶντας τὸν παράδεισο στὴ γῆς ἐτούτη καὶ ἀποκαλύπτοντας τὸν ἄνθρωπο. Ἀπὸ τὰ τότες ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται πιὰ στὰ χέρια του. «Πολιτισμός, εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ἀνθρώπου,» ὅπως λέει κι' ὁ Ταγγόρε, καὶ γιορτὴ εἶναι τὸ φανέρωμα αὐτῆς τῆς ἀποκάλυψης, ἡ ἐπισημοποίηση τῆς ζωῆς τῆς ἀφαιρεμένης, ἡ μορφοποίηση καὶ παραστατικὰ συνειδητοποίηση τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης, ἡ πράξη, τὸ φιλί τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης. Στὴ γιορτὴ σκεδιάζεται κιόλας τὸ μέλλον, πάντα καλήτερο καὶ τελειότερο, γιατί πάντα νέο.

Ἐλπίζω τώρα νὰ φαίνεται πιὰ καθαρὰ τὶ καταλαβαίνουμε ὅταν λέμε ὅτι ἡ τέχνη εἶναι ὁ τρόπος ποὺ ἐκφράζεται ἡ κοινωνικὴ ἀγάπη. Ἡ κοινωνικὴ ἀγάπη πηγάζοντας ἀπὸ μιὰ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων πίστη στὸ μέλλον, σκεδιάζει κιόλας μιὰ καλήτερη μορφὴ τοῦ ἑαυτοῦ της στὸ μέλλον καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἄφταστο ἰδανικό, ἄφταστο σὰν τὸν ἥλιο, μὰ ποὺ ἡ θέρμη του εἶναι ἀναγκαία γιὰ τὴν ὕπαρξη τῆς ζωῆς. Γι' αὐτὸ ἡ τέχνη ποὺ δὲν ἔχει μέσα της καὶ τὸ ἰδανικό, δηλαδὴ τὸ σπόρο τοῦ μέλλοντος, εἶναι κατώτερο εἶδος τέχνης καὶ ἀπαράδεχτη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία ποὺ πιστεύει στὸν πολιτισμό. Γι' αὐτὸ καὶ μιὰ κοινωνία ποὺ δὲν ἔχει καθόλου γιορτὴ καὶ τέχνη ἢ ἡ γιορτή της καὶ ἡ τέχνη της εἶναι ξεπεσμένες, γίνονται ἀπὸ συνήθεια ἢ ἀπὸ στανικὴ ἐπιβολή, ἢ ἀπὸ μόδα, ἡ κοινωνία αὐτὴ εἶναι ξεπεσμένη, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐξετάζοντας ἔτσι τὸ δρόμο ποὺ ἀκολούθησε ὁ πολιτισμὸς μέσα στὴν ἱστορία θὰ πιάσουμε τὴ συνέχειά του καὶ θὰ νοιώσουμε γιατὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς κι' ὁ παγκόσμιος πολιτισμὸς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ποὺ σιγὰ σιγὰ μὲ ἀκατάπαυτον ἀγῶνα ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους σὲ μιὰ πίστη, σὲ μιὰ κοινωνία. Καὶ μόνον τ' ὅτι σήμερα τὸ μικρὸ παιδὶ ἔχει καταχτήσει τὴ γενικὴ συμπάθεια, μ' ὅλες τὶς ἔχτρες τῶν μεγάλων καὶ μόνον αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ σημάδι πὼς ὑπάρχει τόντις ἕνας δρόμος ποὺ ἀργὰ γρήγορα θ' ἀκολουθήσει ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα καὶ πὼς στὸ δρόμο αὐτὸν θὰ τὴν ὁδηγήσει ἡ τέχνη.

Ἔτσι σκεπτόμενοι, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ὅλοι οἱ πολέμοι, ἀκόμα κι' ὁ τελευταῖος πόλεμος, εἶναι ἀποτέλεσμα ὄχι οἰκονομικῶν λόγων, ὅπως ὅλοι σήμερα θέλουν νὰ νομίζουν, παρὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἰδεῶν, εἶναι ἐξωτερικὰ συμπτώματα τῆς ἐσωτερικῆς πάλης, ποὺ ἀγωνίζεται τὸ πνεῦμα γιὰ νὰ κυβερνήσει τὰ δυὸ ἀντιμαχόμενα στοιχεῖα, τὴν ὕλη τὴν ἀσάλευτη καὶ τὴ φαντασία τὴν ἀεικίνητη, τὴ μιὰ νὰ τὴ σπρώξει, τὴν ἄλλη νὰ τὴ συγκρατήσει, γιὰ νὰ διατηρήσει ἔτσι τ ὶ ς μ ο ρ φ ὲ ς τ ῆ ς ζ ω ῆ ς, τὴν ὠμορφιὰ τῆς ζωῆς.

Γι' αὐτό, ἂν θέλουμε νὰ προφυλάξουμε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ καινούργιες καταστροφές, πρέπει νὰ βιαστοῦμε, νὰ βοηθήσουμε, ὅπως μπορεῖ ὁ καθένας, γιὰ νὰ λάμψει τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ τωρινὸ χάος μιὰ ὥρα ἀρχήτερα. Κι' αὐτὸ θὰ γίνει ὅταν ὅλοι πιστέψουν στὸν παράδεισο τῆς γῆς ἐτούτης, στὴν κοινωνικὴ ἀγάπη καὶ τοῦτο μόνον ἡ τέχνη θὰ τὸ καταφέρει, ἡ τέχνη ἐκείνων ποὺ ἀκούνε τὶς φωνὲς τῆς φαντασίας καὶ πιστεύουν στὴν κοινωνικὴ ἀγάπη.

Τέτοι ποιητὲς δὲ λείπουν ἀπὸ τὶς σημερινὲς κοινωνίες τοῦ κόσμου, μὰ ἡ ἀκαταστασία ποὺ βασιλεύει παντοῦ, ἀπὸ τὸ ἄπλωμα ποὺ ἐπῆρε ὁ ἐσωτερικὸς αὐτὸς ἀγῶνας μὲ τὸ νἄχει ἀγγίξει ξαφνικὰ τὰ περισσότερα ἄτομα μέσα στὶς κοινωνίες, ἡ ἀκαταστασία αὐτὴ δὲν ἀφίνει ν' ἀκουστοῦν οἱ φωνὲς τῶν ποιητῶν. Κάθε ἄτομο εἶναι σὰν χαμένο, γιατὶ παλεύει μὲ τὸν ἑαυτό του, ἡ κοινωνικὴ ἀγάπη ἔχει κομματιαστεῖ. Γι' αὐτὸ οὔτε γιορτή, οὔτε τέχνη Ὁ πόλεμος ἀκόμα βαστᾶ καὶ καταστροφὲς μεγαλήτερες θ' ἀκολουθήσουν.

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν κοινωνία τὴ δική μας. Ἀκαταστασία καὶ χάος σκεπασμένα ἀπὸ ἕναν βαθύ, σκοτεινὸν πέπλο ὑποκρισίας. Κ' ἐπειδὴ τὸ τρομερότερο ἐμπόδιο στὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ὑποκρισία, πρέπει νὰ καταγίνουμε περισσότερο μ' αὐτὴ τὴν κακία, νὰ τὴν κοιτάξουμε κατάματα, νὰ ἰδοῦμε ποῦ ὀφείλεται καὶ πῶς θὰ τὴ χτυπήσουμε.

Ὅλοι μας πιὸς λίγο πιὸς πολύ, στὶς σχέσες μας μὲ τοὺς ἄλλους, μὲ τοὺς φίλους ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς δικούς, ὑποκρινόμαστε, παίζουμε ἕνα ρόλο ἢ καὶ πολλοὺς ρόλο ς ἀνάλογα μὲ τὶς περίστασες καὶ τὰ πρόσωπα. Πίσω ἀπὸ κάθε μας πράξη κρύβεται καὶ μιὰ ὑστεροβουλία. Στὸ δρόμο, στὸν περίπατο, στὸ καφφενεῖο, στὴν ἐκκλησία, στὸ θέατρο ἀκόμα, ὅπου σχεδὸν χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ ἄνθρωπος ξεχνιέται καὶ ἀφίνει τὴν ὑποκρισία του, σὲ κάθε συγκέντρωση, κάθε φορὰ ποὺ θὰ βρεθοῦμε μπροστὰ σὲ ἄλλους ἀνθρώπους πέρνουμε κι' ἕνα ὕφος ξεχωριστὸ καὶ στὰ φερσίματά μας καὶ στὰ λόγια μας καὶ τόσο πιὸ σπουδαγμένο καὶ λεπτὸ ὅσο πιὸ γραμματισμένοι εἴμαστε.

Ὑποκρισία εἶναι οἱ τρόποι μας, ψευτιὰ ἡ συναλλαγή μας, ψευτισμένο τὸ ἐμπόρευμά μας, ὑποκρισία ἡ νομοθεσία μας, τὰ ἱδρύματά μας, τὰ σκολειά μας, οἱ ἐκκλησιές μας, οἱ γιορτές μας καὶ φυσικὰ καὶ ἡ τέχνη μας ψευτιὰ καὶ ὑποκρισία. Γιατὶ καὶ οἱ συγγραφεῖς μας, ποὺ αὐτοὶ τουλάχιστον θἄπρεπε νὰ νιώθουν βαθύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν εὐθύνη τῆς δουλειᾶς τους, ἀφοῦ αὐτοὶ κυρίως κρατοῦνε στὰ χέρια τους τὴν ἀγωγή, τὸν πολιτισμὸ δηλαδὴ τὸ μέλλον ἑνὸς λαοῦ, ὑποκριτὲς κι' αὐτοὶ συνειδητοὶ ἢ ἀσυνείδητοι ἐπρόδωσαν τὴν ἀποστολή τους.

Νὰ γιατὶ ὁ ἄγνωστος, ὅμως πραγματικὰ ἐθνικὸς ποιητής μας, ὁ Σολωμὸς γιγαντώνεται σήμερα στὰ μάτια μας, γιατὶ αὐτὸς ἔνιωσε βαθειὰ τὴν εὐθύνη του καὶ ὁ πόνος του γιὰ τὴ γλώσσα γίνεται σήμερα καὶ δικός μας πόνος ὅταν βλέπουμε ὅτι ἡ καθαρεύουσα ἐστάθηκε τὸ φοβερώτερο ναρκωτικὸ ποὺ ἀποβλάκωσε τὸ ἔθνος καὶ τὸ κυριώτερο ὄργανο στὰ χέρια τῆς ὑποκρισίας.

Ἐλπίζω μὲ τὰ γνωστὰ τοῦτα νὰ ξαναθύμισα στὴ συνείδησή σαστὸ γεγονὸς πὼς πράγματι μιὰ ἀπὸ τὶς χτυπητὲς κακίες τῆς σημερινῆς μας κοινωνίας εἶναι ἡ ὑποκρισία. Καὶ ποῦ τὴ χρωστᾶμε αὐτή μας τὴν κακία ; Ποῦ ἀλλοῦ, ἂν ὄχι στὴν ἀδυναμία μας ; Ἡ ὑποκρισία εἶναι τ' ὅπλο τοῦ μικροῦ καὶ ἀδύνατου καὶ στὰ χέρια ἑνοῦ ψευτοπολιτισμένου, ποὺ κατορθώνει μὲ τὸν ψευτοπολιτισμό του νὰ μεταχειρίζεται ἐπιδέξια τὴ φυσιογνωμία του, τὰ χέρια του καὶ τὰ λόγια του, γίνεται μοναδικὸ ὅπλο γιὰ νὰ πορεύει σ' αὐτὴ τὴ ζωή. Τὸ ψέμμα εἶναι φυσικό, λὲς καὶ τοὺς τὸ γεννάει ἡ φύση, στὰ μικρὰ παιδιὰ ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουν σκληροὺς καὶ τυραννικοὺς γονιούς. Ἂν λοιπὸν τὸ παραδεχτοῦμε πὼς εἴμαστε ὑποκριτές, τότε κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς εἴμαστε καὶ ψευτοπολιτισμένοι μικροανθρῶποι, μικροπολιτικοί, μικροέμποροι, μικροκαπετανέοι, μικροκαλόγεροι, μικραδασκάλοι, μικροαριστοκράτες, μικροϊδεολόγοι, μικροκαλλιτέχνες καὶ μικροσυγγραφεῖς καὶ πὼς ὅσο νιώθουμε αὐτὴ τὴ μικρότητά μας, τόσο στολιζόμαστε μὲ

ψευτοκαμώματα καὶ ψωροϋπερηφάνεια. Εἴμαστε τόσο μικροί, ὅπου δὲ μπορέσαμε φέτος νὰ σηκώσουμε τὸ ἀνάστημά μας νὰ γιορτάσουμε ἄξια τὸ Μεσολόγγι.

Μ' ἂν ἡ ὑποκρισία εἶναι τὸ κυριώτερο ὅπλο τοῦ ἀδύνατου στὸν ἀγῶνα του τὸ βάρβαρο γιὰ τὴν κατάχτηση τῆς βίας ἀπάνω στὸν ἄλλον, γιὰ τὴν ἐκμετάλλεψη τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου, ἂν ἡ ὑποκρισία εἶναι τὸ κυριώτερο ὅπλο τῆς διπλωματίας καὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης, ὅμως στὸν ἀγῶνα τῆς ἐσωτερικῆς δημιουργίας, στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν πολιτισμό, ἡ ὑποκρισία, συνειδητὴ ἢ ἀσυνείδητη, ἀναγκάζοντας τὸν ἄνθρωπο νὰ φαίνεται ἀλλοιώτικος ἀπ' ὅ,τι εἶναι καὶ νὰ δείχνει αἰσθήματα ποὺ δὲ νιώθει, τὸν ἀποστραβώνει ὁλότελα, γιατὶ τὸν κρατάει ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο, ὅπως ἡ σκηνὴ τὸν ἠθοποιό, τὴν ὥρα ποὺ παίζει. Νά γιὰ πιὸ λόγο οἱ ποιητὲς κ' οἱ δραματογράφοι μας (μιλῶ γιὰ τοὺς πεθαμένους φυσικὰ) ἐστάθηκαν ἔξω ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ ζωὴ καὶ δὲν τὴν ἐβοήθησαν καθόλου. Νά γιὰ πιὸ λόγο, ὕστερα ἀπὸ τὸ Σολωμό, οἱ μορφὲς τοῦ Λασκαράτου καὶ τοῦ Κρυστάλλη ἀχνυπροβάλλουν στὸν νεοελληνικὸν ποιητικὸν ὁρίζοντα, νά γιὰ πιὸ λόγο εἴμαστε ἀκόμα βάρβαροι.

Χωρὶς ἐσωτερικὴ δύναμη, χωρὶς ἠθικὴν ὑπόσταση ποὺ νὰ μᾶς στερεώνει μέσα στὴν κοινωνία, γιατὶ δὲν πιστεύουμε στὴν ἀγάπη τῆς κοινωνίας, ὑποκρινόμαστε καὶ προσπαθοῦμε νὰ φᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Μιὰ τέτια κοινωνία δὲ μπορεῖ νἄχει γιορτή.

Καὶ μήπως ἔχουμε καμμιὰ γιορτή; Θρησκευτικὴ ὄχι, μόλον ποὺ ἂν ὑπάρχει ἀκόμα κάτι σ' αὐτὸν τὸν τόπο ποὺ νὰ διατηρεῖ σεβασμὸ στὴν ἀξία του, εἶναι ἡ θρησκεία. Οἱ ἄδειες ἐκκλησιὲς δείχνουν τὴν ὑποκρισία, τὸν ἀρχοντοχωριατισμό μας. Κι' ὅταν ἀκόμα τὶς χρονιάρες ἡμέρες βλέπουμε συρροὴ στὶς ἐκκλησιές, ἂν προσέξουμε καλήτερα, θὰ μᾶς χτυπήσει στὰ μάτια τὸ φιλοπερίεργο τῶν μέν, ἡ ξετσίπωτη ἐπίδειξη τῶν δέ, καὶ ἡ τυπικὴ ἀπὸ μόδα ἢ ὑποχρεωτικὴ ἀγγάρεια ἔκφραση τῶν περισσοτέρων.

Ἡ μήπως ἔχουμε καμμιὰ ἐθνικὴ γιορτή; Ἡ εἰκοστὴ πέμπτη Μαρτίου, ἡ ρωμαντικὴ δηλαδὴ ἀσυνείδητη ὑποκρισία γιορτὴ αὐτή, ποὺ τελοσπάντων τὰ προτητερινὰ χρόνια ἐσυγκινοῦσε ἕνα μέρος ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ τῶν πόλεων καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, μὲ κάποια συγκίνηση ἀόριστη, κάποια ἀφαιρεμένη μεγάλη Ἰδέα, ντυμένη μὲ σημαῖες, σπαθιά, Παρθενῶνες, Ἁγιασοφιές, μαρμαρωμένους βασιλιάδες καὶ λόγια φουσκωμένα, σήμερα σβύνει κι' αὐτή, ἀφοῦ κατάντησε βέβαια μόνον τυπικὴ ἀνάμνηση, ὅπως καὶ ἡ θρησκευτική.

Μίαν ἄλλη κοινωνικὴ γιορτὴ ψάχνω μάταια νὰ βρῶ. Ἀκόμα καὶ στὰ χωριά, ποὺ τὶς μεγάλες ἡμέρες, ἰδίως τὴ βδομάδα τῆς Λαμπρῆς καὶ τὶς Ἀποκριές, οἱ κοινοὶ χοροὶ στ' ἁλώνια τοῦ χωριοῦ καὶ τὰ παιγνίδια καὶ τ' ἀγωνίσματα μὲ τοὺς λαμπροφορεμένους χωριάτες ἦταν, ἁπλοϊκὲς βέβαια καὶ πρωτόγονες, μὰ πάντα κοινωνικὲς γιορτὲς βγαλμένες ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀγάπη κ' ἐπισημοποιοῦσαν τὴ ζωή τους, κι' αὐτὲς ἀκόμα σήμεραν ἔσβυσαν ἢ σβύνουν ὁλοένα. Ὅλη τὴ βδομάδα τῆς Λαμπρῆς προτήτερα ἐχόρευαν νέοι καὶ νιὲς κι' ἀγωνίζονταν τὰ παλληκάρια στὸ τρέξιμο καὶ στὸ λιθάρι καὶ τὶς Ἀποκριὲς τὸ ἴδιο, κ' ἐμασκαρεύονταν κ' ἔκαναν διάφορα παιγνίδια. Σήμερα τὸ πολὺ ἕνα μεσημέρι τῆς δευτέρας μόνο τῆς Λαμπρῆς θὰ ἰδεῖτε μερικὲς κοπέλλες νὰ μαζευτοῦν, νὰ χορέψουν ξέψυχα καὶ μουδιασμένα. Ἀκατάστατες στὸ ντύσιμό τους, ντρέπονται μέσα στὰ χωριάτικά τους τὰ χαριτωμένα, γιατὶ οἱ μισές τους φοροῦν ροῦχα ἀπ' τὴ μοδίστρα, φορέματα ἀπάνω ἀπ' τὸ γόνατο κ' ἔχουν τὰ μαλλιὰ κομένα. Αὐτὲς πάλι χοροπηδοῦν χωρὶς σεμνότητα κι' ἀμέσως βαρειοῦνται καὶ τὸ γυρίζουν στὸ τσάρλεστον μὲ τὸ φωνόγραφο. Οἱ νέοι παίζουν στὰ καφφενεῖα πρέφα καὶ πόκερ, φλομωμένοι μέσα στοὺς καπνοὺς τοῦ κέρδους καὶ τοῦ τσιγάρου. Κι' ἂν τὸ φέρει ἡ ἀνάγκη νὰ παρασυρθοῦν καὶ νὰ χορέψουν, λαχανιάζουν στὸν πρῶτο γύρο καὶ τραβιῶνται. Ἔτσι ὁ ἀρχοντοχωριατισμὸς ἐδηλητηρίασε κι' αὐτὴ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας, τὸ χωριό, ἔτσι ὁ σπόρος τοῦ μέλλοντος σιγὰ σιγὰ ἀδυνατίζει καὶ τὰ νιᾶτα μαραζιάζουν.

Ἡ γιορτὴ θέλει ἀγνότητα καὶ λεβεντιὰ κ' ἡ ἀγνότητα κ' ἡ λεβεντιὰ φεύγουν ἀπὸ τὴν κοινωνία ἐκείνη ποὺ τὴν ἔχει καββαλικέψει ἡ ὑποκρισία. Οἱ Σουηδοὶ εἶναι πολὺ περισσότερο εὐρωπαῖοι ἀπὸ μᾶς κι' ὅμως ἔχουν γιορτὲς καὶ τὶς φυλᾶνε ὅπως φυλᾶνε καὶ τὰ λαϊκά τους κοστούμια στὰ χωριὰ καὶ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ παιγνίδια τους. Κι' ἂς ἀφήσουμε τοὺς Σουηδοὺς ποὺ εἶναι κάπως παράμερα. Μὰ στὴ Γαλλία, μὰ στὴ Γερμανία ποὺ εἶναι στὴν καρδιὰ τῆς Εὐρώπης καὶ κοινωνίες πολιτισμένες, κάπως περισσότερο ἀπὸ μᾶς, στὸ χωριὰ δὲν καταφρόνεσαν τὸ ἐθνικό τους φόρεμα, παρὰ τὸ ντύνονται στὶς ἐπίσημες ἡμέρες καὶ ὄχι μόνον γιὰ μασκάρεμα ἢ μὲ ντροπὴ ὅπως ἐμεῖς. Γιατὶ ἡ ὑποκρισία σ' ἐμᾶς, κατὰ μέγα μέρος κληρονομιὰ τῆς πολυχρόνιας σκλαβιᾶς, μᾶς ἔχει περονιάσει ὡς τὰ κατάβαθα τοῦ εἶναι μας κ' ἔχει γίνει τρόπος τῆς ζωῆς μας.

Μὰ μήπως διατηροῦμε τουλάχιστον μιὰ οἰκογενειακὴ γιορτή; Ὀνόματα, βαφτίσια, γάμοι, κηδεῖες, ὅλα σιγὰ σιγὰ χάνουν τὸ ἐπίσημό τους χρῶμα, γιατὶ τὴν τέχνη τους, τὴν τελετή τους τὴν κανονίζει πιὰ μόνον ἡ ἔγνοια τῆς ἐπίδειξης, ὄχι τὸ αἴσθημα τῆς καρδιᾶς. Καὶ δὲ γίνεται μεγαλήτερη ὑποκρισία ἀπὸ τὸ νὰ κοιτάζει κανεὶς στὴ χαρά του ἀκόμα καὶ στὸν πόνο του πῶς νὰ φανεῖ. Καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνει σύγχιση αὐτῆς τῆς τάσης, μὲ τὴν εὐγένεια τοῦ πολιτισμένου ποὺ σφίγγει τὴν καρδιά του καὶ βάνει μετριοπάθεια στὶς ἐκδήλωσες τῶν αἰσθημάτων

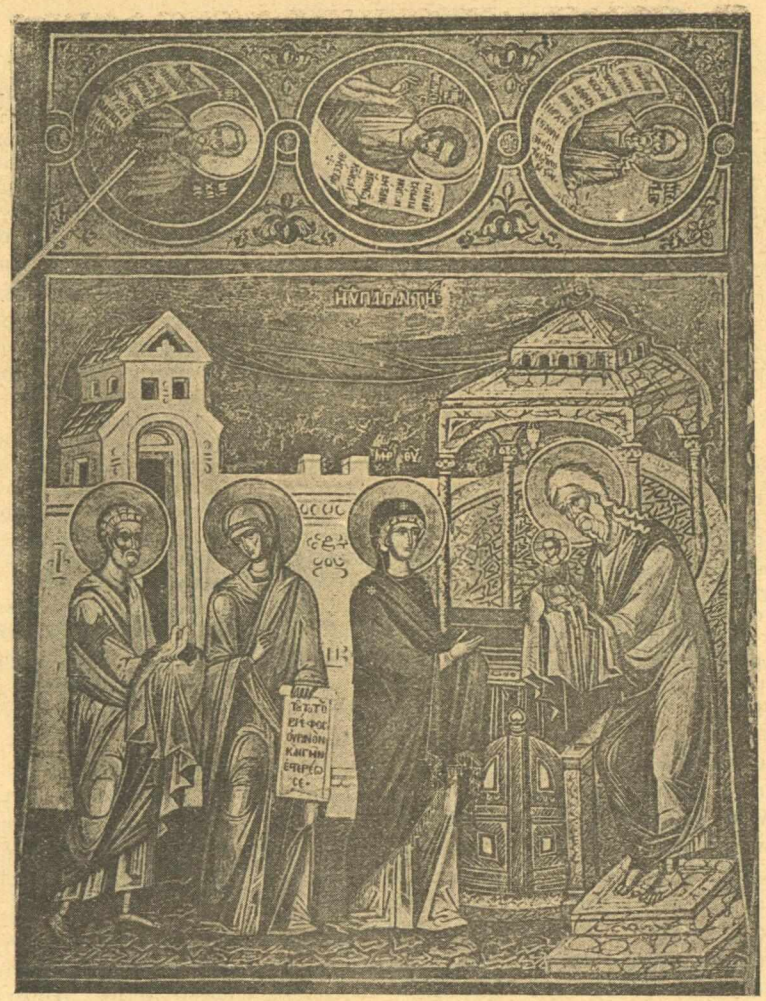

Η ΥΠΑΠΑΝΤΗ : Τοιχογραφία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου· ἔργο ἄγνωστου τεχνήτη τοῦ ΙΣ' αἰῶνα.

του γιὰ νὰ μὴν ἐνοχλήσει τὸν ἄλλον. Ὄχι. Ἐδῶ ἔχουμε πόζες, ψεύτικα καμώματα γιὰ νὰ φαντάζουμε στὰ μάτια τῶν ἄλλων.

Αὐτὴ ἡ ὑποκρισία κρατεῖ σκλαβωμένους καὶ τοὺς συγγραφεῖς μας. Κλείνουν τ' αὐτιὰ στὶς φωνὲς τῆς φαντασίας, ἀδιαφοροῦν γιὰ τὶς προσταγὲς τοῦ λογικοῦ, στομώνουν τὴν καρδιά τους στὴν ἀγάπη τῆς κοινωνίας καὶ ἀντὶς ὅλη τους ἡ ὁρμὴ καὶ ὁ πόθος νὰ εἶναι πῶς νὰ χαρίσουν στὸ λαὸ γιορτή, φροντίζουν μόνον πῶς αὐτοὶ νὰ φαντάξουν στὰ μάτια τοῦ κόσμου ἢ τὸ χειρότερο πῶς νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὸν κόσμο, πέρνοντας τὸ χρῆμα του καὶ πουλῶντας του λιχουδιές, σὰν ὅλοι οἱ προχειροέμποροι καὶ μικροπουλητάδες τῶν δρόμων,

Ὡραῖα τὰ λέει γι' αὐτοὺς ὁ Σοπενάουερ. «Τὸ Δρᾶμα, λέει, μὲ τὶς κομματικές, πατριωτικὲς ἢ φιληδονιστικές του τάσες, ποὺ γαργαλίζει τὸν ὄχλο, δὲν πρέπει βέβαια νὰ λογαριάζεται. Αὐτὰ τὰ ἔργα γλήγορα παραρρίχνονται, σχεδὸν τὸν ἄλλο χρόνο, σὰν παλιὰ ἡμερολόγια. Αὐτὸ ἐννοεῖται δὲν τοὺς νοιάζει τοὺς δραματογράφους, γιατὶ ἡ καθημερνή τους ἐπίκληση πρὸς τὴ μοῦσα τους εἶναι «τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον».

Τοῦτο κάνουν δυστυχῶς οἱ σημερινοὶ δραματικοὶ συγγραφεῖς μας καὶ οἱ ποιητές μας καὶ λοιποὶ διανοούμενοι, αὐτοὶ ποὺ παρουσιάζονται στὸ κοινὸ μὲ τὰ ἔργα τους κ' οἱ ἐξαίρεσες εἶναι σπάνιες καὶ ἀκόμα πνίγονται καὶ θυσιάζονται καὶ ἀγνοοῦνται γιατὶ ὅλες οἱ πόρτες εἶναι πιασμένες ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὑποκριτές.

Καὶ ὁ ξεπεσμὸς αὐτὸς τοῦ θεάτρου μας δὲ φανερώνει μόνο τὸν ξεπεσμὸ τῆς κοινωνίας μας, ἀφοῦ ὅπως εἴπαμε τὸ θέατρο εἶναι τὸ γράδο τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς κοινωνίας, παρὰ ἐμποδίζει καὶ τὸ φῶς ποὺ θὰ τὴ φωτίσει νὰ ξανάβρει τὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ. Γιατὶ ἐπαραδεχτήκαμε ὅτι ἡ τέχνη ὄντας ἡ ἔκφρασις τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης, ἔχει μέσα της καὶ τὸ σπόρο τοῦ μέλλοντος. Κι' ὅταν ὁ σπόρος τοῦ μέλλοντος εἶναι σάπιος, καταλαβαίνετε τί ἀπελπιστικὴ μορφὴ θἄχει αὐτὸ τὸ μέλλον. Δὲν τολμᾶμε νὰ τὸ κοιτάξουμε γιατὶ χάνουμε τὴν ὄρεξη τῆς ζωῆς καὶ ἢ αὐτοχτονοῦμε ἢ τὸ ρίχνουμε ὄξω, καθὼς λέμε, στὴ σπατάλη καὶ τὴν ἀπόλαψη, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο.

Πέρνοντας ἔτσι τὰ πράγματα καὶ δίνοντας στὸ θέατρο αὐτὴ τὴ σπουδαιότητα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ προσέξουμε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἵδρυμα καὶ ἀπὸ τὰ σκολειὰ ἀκόμα, ἀκόμα κι' ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες.

Τὸ θέατρο, λέει ὁ Σώου, ὡς κοινωνικὸ ὄργανο πέρνει ὁλοένα καὶ μεγαλήτερη σπουδαιότητα. Κακὰ θέατρα εἶναι ἄλλο τόσο βλαβερά, ὅσο καὶ κακὰ σκολειὰ ἢ κακὲς ἐκκλησιές. Γιατὶ ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς πολλαπλασιάζει ραγδαῖα τὸν ἀριθμὸ ἐκείνων, ποὺ τὸ θέατρο τοὺς εἶναι καὶ τὰ δυό, καὶ σκολειὸ καὶ ἐκκλησιά.

Καὶ ὁ Σώου λέγοντας τοῦτα δὲ λογαριάζει πῶς τὸ θέατρο εἶναι συνάμα καὶ γιορτή. Ἄλλοι πάλι δίνουν στὸ θέατρο μεγάλη σπουδαιότητα μόνο καὶ μόνο γιατὶ τὸ θέλουν σὰν ἐκκλησιά.

Τὸ θέατρο, λέει ὁ Χάουπτμαν, θ' ἀργήσει πολὺ ἀκόμα νὰ φτάσει σὲ θέση τέτια ποὺ νὰ δώσει ὅλη του τὴν ἐπίδραση, κι' αὐτὸ θὰ γίνει ὅταν καὶ σὲ μᾶς, ὅπως στὴν Ἑλλάδα τὸ θέατρο καθιερωθεῖ σὰν θρησκευτικὴ τελετή. Τὴν ἀξία του τὴν ἔχει ἔτσι κι' ἀλλιῶς, μόνον ὅτι τὸ ἀνεχόμαστε ἀπ' ὅλως, δὲν τὸ καλ ιεργοῦμε. Στέκει κάτω ἀπὸ τὴν πίεση μιᾶς ἐχθρικῆς προκατάληψης, ὄχι κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς ἁγιωσύνης.

Κι' ὁ Γκριλπάρτσερ πάλι:

Ἀφότου ὁ κόσμος δὲν πάει πιὰ στὴν ἐκκλησιά, τὸ θέατρο εἶναι ἡ μοναδικὴ θρησκευτικὴ τελετή...

Κι' αὐτοὶ ὅμως πέφτουν ἔξω. Τὸ θέατρο, εἶναι γιορτὴ καὶ τέχνη, δὲν ἔχει οὔτε πρέπει νἄχει καμμιὰ σχέση μὲ τὴ θρησκεία. Οὔτε εἶχε στοὺς ἀρχαίους θρησκευτικό, παρὰ μόνο γιορτάσιμο χαραχτήρα καὶ ἀκριβῶς ἡ τραγωδία ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ξεχώρισε ἀπὸ τὴ θρησκεία. Τὸ θέατρο καὶ στοὺς ἀρχαίους στὴν ἀρχὴ ἤτανε ἕνα ἁλῶνι, ὅπου ἐχόρευαν τὶς ἐπίσημες ἡμέρες, ὅπως καὶ στὰ χωριά μας. Καὶ τὸ ἁλῶνι αὐτό, ὄντας κοινοτικό, βρισκότανε φυσικὰ στὴν περιοχὴ ὅλων τῶν κοινοτικῶν ἱδρυμάτων. Ἐκεῖ ἐγινότανε καὶ οἱ θρησκευτικὲς τελετές, ἐκεῖ κατόπι καὶ οἱ κοινωνικὲς γιορτές, οἱ χοροί, τ' ἀγωνίσματα, κ.λ.π. Ἐκεῖ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Γιατὶ δὲν ὑποστηρίζεται πῶς κ' ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τότε εἶχε θρησκευτικὸ χαραχτῆρα; Μήπως τὸ θέατρο τοῦ Διονύσου δὲν τὸ ἐχρησιμοποιοῦσαν ταχτικὰ γιὰ δημόσιες συνεδριάσεις; Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ συγχίζουμε τὸν γιορτάσιμο χαραχτῆρα τοῦ θεάτρου μὲ θρησκευτικὸ ἢ δὲν ξαίρω τί ἄλλο.

Ὁ Γκαῖτε, ποὺ κρατήθηκε πάντα ἔξω ἀπὸ τὶς ὑπερβολὲς καὶ εἶδε τὰ περισσότερα πράγματα μὲ τὸ μάτι τῆς ἀλήθειας, λέει:

Ἕνας ποὺ δὲν εἶναι ὁλότελα κακομαθημένος καὶ ἀρκετὰ νέος, δὲ θὰ βρεῖ εὔκολα ἕνα μέρος τόσο εὐχάριστο, ὅσο τὸ θέατρο. Σᾶς δέχονται ἐκεῖ χωρὶς πολλὲς ἀπαιτήσεις. Δὲν εἴσαστε ὑποχρεωμένος ν' ἀνοίξετε τὸ στόμα σας, ἂν δὲ θέλετε, μάλιστα καθόσαστε μὲ ὅλη σας τὴν ἄνεση σὰν κανένας βασιλιᾶς καὶ β ἔπετε ὅσα σᾶς παρουσιάζουν εὐχάριστα καὶ στὸ πνεῦμα σας καὶ στὶς αἰσθήσες σας, ὅπως τὸ θέλει ἡ καρδιά σας. Ποίηση, ζωγραφική, τραγοῦδι, μουσική, μιμικὴ καὶ τόσα ἄλλα ἀκόμη! Ὅταν ὅλες αὐτὲς οἱ τέχνες μαζὶ μὲ τὴ γοητεία τῆς νιότης καὶ τῆς ὠμορφιᾶς, τὸ ἴδιο βράδυ κι' ἀπὸ ξεχωριστὴ θέση ἐνεργοῦν ἁρμονικὰ μαζί, τότε γίνεται μιὰ γιορτή, ποὺ δὲ συγκρίνεται μὲ καμμιὰν ἄλλη.

Ὁ χαραχτηρισμὸς τοῦτος πιὸ σωστός, ὅμως πάλι περιωρισμένος, γιατὶ περιωρισμένη μᾶς δίνεται ἐδῶ καὶ ἡέννοια τῆς γιορτῆς.

Χίλιες δυὸ γνῶμες ἀπὸ σπουδαίους ἀνθρώπους, θὰ μποροῦσε ν' ἀραδιάσει κανεὶς ὅπου θὰ βλέπαμε μὲ τὴ σειρά τους ἄλλος νὰ μᾶς τὸ λέει τὸ θέατρο ἐκκλησιαστικὸν ἄμβωνα, ἄλλος καθηγητικὴ ἕδρα, ἄλλος διαφημιστικὴ στήλη, ρητορικὸ βῆμα, σάλα γιὰ πνευματιστικὰ πειράματα κλπ.

Ἐμεῖς ὅμως πιστεύουμε πῶς τὸ θέατρο εἶναι ὁ πιὸ τέλειος καὶ ὁ πιὸ πλέριος τρόπος γιὰ νὰ γιορτάσει μιὰ κοινωνία καὶ τόσο πιὸ τέλειος καὶ πιὸ πλέριος ὅσο ἡ κοινωνία αὐτὴ εἶναι πιὸ πολιτισμένη, δηλαδὴ σφιχτοδεμένη μὲ τοὺς δεσμοὺς τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης. Οἱ τέχνες ποὺ θὰ μεταχειριστεῖ τὸ θέατρο, συναρμονισμένες καὶ ὑποταγμένες ὅλες στὸ πνεῦμα τοῦ ἰδανικοῦ μέλλοντος, παρασταίνουν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα της γιὰ τὸ μέλλον καὶ συγκινοῦν ἔτσι κατάβαθα καὶ σύψυχα τόσο τοὺς τεχνίτες τοὺς ἐκτελεστὲς ὅσο καὶ τοὺς ἀκροατές, καὶ δυναμόνοντας μὲ τὴ συγκίνηση αὐτὴ τὰ μέλη τῆς κοινωνίας στὴν κοινωνικὴ ἀγάπη, συντηροῦν καὶ προκόβουν τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς εἶναι ὁ ρυθιὸς ποὺ ζωντανεύει τὸ δραματικὸ ἔργο, ποὺ πρέπει πάντα νὰ στεφανώνεται μὲ τὴ νίκη. Ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης ὁ Σαίκσπηρ κι' ὁ Γκαῖτε εἶναι τὰ ἀξιολογώτερα παραδείγματα τοῦ ἀληθινοῦ θεάτρου.

Ἀναγνωρίζοντας τόση σπουδαιότητα στὸ θέατρο βλέπουμε ἀμέσως ποιὰ εἶναι ἡ ὑποχρέωση μιᾶς κοινωνίας ἀπέναντι τοῦ θεάτρου. Κ' ἐπειδὴ δὲ μποροῦμε νἄχουμε τὴν ἀπαίτηση οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ἠθοποιοὶ ἢ οἱ θεατρικοὶ ἐπιχειρηματίες νὰ στέκουν πάντα αὐτοὶ μόνο στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τους καὶ μόνον ἀπὸ τὴν καλή τους τὴ θέληση, γι' αὐτὸ συμπεραίνουμε πῶς ἐφόσον ἡ κοινωνία δὲ νιώθει τὴν ἀποστολὴ τοῦ θεάτρου καὶ δὲν τὸ ὑποστηρίζει μὲ ὅλα τὰ ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ μέσα ποὺ ἔχει, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο της ἵδρυμα καὶ κάθε ἄλλη της ὑπηρεσία, ὄχι μόνον ἀληθινὸ θέατρο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει παρὰ καὶ ἡ πολιτεία ἡ ἴδια δείχνεται μὲ τοῦτο ὅτι βαδίζει ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ.

Δυὸ λόγια τοῦ Χέμπελ πρέπει νὰ προσθέσω ἐδῶ γιατὶ κάπως σοφώτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ γερμανὸς αὐτὸς δραματογράφος τόχει θέσει τὸ ζήτημα:

Τὸ θέατρο σὲ κάθε ἐποχὴ καὶ μάλιστα στὴ δική μας, εἶναι ἕνα διδαχτήριο τόσο σπουδαῖο, ὅπου μὲ κάθε μέσο πρέπει νὰ τὸ ἀνυψώνουμε ὅταν ξεπέφτει. Μπορεῖ κανεὶς νὰ σκέπτεται ὅπως θέλει γιὰ τὴν αἰσθητικὴ μόρφωση, εἶναι ὡστόσο βέβαιον, ὅτι τὴν ὥρα ποὺ θὰ μᾶς ἀνυψώσε, σ' ἐμᾶς στὴν ἐποχή μας, μόνον οἱ τέχνες θὰ μᾶς τὴ φέρουν. Ἡ τέχνη ὅμως τῶν τεχνῶν εἶναι τὸ δράμα καὶ τὸ δράμα, μπορεῖ, ὅπως πολλοὶ ὑποστηρίζουν, νὰ μὴν ἔχει ἀνάγκη τὸ θέατρο γιὰ νὰ ἔρθει σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸν κόσμο, ὅμως μέσῳ τοῦ θεάτρου μπορεῖ νἄχει μιὰ καλὴ καὶ πλέρια ἐπίδραση...

Ὁ χωρισμὸς ἀνάμεσα δράμα καὶ θέατρο εἶναι ἀφύσικος, ὅμως δύσκολα θὰ παραμεριστεῖ πάλι, γιατὶ ἡ ἰδανικὴ σκηνὴ μιὰ φορὰ ἐστάθηκε στὸν κόσμο, τὸν καιρὸ τῶν Ἑλλήνων, ὅπου τὸ δράμα βγῆκε ἀπὸ τὴ θρησκεία καὶ ἤτανε ἁγιασμένο στὴ μορφὴ καὶ στὸ μῦθό. Τὸ νεώτερο θέατρο ἐστάθηκε πάντα στὸν ἀέρα, καὶ ἂν κάποτε γιὰ λίγο ἀνυψώθη ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἐκφράσει τὸ ἐθνικὸ αἴσθημα, πάλι ποτὲς δὲν ἔγινε, οὔτε μποροῦσε νὰ γίνει ὅπως τόνιωθαν οἱ Ἕλληνες, μιὰ ἐθνικὴ πράξη. Ἐστάθη πάντα ἕνα μέσο γιὰ διασκέδαση, γιὰ σκότωμα τῆς ὥρας. Ἐντούτοις ὅσο τὸ θέατρο μένει διασκέδαση τοῦ λαοῦ, τοῦ πραγματικοῦ λαοῦ, δὲν πάει χαμένο, γιατὶ ὁ λαὸς ἔχει φαντασία, συγκινιέται καὶ παθαίνεται, καὶ τὸ φυσικό του ἔνστιχτο γιὰ τὸ γνήσιο καὶ τὸ αἰώνιο, ποὺ τὸ ἐκδηλώνει, προφυλάει τὸν ποιητὴ ποὺ ἔχει κάτι νὰ εἰπεῖ, ἀπὸ τὴν παραγνώριση, καλήτερα ἀπὸ τὸ «κλὸ γοῦστο» τῶν κουτσογραμματισμένων. Μόνον ὅταν τὸ θέατρο χρησιμεύει γιὰ νὰ σκοτώνει τὴν ὥρα του ὁ πληχτικὸς κόσμος, ἡ τάξη ἡ βαρετὴ ποὺ θέλει νὰ λέγεται μορφωμένη καὶ ποὺ ζητάει νὰ ξεκουραστεῖ ὄχι ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ζωῆς παρὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια, τότε ἀρχίζει νὰ ξεπέφτει καὶ ξεπέφτει πολὺ γληγωρότερα ἀπ' ὅσο ἐχρειάσθη γιὰ ν' ἀνυψωθεῖ.

Καὶ ἂν ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὰ θέατρα, δηλαδὴ στὶς γιορτὲς ποὺ κατὰ καιροὺς ἐστάθηκαν στὸν κόσμο, αὐτὰ θὰ μᾶς δείξουν ἀμέσως ποιὲς κοινωνίες ἐστάθηκαν οἱ πιὸ πολιτισμένες, ποιὲς βάρβαρες ὁλότελα καὶ ποιὲς ἐξαχρειωμένες, ὅπως πολὺ καλὰ τὸ κάνουν τὰ θέατρα τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ μάλιστα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Καὶ δὲν πρέπει καθόλου ἀπὸ τὴν πολεμικὴ ποὺ ἔκανε ὁ Χρυσόστομος ἐναντίον τοῦ θεάτρου νὰ συμπεράνουμε πῶς

ὁ σοφὸς καὶ ἠθικώτατος ἐκεῖνος διδάσκαλος τῆς κοινωνίας δὲν εἶχε νιώσει τὴ σημασία τοῦ θεάτρου. Ἀκριβῶς γιατὶ εἶχε νιώσει τὴν ὑψηλὴ ἀποστολὴ τοῦ θεάτρου καὶ τὄβλεπε στὴν κατάπτωση ποὺ εἶχε φτάσει στὸν παραλυμένο καὶ ἀνηθικότατο καιρό του, γι' αὐτὸ τὸ πολεμοῦσε κ' ἐπροτιμοῦσε νὰ τὸ κλείσει ὁλότελα καλήτερα.

Ὅταν στὰ θέατρα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐγίνονταν μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ κόσμου ὄργια σαρδαναπαλικὰ καὶ βρωμερὲς ἀνηθικότητες κ' αἴσχη τέτια ποὺ ἀκόμα καὶ μᾶς σήμερα θὰ μᾶς ἔκαναν νὰ κοκκινίσουμε, ὅταν ἡ ἐπίδρασή τους ἤτανε ὀλέθρια στὸ λαό, γιατὶ τὸν διέφθειρε καὶ τὸν ἀποχαύνωνε, ἐκφυλίζοντας καὶ ἀποβλακώνοντας τὴ νεολαία, δὲν ἔπρεπε τὰ τέτια θέατρα νὰ ἐζητοῦσε κάθε ἄνθρωπος ποὺ πονοῦσε γιαὐτὴ τὴν κατάσταση, γιὰ τὸ ἀβέβαιο μέλλον, ποὺ ἔβλεπε τὴν καταστροφή, δὲν ἔπρεπε νὰ ζητάει μὲ κάθε μέσο νὰ τὰ κλείσει μιὰ καὶ δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὰ διορθώσει;

Οἱ βυζαντινοὶ ἔζησαν στὴ σπατάλη καὶ στὴν ἀπόλαψη, ὅσο ποὺ ἦρθε ὁ Τοῦρκος. Κ' εἴδαμε τὸ παράδοξο, ἕνας λαὸς μὲ πολιτισμό, μὲ τέχνη, μ' ἐπιστῆμες, μ' ἐφεύρεσες, μὲ πολεμικὰ μέσα, νὰ καταλυθεῖ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ νὰ σταματήσει ἡ πρόοδο τοῦ κόσμου πέντε ὁλόκληρους αἰῶνες.

Ἡ κατάσταση τῆς κοινωνίας μας σήμερα δὲν εἶναι δὰ καὶ τόσο διαφορετική. Τὰ θέατρά μας ὄχι μόνο δὲν εἶναι γιορτή, ὄχι μόνο δὲ μορφώνουν στὸ καλό, παρὰ ἀπεναντίας διαφθείρουν καὶ ἀποχαυνώνουν. Νὰ κλείσουν λοιπόν, θὰ ἐφώναζε ὁ Χρυσόστομος, τὰ κέντρα αὐτὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀκολασίας. Ἐμεῖς ὅμως δὲ φωνάζουμε νὰ κλείσουν. Ἐμεῖς φωνάζουμε νὰ σταθοῦνε στὸ ὕψος τους καὶ γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ ὀφείλει ἡ πολιτεία νὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ γιὰ τὸ θέατρο ὅπως ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ σκολειὸ καὶ γιὰ τὰ ἄλλα της ἱδρύματα. Θὰ τὸ κάμει ρόϊδο θὰ εἰπεῖτε, ἀφοῦ ἡ πολιτικὴ τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας εἶναι σὲ ὅλα πολιτικὴ μπαλωματῆ. Ἔ, τότε ἂς ἀπελπιστοῦμε. Ἐδῶ, θὰ φᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Κλέφτες καὶ ψεῦτες κ' ἐκμεταλλευτὲς κι' ἁγιάτρευτοι ὑποκριτές, ποὺ ἔχουμε κάνει θέατρο σαχλὸ κι' ἀνήθικο τὴ ζωή μας τὴν ἴδια, ἠθοποιοὶ τῆς κακίας ἐξ ἐπαγγέλματος, θὰ ἐξακολουθήσουμε τὴν καταστροφὴ ὡς ποὺ νὰ βουτηχτοῦμε ὁλότελα στὸ χάος. Γιατὶ ἔτσι τὴ γιορτὴ καὶ τὸ θέατρο δὲ θὰ τ' ἀποχτήσουμε ποτές. Ἔτσι δὲ θὰ μπορέσουμε ποτὲς νἄχουμε πολιτισμό, ἐλευθερία, μέλλον. Ἔτσι, εἴμαστε καὶ θὰ μείνουμε βάρβαροι.

Νοέμβρης 1927.

Β. ΡΩΤΑΣ

ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ

ΚΑΛΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Πολλὲς βραδιὲς στὸ σπίτι τοῦ Ἀλεξιάδη ἀργοῦσαν νὰ δειπνήσουν. Ὅταν ἄρχιζε ὁ γέρω-Ἀλεξιάδης τὴ συζήτηση, ξημερωνόταν. Ἐκεῖνο τὸ βράδι ὅμως δὲ συζητοῦσαν. Ἔκαναν ἕνα μικρὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο. Καὶ δὲν ἔλειπε κανείς. Ὁ γέρω-Ἀλεξιάδης ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο γύριζε ἀμέσως στὸ σπίτι. Καθόνταν σὲ μιὰ μακρυνὴ συνοικία ποὺ δὲν πήγαινε οὔτε τραμ οὔτε αὐτοκίνητο καὶ τὰ πρῶτα κρῦα εἶχαν ἀρχίσει. Ἀλλὰ ὁ Γιῶργος καὶ ὁ Νῖκος, οἱ δυὸ μεγάλοι γιοί του, εἶχαν γυρίσει νωρὶς στὸ σπίτι ἐπίτηδες. Καὶ οἱ τρεῖς εἶχαν ἀνέβει ἀπὸ τὴν πόλη μὲ τὸ ἴδιο κέφι καὶ μὲ μιὰ ἀπογευματινὴ ἐφημερίδα.

Δὲ χωροῦσε ἀμφιβολία. Τὴν εἴδηση τὴν εἶχαν καὶ οἱ τρεῖς ἐφημερίδες. Ἔλειπε μόνο τὸ μικρὸ ὄνομα, ἀλλ' αὐτὸς ἦταν. «Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς χθὲς ὁ ἐργατικὸς Περδικάρης περιελθὼν εἰς ἔριδα μετὰ τοῦ Ι. Νικολοπούλου ἐτραυμάτισεν αὐτὸν θανασίμως διὰ σουγιᾶ εἰς τὴν κοιλιακὴν χώραν. Ὁ δράστης δὲν συνελήφθη.»

—Συγγενεῖς ποὺ τοὺς ἔχουμε, γυναῖκα, εἶπε στὸ τέλος ὁ Ἀλεξιάδης. Νὰ τοὺς χαιρόμαστε!

Ὁ Περδικάρης ἦταν συγγενής τους ἀπὸ τὸ σόϊ τῆς Ἀλεξιάδενας. Κ' ἐκείνη καπάλαβε τὸ πείραγμα, ἀλλὰ δὲ μίλησε. Τὸ φαΐ ἦταν σερβιρισμένο καὶ δὲν ἤθελε νὰ καθήσουν στὸ τραπέζι συγχυσμένοι.

Ἀλλὰ ἡ Κική, ἡ μοναχοκόρη τοῦ σπιτιοῦ, βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ πειράξει τὸ Γιῶργο, ποὺ μόλις ἕνα χρόνο εἶχε ἀρχίσει νὰ δικηγορεῖ. Καὶ δὲν τὴν ἄφησε.

—Ἑτοιμάσου γιὰ πελατεία, τοῦ εἶπε κοροϊδευτικά.

—Κοίταξε τὸ φαΐ σου, σὲ παρακαλῶ, τὴν κατσάδιασε ἡ μητέρα της. Καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του. Μήπως εἶναι παιδί μας ἢ κανένας στενὸς συγγενής;

Ὁ Ἀλεξιάδης κατάλαβε πὼς ἦταν καὶ γι' αὐτὸν ἡ ἐπίπληξη. Ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτα. Εἶχε μετανοήσει γιὰ τὸ πείραγμά του. Κ' ἐξακολούθησαν τὸ φαΐ τους ἀμίλητοι.

Σὲ λίγο ἡ Κική θυμήθηκε κάτι καὶ δὲν κρατήθηκε.

—Μοῦ φαίνεται πὼς ἔχει ἀφήσει κάτι πινέλα στὴν ἀποθήκη, εἶπε καὶ περίμενε νὰ τὴν κατσαδιάσουν πάλι.

Δὲ μίλησε ὅμως κανείς. Στάθηκαν μόνο μιὰ στιγμὴ ὅλοι μὲ τὰ πηρούνια ψηλὰ καὶ κοίταξαν τὴν Ἀλεξιάδενα.

—Ναί, ναί, πρόσθεσε ἡ Κική. Τἄφησε τὴν ἡμέρα ποὺ μᾶς λουστράρισε τὶς πολυθρόνες.

Ἡ Ἀλεξιάδενα δὲν ἀποκρίθηκε. Ἀλλὰ τελείωσε γρήγορα-γρήγορα τὸ φαΐ της καὶ βγῆκε ἔξω. Ἔπειτα γύρισε χωρὶς νὰ πεῖ τίποτα. Καὶ κατάλαβαν ὅλοι ὅτι τὰ πινέλα ἦταν στὴν ἀποθήκη.

Τότε ὁ γέρω-Ἀλεξιάδης φώναξε τὴν ὑπηρέτρια.

—Ἄκουσε, τῆς εἶπε. Ἂν μᾶς ζητήσει κανείς, δὲν εἴμαστ' ἐδῶ. Ὅποιον κι' ἂν ζητήσει. Εἴτ' ἐμένα, εἴτε τὴν κυρία σου, εἴτε τὸν κύριο Γιῶργο, εἴτε τὸν κύριο Νῖκο. Κατάλαβες;

Καὶ ἄναψε τσιγάρο.

—Αὐτὸ μᾶς ἔλειπε, εἶπε σὲ λίγο. Τώρα στὰ γεράματα νὰ μουντζουρωθοῦμε. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἔχουν μεγαλύτερη εὐθύνη.

—Καὶ οἱ δικηγόροι, πρόσθεσε ὁ Γιῶργος. Ὑπόθαλψις φυγοδίκου...

Καὶ πῆγε νὰ πεῖ τὶ ποινὴ ὁρίζει ὁ νόμος. Ἀλλὰ ἡ Ἀλεξιάδενα δὲν τοὺς ἄφησε νὰ προχωρήσουν.

—Ἔλα, Χριστὲ καὶ Παναγιά! φώναξε. Προτοῦ πάει ἐκεῖνος, πήγατε σεῖς στὴ φυλακή. Δὲν ἔχετε νὰ κάνετε καμιὰ ἄλλη κουβέντα; Πέρασε μιὰ ὁλόκληρη μέρα κι' ὁ ἄνθρωπος δὲν μᾶς ἐνόχλησε. «Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς χθές» δὲ λέει ἡ ἐφημερίδα; Δηλαδὴ χτὲς μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Ἂν εἶχε σκοπὸ νὰ ἔρθει, θὰ ἐρχόταν.

Σηκώθηκαν ἀπὸ τὸ τραπέζι. Ἀλλὰ κα-

νεὶς δὲν ἔφευγε ἀπὸ τὴν τραπεζαρία. Ἔβλεπες πὼς κάτι ἤθελαν νὰ ποῦν ἀκόμα, κάτι νὰ ρωτήσει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Κ' ἔμεναν ὅλοι γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι σὰν τρομαγμένα παιδιά.

—Ποῦ νὰ εἶναι τώρα ὁ κακομοίρης; εἶπε σὲ λίγο ἡ Κική.

Τὴν ἴδια στιγμὴ ἀκούστηκε ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ἡ σάλπιγκα ἑνὸς αὐτοκινήτου. Ἡ Κικὴ καὶ ἡ μητέρα της πλησίασαν στὶς γρίλιες τῶν παραθύρων. Οἱ ἄντρες ἔμειναν ὄρθιοι κι' ἀκίνητοι κοντὰ στὸ τραπέζι. Στὴ μακρυνὴ συνοικία τους σπάνια ἀνέβαινε αὐτοκίνητο ἐκεῖνες τὶς ὧρες.

Τὸ αὐτοκίνητο πέρασε γρήγορα καὶ χάθηκε. Ἔπειτα ἀκούστηκε ἡ σάλπιγκά του ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ δρόμου. Καὶ ἡ συνοικία βυθίστηκε πάλι στὸ σκοτάδι καὶ στὴ σιωπή.

Ὁ γέρω-Ἀλεξιάδης ἄναψε ἄλλο τσιγάρο καὶ ρώτησε τὴ γυναῖκα του :

— Δὲ μοῦ λές, ἔχει ἄλλους συγγενεῖς ἐδῶ ;

Ἡ Ἀλεξιάδενα ἀπόρησε.

— Μπᾶ, σὲ καλό σου ! Αὐτὸν σκέπτεσαι ἀκόμα ;

Ὁ Ἀλεξιάδης δὲν μποροῦσε νὰ προσποιεῖται περισσότερο καὶ θύμωσε :

— Μάλιστα, αὐτόν. Ποιὸν ἤθελες νὰ σκέπτομαι ἀπόψε ; Τ' ἀμπελοχώραφα τοῦ παπούλη μου ;

Καὶ σώπασε δυσαρεστημένος.

— Λοιπὸν ἔχει ἄλλους συγγενεῖς ἐδῶ ; τὴν ξαναρώτησε σὲ λίγο.

— Πολλοὺς καὶ πολὺ πιὸ στενοὺς ἀπὸ μᾶς.

— Ἔ, λοιπὸν σὲ μᾶς θὰ ἔρθει ! φώναξε ὁ Ἀλεξιάδης καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὴν καρέκλα του ξαναμένος.

Κάτι πῆγε νὰ πεῖ ἡ Ἀλεξιάδενα, ἀλλὰ δὲν τὴν ἄφησε.

— Ἐδῶ θὰρθεῖ καὶ νὰ μοῦ τὸ θυμηθεῖς. Πολὺ θέλει νὰ τὸ καταλάβει κανείς ; Πᾶνε σὲ τέτοιες περιστάσεις στοὺς στενοὺς συγγενεῖς ; Ποῦ ἄλλοῦ θὰ τὸν ζητήσουνε ;

— Νὰ μὴν τοῦ ἀνοίξουμε, εἶπε ὁ μικρότερος γιός.

— Νὰ κάνουμε πὼς πέσαμε νὰ κοιμηθοῦμε, πρότεινε ὁ ἄλλος, ὁ δικηγόρος.

— Νὰ τοῦ πεῖ ἡ Κατίνα πὼς δὲν εἴμαστε 'δῶ, εἶπε κ' ἡ Κική.

Ὁ Ἀλεξιάδης τοὺς κοίταξε καὶ κούνησε τὸ κεφάλι του.

— Πῶς φαίνεται πὼς δὲν ξέρετε τὸν κόσμο, τοὺς εἶπε ἔπειτα. Μὰ ἐπίσκεψη νομίζετε πὼς θὰ ἔρθει νὰ μᾶς κάνει γιὰ νὰ ρωτήσει ἂν εἴμαστε ἢ δὲν εἴμαστε 'δῶ ; Κυνηγημένος ἄνθρωπος εἶναι. Πόρτα ἀνοιχτὴ θὰ ζητήσει κι' ὅπου βρεῖ θὰ μπεῖ.

— Τότε ;

Ὁ Ἀλεξιάδης δίστασε, στὸ τέλος ὅμως ἀποφάσισε.

— Πρέπει νὰ τοῦ τὸ ποῦμε καθαρὰ καὶ ξάστερα. Γιὰ ὅ,τι ἄλλο, πρόθυμοι. Ἀλλὰ τὴ φωτιὰ δὲν τὴ βάζουμε στὸ σπίτι μας. Τί νομίζετε ; Ἀπὸ τὸ πρωῒ ὥς τώρα θὰ ἔχει βγεῖ καὶ τὸ ἔνταλμα συλλήψεως.

— Αὐτὰ βγαίνουν «αὐθημερόν», βεβαίωσε κι' ὁ Γιῶργος, ὁ δικηγόρος.

— Λοιπόν ; ρώτησε ὁ Ἀλεξιάδης.

Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε. Ἄλλοι κατέβασαν τὰ μάτια τους κι' ἄλλοι ἔκαναν πὼς κοίταζαν ἀλλοῦ.

— Ὥστε οὔτε ναί, οὔτε ὄχι. Καλῶς δεχτῆτε τον λοιπὸν κι' ὅ,τι γίνει ἂς γίνει.

Ἡ Ἀλεξιάδενα περίμενε νὰ μιλήσει κάποιος ἄλλος. Ὅταν εἶδε ὅμως πὼς ὅλοι σώπαιναν, μίλησε αὐτή.

— Ὄχι, νὰ τοῦ τὸ ποῦμε. Ἀλλὰ πῶς νὰ τοῦ τὸ ποῦμε ;

— Ποιὸς θὰ τοῦ τὸ πεῖ, θέλεις νὰ πεῖς, διόρθωσε ὁ Ἀλεξιάδης. Λοιπόν, ὁ Γιῶργος θὰ τοῦ τὸ πεῖ. Σὰν δικηγόρος, ποὺ ξέρει τὶς εὐθύνες, εἶναι ὁ πιὸ ἁρμόδιος.

Κ' ἐνῷ ἔμειναν σύμφωνοι, δὲ χωριζόνταν. Ἔμεναν ἐκεῖ ὅλοι, σὰ νὰ περίμεναν ν' ἀντιμετωπίσουν κάποιον ποὺ ἀπειλοῦσε τὴ ζωὴ ὅλων καὶ καθενὸς χωριστά.

Εἶχαν μαζευτεῖ ἐκεῖνο τὸ βράδυ νωρίς. Καὶ μ' ὅλη τὴν κουβέντα ἦταν μόλις ἐννιάμισι. Περίμεναν μισὴ ὥρα ἀκόμη. Κανείς. Καὶ πρόσεχαν τόσο, ὥστε δὲν ἄκουσαν νὰ περάσει κανεὶς οὔτε στὸ δρόμο. Στὴ μακρυνὴ ἐκείνη συνοικία, ποὺ δὲν εἶχε συγκοινωνία, οἱ ἄνθρωποι μαζευόνταν ἀπὸ τὶς ἐννιά.

Πέρασε ἄλλη μισὴ ὥρα. Τίποτα. Κι ἄρχισε ὁ καθένας νὰ μετανοεῖ ποὺ συμφώνησε νὰ πάρουν μιὰ τόσο σκληρὴ ἀπόφαση, ἐνῷ δὲν ὑπῆρχε λόγος....

Στὶς δέκα καὶ μισὴ χτύπησε τὸ κουδούνι τῆς ξώπορτας δυνατὰ καὶ νευρικά. Αὐτὸς ἦταν. Ἡ Κατίνα εἶχε ἀκούσει ὅλη τὴ συζήτηση κ' ἦταν καλὰ ὁδηγημένη. Ἂν ἐπέμενε ὁ Περδικάρης, θὰ τὸν ἄφινε νὰ μπεῖ. Ἀλλὰ θὰ τὸν πήγαινε στὸ δωμάτιο τοῦ κυρίου Νίκου.

Κατέβηκε λοιπὸν ἀμέσως καὶ ἄνοιξε. Ἀπὸ πάνω περίμεναν μὲ ἀγωνία. Ἄκουγαν ὁμιλίες, ἀλλὰ δὲ χώριζαν λόγια. Σὲ λίγο ἡ ξώπορτα ἔκλεισε μὲ κρόιο κ' ἡ Κατίνα ἀνέβηκε τρεχάτη.

— Ἔφυγε ;

— Μάλιστα, κυρία.

Τὸν εἶχε διώξει μὲ τρόπο.

Ἡ Κικὴ ἔτρεξε στὸ παράθυρο. Ἄνοιξε σιγὰ-σιγὰ καὶ κοίταξε.

— Νά τος, πηγαίνει πρὸς τὰ κάτω. Νά, ἔστριψε τὴ γωνία.

Ἡ Κατίνα ἔκανε ἕναν αἰνιγματικὸ μορφασμό, ἀλλὰ δὲν τὴν πρόσεξε κανείς.

— Ὁ Θεὸς μαζί του, ψιθύρισε ἡ Ἀλεξιάδενα.

Καὶ πῆγε καθένας στὴν κάμαρά του. Στὶς ἕντεκα ἦταν ὅλοι στὰ κρεββάτια τους. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα τοὺς εἶχε πάρει ὅλους ὁ ὕπνος.

*
* *

Ὁ Περδικάρης εἶχε περισσότερο ἀπὸ δυὸ ὧρες μόνος στὴν ἀποθήκη. Μές στὴ νυχτερινὴ ἡσυχία τοῦ σπιτιοῦ ἀκουγόταν κι' ὁ πιὸ παραμικρὸς θόρυβος κ' ἡ Κατερίνα δὲ σάλευε ἀπὸ τὴ θέση της. Ἔπειτα ὅμως σηκώθηκε δυνατὸς ἀέρας καὶ τὸ σπίτι γέμισε βουή. Τότε ἡ Κατερίνα, πατῶντας στὶς μῦτες, πλησίασε τὴν πόρτα τῆς ἀποθήκης καὶ ἄνοιξε μὲ πολλὴ προφύλαξη.

Ὁ Περδικάρης ἀγρυπνοῦσε καὶ περίμενε.

— Λίγο νερό, τῆς εἶπε σιγά.

Ἀπὸ τὴν περασμένη νύχτα εἶχε νὰ βάλει μπουκιὰ στὸ στόμα του. Δὲν πείναγε, ἀλλὰ δίψαγε. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἔτρεχε ἀπὸ δρόμο σὲ δρόμο. Καὶ πέρασε μπρὸς ἀπὸ πλῆθος καφενεῖα. Ἀλλὰ δὲν τόλμησε νὰ μπεῖ σὲ κανένα. Στὸ πότισμα πιάνουν ἀγρίμια. Ὄχι ἀνθρώπους.

Ἡ Κατίνα ἔφυγε καὶ σὲ λίγο γύρισε μ' ἕνα πιάτο, ἕνα κανάτι κ' ἕνα ποτήρι.

— Μήπως κατάλαβαν τίποτα ;

— Τίποτα, τίποτα. Ἀφοῦ σὲ εἶδανε νὰ στρίβεις τὴ γωνία. Κοιτάξανε ἀπὸ τὸ παράθυρο.

Τοῦ ἔδωσε κ' ἕνα σπαρματσέτο κ' ἕνα κουτὶ σπίρτα. Τοῦ εἶπε ἀκόμα νὰ σηκωθεῖ χαράματα γιὰ νὰ φύγει προτοῦ ξυπνήσουν τ' ἀφεντικά της καὶ τὸν καληνύχτισε. Δὲν ἦταν σωστὸ νὰ μείνει περισσότερο μέσα σὲ μιὰ ἀποθήκη, τέτοια ὥρα, ἕνα κορίτσι μ' ἕναν ἄντρα.

Καὶ γύρισε στὴν κάμαρά της νὰ ἡσυχάσει. Προτοῦ κλείσει τὴν πόρτα ἔβγαλε τὸ κεφάλι της ν' ἀκούσει. Ἡσυχία. Δὲν εἶχε ξυπνήσει κανείς. Κοιμόνταν ὅλοι ἥσυχοι, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὁ Περδικάρης ἦταν τώρα μακρυὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τους, πολὺ μακρυά.

Κ' ἡ νύχτα προχωροῦσε ἥσυχη. Εἶχε πέσει κι' ὁ ἀέρας κι' ἄκουγες καὶ τῆς μυίγας τὸ πέταγμα.

Πέρασε ἔτσι μισή, μιὰ ὥρα ἀκόμα. Ἡ Κατερίνα ἀγρυπνοῦσε. Ἄξαφνα τῆς φάνηκε πὼς ἄκουσε νὰ πλησιάζουν βαρειὰ καὶ πολλὰ πατήματα. Ἀνασηκώθηκε καὶ προσπάθησε ν' ἀκούσει καλύτερα. Τὰ πατήματα πλησίαζαν περισσότερο. Σὲ λίγο ἀκουγόνταν καθαρά. Ἦταν πατήματα ἀλόγων.

Σηκώθηκε τρομαγμένη καὶ πῆγε ν' ἀνοίξει τὴν πόρτα της, νὰ τρέξει, νὰ τὸν εἰδοποιήσει νὰ φύγει. Τὸν κυνήγαγαν λοιπόν; Τὸν παρακολουθοῦσαν καὶ τὸν πρόδωσαν; Ἀλλὰ στάθηκε. Κάτι θυμήθηκε καὶ ἡσύχασε λίγο. Κ' ἐπερίμενε νὰ περάσουν γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ.

Τὰ ἄλογα ἦταν δύο. Πλησίασαν, πέρασαν μπρὸς ἀπὸ τὸ σπίτι, προχώρησαν κ' ἔπειτα τὰ πατήματα χάθηκαν ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ δρόμου. Ἦταν ἡ νυχτερινὴ ἔφοδος ποὺ πέρναγε κάπου-κάπου ἀπὸ τὸ δρόμο τους καὶ πήγαινε σὲ κάποια σκοπιὰ ἀποθήκης ἱματισμοῦ.

Θὰ ἦταν δύο ἡ ὥρα. Ἡ Κατερίνα ἔμεινε περισσότερο ἀπὸ μιὰ ὥρα ἀκόμη ἄγρυπνη. Ἔπειτα κλείσανε τὰ μάτια της χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει. Ὁ κόπος τῆς ἡμέρας κ' ἡ ἀγωνία τὴν εἶχαν ἐξαντλήσει.

Ὅταν ξύπνησε, εἶχε βγεῖ ὁ ἥλιος. Ἀπάνω εἶχαν ξυπνήσει. Ἄκουσε ὁμιλίες καὶ βήματα. Κι' ὅπως ἦταν μισόγυμνη ἔτρεξε στὴν ἀποθήκη. Εἶχε φύγει ἢ τὸν πῆρε κι' αὐτὸν ὁ ὕπνος; Στὴν ἀποθήκη βρῆκε μόνο τὸ πιάτο, τὸ κανάτι καὶ τὸ σπαρματσέτο. Τὰ σπίρτα ἔλειπαν.

Σὲ λίγο σερβίρισε στοὺς κυρίους της τὸ γεῦμα τους. Μπῆκε καὶ βγῆκε στὴν τραπεζαρία πολλὲς φορές. Ἀλλὰ δὲν ἄκουσε νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν Περδικάρη οὔτε μιὰ φορά.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὁ κ. Δ. Λουκόπουλος, ταξινόμος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου βρῆκε τὸ περασμένο καλοκαῖρι στὴν Ἀρτοτίνα τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ρουμελιώτη Ἀγωνιστὴ Ἀνδρίτσου Σαφάκα καπετάνιου τῶν Κραβάρων καὶ ὕστερα τοῦ Λιδορικιοῦ. Τὸ Ἀρχεῖο αὐτὸ ποὺ ἔχει πλέον ἀπὸ 150 ἔγγραφα τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Σαφάκα μὲ τὶς ἐπίσημες ἀρχὲς τοῦ Ἀγῶνος καὶ μὲ ἄλλους καπεταναίους, θὰ δημοσιευτῆ στὴν Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων». Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ὁ κ. Λουκόπουλος εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ δώση στὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τὰ ἀντίγραφα τῶν τριῶν γραμμάτων ποὺ δημοσιεύομε παρακάτω. Τὸν ἀκόλουθο σύντομο ὑπομνηματισμὸ τὸν χρεωστοῦμε στὸ φίλο καθηγητὴ καὶ διευθυντὴ τῶν χειρογράφων καὶ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Σ. Κουγέα:

Τὰ γράμματα εἶναι τοῦ Καραϊσκάκη στὸ Σαφάκα καὶ ἀνήκουν καὶ τὰ τρία στὴν τέλευταία περίοδο καὶ μάλιστα στοὺς τελευταίους μῆνες τῆς πολυτάραχης ζωῆς τοῦ γενναίου ἀρχιστρατήγου τῆς Ρούμελης. Τὰ δύο πρῶτα εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸ Δίστομο σὲ δύο ἀλλεπάλληλες ἡμέρες, στὶς 6 καὶ 7 Φεβρουαρίου 1827, λίγες μέρες δηλαδὴ προτοῦ μετακινήση ὁ στρατηγὸς τὸ στρατόπεδό του ἀπὸ τὴ Βοιωτία στὴν Ἀττική.

Στὸ πρῶτο γράμμα ἀναγγέλλει ὁ Καραϊσκάκης στὸ Σαφάκα τὴν περίφημη νυχτερινὴ ἐπίθεσή του κατὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ Καρυστινοῦ τῆς 5 Φεβρουαρίου 1827 καὶ μὲ τὸ λαμπρό της ἀποτέλεσμα, ποὺ ἦταν ἡ διάλυση τοῦ τούρκικου στρατόπεδου τὴν ἄλλη μέρα (6 Φεβρ.). Τὰ γεγονότα αὐτὰ μὲ τὶς ἴδιες λεπτομέρειες ποὺ μᾶς δίνει τὸ γράμμα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἔκθεση τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὴν τότε Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναφέρονται ἀπαράλλαχτα σχεδὸν ἀπὸ τὸν Σπυρ. Τρικούπη στὴν ἱστορία του καὶ ἀπὸ τὸν Κ. Παπαρρηγόπουλο στὴ μονογραφία του γιὰ τὸν Καραϊσκάκη. Τὴν ἐπιφυλακτικότητα τοῦ Καραϊσκάκη γιὰ τὴν «ποσότητα τῶν φονευμένων» βλέπομε καὶ στὴν ἐπίσημη ἔκθεσή του δημοσιευμένη στὴν *Γενικὴ Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος* (1827 ἀρ. 29). Ἀλλὰ οἱ πληροφορίες μας γιὰ τὸ ζήτημα συμπληρώνονται ἀπὸ ἄλλη ἔκθεση ἀνώνυμη καὶ ἀνέκδοτη, ἡ ὁποία φέρει τὸν ἀριθ. 8758 στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Φιλήμονος ποὺ βρίσκεται στὸ τμῆμα τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης. Λέει ἡ ἔκθεση ἐκείνη: «*Κατὰ τὰ τέλη Ἰανουαρίου βλέποντας οἱ Τοῦρκοι ὅτι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ κυριεύσουν τὸ Δίστομον ἀνεχώρησαν διὰ νυκτός, οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν κατ' ἐπάνω των, τοὺς ἐπῆραν τὰ τζαντήρια, τὸ κανόνι των καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ διάφορα λάφυρα καὶ τοὺς ἐκυνήγησαν μέχρι τῆς Στενῆς· ἐφονεύθησαν Τοῦρκοι εἰς ὅλον τὸ διάστημα ἕως τριακόσιοι πενήντα, ἀτὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας τριάκοντα*». Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν φονευμένων δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἐπίσημη ἔκθεση τοῦ Καραϊσκάκη, ἡ ὁποία λέει: «*Ἀγνοοῦμεν εἰσέτι ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν, ἀλλ' ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι μέγας*».

Τὸ δεύτερο γράμμα δίνει καὶ αὐτὸ σπουδαῖες εἰδήσεις γιὰ τὸν πόλεμο τῶν Σαλώνων στὰ 1827. Ἡ πληροφορία γιὰ τὴν ἀπόβαση τῶν Τούρκων στὴν Ἰτέα καὶ γιὰ τὴν τύχη τοῦ καπετὰν Θανάση Δράκου, ποὺ τοὺς ἀντιμετώπισε, εἶναι κατὰ τοῦτο ἀξιόλογη, ὅτι ἐνῷ ὁ Καραϊσκάκης γράφοντας τὸ γράμμα στὸ Σαφάκα νομίζει πὼς ὁ γενναῖος Σουλιώτης αἰχμαλωτίσθη, γράφοντας τὴν ἐπίσημη ἔκθεσή του στὴ Διοίκηση ἀναγγέλλει σὲ ὑστερόγραφο πὼς ὁ Δράκος ἐφονεύθη: «*Π. Γ. Τρία ἐχθρικὰ πλοῖα ἦλθαν ἐκ Ναυπάκτου εἰς τὴν σκάλαν τῶν Σαλώνων, καὶ ἔκαμον ἀπόβασιν· ἀλλ' ἔδραμον εὐθὺς οἱ ἡμέτεροι καὶ ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς ἀποβάντας ἐχθρούς. Κατ' αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐφονεύθη ὁ ἀνδρεῖος ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος Δράκος*». Ἐπίσης στὸ «*Μητρῷον τῶν κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα ἀξιωματικῶν*» ποὺ βρίσκεται καὶ αὐτὸ στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη διαβάζομε στὸν ἀριθμὸ 436· «*Ἀθανάσιος Δράκος, Σοῦλι. Ἀν-*

τιστράτηγος· ὑπηρέτησε κατὰ τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ 1827, ὅτε ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸν πόλεμον τῶν Σηλώνων ὢν ὑποπλαρχηγός». Ἦταν κι' αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς 143 τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Ἀγῶνος. Ὁ καπετὰν Τριαντάφυλλος, ποὺ ἀναφέρεται στὸ γράμμα, εἶναι δίχως ἄλλο ὁ στρατηγὸς Τριαντάφυλλος Ἀποκορίτης, στὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ καὶ πρωτύτερα καὶ ὑστερώτερα μέχρι τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Καποδίστρια ἡ ἀσφάλεια τῆς ἐπαρχίας Μαλανδρίνου (Λοκρίδος) καὶ τῆς ὁποίας εἶχε κηρυχτῆ καὶ ἐπίτιμος πολίτης. Ἀπέθανε ἐνενηντάρης καὶ πάμπτωχος τὸ 1864 στὸ Παλιοξάρι τῆς Δωρίδος ἀντισυνταγματάρχης τῆς φάλαγγος, καὶ κούτσαινε ὡς τὴν τελευταία του ὥρα ἀπὸ τὴν πληγὴ ποὺ εἶχε λάβει στὸν πόλεμο τῆς Ναυπάκτου τὸ 1829. Ὁ Πιστιόλης, ποὺ ἀναφέρεται στὰ δύο γράμματα, εἶναι βαφτιστικὸ τοῦ Πιστιόλη Σαφάκα ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀνδρίτσου. Αὐτὸς ἀκολούθησε πράγματι τὸν Καραϊσκάκη στὴν Ἀττική, ὅπως βλέπομε ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Καραϊσκάκη τῆς 20 Φεβρ. 1827, στὴν ὁποίαν ὑπογράφεται καὶ ὁ *Πιστιόλης Σαφάκας*.

Τὸ τρίτο γράμμα ποὺ δημοσιεύεται καὶ πανομοιότυπο, εἶναι γραμμένο ἀπὸ δυὸ χέρια. Τὸ κύριο σῶμα εἶναι ἐπίπληξη τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ πρὸς τὸν ὑπὸ τὰς διαταγάς του ὁπλαρχηγὸ γιατὶ ἐτόλμησε νὰ πάρη, φαίνεται, πρωτοβουλία στὰ στρατιωτικὰ ζητήματα τῆς Ρούμελης. Τὸ «*ὑπεροπτικὸν*» γράμμα τοῦ Σαφάκα στὸν Ν. Πανουργιᾶ καὶ στὸν Γ. Δυοβουνιώτη ποὺ τόσο ἐνόχλησε τὸν Καραϊσκάκη ἦταν φαίνεται πρόσκληση γιὰ νὰ ἀνταμωθοῦν καὶ νὰ κανονίσουν μερικὰ πολεμικὰ ζητήματα τῆς Ρούμελης καὶ τὴν τιμωρία τοῦ «τουρκόφρονος» Γιολδάση. Αὐτὸ τὸ μαθαίνομε ἀπὸ ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Σαφάκα στὸν Σπ. Τρικούπη καὶ Γ. Αἰνιάνα, ποὺ βρίσκεται στὸ Ἀρχεῖο Φιλήμονος ἀριθ. 7652. Ὁ Καραϊσκάκης ξεκινῶντας γιὰ τὴν Ἀθήνα διώρισε τὸ Σαφάκα γιὰ τὴ φύλαξη τῶν Κραβάρων καὶ τοῦ Λιδορικιοῦ καὶ τοὺς Νάκο Πανουργιᾶ καὶ Γιωργάκη Δυοβουνιώτη γιὰ τὴ φύλαξη τῶν Σαλώνων. Δὲν μποροῦσε λοιπὸν νὰ ἀνεχτῆ μεταβολὲς στὶς ἀποφάσεις του. Τὰ μέτρα ποὺ ἔλαβε γιὰ τὴ Ρούμελη καὶ τὰ πρόσωπα, ποὺ σ' αὐτὰ ἐμπιστεύτηκε τὴ φύλαξή της ὁ Γεν. Ἀρχηγός, ἀναφέρονται στὴν περίφημη ἀναφορά του πρὸς τὴ Διοίκηση τῆς 20 Φεβρ. 1827 ποὺ εἶναι δημοσιευμένη στὴ Γεν. Ἐφημερίδα 1827 ἀρ. 33.

Τὸ ὑστερόγραφο εἶναι γραμμένο μὲ τὸ χέρι ποὺ ἔγραψε καὶ τὰ δύο ἄλλα προηγούμενα γράμματα. Εἶναι σὲ τόνο φιλικὸ καὶ μαλακώτερον καὶ δίνει εἰδήσεις στὸ Σαφάκα γιὰ μιὰ μάχη ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ γνωστὴ μάχη ποὺ ἔκαμε ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸν Κιουταχῆ μόλις ἐστρατοπέδευσε στὸ Κερατσίνι στὶς 4 Μαρτίου 1827. Εἶναι ἡ μάχη στὸ Μετόχι ποὺ τὴν ἀναφέρουν ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς Τρικούπη καὶ Παπαρρηγόπουλο καὶ ὁ Μακρυγιάννης στὰ Ἀπομνημονεύματά του καὶ σὲ γράμματά του (9156 Ἀρχ. Φιλήμονος). Οἱ λεπτομέρειες ποὺ μᾶς δίνει τὸ ὑστερόγραφο τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη στὸ Σαφάκα γιὰ τὴ φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ στὴ μάχη ἐκείνη, ποὺ τὴν δέχτηκε ἀνέτοιμος καὶ ἀνοχύρωτος ἀκόμη ὁ Καραϊσκάκης μπρὸς στὴν Ἀθήνα, εἶναι πολύτιμες καὶ συμπληρώνουν τὶς πληροφορίες ποὺ ἔχομε γιὰ τὴν περίφημη αὐτὴ ἱππομαχία ἀπὸ τὴν μακρότατη ἀναφορὰ τοῦ Καραϊσκάκη στὴ Διοίκηση τῆς 5 Μαρτίου 1827 δημοσιευμένη στὴν Γεν. Ἐφημερίδα 1827 ἀρ. 36.

Τὰ γράμματα τοῦ Καραϊσκάκη *

1

[Ἐξώγραμμα]

Πρὸς τὸν Γενναιώτατον ἀδελφόν μου στρατηγὸν ἀντρίτζον σαφάκα
ὅπου καὶ ἂν εἶναι

Γενναιώτατε ἀδελφέ!

Τὸ γράμμα σου ἦτον χαηρλίτικον, ὅθεν μέ ἀνέκφραστον καὶ ἀγαλίασιν, χαράν τῆς ψυχῆς μου σπεύδω νά σέ εἴπῳ ὅτι αὐτήν τήν νύκτα πρός τάς 8 ὥρας τίς νυκτός ἐπιπεσόντες οἱ Ἕλληνες μέσα εἰς τὸ ἐχθρικόν στρατόπεδον, ἔδωσαν οἱ ἐχθροί εἰς φυγήν ἀφίνοντες εἰς τὸ στρατόπεδόν τους τὰ τζαντίρια τους, κανόνι, ἄλογά τους καί ὅλας τάς ἀποθήκας τους. Οἱ Ἕλληνες τοὺς πίραν κατόπιν κόβοντες καὶ σφάζοντες ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ δὲν εἰμπορῶ νὰ σοῦ γράψῳ τήν ποσότητα, τοὺς φονευμένους μὲ τὸ νὰ ἐστάθη πολιάριθμος, καί μέ τὸ νά

* Τὰ γράμματα δημοσιεύονται μὲ τὶς ἀνορθογραφίες τους.

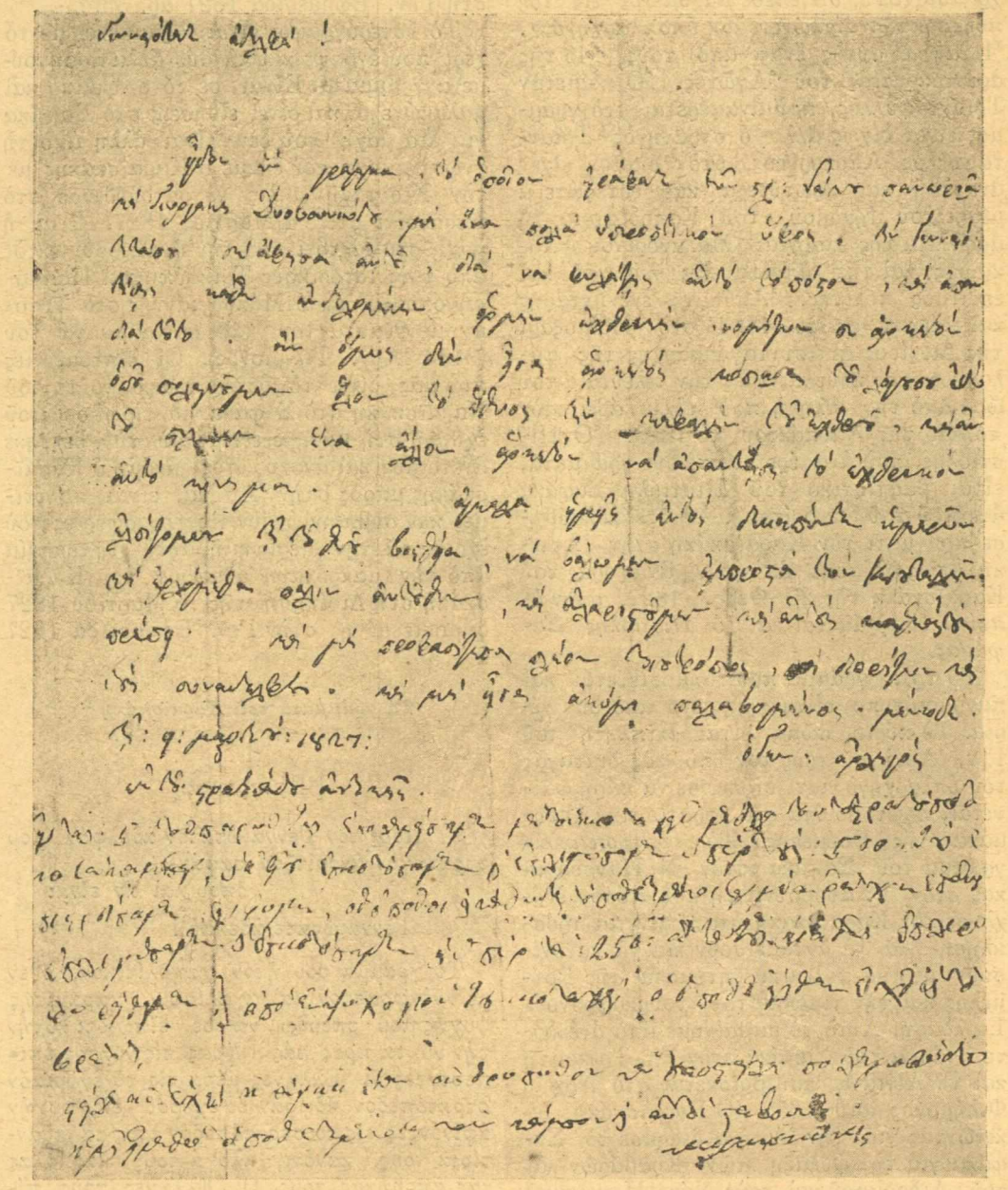

μήν συνηθῶ τὸ νὰ σοῦ γράφω ραγκλήκο(;). Τοῦτο μόνον σοῦ λέγω ὅτι ὁ θεὸς ηὐδόκισε τὰ ἄρματά μας. Ἡ Γενναιότης σου ὅμως, ἀδελφέ, λαμβάνοντας τὸ ἀδελφικόν μου, νὰ ἐπιστρεύσῃς ὀπίσω καὶ νὰ σταθῇς καθὼς πρότερον μέ τήν συνηθισμένην σου φρόνισιν, καὶ νὰ στέκῃς ἄγριπνος μέ ἀνικτόν ὄμμα· διά τοῦτο λοιπόν, ἀδελφέ, νὰ γράψῃς ἓν γράμμα τοῦ ἀνεψιού σου Πιστιόλη διά νὰ ἀκολουθείσε: μαζί μου, διότι χωρίς γράμμα σας δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀκολουθίσῃ. περιπλέον δέν σᾶς λέγω εἰμὶ ὅτι εἶμαι ἀ-

δελφό σου, καὶ διά τοῦτο περικαλῶ νά βάλης ὅλα εἰς ἐνέργειαν διά νά ἀπιδειχθεῖς ὡς καὶ ἄλοτε.

τῇ 6 Φευρουαρίου 1827 ὁ ἀδελφός σου
Καραησκάκις

Ἐκ τοῦ στρ. Διστόμου

καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας κνταφθάνο. Ἔκλεψαν μερικά ἄλῳγα τοῦ ἀδελφού μας· καπετάν Γιανούσιου Λιδωρικιώτη· διά νά μὴν χαθοῦν ἔρχεται καὶ ὁ ἀδελφός μας Τριαντάφυλος κατά τό κάτω μέρος καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἀνταμονόμεθα.

2

[Ἐξώγραμμα]

Πρός τόν Γενναιώτατον ἀδελφόν μου στρατηγόν Σαφάκαν

Εἰς Λιδωρίκι

Γενναιώτατε ἀδελφέ.

καὶ προχθές μέ τήν διάλησιν τοῦ αὐτόθῃ ἐχθρικού στρατοπέδου σᾶς ἔγραψα καὶ σᾶς ἐφανέρωσα διά νά ἐπιστρεύσετε ὀπίσω τῶρα δὲ μέ τό νά ἔρχεται αὐτώθῃ ὁ ἀδελφός μας Καπετάν Τριαντάφυλος ὁ ὁποῖος θέλει σταθῇ εἰς τά ἄρματα τῆς ἐπαρχίας μαλανδρίνου, μέ τόν ὁποῖον περικαλῶ νά συνεννοεῖσθαι διά κάθε ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος. πρός ἔτι σᾶς λέγω ὅτι οἱ ἐχθροί ὅπου ἐξεμβαρκαρίσθεισαν ἀπό τά ἐχθροικά καράβια ἐπολέμησαν μέ τούς ἐδικούς μας καὶ ἐπιάσθι ἐχμάλῳτος ὁ ἀδελφός μας καπετάν θανάσης Δράκος διὰ τοῦτο λοιπόν, ἀδελφέ, νά ἔχεται πάντοτε τόν νοῦν σας κατά τά σάλωνα καὶ ἄν εἰς τά αὐτοῦ δέν εἶναι ἀνάγκι ἢ δυνατόν ὁποῦ νά τρέχετε ὁποιαδίποτε ἀνάγκι εἴθελε ἀκολουθήσει τοὺς ἡμετέρους διά τήν πολιωρνείαν τοῦ σαλώνου.

τὸν ἀνεψιόν σας πιστιόλη τόν ἔχῳ μαζί μου καὶ μένε ἥσυχος κατά τοῦτον.

τῇ 7 φευρουαρίου 1827 ὁ ἀδελφός σου
Δίστομον Καραησκάκις.

3

[Ἐξώγραμμα]

Πρός τόν γενναιότατον στρατηγόν καὶ ἀδελφόν μου Σαφάκα

Εἰς Λιδωρίκι

Γενναιώτατε ἀδελφέ!

Εἶδον ἕν γράμμα, τό ὁποῖον ἐγράφατε τοῦ στρ. Νάκου πανωριᾶ καὶ Γεωργάκη Δυοβουνιώτου μέ ἕνα πολλά ὑπεροπτικόν ὕφος. Τήν γενναιότητά σου σέ ἄφησα αὐτοῦ, διὰ νὰ φυλάξῃς αὐτό τό πόστον καὶ ἀπαντήσῃς κάθε ἐνδεχομένην ὁρμήν ἐχθρικήν, νομίζων σε ἀρκετόν διά τοῦτο· ἄν ὅμως δέν εἶσαι ἀρκετός, κόπιασε τοῦ λόγου σου ἐδῶ ὅπου πολεμοῦμεν ὅλον τὸ ἔθνος τήν κεφαλήν τοῦ ἐχθροῦ καὶ αὐτοῦ στέλλομεν ἕνα ἄλλον ἀρκετόν, νὰ ἀπαντήσῃ τὸ ἐχθρικὸν αὐτό κίνημα. ἀγκαλά ἡμεῖς ἐντός δεκαπέντε ἡμερῶν ἐλπίζομεν τῇ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ νὰ βάλωμεν ἐμπροστά τὸν Κιουταχῆν καὶ ἐρχόμεθα πάλιν αὐτοῦθεν καὶ εὐχαριστοῦμεν καὶ αὐτούς καθὼς τοὺς πρέπει. Καὶ μή προφασίζεσαι πλέον τοιουτοτρόπος διορίζων καὶ τοὺς συναδελφούς. καὶ μή εἶσαι ἀκόμη παλαβομένος· μένω δέ τῇ 9 μαρτίου 1827

Ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἀττικῆς
ὁ Γεν. ἀρχηγός

Εἰς τάς 5 τοῦ παρόντως ἐπολεμήσαμεν μέ τόν κιοταχῆν μὲ ὅλλον του τό στρατόπεδον κατακαμπῆς καὶ ἀφοῦ ἐσκοτόσαμεν καὶ ἐπλιγόσαμεν ὑπὲρ τοὺς 500 τοὺς ἐπιστρεύσαμεν εἰς φυγήν, οἱ ὁποῖοι καὶ κάθονται τοποθετημένοι εἰς μίαν ράχιν· ἐπίσης ἐπληγόσαμεν καὶ ἐσκοτόσαμεν καὶ ὑπέρ τά 250 ἄτια τους καθῶς ἐπληροφορήθημεν ἀπὸ ἕν ψυχογοιόν τοῦ κιουταχῆ ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἐχθές τὸ βράδυ.

Στείλε, ἄν ἔχεις ἀνάγκη ἕναν ἄνθρωπόν σου νὰ σᾶς στείλω πολεμοφόδια· ἡμεῖς εἴμεθα τοποθετημένοι στόν κάμπον καὶ αὐτοί στά βουνά.

Καραησκάκις

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΦΙΛΙ ΚΑΙ ΚΛΑΜΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

—Τὶ θὰ γίνω μ' αὐτὸ τὸ παιδί ; λέει ἡ μάννα μὲ γλυκὸ χαμόγελο, Ὅλο μὲ τὰ θηλυκὰ θέλει νὰ παίξῃ... Ἔλα 'δῶ, ἀγόρι μου καλό, ἔλα, χαρά μου, τώρα πειὰ ἔβγαλες τὰ φουστανάκια, τώρα φόρεσες στενά, ἔγινες παληκάρι πειά, πήγαινε νὰ παίξῃς μὲ τ' ἀγόρια.

—Δὲ θέλω ! λέει ὁ μικρὸς στριμμένα, σκυφτὸς ἀπάνου στὸ παιγνίδιά, νάμεσα σὲ δύο μικροῦλες φιλενάδες του τῆς γειτονειᾶς.

Παίζανε τὴς κοῦκλες, παίζανε καὶ τὴς κουμπάρες ὕστερα, καὶ τέλος παίζανε τὸ γάμο.

—Μ' ὅλα αὐτά, εἶναι σκληρόκαρδος, καὶ βασανίζει τὴς συντρόφισσές του, λέει ἡ μάννα πάλι. Κι' ὅμως, ὅλο μ' αὐτὲς θέλει νὰ κάνῃ τὰ παιγνίδια του.

Κλάματα τώρα ἀκούονται ἀπ' τὴν παιδικὴ τὴ συντροφιά. Ὁ Θούλης χάλασε τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴς δύο μικρὲς τὴν κούκλα της, καὶ γελάει. Καὶ κλαίει μὲ παράπονο ἡ μικρή.

Σὲ λίγο πάλι ὁ ἴδιος τράβηξε τῆς ἄλλης τὰ μαλλιά, χωρὶς κανένα λόγο, κ' ἔχουμε τώρα κλάματα κι' ἄλλα παράπονα πικρότερα.

—Μὰ ἀφοῦ σᾶς δέρνει, μὴν παίζετε κ' ἐσεῖς μαζί του ! λέει ἡ μάννα. Ἔτσι εἶναι τ' ἀγόρια, δέρνουν...

—Ἐγὼ τὸν ἀγαπῶ... μὰ δὲ θὰ μὲ χτυπήσῃ ἄλλη φορά ;

—Αἴ, Θούλη ; λέει ἡ μάννα.

—Πές μου, δὲ θὰ μὲ χτυπήσῃς; λέει ἡ μικρούλα.

—Ὄχι, κάνει σοβαρὸς ὁ Θούλης, δοσμένος πάντα στὴ σοβαρὴ δουλειὰ νὰ σκίζῃ τῆς κούκλας τὸ φουστάνι.

Ἡ μικρούλα, ἡ παραπονεμένη, πάει σιγὰ ἀπὸ πίσω του καὶ τοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά· καὶ τοῦ γυρεύει κρυφὰ ἕνα φιλάκι.

—Δός της ἕνα, νὰ συχάσῃ ! λέει ἡ μάννα. Ἔχει κι' ἕνα δίκιο—ἔκλαψε, θέλει πληρωμή.

Παίρνει θάρρος ἡ μικρὴ καὶ κολάει τὸ στοματάκι της στὸ μάγουλό του. Φάπ! καὶ τὴν τρώει μιὰ γερή, στὸ μάγουλο κι' αὐτή. Ἄλλα κλάματα, κι' ἄλλα φαρμάκια τότε.

—Δὲ θέλω νὰ μὲ φιλᾶνε ! λέει ὁ Θούλης. Ἄμα θέλω 'γὼ νὰ δώσω κανένα φιλί, τὸ δίνω...

—Νά, ἐγὼ ποτὲ δὲ σὲ φιλάω.... δὲ μ' ἀγαπᾶς ἐμένα πειὸ πολύ ; λέει ἡ ἄλλη πονηρότερη.

—Ὄχι, μήτε σένα, μήτε κανένα ! λέει ὁ μικρὸς στὸ πεῖσμα του.

—Μὰ πῶς γίνεται αὐτὸ πάλι ; ρωτάει ἡ μάννα μ' ἀπορία. Χτὲς παίζατε τὸ γάμο, πῶς κάνατε χωρὶς φιλιά ; Δὲν ἄφησες τὴ νύφη νὰ σὲ φιλήσῃ ;

—Ναί, μᾶς ἄφησε ! λένε κ' οἱ δυό τους πρόθυμες.

—Αὐτὸ εἶν' ἄλλο ! λέει ὁ Θούλης. Τὄχει τὸ παιγνίδι... Μὰ δὲ θέλω νὰ μὲ φιλῇ κανεὶς ἐμένα !

—Θούλη, πᾶμε νὰ παίξουμε τὸ γάμο πάλι !

—Ἐγὼ καθόλου δὲ θὰ σὲ φιλήσω, μὰ καθόλου ! λέει ἐκείνη ποῦ δὲν ξοδεύει τάχα τὰ φιλιά. Πᾶμε νὰ παίξουμε τὸ γάμο !

—Στὴν αὐλὴ εἶναι στημένο τοῦ γάμου

τὸ καλύβι, σκεπασμένο μὲ παλιόπανα καὶ μὲ χαρτιά, μὰ πλεγμένο καὶ μὲ τὰ φωτεινὰ ξεφτίδια τ' οὐρανοῦ ἀνάμεσα. Μέρες τὄχτιζε ὁ Θούλης μὲ τὴς δυὸ νυφάδες καὶ τὸ φρόντιζε, ὡς ποῦ νὰ τὸ χαλάσῃ πάλι. Κ' ἔχουν ἐκεῖ, γαμπρὸς καὶ νύφες, ποῦ νὰ καθίσουν, ποῦ νὰ φᾶνε καὶ ποῦ νὰ κοιμηθοῦν ἀκόμα· ἂν καὶ στενόχωρα λιγάκι, μὰ κανένας τους δὲν τὸ ξετάζει.

Ἐκεῖ οἱ μικρὲς νυφοῦλες δίνουνε καὶ παίρνουνε μὲ τὴς γλωσσίτσες τους.

—Τώρα θὰ τοιμάσουμε πρῶτα τὰ γλυκά...θὰ ρίξουμε καὶ τὰ προζύμια τώρα... θὰ στήσουμε καὶ τὰ προικιά... θὰ παραγγείλουμε τὰ στέφανα... μὰ πρέπει νὰ φωνάξουμε καὶ τὸν παπᾶ... Πρέπει νἄχουμε, ἀλήθεια, καὶ κουμπάρο !

—Ποιὸς θὰ κάνῃ τὴ νύφη ; ρωτάει ὁ Θούλης σοβαρός.

—Ἐγώ !

—Ὄχι, ἐγώ !

—Ἐσὺ θὰ κάμῃς τὴν κουμπάρα ! λέει ἡ μιά.

—Ὄχι, ἐσὺ θὰ κάμῃς τὴν κουμπάρα ! λέει ἡ ἄλλη.

—Ποιὰ θέλεις ἐσύ, Θούλη, νύφη ;

—Καλά, σᾶς παίρνω καὶ τὴς δυό.

—Καὶ κουμπάρος ποιὸς θὰ γίνῃ ;

—Δὲν πειράζει, καὶ χωρὶς κουμπάρο.

—Καὶ παπᾶς ;

—Ἂς λείπῃ κι' ὁ παπᾶς.

—Καὶ στέφανα ;

—Οὔφ, ἂς λείπουνε κι' αὐτά !

—Μὰ δὲ γίνεται ἔτσι γάμος, χωρὶς στέφανα !

—Νά, ἂς ποῦμε, κιόλα γίνηκε !

—Τώρα, τί θὰ κάμουμε ;

—Θὰ φᾶμε,... ἂς ποῦμε κιόλα, φάγαμε !

—Τώρα θὰ χορέψουμε... ὄχι θὰ κοιμηθοῦμε !

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ νὰ καὶ φτάνει κι'ἄλλη μικρὴ τρίτη νύφη.

—Θέλω κι' ἐγὼ νὰ παίξω, θέλω νἆμαι νύφη, θέλω !

—Φεύγα ἀπὸ 'δῶ ! λέει ὁ Θούλης.

—Ὄχι, θέλω ! (κλάματα).

—Καλὰ λοιπόν, ἔλα κ' ἐσύ.

—Μὰ δὲ μπορεῖ νἆναι ἄλλη νύφη, Θούλη, ἔτσι εἴπαμε! λὲν οἱ ἄλλες δυό.

—Ὄχι, θἆναι τρεῖς νύφες, κι' ἕνας γαμπρός, ἐγώ. Τώρα νὰ σωπαίνουμε... ἤμαστε στὸν ὕπνο καὶ κοιμώμαστε.

Σίωπή. Μὰ ἐκεῖ στὸν ὕπνο, ἦρθε τὸ μάλλωμα. Ἡ μιὰ τραβάει τὸ γαμπρὸ ἀπ' τὴ μέση, ἡ ἄλλη τονὲ σφίγγει στὸ λαιμό.

—Οὔφ, ἔσκασα! λέει ὁ γαμπρός. Δὲ θέλω πειὰ καμμιὰ νύφη... σᾶς βαρέθηκα!

Κάνει ἡ νιόφερτη νυφούλα νὰ τοῦ χαϊδέψῃ τὰ μαλλιά, κάνει ἡ ἄλλη νὰ τονὲ φιλήσῃ στὸ μάγουλο, μὰ τέλος τρῶνε ἀπὸ μιὰ δυνατὴ κ' οἱ τρεῖς τους. Τότε γυρίζουν καὶ τοῦ τὶς πληρώνουνε κι' αὐτές, μ' ὅλο τὸ δίκιο τους.

Δέρνεται ὁ γαμπρὸς ἀπὸ τὶς νύφες, πάει στὴ μάννα.

—Ἄλλη φορὰ νὰ παίρνῃς μιὰ γυναίκα. Τρεῖς, εἶναι παραπολλές.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΛΛΗΣ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

ΘΟΔΩΡΑ

ΑΠΟ ΤΟ "ΨΩΡΟΣΚΟΛΕΙΟ,, *

Ἡ Θοδώρα ἦτανε πολὺ ἔξυπνη, ἀλλὰ ἡ ἐξυπνάδα της πήγαινε χαμένη: τὸν περισσότερο καιρὸ δὲν ἐρχότανε στὸ μάθημα, ἔμενε σπίτι. Μάθαινε σήμερα τὸ στ, μὰ αὔριο καὶ μεθαύριο καὶ τὴν ἄλλη καὶ τὴν παράλλη, ποὺ οἱ συμμαθήτριες ὅλο καὶ προχωρούσαν καὶ μάθαιναν τόσα καὶ τόσα καινούργια πράματα, αὐτὴ ἔλειπε, κ' ἔμενε πίσω.

—Γιατὶ Θοδώρα δὲν ἦρθες χτές; ἄρρωστη ἤσουν;

—Ὄχι, δὲν ἤμουν ἄρρωστη.

—Λοιπὸν γιατί;

—Ὁ πατέρας μου δὲ μ' ἄφησε, μὲ κράτησε νὰ τοῦ ψήσω τσάϊ.

Καί:

—Γιατὶ Θοδώρα δὲν ἦρθες τὸ πρωΐ;

—Γιατὶ μὲ ἔστειλε ἡ μητέρα μου νὰ πάρω σαρδέλλες.

—Τὰ ἀστεῖα τελιώσαν, Θοδώρα. Ἂν αὔριο δὲν ἔρθεις πάλι στὸ μάθημα θὰ στείλω τὴν ἐπιστάτισσα νὰ σὲ φέρει. Καὶ θὰ τὴ στέλνω κάθε φορὰ ποὺ θὰ λείπης.

Ἀλλὰ τὴν ἄλλη μέρα ποῦ νὰ φανῇ πάλι ἡ Θοδώρα. Ὡς που στὸ τέλος στάλθηκε πραγματικὰ ἡ ἐπιστάτισσα.

—Τί τηνε θέλεις τὴ Θοδώρα; ποιὰ εἶσαι τοῦ λόγου σου, ρώτησε τὴν ἐπιστάτισσα ὁ πατέρας τῆς Θοδώρας ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἦταν σκυμμένος καὶ ροκάνιζε διακόπτοντας τὴ δουλιά του.

—Μὲ ἔστειλε ἡ κυρία δασκάλα νὰ τὴν πάρω, γιατί, λέει, δὲν κάνει νὰ κάνει ἀπουσίες. Δὲ θὰ μάθει γράμματα ἔτσι, μεθαύριο δὲ θὰ προβιβαστῇ, καὶ ὕστερα νὰ μὴν ἔχετε παράπονο...

—Δὲν πάει νὰ μὴν προβιβαστῇ! Ἐμεῖς, δέν τηνε θέλομε γραμματισμένη! Ἄλλο παλι καὶ τοῦτο! νά 'ρχεται ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος νὰ μᾶς ἐξουσιάζη μέσα στὸ σπίτι μας!

Νὰ πῆς τῆς κυρίας ἀπαφτήνης νὰ μὴ γνοιάζεται καθόλου γιὰ τὴ Θοδώρα. Εἶναι δική μας δουλιά.

Ἡ Θοδώρα, ποὺ ἤτανε μπροστὰ καὶ ἄκουσε αὐτὸν τὸ διάλογο, ξένιασε. Τορὰ πιὰ δὲν ἐρχόταν παρὰ στὴ χάση καὶ στὴ φέξη. «Ἀλήθεια λέει πὼς δὲν τὴν ἀφήνουν νἄρεχται», πετάγονταν καὶ τὴ δικαιολογούσαν ἡ Μαρία, ἡ Παρασκευή. Ἤτανε γειτόνισσές της, τὰ χαμόσπιτά τους ἦσαν μέσα στὴν ἴδια μάντρα, καὶ ξέρανε κιλὰ ὅλα τὰ οἰκογενειακά της. «ὁ πατέρας της δουλεύει μαραγκὸς στὸ σπίτι καὶ τὴν κρατεῖ γιὰ παραχέρι».

Ἕναν καιρὸ ἔκαμε ὁλόκληρη βδομάδα νὰ παρουσιαστῇ. Καλῶς τη τὴ Θοδώρα μας, καλῶς τη, τὴν ὑποδέχτηκα ἐγώ, ὅταν ἐπιτέλους ἐμφανίστηκε ἕνα πρωϊνό.

—Ὁ πατέρας μου ἔχει γρίππη καὶ περιπλεμονία καὶ μὲ κράτησε ἡ μητέρα μου νὰ τῆς κουβαλῶ νερὸ νὰ πλύνη.

Καὶ χωρὶς πιὰ νὰ τὴ ρωτῶ γιατὶ καὶ πῶς, ἐκείνη συνώδευε ἀπὸ μοναχή της τὶς ἐμφανίσεις της μὲ λίγες δικαιολογίες Στὴν ἀρχὴ ἤτανε ἐρασιτέχνις, νὰ ποῦμε, μαθήτρια, τόρα ἤτανε σκέτος ἐπισκέπτης στὴν τάξη μας καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἀλλὰ ἐπισκέπτης ἤτανε κείνη μιᾶς κι' ἐξ ἀρχῆς. Βιβλίο δὲν εἶχε ἀποχτήσει ποτέ, οὔτε πλάκα, οὔτε τίποτε. Μιὰ φορὰ καθώς οἱ ἄλλες ἔγραφαν στὶς πλάκες τους, τὴν ἔβαλα νὰ γράφει κι' αὐτὴ στὸν πίνακα ἀφοῦ δὲν εἶχε ποῦ ἀλλοῦ. Ἀπὸ τότε κι' ἔπειτα πλάκα της ἔγινε ὁ πίνακας. Μόλις μ' ἄκουγε νὰ λέω «γραφὴ» πεταγόταν στὸν πίνακα, δίχως νὰ ρωτᾷ καὶ νὰ ζητᾷ ἄδεια. Στὸ σπίτι δὲν ἔγραφε.

* Σ. Σ. Τὸ πρῶτο σκολειὸ ποὺ ὑπηρέτησα δασκάλα ἔτυχε νά 'χη αὐτὸ τὸ παρατσούκλι: «ψωροσκολειό». Ἔτσι τόλεγαν ὅλοι τόσο γιὰ τὸ ἐρείπιο ποὺ ἦταν, ὅσο καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ φοιτοῦσαν μέσα.

— Δὲν ἔχω βιβλίο γιὰ νὰ βλέπω νὰ γραφω στὸ σπίτι μας.

— Μὰ καὶ ποῦ θὰ 'γραφες, Θοδώρα, μήπως ἔχεις τάχατε πλάκα;

— Ἀλήθεια, κυρία, ξέχασα.

Ἐρχόταν κι' ἔφευγε κουνώντας πέρα δῶθε στὸν ἀέρα τὰ λέφτερα χέρια της, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἄλλα κοριτσάκια ἤτανε ὅλο ἔνοια καὶ φροντίδες· στὸ ἕνα χέρι ἡ πλάκα γιὰ νὰ μὴν τὴ σπάσουν μέσα στὴ σάκα τους. Στὸ μπράτσο περασμένη ἡ σάκα, στὸ σακκουλάκι τὸ ἐργόχειρο. Ἂν τοὺς τύχαινε καὶ καμιὰ καραμέλα, κουφέτο ἢ πεντάρα, τὴν κρατούσαν σφιχτὰ μέσα στὴ φούχτα τους.

Ἡ Θοδώρα τίποτ' ἀπὸ ὅλα αὐτὰ· μονάχα γλέντι. Τὸ πολὺ-πολὺ νὰ 'παιρνε ἀλαμπρατσέτο καμιὰ ἀπὸ τὶς γειτονοπούλες της, γιατὶ ἀλήθια εἶχε μεγάλη ἀδυναμία στὸ ἀλαμπρατσέτο. Συχνὰ μᾶς παρουσιαζότανε μὲ τὴν Παρασκευὴ στὰ δεξιά της, τὴ Μαρία ἀριστερά. Καὶ σὲ ὅσα μαθήματα κάναμε στὸ ὕπαιθρο, ἡ Θοδώρα χόρταινε ἀλαμπρατσέτο.

Ἀλλά, ἀπὸ μιὰ μέρα ἐνὸς μεγάλου καβγὰ ἀναμεταξύ τους, ποὺ βγάλανε ὅλα τὰ ἄπλυτά τους στὰ φόρα, τὰ χάλασαν καὶ δὲ μπόρεσαν νὰ ξαναφιλιώσουν· καὶ τὸ ἀλαμπρατσέτο ἔπαψε· ἡ Θοδώρα ἐρχόταν ὁλομόναχη καὶ ὁλομόναχη ἔφευγε.

—Νὰ μὴν ἔρχεσαι μαζί μας, παλιοκόριτσο!

—Βρώμα!

—Πρόστυχη!

—Μήτε ἡ μαμὰ μου μήτε ἐγὼ σὲ θέλω.

—Δὲ σὲ θέλουμε μαζί μας! Θαρρεῖς πὼς δὲ θωροῦμε τὰ κέρατά σου; φαίνονται, κακομοίρα μου!

—Ἂς φαίνονται, μίλησε κ' ἡ Θοδώρα.

—Βάλανε ἀρχή, κακομοίρα μου, καὶ φυτρώνουν.

—Ἂς φυτρώνουν! Ἐγὼ ἔτσι τὰ θέλω νὰ φυρτώνουν. Δὲν μιλεῖτε, κυρία, στὴ Μαρία καὶ στὴν Παρασκευή, μόνο μοῦ λένε πὼς φυτρώνουν τὰ κέρατά μου; καὶ ἔψαξε μὲ τὸ χέρι της τὰ μαλλιά της.

Ἔπειτα ξαναχάθηκε πάλι γιὰ κάμποσο καιρὸ ἡ Θοδώρα κι' ὅταν ξανάρθε, βιαστηκε πάλι, ὅπως τόχε πάρει συνήθιο, νὰ δικαιολογηθῇ: «Ἀπουσίασα, κυρία, γιατὶ ἐπέθανε ὁ πατέρας μου.»

Τίποτ' ἄλλο.

* * *

Ἕνα πρωϊνό, λίγες μέρες ἀργότερα, μπαίνοντας στὴν τάξη βρέθηκα μπροστὰ σὲ σωστὸ συναγερμό. Καμιὰ δὲν ἤταν στὴ θέση της. Ἤτανε γινομένες ὅλες ἕνας σωρός, ποὺ σπρωχνότανε πρὸς ἕνα σημεῖο, καὶ πάλευε μὲ χέρια καὶ πόδια νὰ ἰδῇ. Οὔτε ταράχτηκαν καθόλου ποὺ μπῆκα, τόση ἤτανε ἡ ἀπορρόφησή τους: — Κάμε μου, μωρή, λιγάκι τόπο νὰ ἰδῶ κι' ἐγώ. — Μάζεψε, καϋμένη, τὸ χέρι σου νὰ ἰδῶ.—Πέρα νὰ χαθῆς, νὰ ἰδῶ κι' ἐγώ.— Ὁρίστε! γιατ' ἀλλοιῶς δὲ θὰ φύγης ἀπὸ τὴ μέση!— Ὅλα αὐτὰ μὲ ξεφωνητά, καὶ μπάτσους.

Ἡ πάλη, ξετυλιγόταν σὲ δύο μέτωπα: στὰ χαμηλὰ πάλεβαν οἱ μικρές· καὶ οἱ μεγάλες, οἱ πιὸ καπάτσες πάλεβαν στὰ ψηλά, ἀνεβασμένες ἀπάνω στὰ θρανία.

Ὅταν ἐπιτέλους, σκόρπισαν στὶς θέσεις τους, κατάφερα νὰ ἰδῶ κι' ἐγὼ τὶ ἔτρεχε. Τὸ πανόραμα ἤταν ἡ Θοδώρα. Ἤτανε ὁλοστόλιστη. Καὶ καθιστὴ ὄντας φοροῦσε ἕνα καπέλλο, ποὺ πρῶτα δὲν ἔβαζε ποτέ, γαρνιρισμένο γύρο γύρο μὲ ὁλοκόκκινα κεράσα, καὶ πράσινα φύλλα. Μπροστά της, ἀραδιασμένα ἀπάνω στὸ θρανίο, τὶ θέλεις καὶ δὲν τὸ ἔβλεπες. Κοντυλοφόρους, δύο τριῶ λογιῶ, μ' ὅλο ποὺ δὲν χρειάζονταν στὴν τάξη μας, μολύβια ἕνα χοντρό, ἕνα ψιλὸ κι' ἕνα μὲ σιδερένιο κελύφι, μιὰ κασετίνα, καὶ τὸ κλειδάκι της κρεμασμένο στὸ λαιμὸ τῆς Θοδώρας μὲ κόκκινη κορδέλλα. Τετράδιο, βιβλίο μὲ καρτονένιο δέσιμο, πλάκα, ἕνα κάτασπρο σφουγγαράκι, καὶ μέσα σὲ μιὰ θήκη τῆς κασετίνας, κοιμισμένο ἀπάνω σὲ μπαμπάκι, ἕνα ὡραῖο, μικροσκοπικὸ πέτρινο κουκλάκι.

—Τί 'ν' αὐτά! τί 'ν' αὐτά! Γιὰ σταθῆτε! Ἐμένα θαμπώσανε τὰ μάτια μου! Τὶ εἶνε αὐτὰ τὰ ὡραῖα πράματα! τίνος εἶνε; ὅλα δικά σου εἶνε Θοδώρα;

Ἡ Θοδώρα ἔμπηξε πρῶτα μιὰ σκληριὰ καὶ ὕστερα εἶπε;

—Μάλιστα! δικά μου καὶ κατάδικά μου! ὅλα!

—Ποιὸς σοῦ τὰ ἀγόρασε;

—Ὁ πατέρας μου.

—Μὰ δὲν μοῦπες τὶς προάλλες πῶς πέθανε;

—Μὰ δὲν μοῦ τὰ ἀγόρασε ὁ πατέρας ποὺ πέθανε, μὰ ὁ πατέρας ποὺ ζῇ.

—Πατέρας σου εἶνε καὶ δὲν ντρέπεσαι, ξεφώνισαν οἱ γειτόνισσές της.

—Ἀμέ τί εἶνε;

—Ψέματα, κυρία! δὲν εἶνε πατέρας

της.

—Ψέματα, κυρία, πατέρας μου εἶνε· ὁ ἴδιος μοῦ τὸ λέει, καὶ μοῦ λέει νὰ τόνε λέω πατέρα.

—Ψέματα, κυρία! ἀγαπητικὸς τῆς μάνας της εἶνε.

* * *

Ἡ Θοδώρα, ἦταν καὶ ἔξυπνη καὶ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μέσα στὴν τάξη. Τόρα ποὺ εἶχε μπῆ στὴ μεγάλη ζωή, ἄρχιζε νὰ κοιτάζη καὶ τὰ μαθήματά της. Μπῆκε ἐπιτέλους «στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ». Ἐρχότανε ταχτικὰ τόρα, διάβαζε καλά, κ' ἔπαιρνε ἄριστα στὸ ἄριστα.

Τὴν ἄλλη χρονιά, καὶ ἀργότερα, ἐγώ, διωρισμένη ἀλλοῦ, περνοῦσα, πότε πότε ἀπὸ τὸ «Ψωροσκολειὸ» πὲς γιὰ νὰ ἰδῶ τὶς δασκάλες, πὲς γιὰ νὰ ἰδῶ τὰ παιδιά. Ἔτσι στὰ πεταχτά, πληροφορούμουν καὶ τίποτα γιὰ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὶς παλιές μου γνωριμίες. Ἡ Θοδώρα ἐξακολουθοῦσε, λέει, ἔτσι πάντα, καλὴ στὰ γράμματα. Δὲν εἶχε μείνει σὲ καμιὰ τάξη. Ἡ δασκάλα ὅμως τῆς ἕκτης, ποὺ μοῦ τὰ ἔλεγε ὅλα τοῦτα, τελείωνε τὴ φράση της μὲ ἕνα «ἀλλά».

—Καλή, ἀλλὰ τὶ τὰ θές. Φοβοῦμαι πὼς θὰ πάρη κακὸ δρόμο· εἶνε ἀπεριόριστη. Σήμερο θὰ μούρθη πασαλειμμένη ποῦδρες καὶ κοκκινάδια, θὰ τῆς κάμω παρατήρηση, καὶ τὴν ἄλλη θὰ μούρθη μὲ κατσαρωμένα τὰ μαλλιὰ καὶ βαμμένα τὰ φρύδια της. Καὶ πάλι θὰ τῆς κάμω παρατήρηση καὶ θὰ μούρθη τὴν παράλλη φορτωμένη τζοβαερικὰ καὶ λουσμένη τὶς μυρουδιές. Οἱ συμμαθήτριές της τὴν ἔχουν μυριστῆ, καὶ συχνὰ παίρνουν τ' ἀφτιά μου τοῦτον τὸ διάλογο: «Μὴν πηγαίνεις, καϋμένη, μὲ τὴ Θοδώρα, γιατὶ αὐτὴ εἶνε παλιοκόριτσο. Αὐτή, καυμένη, στὸ δρόμο ποὺ σκολνοῦμε, κάνει ματιὲς τῶν ἀγοριῶν».

* * *

Ὁ τόπος μας εἶναι μικρός. Ὁ περίπατός μας ἕνας. Ἕνα ὅλο κι' ὅλο τὸ θέατρό μας, ἕνας ὁ κινηματογράφος μας. Ὅπως κι' ἂν κάμω, θὰ τύχη νὰ ἀπαντεθῶ μὲ τὴ Θοδώρα. Ἐπειδὴ τό 'φερε ἡ τύχη νὰ ξέρω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς της, δὲν ἀγαναχτῶ γιὰ τὸ σημερινό της κατάντημα. Δὲ μοῦ βγαίνει ἀπὸ τὸ νοῦ ἐκείνη ἡ ἡμέρα τοῦ μεγάλου συναγερμοῦ. Τὸ μοῦτρο τῆς Θοδώρας πρώτη φορὰ εἶχε πάρει τέτια ἔκφραση. Τὶ χαρὰ ἦταν ἐκείνη, τὶ θριαμβευτικὸ λαμποκόπημα ἦταν ἐκεῖνο, ποὺ ἔδειχνε τὸ πρόσωπό της. Ἤτανε τόσο ἔντονο, τόσο δυνατό, ποὺ ἐγώ, παρ' ὅλο ποὺ πιστεύω ἀκόμη στὴν ἀξία τῆς ἀρετῆς, δὲν ἔβλεπα τίποτα τὸ ἄσκημο ἀπάνω στὸ μοῦτρο τῆς Θοδώρας. Δὲν ἔβλεπα παρὰ ἕνα παιδάκι, ποὺ ἀφημένο ὡς τότες στὴν τύχη τῶν ἀνέμων, ἄρχιζε ξαφνικὰ νὰ γεύεται κι' αὐτὸ τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς. Καὶ γελοῦσε, γελοῦσε μὲ ὅλο τὸ εἶναι της, κάτω ἀπὸ τὰ κόκκινα κεράσα καὶ ξεφώνιζε σκληριχτὰ καὶ τὸ μοῦτρο της ἤτανε τόσο, τόσο ἀλλαγμένο, ποὺ φοβόσουν μὴν εἶχε παραλοΐσει. Μὲ τὰ ἀδύναμα, μελαψὰ μπρατσάκια της εἶχε κάμει ἕνα στενὸ φράχτη γύρο ἀπ' αὐτά, τὰ ἀσήμαντα καὶ τιποτένια μικροπράματα, καὶ μιὰ τὰ καμάρωνε γιὰ νὰ τὰ χορτάση, μιὰ τὰ σήκωνε, πότε τὸ ἕνα πότε τὸ ἄλλο ψηλὰ καὶ τὰ ἐπιδείκνυε στὶς ἄλλες, ἀνυποψίαστη γιὰ τὴν ἁμαρτωλή τους προέλευση. Ἂν δὲν ἤτανε ὅμως ἔτσι ἁμαρτωλὴ ἡ ἀπόχτησή τους, ἡ Θοδώρα δὲ θὰ ἤτανε τόσο συμπαθητικὴ ἐκεῖνο τὸ πρωϊνό, στὸ «ψωροσκολειό» μας. Δὲν εἶνε πατέρας σου, τὶς φώναζαν οἱ γειτόνισσες, μὰ ποῦ αὐτὴ! τὶς κοίταζε μὲ ἕνα ὕφος παράξενο, σὰ νὰ 'θελε νὰ τὶς ρωτήση: τὶ θέλετε νὰ πῆτε μὲ τὸ δὲν εἶναι πατέρας μου; ὁ ἄλλος λοιπὸν ποὺ πέθανε ἤτανε πατέρας μου; ποὺ μᾶς ἔδερνε ὅλους μας στὸ σπίτι, καὶ ποὺ ὅλο πεινούσαμε τὸ ψωμὶ στὰ χέρια του; Τοῦτος εἶνε πατέρας μου. Μᾶς ἔντυσε ὅλους μας διπλὰ καὶ τρίδιπλα. Ἔβγαλε τὴ μάνα μας ἀπὸ τὴ σκάφη, μᾶς νοίκιασε καλὸ σπίτι καὶ μοῦ ἀγόρασε ὅλα τοῦτα τὰ ἀφάνταστα πράματα. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Θοδώρα θὰ τά 'βλεπε ὅλα τοῦτα, θὰ τά 'νοιωθε μέσα της, μὰ δὲν ἤξερε ἀκόμη νὰ τὰ πῆ.

Δέν τηνε λένε πιὰ Θοδώρα. Ντόρα τὴ ξέρει ὅλος ὁ κόσμος. Τὴ βλέπω συχνὰ πυκνὰ κρεμασμένη, πότε στὸ μπράτσο τοῦ ἑνοῦ καὶ πότε στὸ μπράτσο τοῦ ἄλλουνοῦ καὶ συλλογοῦμαι πὼς τὴν ἀδυναμία αὐτὴ τοῦ ἀλαμπρατσέτου τὴν εἶχε ἀπὸ τότες, ἀπὸ μικρὴ μικρὴ ποὺ τὴ γνώρισα, στὴν πρώτη τάξη τοῦ «ψωροσκολειοῦ» μας.

ΕΛΛΗ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

ΙΒΑΝ ΤΟΥΡΓΚΕΝΙΕΦ

ΑΜΛΕΤΟΣ ΚΑΙ ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗΣ

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίκσπηρ, ὁ «Ἀμλέτος» καὶ τὸ α' μέρος τοῦ «Δὸν Κιχώτη» ἐμφανίσθηκαν τὸν ἴδιο χρόνο στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΖ' αἰῶνα.

Ἡ σύμπτωσις αὐτὴ μᾶς φάνηκε πολὺ χαρακτηριστική.

Ἡ σύγκρισις αὐτῶν τῶν δύο ἔργων μᾶς ἔρριξε σὲ ὁλόκληρη σειρὰ σκέψεων.

«Ὅποιος θέλει νὰ νοιώση τὸν ποιητή, πρέπει νὰ εἰσδύση στὸν πνευματικό του κόσμο» εἶπεν ὁ Γκαῖτε. Ὁ πεζογράφος δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα σὲ παρόμοια ἀξίωσι· ἀλλ' ὅμως μπορεῖ νὰ ἐλπίζη ὅτι οἱ ἀναγνῶσται του, ἢ οἱ ἀκροαταί του θὰ θελήσουν νὰ τὸν παρακολουθήσουν στὰ ταξειδοπλανέματά του, στὶς ἀναζητήσεις του.

Μερικὲς ἀπὸ τὶς σκέψεις μας—ἴσως ἐκπλήξουν καὶ φανοῦν σὰν παραδοξολογίες: Ἀλλὰ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἐξαιρετικὴ ὑπεροχὴ τῶν μεγαλοπνεύστων ποιητικῶν ἔργων, ποὺ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ δημιουργοῦ τους τοὺς ἐνέπνευσε ἀθάνατη ζωή, ὅτι οἱ κρίσεις γι' αὐτά, ὅπως καὶ γιὰ τὴ ζωὴ γενικά, εἰμπορεῖ νὰ εἶναι ἀτέλειωτα διάφορες καὶ μάλιστα ἀντίθετες—καὶ συνάμα ἐξ ἴσου δικαιολογημένες. Πόσα σχόλια ἔχουν πιὰ γραφῆ γιὰ τὸν Ἀμλέτο καὶ πόσα προβλέπεται, ὅτι θὰ γραφοῦν ἀκόμα ἀπ' ἐδῶ καὶ μπρός! Σὲ τὶ διαφορετικὰ συμπεράσματα ὁλοένα ἔφερνε ἡ μελέτη αὐτοῦ τοῦ ἀληθινὰ ἀνεξαντλήτου τύπου.

Ὁ Δὸν Κιχώτης ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ προβλήματός του, ἐξ αἰτίας τῆς ἀληθινὰ μαγικῆς καθαρότητος τῆς διηγήσεώς του, ποὺ σὰ νὰ φωτίζεται ἀπὸ τὸν μεσημβρινὸ ἥλιο, δίνει λιγώτερες ἀφορμὲς σὲ συζητήσεις.

Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐμεῖς οἱ Ρῶσσοι δὲν ἔχουμε καλὴ μετάφρασι τοῦ Δὸν Κιχώτη.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ μᾶς διετήρησαν γι' αὐτὸν ἀρκετὰ συγκεχυμένες ἀναμνήσεις. Κάτω ἀπὸ τὴ λέξι «Δὸν Κιχώτης» ἐμεῖς συχνὰ ὑπονοοῦμε τὸν γελωτοποιό, ἡ λέξις Δὸν-Κιχωτισμὸς σ' ἐμᾶς εἶναι συνώνυμη μὲ τὴ λέξη ἐξωφρενισμός, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας στὸ Δὸν-Κιχωτισμὸ θἄπρεπε ν' ἀναγνωρίσουμε τὴν ὑψηλὴ ἰδέα τῆς αὐτοθυσίας παρμένη μονάχα ἀπὸ τὴν κωμική της ὄψι.

Εἴπαμε παραπάνω, ὅτι ἡ σύγχρονη ἐμφάνισις τοῦ Δὸν Κιχώτη καὶ τοῦ Ἀμλέτου μᾶς φάνηκε χαρακτηριστική. Μᾶς φάνηκε ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ τύποι ἐνσαρκώνουν τὶς δύο ριζικές, ἀντίθετες ἰδιότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως-τοὺς δύο πόλους τοῦ ἄξονα, ποῦ γύρω-του περιστρέφεται αὐτή.

Μᾶς φάνηκε, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι—ποιὸς λίγο ποιὸς πολὺ—ἀνήκουν στὸν ἕνα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο τύπους, ὅτι σχεδὸν καθένας μας κλίνει εἴτε πρὸς τὸν Δὸν Κιχώτη εἴτε πρὸς τὸν Ἀμλέτο.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι στὸν καιρό μας οἱ Ἀμλέτοι ἔγιναν πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Δὸν Κιχώτες· μὰ καὶ οἱ Δὸν Κιχῶτες δὲν ἐξέλιπαν.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα, ζοῦν μὲ τὸ ζωογόνημα τῆς πίστεώς τους-τοῦ ἰδανικοῦ τους, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐνίσχυσι ποῦ τοὺς δίγει ἐκεῖνο ποῦ λατρεύουν ὡς ἀλήθεια, εὐμορφιά, δικαιοσύνη. Πολλοὶ παίρνουν τὸ Ἰδανικό τους τέλεια πιὰ ἕτοιμο σὲ ὡρισμένες ἱστορικὰ διαπλασμένες μορφές. Αὐτοὶ ζοῦν ἐναρμονίζοντας τὴ ζωή τους μὲ τὸ ἰδανικό τους αὐτό· κάποτε ἀπομακρύνονται ἀπ' αὐτὸ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τῶν παθῶν, ἢ τῶν μοιραίων συμπτώσεων, ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν τὸ κριτικάρουν, δὲν ἀμφιβάλλουν γι' αὐτό.

Ἄλλοι ἀντίθετα, περνᾶνε τὸ ἰδανικό τους ἀπὸ τὴν ἀνάλυσι τῆς δικῆς του σκέψεως.

Ὅπως καὶ νἆναι ὅμως, ἐμεῖς μοῦ φαίνεται, δὲ θὰ γελαστοῦμε καὶ πολύ, ἂν ποῦμε, ὅτι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους-τὸ ἰδανικὸ αὐτό, αὐτὴ ἡ βάσις καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς

τους, βρίσκεται ἢ ἔξω ἀπ' αὐτούς, ἢ στοὺς ἴδιους μέσα-μ' ἄλλα λόγια, γιὰ καθέναν ἀπὸ μᾶς ἢ τὸ ἀτομικό μας ἐγὼ στέκεται στὴν πρώτη θέσι, ἢ τίποτε ἄλλο, ποῦ ἀναγνωρίζουμε γιὰ ὑψηλότερο.

Εἰμπορεῖ νὰ μᾶς ἀντιτάξουν. ὅτι ἡ πραγματικότης δὲν ἀφήνει ποτὲ τέτοιες ὀξεῖες καὶ ἀπόλυτες μονομέρειες—σὲ δρόσημα—ὅτι σ' ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομο καὶ οἱ δυὸ ροπὲς εἰμπορεῖ νὰ κυριαρχοῦν ἐναλλάζοντας καὶ ὅτι μάλιστα εἰμποροῦν νὰ βρίσκωνται συγκερασμένες σ' ἕνα σημεῖο. Ἀλλὰ ἐμεῖς οὔτε κἂν ἐσκεπτόμαστε νὰ ὑποστηρίξουμε τὸ ἀδύνατο τῶν μεταπτώσεων καὶ ἀντιφάσεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως·ἐμεῖς ἠθελήσαμε νὰ ἐπισύρουμε τὴν προσοχὴ στὶς δύο διαφορετικὲς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἰδανικό του--καὶ τώρα θὰ προσπαθήσουμε νὰ παραστήσουμε μὲ τὶ τρόπο—κατὰ τὴν ἀντίληψί μας— αὐτὲς οἱ δύο διαφορετικὲς σχέσεις ἐνσαρκώθηκαν στοὺς δύο ξεχωρισμένους ἀπὸ μᾶς τύπους.

Ἂς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸν Δὸν Κιχώτη.

Τὶ ἐκφράζει μὲ τὸν ἑαυτό του ὁ Δὸν Κιχώτης; Ἂς τὸν κοιτάξουμε ὄχι μὲ τὸ βιαστικὸ ἐκεῖνο βλέμμα ποῦ σταματᾶ στὴν ἐπιφάνεια καὶ στὶς λεπτομέρειες.

Ἂς μηδοῦμε στὸ Δὸν-Κιχώτη μονάχα τὴ μελαγχολικὴ μορφὴ τοῦ ἱππότη,μιὰ εἰκόνα πλασμένη γιὰ νὰ σατυρίση τὰ παλιὰ ἱπποτικὰ μυθιστορήματα.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ σημασία τοῦ τύπου αὐτοῦ ἐπλάτυνε κάτω ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀθανάτου δημιουργοῦ του, καὶ ὅτι ὁ Δὸν- Κιχώτης τοῦ β' μέρους ὁ ἁδρὸς συνομιλητὴς τῶν δουκῶν καὶ δουκισσῶν, ὁ σοφὸς συμβουλευτὴς τοῦ ἀκολούθου ἡγεμόνος δὲν εἶναι πιὰ ἐκεῖνος ὁ Δὸν-Κιχώτης, ποῦ μᾶς παρουσιάζεται στὸ α' μέρος τοῦ ἔργου, ἰδίως στὴν ἀρχή· δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἀλλόκοτος, κωμικὸς καὶ ἀκατανόητος, ποῦ τόσο ἄφθονα πέφτουν ἐπάνω του τὰ χτυπήματα·καὶ γι' αὐτο θὰ δοκιμάσουμε νὰ εἰσδύσουμε ὡς αὐτὴ τὴν οὐσία τοῦ πράγματος.

Ἐπαναλαμβάνουμε· τὶ ἐκφράζει μὲ τὸν ἑαυτό του ὁ Δὸν-Κιχώτης; Τὴν Πίστι πρῶτα ἀπ'ὅλα· τὴν πίστι σὲ κάτι ἀδιάσειστο: στὴν ἀλήθεια μὲ μιὰ λέξι, στὴν ἀλήθεια ποῦ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ χωριστὸ ἄτομο, ποῦ δὲν κερδίζεται εὔκολα, ποῦ ἀπαιτεῖ νὰ τὴν ὑπηρετῆ κανεὶς, νὰ τὴν ὑπηρετῆ μὲ κάθε θυσία—μὰ ποῦ εἶναι προσιτὴ μόνο σὲ κεῖνον, ποῦ ἀδιάκοπα τὴν ὑπηρετεῖ μὲ τὴ δύναμι τῆς αὐτοθυσίας.

Ὁ Δὸν-Κιχώτης εἶναι ὁλοκληρωτικὰ ποτισμένος ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσι στὸ ἰδανικό, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶναι πρόθυμος νὰ δοκιμάζη κάθε λογῆς στερήσεις, νὰ θυσιάζη τὴ ζωή του.

Τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ αὐτὸς τὴν ἐκτιμάει τόσο μόνο, ὅσο αὐτὴ μπορεῖ νὰ τοῦ χρησιμεύση ὡς μέσον γιὰ τὴ βασιλεία τῆς ἀλήθειας, τῆς δικαιοσύνης στὴ γῆ.

Θὰ μᾶς ἀντιτάξουν σ' αὐτό, ὅτι τὸ ἰδανικὸ τοῦτο τὸ ἔχει ἀντλήσει ἡ ἄρρωστη φαντασία του ἀπὸ τὸ φανταστικὸν κόσμο τῶν ἱπποτικῶν μυθιστορημάτων—σύμφωνοι—καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι κεῖνο ποῦ κλείνει τὴν κωμικὴ ὄψι ποῦ Δὸν-Κιχώτη· ἀλλὰ τὸ Ἰδανικὸ καθ' ἑαυτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ μένη μ' ὅλη τὴν ἀνέγγιχτή του ἁγνότητα.

Τὸ νὰ ζῆ γιὰ τὸν ἑαυτό του, νὰ φροντίζη γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Δὸν-Κιχώτης θὰ τὸ θεωροῦσε ἐπαίσχυντο. Αὐτὸς ὁλάκερος ζῆ (ἂν ἔτσι εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐκφρασθῆ) ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ τοὺς ἀδελφούς του, γιὰ τὴν ἐξολόθρευσι τοῦ κακοῦ, γιὰ τὴν ἀντίδρασι κατὰ τῶν ἐχθρικῶν στὸν ἄνθρωπο δυνάμεων – τῶν μάγων—γιγάντων, δηλαδὴ τῶν τυράννων. Δὲν ὑπάρχει μέσα του οὔτε κἂν ἴχνος ἐγωϊσμοῦ, δὲ γνοιάζεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, εἶναι ὅλος αὐτοθυσία – προσέξετε καλὰ αὐτὴ τὴ λέξι! πιστεύει, πιστεύει ἀκλόνητα καὶ τυφλά.

Γι' αὐτὸ εἶναι ἄφοβος, καρτερικός, ἀρκεῖται στὸ πιὸ λιτὸ φαγητό, στὰ πιὸ φτωχικὰ ροῦχα· ποῦ νὰ κοιτάζη αὐτά! Μὲ ταπεινὴ καρδιά, εἶναι στὴν ψυχὴ μεγάλος καὶ δυνατός.

Ἡ συγκινητική του θεοσέβεια δὲν περιορίζει τὴν ἐλευθερία του. Ξένος σὲ κάθε φιλοδοξία, δὲν ἀμφιβάλλει γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιὰ τὸν προορισμό του, ἀκόμα καὶ γιὰ τὶς πνευματικές του δυνάμεις.—Ἡ θέλησί του ἀλύγιστη.

Ἡ ἀδιάκοπη παρόρμησίς του στὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸ σκοπὸ προσδίδει κάποια μονοτονία στὶς σκέψεις του, μονομέρεια στὸ νοῦ του· ξέρει λίγα, μὰ καὶ δὲν τοῦ χρειάζεται νὰ ξέρη πολλά. Αὐτὸς ξέρει ποιὰ εἶναι ἡ δουλιά του, γιατὶ ζῆ στὸν κόσμο καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ κυριώτερη γνῶσις.

Ὁ Δὸν-Κιχώτης εἰμπορεῖ νὰ φανῆ πότε σὰν θεότρελλος, γιατὶ καὶ ἡ πιὸ ἀναμφίβολη πραγματικότης χάνεται στὰ μάτια του, λιώνει σὰν τὸ κερὶ ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του αὐτὸς βλέπει πραγματικὰ ζωντανοὺς Μαυριτανοὺς στὶς ξύλινες κοῦκλες, ἱππότες στὰ κριάρια)—πότε περιορισμένος, γιατὶ δὲν ξέρει οὔτε νὰ συμπονῆ ἐλαφρά, οὔτε ἐλαφρὰ νὰ ἀπολαμβάνει—ἀλλ'ὅμως εἶναι σὰν τὸ πολύζωο δένδρο:—ἄφησε βαθειὰ τὶς ρίζες του στὴ γῆ καὶ δὲν εἶναι ἱκανὸς οὔτε νὰ ἀπιστήση στὶς ἀρχές του, οὔτε νὰ μεταπηδᾶ ἀπὸ τὸ ἕνα ἀντικείμενο στὸ ἄλλο.

Ἡ ἀκεραιότης τῆς ἠθικῆς του ψυχοσυνθέσεως (σημειώσετε, ὅτι ὁ τρελλὸς αὐτὸς πλανόδιος ἱππότης εἶναι τὸ ἠθικώτερο πλάσμα τοῦ κόσμου)—προσδίνει μιὰ ξεχωριστὴ δύναμι καὶ μεγαλοπρέπεια σ' ὅλες τὶς σκέψεις καὶ τὰ λόγια του, σ' ὅλη τὴ μορφή του μ' ὅλες τὶς κωμικὲς καὶ ἐξευτελιστικὲς καταστάσεις ὅπου ἀδιάκοπα πέφτει. . .

Ὁ Δὸν-Κιχώτης εἶναι ἄνθρωπος γεμάτος ἐνθουσιασμό, ἀφοσιωμένος στὴν Ἰδέα καὶ γι' αὐτὸ περιχυμένος ἀπὸ τὴ λάμψι της.

Τί παριστάνει ὅμως ὁ Ἀμλέτος ; Τὴν ἀνάλυσι πρῶτ' ἀπ' ὅλα καὶ τὸν ἐγωϊσμὸ καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἔλλειψι πίστεως.

Αὐτὸς ὁλοκληρωτικὰ ζῆ γιὰ τὸν ἑαυτό του, εἶναι ἐγωϊστής· ἀλλὰ νὰ πιστεύη στὸν ἑαυτό του ἀκόμα καὶ ὁ ἐγωϊστὴς δὲν εἰμπορεῖ· μόνο σὲ κεῖνο εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ πιστεύη, ποῦ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ μᾶς, πάνωθέ μας. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἐγώ, ποῦ δὲν τοῦ ἔχει πίστι, εἶναι πολύτιμο γιὰ τὸν Ἀμλέτο. Αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖο, ἀπ' ὅπου ξεκινάει καὶ ξαναγυρίζει ἀδιάκοπα, γιατὶ δὲ βρίσκει σ' ὅλον τὸν κόσμο τίποτε, ποῦ νὰ μποροῦσε νὰ σμίξη μ' αὐτὸ τὴν ψυχή του : εἶναι σκεπτικιστὴς καὶ ὁλοένα εἶναι δυθισμένος στὸν ἑαυτό του, φορτωμένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, εἶναι πάντοτε ἀπασχολημένος ὄχι ἀπὸ τὸ καθῆκον του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κατάστασι στὴν ὁποία βρίσκεται ἀμφιβάλλοντας γιὰ ὅλα. Ὁ Ἀμλέτος, ἐννοεῖται, εἶναι ἀμείλικτος καὶ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Ὁ νοῦς του εἶναι πάρα πολὺ ἀνεπτυγμένος, ὥστε νὰ μὴν ἱκανοποιῆται μὲ ὅ,τι βρίσκεται μέσα του· συναισθάνεται τὴν ἀδυναμία του, ἀλλὰ κάθε αὐτοεπίγνωσις εἶναι δύναμις :—ἐπ' ἐδῶ πηγάζει ἡ εἰρωνία του, τὸ ἀντίθετο τοῦ Δον-Κιχωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ.

Ὁ Ἀμλέτος νοιώθει μιὰ ἡδονὴ ὑπερβολικὰ μεγαλοποιῶντας τὰ ἐλαττώματά του—βρίζει τὸν ἑαυτό του, ἀδιάκοπα ἐπιτηρῶντάς τον, πάντα κοιτάζοντας μέσα του, ξέρει ὥς τὶς μικρότερες λεπρομέρειες τὰ ἐλαττώματά του, ἀηδιασμένος καταφρονεῖ τὸν ἑαυτό του, κι' ὅμως εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ζῆ μ' αὐτὴν τὴν καταφρόνια του κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Δὲν πιστεύει στὸν ἑαυτό του —κι' ὅμως εἶναι φιλόδοξος, δὲν ξέρει τί ζητᾶ καὶ γιατὶ ζῆ—κι' ὅμως δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἀποχωριστῆ τὴ ζωή.

«Ὦ Θεέ μου—ἀναφωνάζει στὴ 6' σκηνὴ στὴν α' πρ.—ἂν ἐσύ, ποὺ εἶσαι κριτὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν ἀπαγόρευες ὡς ἁμαρτία τὴν αὐτοκτονία! Πόσο χυδαία, ἀδειανή, ρηχὴ καὶ τιποτένια μοῦ φαίνεται ἡ ζωή.»

Ὅμως δὲ θὰ θυσιάση αὐτὴ τὴ ρηχὴ καὶ ἀδειανὴ ζωή· ὀνειροπολεῖ τὴν αὐτοκτονία ἀκόμη προτοῦ ἐμφανισθῆ ἡ σκιὰ τοῦ πατέρα του, πρὶν ἀπὸ κείνη τὴν τρομερὴ ἐντολή, ποὺ ἀποτσακίζει τέλεια τὴν καὶ ἔτσι τσακισμένη θέλησί του —κι' ὅμως δὲ θὰ σκοτώση τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀγάπη του στὴ ζωὴ ἐκφράζεται σ' αὐτὰ τὰ ἴδια ὀνειροπολήματά του γιὰ τὸν τερματισμό της. Σ' ὅλους τοὺς 18ετεῖς ἐφήβους εἶναι γνώριμα παρόμοια συναισθήματα:

Εἶναι τὸ αἷμα ποὺ κοχλάζει
εἶναι τὸ σφρῖγος ποὺ ξεχειλᾶ.

Ἀλλ' ἂς μὴν εἴμαστε πολὺ αὐστηροὶ ἀπέναντι τοῦ Ἀμλέτου, γιατὶ πονᾶ-καὶ οἱ πόνοι τοῦ εἶναι καὶ ὀξύτεροι καὶ φαρμακερώτεροι ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ Δὸν-Κιχώτη.

Ἐκεῖνον τὸν ξυλοκοποῦν οἱ χυδαῖοι τσοπάνηδες, οἱ ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐγκληματίαι, ἐνῶ ὁ Ἀμλέτος ὁ ἴδιος ἀνοίγει στὸν ἑαυτό του πληγές,ὁ ἴδιος κατασπαράζει τὸν ἑαυτό του—στὰ χέρια του βρίσκεται τὸ μαχαῖρι, τὸ δίκοπο μαχαῖρι τῆς ἀναλύσεως.

Ὁ Δὸν Κιχώτης—πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε—εἶναι ὁλότελα κωμικός.Ἡ μορφή του εἶναι σχεδὸν ἡ πιὸ κωμικὴ μορφή, ποῦ εἶχε ποτὲ ζωγραφιστῆ ἀπὸ ποιητή. Τὸ ὄνομά του ἔγινε ἀστεία προσωνυμία ὡς καὶ στὰ χείλη τῶν Ρώσσων χωρικῶν. Ὅσο γι' αὐτὸ εἰμπορέσαμε νὰ βεβαιωθοῦμε μὲ τὴν ἄμεσή μας ἀντίληψι.

Μὲ τὴν ἁπλὴ ἀνάμνησί του ξεπετιέται στὴ φαντασία ἡ ἰσχνὴ καμπουρομύτα μορφή του, τυλιγμένη σὲ καρικατουριστικα κουρελόρρουχα πάνω στὸ κοκκαλιάρικο ἀξιολύπητο ἄλογο σ' ἐκεῖνο τὸ δυστυχισμένον, πάντα πεινασμένον καὶ δαρμένον

Ροσσινάντε, ποῦ δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ ἀρνηθῆ τὴ σὰν μισοδιασκεδαστικὴ σὰ μισοσυγκινητικὴ συμπόνια.

Ὁ Δὸν Κιχώτης εἶναι κωμικός· ἀλλὰ στὸ γέλοιο γιὰ τὸ ἀστεῖο βρίσκεται συμφιλιωτικὴ καὶ ἐξιλεωτικὴ δύναμι· καὶ ἂν δὲν εἰπώθηκε ἀδίκως «μ᾽ὅ,τι γελάσῃς ἐκεῖνο θὰ ὑπηρετήσῃς», θὰ εἰμποροῦσε κανεὶς νὰ προσθέσῃ: «μὲ ὅποιον ἐγέλασες, ἐκεῖνον πιὰ τὸν συγχώρησες, μάλιστα ἐκεῖνον εἶσαι ἕτοιμος νὰ τὸν ἀγαπήσῃς.»

Ἀπ᾽ ἐναντίας ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τοῦ Ἁμλέτου εἶναι ἑλκυστική. Ἡ μελαγχολία του, ἡ χλωμὴ ἂν καὶ ὄχι ἀδύνατη ὄψις του (ἡ μητέρα του παρατηρεῖ ὅτι εἶναι ἔγκωμος, «our son is fat») τὰ μαῦρα βελουδένια ροῦχα, μὲ τὸ φτερὸ στὸ καπέλλο, οἱ ἑλκυστικοί του τρόποι, ἡ ἀναμφισβήτητη ποιητικότης τῆς ὁμιλίας του, ἡ διαρκὴς συναίσθησις τῆς ἀπόλυτης ὑπεροχῆς του ἀπέναντι τῶν συντρόφων του, πλάϊ στὴ φαρμακερὴ ἡδονὴ τῆς αὐτοταπεινώσεως, ὅλες του οἱ ἰδιόκτητες ἀρέσουν, ὅλες αἰχμαλωτίζουν. Καθένας θὰ κολακευόταν νὰ πάρῃ τὴ φήμη Ἁμλέτου, κανεὶς ὅμως δὲ θἄθελε νὰ προκαλέσῃ τὴν προσωνυμία τοῦ Δὸν-Κιχώτη.

Μὲ τὸν Ἁμλέτο κανεὶς οὔτε κἂν διανοεῖται νὰ γελάσῃ, μὰ ἀκριβῶς σ᾽ αὐτὸ βρίσκεται ἡ καταδίκη του· γιατὶ νὰ τὸν ἀγαπήσῃ κανεὶς εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο.

Μόνον ἄνθρωποι τοῦ εἴδους τοῦ Ὁρατίου εἰμποροῦν νὰ ἀφοσιωθοῦν στὸν Ἁμλέτο. Γι᾽ αὐτοὺς θὰ μιλήσουμε στερνά.

Καθένας τὸν Ἁμλέτο τὸν συμπονάει· κι᾽ αὐτὸ εἶναι εὐνόητο· γιατὶ σχεδὸν καθένας βρίσκει σ᾽ αὐτὸν τὰ ἴδια του χαρακτηριστικά· νὰ τὸν ἀγαπήσῃ ὅμως, ἐπαναλαμβάνουμε, δὲν εἶναι δυνατὸν κανείς, γιατὶ ὁ ἴδιος κανένα δὲν ἀγαπᾶ.

Ἂς ἐξακολουθήσουμε τὴ σύγκρισί μας. Ὁ Ἁμλέτος —γιὸς βασιλιᾶ σκοτωμένου ἀπὸ τὸν ὁμόαιμον ἀδελφόν του, τὸν ἅρπαγα τοῦ θρόνου·—ὁ πατέρας του βγαίνει ἀπὸ τὸν τάφο μέσα ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ Ἅδη γιὰ νὰ τοῦ ἀναθέσῃ νὰ τὸν ἐκδικήσῃ καὶ αὐτὸς διστάζει, ἐξαπατᾶ τὸν ἑαυτό του βρίζοντας τὸν ἑαυτό του καὶ στὸ τέλος σκοτώνει τὸ μητρυιό του τυχαίως.

Αὐτὴ εἶναι ἡ βαθειὰ ψυχολογικὴ γραμμή, γιὰ τὴν ὁποία πολλοὶ ἀκόμα καὶ ἔξυπνοι, ἀλλὰ κοντόθωροι ἄνθρωποι βάλθηκαν νὰ κατηγοροῦν τὸν Σαίξπηρ.

Ἐνῶ ὁ Δὸν-Κιχώτης, ἕνας φτωχὸς ἄνθρωπος, σχεδὸν ζητιάνος, χωρὶς κανένα μέσο καὶ σχέσεις, γέρος, ἔρημος, ἀναλαμβάνει τὸ βαρὺ ἔργο νὰ διορθώσῃ τὸ κακὸ καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ τοὺς τυραννουμένους (ἐντελῶς ξένους σ᾽ αὐτὸν) σ᾽ ὅλη τὴ γήινη σφαῖρα. Τί τὸ περίεργο λοιπόν, ὅτι ἡ πρώτη του ἀπόπειρα νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ἀθώους ἀπὸ τοὺς τυράννους ξεσπᾷ σὲ διπλῆ συμφορὰ πάνω στὸ κεφάλι αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ἀναξιόπαθων ἀθώων... (Ὑπονοοῦμε τὴ σκηνὴ ἐκείνη, ποῦ ὁ Δὸν-Κιχώτης γλυτώνει τὸ παιδὶ ἀπὸ τὰ χτυπήματα τοῦ ἀφεντικοῦ του, ποῦ παρευθὺς μόλις ἀπομακρύνθηκε ὁ λυτρωτής του, δεκαπλάσια δυνατώτερα τιμωρεῖ τὸ δυστυχισμένο παιδί).

Τί σημασία ἔχει τὸ ὅτι ὁ Δὸν Κιχώτης ἔχοντας σκοπὸ νὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν βλαβερῶν Γιγάντων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ὠφελίμων ἀνεμομύλων;

Τὸ κωμικὸ περίβλημα αὐτῶν τῶν εἰκόνων δὲν πρέπει ν᾽ ἀπομακρύνῃ τὰ βλέμματά μας ἀπὸ τὸ νόημα, ποῦ κρύβουν.

Γιατὶ σὲ κεῖνον, ποῦ θἄθελε νὰ θυσιασθῇ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἂν ξάφνου τοῦ κατέβαινε κι᾽ ἄρχιζε νὰ ὑπολογίζῃ καὶ νὰ ζυγίζῃ ὅλα τὰ ἀποτελέσματα, ὅλη τὴν πιθανότητα τῆς ὠφελείας, ποῦ θἄδινε ἡ δράσις του, ἐκεῖνος εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ἦταν ἱκανὸς γιὰ τὴν αὐτοθυσία.

Μὲ τὸν Ἁμλέτο τίποτε παρόμοιο δὲν ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ συμβῇ. Αὐτὸς μὲ τὴ διαπεραστική, λεπτὴ, σκεπτικιστική του διάνοια νὰ πέσῃ ποτὲ σὲ τέτοιο χονδρὸ λάθος; Ὄχι, αὐτὸς δὲ θὰ πολεμήσῃ ποτὲ μὲ τοὺς ἀνεμομύλους, αὐτὸς δὲν πιστεύει στὴν ὕπαρξι Γιγάντων. . . ἀλλὰ καὶ ἂν στ᾽ ἀληθινὰ ὑπῆρχαν, δὲν θὰ τοὺς πολεμοῦσε.

Ὁ Ἁμλέτος δὲ θὰ διεβεβαίωνε, ὅπως ὁ Δὸν-Κιχώτης, ἐπιδεικνύοντας σ᾽ ὅλους καὶ σὲ καθένα χωριστὰ τὴν μπαρμπέρικη λεκάνη, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ πραγματικὸ μαγικὸ κράνος τοῦ Μαμπρίνου, ἀλλὰ ἐμεῖς θαρροῦμε, πῶς καὶ ἂν ἀκόμα ἡ ἴδια ἡ Ἀλήθεια τοῦ φανερωνόταν ἐνσαρκωμένη ἐμπρὸς στὰ μάτια του, ὁ Ἁμλέτος καὶ τότε ἀκόμα δὲν θ᾽ ἀπεφάσιζε νὰ ἐγγυηθῇ, ὅτι μπροστά του εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια... Ἄλλωστε ποιὸς ξέρει, ἴσως καὶ ἡ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει, ὅπως δὲν ὑπάρχουν καὶ Γίγαντες;

Ἐμεῖς περιγελᾶμε τοὺς Δόν-Κιχώτες... μὰ καὶ ποιὸς ἀπὸ μᾶς θὰ μποροῦσε, εὐσυνείδητα ρωτῶντας τὸν ἑαυτό του—τὶς περασμένες του, τὶς τωρινές του πεποιθήσεις, ποιὸς θὰ μποροῦσε ν᾽ ἀποφασίσῃ νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι αὐτὸς πάντα καὶ σὲ κάθε περίστασι θὰ ξεχωρίσῃ, ἢ ξεχώρισε τὴν μπαρμπιέρικη τενεκεδένια λεκάνη ἀπὸ τὸ μαγικὸ κράνος; Γι᾽ αὐτὸ νομίζουμε, πῶς τὸ κυριώτερο εἶναι ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ δύναμις τῆς πεποιθήσεως....καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι στὸ χέρι τῆς Μοίρας. Αὐτὴ εἰμπορεῖ νὰ μᾶς δείξῃ, ἂν παλεύαμε μὲ φαντάσματα, ἢ μὲ πραγματικοὺς ἐχθρούς· καὶ μὲ ποιὸ ὅπλο σκεπάσαμε τὰ κεφάλια μας. Τὸ καθῆκον μας εἶναι νὰ ὁπλισθοῦμε καὶ νὰ ἀγωνισθοῦμε.

Ἀξιοσημείωτες εἶναι οἱ σχέσεις τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Ἁμλέτο καὶ τὸ Δὸν Κιχώτη.

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ: Τοιχογραφία στὸ Ἁγιορήτικο μοναστῆρι τ᾽ Ἅγιου Παύλου κανωμένη ἀπ᾽ τὸν ζωγράφο Ἀνδρόνικο Βυζάντιο.

Ὁ Πολώνιος ἀντιπροσωπεύει τὶς λαϊκὲς μάζες ἀπέναντι τοῦ Ἁμλέτου καὶ ὁ Σάνσος-Πάνσας μπρὸς στὸ Δόν-Κιχώτη.

Ὁ Πολώνιος—ἐνεργητικός, πρακτικός, ὀρθολογιστής, ἂν καὶ συνάμα περιωρισμένος καὶ φλύαρος γέρος. Εἶναι πρώτης τάξεως διαχειριστής, ὑποδειγματικὸς πατέρας—θυμηθῆτε τὶς συμβουλές του στὸ γυιό του, τὸ Λαέρτη, προτοῦ φύγῃ γιὰ τὰ ξένα,—συμβουλὲς ποῦ εἰμποροῦν νὰ διαμφισβητήσουν τὴν ὑπεροχὴ μπρὸς στὶς ἐκτελεστικὲς ἀποφάσεις τοῦ Σάνσου-Πάνσα στὸ νησί του. Γιὰ τὸν Πολώνιο ὁ Ἁμλέτος δὲν εἶναι τόσο τρελλός, ὅσο παιδί, κι᾽ ἂν δὲν ἦταν γιὸς βασιλιᾶ, θὰ τὸν περιφρονοῦσε γιὰ τὴ ῥιζική του ἀνωφέλεια, γιὰ τὴν ἀδυναμία του θετικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς

προσαρμογῆς τῶν σκέψεών του.

Ἡ γνωστὴ σκηνὴ τοῦ σύγνεφου μεταξὺ τοῦ Ἁμλέτου καὶ τοῦ Πολωνίου—ὅπου ὁ πρῶτος φαντάζεται, ὅτι κοροϊδεύει τὸ γέρο, ἔχει γιὰ μᾶς φανερὸ νόημα, ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀντίληψί μας. Ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ σᾶς τὴν ὑπενθυμίσουμε.

«Πολ. Ἡ Βασίλισσα ἐπιθυμοῦσε νὰ σοῦ ὁμιλήσῃ, καὶ τώρα ἀμέσως.

Ἁμ. Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ σύννεφο ἐκεῖ πέρα, ὅπου ἔχει σχεδὸν σχῆμα καμήλας ;

Πολ. Μὰ τὸν Θεόν, τῳόντι ὁμοιάζει ὡσὰν καμήλα.

Ἁμ. Μοῦ φαίνεται εἶναι ὡσὰν νυφίτσα.

Πολ. Τῳόντι ἔχει τὶς πλάτες τῆς νυφίτσας.

Ἁμ. Ἢ φάλαινας καλύτερα ;

Πολ. Πολὺ ὁμοιάζει φάλαινας.

Ἁμ. Λοιπὸν θὰ πηγαίνω εἰς τὴν μητέρα μου ἀμέσως.»

Δὲν εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι στὴ σκηνὴ αὐτὴ ὁ Πολώνιος—εἶναι ταυτόχρονα καὶ αὐλικός, ποὺ θέλει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Πρίγκηπα καὶ ὥριμος ἄνδρας, ποὺ δὲ θέλει νὰ φέρνῃ ἀντίρρησι σ᾽ ἕνα ἄρρωστο καπριτσιόζικο ἀγόρι ;

Ὁ Πολώνιος οὔτε κατὰ κεραίαν πιστεύει τὸν Ἁμλέτο καὶ ἔχει δίκιο. Μὲ τὴ στενή του αὐτοπεποίθησι ἀποδίδει τὴν ἀνισορροπία τοῦ Ἁμλέτου στὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν Ὀφειλία καὶ σ᾽ αὐτὸ βέβαια πέφτει ἔξω· δὲν κάνει ὅμως λάθος στὴν ἐκτίμησι τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἁμλέτου.

Οἱ Ἁμλέτοι ἀκριβῶς εἶναι ἀνώφελοι στὸ πλῆθος· δὲν τοῦ δίνουν τίποτε, δὲν εἰμποροῦν πουθενὰ νὰ τὸ ὁδηγήσουν, γιατὶ οἱ ἴδιοι πουθενὰ δὲν πᾶνε. Μὰ καὶ πῶς νὰ ὁδηγῇ κανείς, ὅταν δὲν ξέρει ἂν ὑπάρχει ἔδαφος στερεὸ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ Ἁμλέτοι περιφρονοῦν τὸ πλῆθος. Ὅποιος δὲ σέβεται, δὲν ἐκτιμᾶ τὸν ἑαυτό του, αὐτὸς ποιὸν καὶ τί εἰμπορεῖ νὰ σεβαστῇ ; Καὶ ἀξίζει τάχα νὰ ἀσχολῆται κανεὶς μὲ τὸ πλῆθος ; Εἶναι τόσο πρωτόγονο καὶ ρυπαρὸ—ἐνῶ ὁ Ἁμλέτος εἶναι ἀριστοκράτης καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν καταγωγή του.

Ἐντελῶς διαφορετικὸ θέαμα μᾶς παρουσιάζει ὁ Σάνσος—Πάνσας. Αὐτὸς ἀπ᾽ ἐναντίας περιγελᾶ τὸ Δόν-Κιχώτη, ξέρει αὐτὸς πολὺ καλά, ὅτι ὁ Δόν-Κιχώτης εἶναι τρελλός· καὶ ὅμως τρεῖς φορὲς ἐγκαταλείπει τὴν πατρίδα του, τὸ σπίτι του, τὴ γυναίκα του γιὰ ν᾽ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὸν τρελλὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀκολουθεῖ παντοῦ, ὑποφέρει κάθε λογῆς κακὰ — ποὺ τοῦ συμβαίνουν, τοῦ εἶναι πιστὸς ὡς τὸν τάφο, πιστεύει σ᾽ αὐτόν, ὑπερηφανεύεται γι᾽ αὐτὸν καὶ μὲ λυγμοὺς γονατίζει προσκυνητὴς σιμὰ στὴ φτωχικὴ κοίτη, ὅπου ξεψυχᾷ ὁ ἀλλοτινός του κύριος.

Τὴν ἀφοσίωσί του αὐτὴ δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀποδώσῃ στὴν ἐλπίδα καμμιᾶς μελλοντικῆς ἀνταμοιβῆς. Ὁ Σάνσος Πάνσας ἔχει ὀρθοφροσύνη μὲ τὸ παραπάνω : ξέρει πολὺ καλά, ὅτι ἔξω ἀπὸ ξυλοκοπήματα ὁ ἀκόλουθος τοῦ πλανοδίου ἱππότη δὲν πρέπει τίποτε ἄλλο νὰ περιμένῃ.

Τὴν αἰτία τῆς ἀφοσιώσεώς του αὐτῆς πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς βαθύτερα· ἡ ρίζα της—ἂν μπορεῖ κανεὶς ἔτσι νὰ ἐκφρασθῇ,—βρίσκεται στὴν καλύτερη ἰδιότητα τοῦ πλήθους, στὴν ἱκανότητα, ποὺ ἔχει εὐτυχισμένου καὶ τίμιου θαμπώματος (ἀλλοίμονο τοῦ εἶναι γνώριμα καὶ ἄλλα θαμπώματα) βρίσκεται μέσα στὴν ἱκανότητά του ἁγνοῦ ἐνθουσιασμοῦ, στὴν περιφρόνησι γιὰ τὰ ἄμεσα προσωπικὰ κέρδη, πρᾶγμα ποὺ γιὰ τὸν φτωχὸν ἄνθρωπον εἶναι ἰσοδύναμο μὲ τὴν περιφρόνησι τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Αὐτὴ εἶναι ἡ παμμέγιστη ἱστορικὴ ἰδιότης !

Ἡ λαϊκὴ μάζα τῶν ἀνθρώπων πάντα καταλήγει στὸ νὰ ἀκολουθῇ τυφλά, πιστεύοντάς τα, ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα, ποὺ τὰ ἐχλεύαζε, ποὺ ἀκόμα καὶ τὰ ἀναθεμάτιζε καὶ τὰ κατέτρεχε, μὰ ποὺ ἐκεῖνα χωρὶς νὰ φοβοῦνται οὔτε τοὺς κατατρεγμούς της, οὔτε τὰ ἀναθεματά της, χωρὶς νὰ φοβοῦνται μάλιστα οὔτε τὰ περίγελα καὶ τοὺς χλευασμούς της τραβᾶνε ὁλόϊσα μπροστά, βυθισμένα ἔχοντας τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τους στὸ μακρυνὸ σκοπό,ποὺ μόνον αὐτοὶ τὸν βλέπουν τὸν ἀναζητοῦν πέφτοντας, σηκώνονται καὶ ἐπὶ τέλους τὸν βρίσκουν... καὶ πολὺ δίκαι ἐκεῖνος μονάχα βρίσκει, ποὺ τὸν κυβερνᾶ ἡ καρδιά.

«Les grandes pensées viennent du coeur» εἶπεν ὁ Βοβενάργκ. Ἐνῷ ἀπ᾽ ἐναντίας οἱ Ἁμλέτοι τίποτε ποτὲ δὲ βρίσκουν, τίποτε δὲν ἀνακαλύπτουν· καὶ δὲν ἀφήνουν κανένα ἴχνος στὸ διάβα τους, ἔξω ἀπὸ τὸ ἴχνος τῆς ἀτομικότητός τους. Δὲν ἀφήνουν ξοπίσω τους ἔργο.

Αὐτοὶ δὲν ἀγαποῦν καὶ δὲν πιστεύουν:

ὕστερα ἀπ᾽ αὐτὸ τί μποροῦν νὰ βροῦν

Ὡς καὶ στὴ χημεία, (χωρὶς νὰ γίνεται πιὰ λόγος γιὰ τὴν ἐνόργανη φύσι) εἶναι γνωστὸ πὼς γιὰ νὰ παραχθῇ τρίτο σῶμα προαπαιτεῖται ἡ συνένωσις δύο ἄλλων· — ἐνῷ οἱ Ἁμλέτοι μόνον ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους εἶναι ἀπορροφημένοι, εἶναι ἀπομονωμένοι καὶ γι᾽ αὐτὸ ἄγονοι.

Μὰ θὰ μᾶς ἀντιτάξουν «Ἡ Ὀφειλία;—μήπως ὁ Ἁμλέτος δὲν τὴν ἀγαπᾷ;»

Θὰ μιλήσουμε καὶ γι᾽ αὐτὴ καὶ μ᾽ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία καὶ γιὰ τὴν Δουλτσινέα. Στὶς σχέσεις τῶν δύο τύπων μας μὲ τὴ γυναίκα ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὰ τὰ χαρακτηριστικά.

Ὁ Δὸν Κιχώτης ἀγαπᾶ τὴν Δουλτσινέα του, τὴ φανταστικὴ γυναίκα, καὶ εἶναι ἕτοιμος νὰ πεθάνῃ γι᾽ αὐτὴ (θυμηθῆτε τὰ λόγια του, ὅταν νικημένος, συντριμμένος λέει στὸ νικητή του, ποὺ τὸν εἶχε κτυπήσῃ πιὰ μὲ τὸ δόρυ «τρυπᾶτε με, ἱππότη, ἀλλὰ ἡ ἀδυναμία μου δὲ θὰ χρησιμεύσῃ στὴν ἐξασθένησι τῆς δόξας τῆς Δουλτσινέας: ἐγὼ μ᾽ ὅλα ταῦτα ἐπιμένω δικαιηρύττοντας, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ τελειότερη πεντάμορφη τοῦ κόσμου».

Αὐτὸς ἀγαπᾶ ἰδανικά, ἁγνὰ—τόσο ἰδανικά, ποὺ μάλιστα δὲν ὑποψιάζεται, ὅτι τὸ ἀντικείμενο τοῦ πάθους του δὲν ὑπάρχει στὴν πραγματικότητα, σὲ τέτοιο βαθμὸ ἁγνά, ποὺ ὅταν ἡ Δουλτσινέα ἐμφανίζεται μπροστά του μὲ μορφὴ ἄχαρης καὶ ρυπαρῆς χωριάτισσας, δὲν πιστεύει τὴ μαρτυρία τῶν ματιῶν του, θεωρῶντας την μεταμορφωμένη ἔτσι ἀπὸ μοχθηρὸ μάγο.

Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι στὴν ἐποχή μας, στὰ πλανέματά μας—ἔτυχε νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ πεθαίνουν γιὰ μιὰ παρόμοια ἐλάχιστα πραγματικὴ Δουλτσινέα, ἢ γιὰ καμμιὰ χονδροκαμωμένη καὶ συχνὰ ρυπαρὴ ὕπαρξι, στὴν ὁποία ἔβλεπαν τὴν ἐνσάρκωσι τοῦ ἰδανικοῦ τους καὶ τὴ μεταφόρφωσι τῆς ὁποίας καὶ αὐτοὶ ὅμοια ἀπέδιδαν στὴν ὀλέθρια ἐπιρροὴ κακῶν ἀνθρώπων—παρολίγο νὰ ποῦμε μάγων— τῶν σατανικῶν συμπτώσεων.

Ἐμεῖς τοὺς ἔχουμε συναντήσει καὶ ὅταν ἐκλείψουν τέτοιοι ἄνθρωποι, τότε ἂς κλειστῇ γιὰ πάντα τὸ βιβλίο τῆς Ἱστορίας : Σ᾽ αὐτὸ δὲ θάχει πιὰ τότε κανεὶς τίποτε νὰ διαβάσῃ.

Αἰσθηματολογίας οὔτε ἴχνος δὲν ὑπάρχει στὸ Δὸν-Κιχώτη: ὅλα τὰ ὀνειροπολήματάτου εἶναι σεμνὰ καὶ ἀθῶα, καὶ εἶναι ζήτημα, ἂν στὸ μυστικὸ βυθὸ τῆς καρδιᾶς του διατηρεῖται ἀδύνατη ἐλπίδα μιᾶς τελικῆς ἑνώσεως μὲ τὴν Δουλτσινέα, ἂν δὲ φοβᾶται μάλιστα αὐτὴ τὴν ἕνωσι. Ἐνῶ ὁ Ἁμλέτος, εἶναι δυνατὸν ν᾽ ἀγαπᾶ ; Μποροῦσε ποτὲ νὰ συμβῇ αὐτό ; αὐτὸς ὁ εἰρωνικὸς δημιουργός του, ὁ βαθύτατος γνώστης τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς, ν᾽ ἀποφασίσῃ νὰ δώσῃ στὸν ἐγωϊστὴ — σκεπτικιστὴ—τὸν ποτισμένο μ᾽ ὅλο τὸ ἀποσυνθετικὸ δηλητήριο τῆς ἀναλύσεως μιὰ διάπλατη στὴν ἀγάπη ἀφοσιωμένη καρδιά ; Ὄχι ὁ Σαίξπηρ δὲν ἔπεσε σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀντίφασι καὶ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης χωρὶς μεγάλο κόπο εἰμπορεῖ νὰ βεβαιωθῇ γιὰ τὸ ὅτι ὁ Ἁμλέτος—ἄνθρωπος αἰσθαντικὸς καὶ μάλιστα κρυφὰ φιλόδοξος—(ὁ αὐλικὸς Ρόζενκρατς ὄχι ἄδικα κρυφογελᾶ, ὅταν ὁ Ἁμλέτος λέγει παρουσία του, ὅτι βαρέθηκε τὶς γυναῖκες) ὅτι ὁ Ἁμλέτος—λέμε μεῖς - δὲν ἀγαπᾶ, ἀλλὰ μόνον ὑποκρίνεται καὶ μάλιστα νωθρά, ὅτι ἀγαπᾶ. Ὅσο γι᾽ αὐτὸ ἔχουμε τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Σαίξπηρ.

Στὴν πρώτη σκηνὴ τῆς γ΄ πρ. ὁ Ἁμλέτος λέει στὴν Ὀφειλία.

«Σὲ ἀγάπησα μιὰ φορά.

Ὀφειλ. Τῳόντι, Κύριέ μου, μ᾽ ἔκαμες νὰ τὸ πιστεύσω.

Ἁμ. Δὲν ἔπρεπε νὰ μὲ πιστεύσῃς». Καὶ εἰπῶντας αὐτὴ τὴν τελευταία λέξι ὁ Ἁμλέτος βρίσκεται πολὺ σιμότερα στὴν ἀλήθεια παρ᾽ ὅσο ὁ ἴδιος τὸ νομίζει.

Τὰ αἰσθήματά του πρὸς τὴν Ὀφειλία, ἕνα πλάσμα ἁγνὸ καὶ διάφανο μέχρις ἁγιότητος—εἶναι ἢ κυνικὰ (θυμηθῆτε τὰ λόγια του, τοὺς διφορουμένους ὑπαινιγμούς του, ὅταν στὴ σκηνὴ τῆς παραστάσεως ζητάει τὴν ἄδεια νὰ γείρῃ σιμὰ στὰ γόνατά της) ἢ φαμφαρονικὰ (προσέξετε τὴ σκηνὴ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Λαέρτη, ὅταν πηδάει μόνος στὸ μνῆμα τῆς Ὀφειλίας καὶ μιλάει μὲ γλῶσσα, ποὺ ταιριάζει στὸν Μπραμπάς, ἢ στὸν πλοίαρχο Πιστόλ: «Σαράντα χιλιάδες ἀδελφοὶ δὲν εἰμποροῦν νὰ μοῦ φέρουν ἀντιγνωμία! μύρια βουνὰ κι᾽ ἂν μᾶς πλακώσουν» κτλ. *

---

* Σ. Ε. Γ.—Ἐδῶ ἔχει ἑνώσει σ᾽ ἕνα ὁ Τουργκένιεφ δύο χωρία ἀπ᾽ τὴν ἴδια σκηνὴ τοῦ Ἁμλέτου: Τὰ δίνουμε ξεχωριστὰ τὸ καθένα στὴ μετάφραση τοῦ Πολυλᾶ:

«Χιλιάδες ἀδελφοὶ σαράντα
δὲν θὰ ἠμπορέρουν, καὶ ἂν ἑνώσουν τὴς ἀγάπης

Ὅλες του οἱ σχέσεις μὲ τὴν Ὀφειλία δὲν εἶναι γι᾽ αὐτὸν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀπασχόλησί του μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ στὴν ἀναφώνησί του.

«Νύμφη, στὲς εὐχές σου μνημόνευε ὅλα τ᾽ ἁμαρτήματά μου» ἐμεῖς βλέπουμε μόνο τὴ βαθειὰ συναίσθησι τῆς ἀδυναμίας του νὰ ἀγαπήσῃ—ποὺ σχεδὸν μὲ θρησκοληψία γονατίζει προσκυνητὴς μπρὸς στὴν «ἁγιότητα τῆς ἁγνότητος.»

Ἀλλὰ ἀρκετὰ πιὰ μιλήσαμε γιὰ τὶς μελανὲς ὄψεις τοῦ Ἀμλετικοῦ τύπου, γιὰ κεῖνες τὶς πλευρές, ποὺ γι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς ἐρεθίζουν καὶ περισσότερο, γιατὶ μᾶς εἶναι πλησιέστερες, πιὸ γνώριμες καὶ πιὸ καταληπτές.

Ἂς προσπαθήσουμε νὰ ἐκτιμήσουμε ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει μέσα του νόμιμο καὶ γι᾽ αὐτὸ αἰώνιο. Ὁ ἑαυτός του ἐνσαρκώνει τὴν ἀρχὴ τῆς ἀρνήσεως—ἐκείνη τὴν ἴδια ἀρχή, ποὺ ἕνας ἄλλος μεγάλος ποιητής, χωρίζοντάς την ἀπὸ κάθε τι τὸ καθαρὰ ἀνθρώπινο, μᾶς τὴν παρουσιάζει στὴ μορφὴ τοῦ Μεφιστοφελῆ. Ὁ Ἀμλέτος εἶναι ὁ ἴδιος Μεφιστοφελῆς, ἀλλὰ Μεφιστοφελῆς κλεισμένος στὸν ζωντανὸν κύκλο τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, γι᾽ αὐτὸ ἡ ἄρνησί του δὲν εἶναι τὸ κακὸ— ἔχει μόνο κατευθυνθεῖ ἐνάντια στὸ κακό. Ἡ ἄρνησις τοῦ Ἀμλέτου ἀμφιβάλλει γιὰ τὸ καλό· γιὰ τὸ κακὸ ὅμως δεν ἀμφιβάλλει καὶ ὁρμάει σὲ μανιώδη ἐναντίον του ἀγώνα.

Γιὰ τὸ καλὸ ἀμφιβάλλει, δηλ. ὁ Ἀμλέτος τὸ ὑποψιάζεται, ὅτι δὲν εἶναι γνήσιο καὶ τοῦ ἐπιτίθεται ὄχι ὡς ἐναντίον καλοῦ, ἀλλὰ σὰν ἐναντίον κάλπικου καλοῦ, ποὺ κάτω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο του κρύβεται πάλι τὸ κακὸ—ὁ θανάσιμος ἐχθρός του.

Ὁ Ἀμλέτος δὲν ξεκαρδίζεται σὲ διαβολικό, παγερὰ ἀδιάφορο γέλοιο σὰν τὸν Μεφιστοφελῆ. Σ᾽ αὐτὸ τὸ πικρὸ χαμόγελό του διαφαίνεται μιὰ σκυθρωπὴ μελαγχολία, ποὺ μαρτυρεῖ γιὰ τὸν ἐσωτερικό του σπαραγμὸ καὶ γι᾽ αὐτὸ προκαλεῖ τὴ συμπάθεια καὶ τὴν ἐπιείκεια γιὰ μερικὰ κατώτερα ἔνστικτά του. Ὁ σκεπτικισμὸς τοῦ Ἀμλέτου δὲν εἶναι ἀδιαφορία (indeferendisme) καὶ σ᾽ αὐτὸ ἔγκειται ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία του. Τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κακό, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ψευτιά, ἡ ὀμορφιὰ καὶ ἡ ἀσχήμια δὲν συγχέονται στὴν ἀντίληψί του, ὥστε νὰ τὰ θεωρεῖ σὰν κάτι ἐξ ἴσου τυχαῖο, τυφλὸ καὶ στομωμένο.

Ἐξ ἐναντίας, ὁ σκεπτικισμὸς τοῦ Ἀμλέτου, ποὺ δὲν πιστεύει στὴ σύγχρονη—νὰ μοῦμε ἔτσι – πραγματοποίησι τῆς ἀλήθειας, ἄσπονδα ἐχθρεύεται τὸ κακὸ καὶ μ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο γίνεται ἕνας ἀπὸ τοὺς κυρίους ὑπερασπιστὰς τῆς ἀλήθειας ἐκείνης, ποὺ δὲν εἰμπορεῖ σ᾽ αὐτὴν ἀπόλυτα νὰ πιστέψῃ.

Ἀλλὰ στὴν ἄρνησι, ὅπως στὴ φωτιὰ βρίσκεται καταστρεπτικὴ δύναμις—καὶ πῶς νὰ κρατήσῃ κανεὶς αὐτὴ τὴ δύναμι στὰ ὅριά της, πῶς νὰ τῆς ὑποδείξῃ κανεὶς, ποὺ ἀκριβῶς πρέπει νὰ σταματήσῃ, ὅταν ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ γκρεμίσῃ καὶ κεῖνο ποὺ πρέπει νὰ τὸ φεισθῇ συχνὰ εἶναι ἀξεχώριστα ὁμοιόμορφα καὶ ἀναπόσπαστα συμπλεγμένα.

Νά, ποὺ ἐμφανίζεται σὲ μᾶς ἡ τόσο συχνὰ παρατηρημένη τραγικὴ ἄποψις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς : Γιὰ τὸ ἔργο ἀπαιτεῖται ἡ σκέψις· ἀλλὰ ἡ σκέψις καὶ ἡ θέλησις (τὸ αἴσθημα) ἐδιχάσθησαν καὶ μέρα μὲ τὴν ἡμέρα διχάζονται ὁλοένα περισσότερο !

«Τὸ φυσικὸ τῆς ἀποφάσεως χρῶμα
νεκρώνει ὁ λογισμὸς μὲ τὴ χλωμὴ θωριά του».

Καλῆτσι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ στέκουν οἱ Ἀμλέτοι, οἱ σκεπτόμενοι μὲ συνειδητὴ γνῶσι, ποὺ μὲ τὸ πνεῦμα τους ἀγκαλιάζουν συχνὰ ὅλη τὴ ζωή, ἀλλὰ ὅμοια συχνὰ ἀνώφελοι καὶ καταδικασμένοι στὴν ἀκινησία καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλοι μεριὰ—οἱ μισότρελλοι Δὸν-Κιχῶτες, ποὺ γι᾽ αὐτὸ καὶ μόνο φέρνουν ὠφέλεια καὶ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ πᾶν μπροστά, γιατὶ βλέπουν καὶ ξέρουν μόνον ἕνα σημεῖο συχνὰ μάλιστα ἀνύπαρκτο μὲ κείνη τὴ μορφή, ποὺ τὸ βλέπουν.

Ἄθελα γενιῶνται τὰ ἐρωτήματα.

— Εἶναι τάχα ἀναγκαῖο νὰ εἶναι κανεὶς τρελλὸς γιὰ νὰ πιστεύῃ στὴν ἀλήθεια ; καὶ

— Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ὁ νοῦς, ποὺ ἀπέκτησε τὴν αὐτοκυριαρχία, ἀκριβῶς γι᾽ αὐτὸ νὰ χάνῃ ὅλη του τὴ δύναμι ;

Μακρυὰ θὰ μᾶς παρέσυρε ἔστω καὶ ἡ ἐπιπόλαιη μόνο ἐξέτασι τῶν ζητημάτων αὐτῶν.

Ἂς περιοριστοῦμε ἐδῶ νὰ ὑποδηλώσουμε, ὅτι στὸ διχασμὸ αὐτό, σ᾽ αὐτὸ τὸ δυϊσμό, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε παραπάνω πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸ ῥιζικὸ νόμο ὅλης τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς :

Ὅλη αὐτὴ ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ αἰώνιος συνδυασμὸς καὶ ἡ αἰωνία πάλη τῶν δύο ἀδιάκοπα διχασμένων καὶ ἀδιάκοπα συγχωνευομένων ἀρχῶν.

Ἂν δὲν φοβόμαστε νὰ ξαφνίσουμε μὲ φιλοσοφικοὺς ὅρους, θὰ ἀποφασίζαμε νὰ ποῦμε, ὅτι οἱ Ἀμλέτοι εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ ἐνσάρκωσις τῆς ῥιζικῆς κεντρομόλου ἢ ἐγωκεντρικῆς δυνάμεως τῆς Φύσεως σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὅλα τὰ ζωϊκὰ στοιχεῖα καθένα—ἀπ᾽ αὐτὰ— θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὡς τὸ κέντρον τῆς δημιουργίας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀτενίζει σὰν νὰ ὑπάρχουν μόνο γι᾽ αὐτὸ—ἔτσι τὸ κουνοῦπι, ποὺ κάθησε στὸ μέτωπο τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, μὲ ἤρεμη βεβαιότητα γιὰ τὸ δικαίωμά του, τρεφόταν μὲ τὸ αἷμα ἐκείνου, σὰν νἄταν τροφὴ ποὺ τοῦ ἀνήκει. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀμλέτος ἂν καὶ περιφρονεῖ τὸν ἑαυτό του, πρᾶγμα ποὺ τὸ κουνοῦπι δὲν κάνει, γιατὶ τὸ κουνοῦπι δὲν ἀνυψώθηκε ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἔτσι ἀκριβῶς ὁ Ἀμλέτος—λέμε μεῖς—πάντα τὸ πᾶν ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Χωρὶς αὐτὴ τὴν κεντρόμολη δύναμι (τὴ δύναμι τοῦ ἐγωϊσμοῦ) ἡ φύσις δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ, ἀκριβῶς ὅπως καὶ χωρὶς τὴν ἄλλη δύναμι, τὴ φυγόκεντρη δύναμι, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῆς ὁποίας—τὸ πᾶν ὑπάρχει μόνο γιὰ ἕνα ἄλλο κι᾽ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του— (αὐτὴ τὴ δύναμι, αὐτὴν τὴν ἀρχὴ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ αὐτοθυσίας, φωτισμένην, ὅπως εἴπαμε παρὰ πάνω, μὲ κωμικὸ φῶς—γιὰ νὰ μὴν ἐρεθίζῃ τὶς «πάπιες» ! —αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ἀντιπροσωπεύουν μὲ τὸν ἑαυτό τους οἱ Δὸν-Κιχῶτες).

Αὐτὲς οἱ δύο δυνάμεις τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς κινήσεως, τοῦ συντηρητισμοῦ καὶ τοῦ προοδευτισμοῦ, εἶναι οἱ οὐσιώδεις βασικὲς δυνάμεις κάθε ὑπαρκτοῦ.

Αὐτὲς μᾶς ἐξηγοῦν τὴν ἀνάπτυξι τοῦ λουλουδιοῦ καὶ αὐτὲς οἱ ἴδιες μᾶς δίνουν τὸ κλειδὶ στὴν κατανόησι τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἰσχυροτάτων λαῶν.

Καὶ τώρα σπεύδουμε νὰ μετατοπισθοῦμε ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς ἴσως ἄτοπες θεωρίες, σ᾽ ἄλλους πιὸ συνειθισμένους σ᾽ ἐμᾶς διαλογισμούς.

Μᾶς εἶναι γνωστόν, ὅτι ἀπ᾽ ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Σαίξπηρ σχεδὸν τὴ μεγαλύτερη δημοτικότητα ἔχει ὁ Ἀμλέτος. Ἡ τραγωδία αὐτὴ ἀνήκει στὴν κατηγορία ἐκείνη τῶν θεατρικῶν ἔργων, ποὺ ἀναμφίβολα κάθε φορὰ στὴν παράστασί τους γεμίζει τὸ θέατρο. Μὲ τὴ σύγχρονη κατάστασι τοῦ κοινοῦ, μὲ τὴν τάσι του στὴν αὐτοεπίγνωσι καὶ τὴ στοχαστικότητα, μὲ τὴν ἀμφιβολία του γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὴ νεανικότητά του, τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι εὐνόητο. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ τὶς εὐμορφιές, ποὺ πλούσια γεμίζουν αὐτὸ τὸ ἴσως ὑπεροχώτερο δημιούργημα τοῦ νεωτέρου πνεύματος, δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ θαυμάζῃ τὴ μεγαλοφυΐα τοῦ δημιουργοῦ του ποὺ ἔχοντας ὁ ἴδιος σὲ πολλὰ συγγένεια μὲ τὸν Ἀμλέτο του, τὸν ἐχώρισε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν ἐλεύθερη κίνησι τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως καὶ ἔστησε τὴ μορφή του γιὰ αἰώνια μελέτη τῶν ἀπογόνων.

Τὸ πνεῦμα, ποὺ ἐδημιούργησε τὸν τύπον αὐτόν, εἶναι πνεῦμα βορεινοῦ ἀνθρώπου, πνεῦμα σκεπτικισμοῦ καὶ ἀναλύσεως, πνεῦμα βαρὺ καὶ σκυθρωπὸ στερημένο ἁρμονία καὶ φωτεινὰ χρωμάτα, ποὺ δὲν εἶναι στρογγυλεμένο σὲ θελκτικές, συχνὰ λιανὲς μορφές, ἀλλὰ βαθύ, ῥωμαλέο, ποικιλόμορφο, ἀνεξάρτητο, κυρίαρχο. Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ σπλάχνα του ἤντλησε τὸν τύπο τοῦ Ἀμλέτου καὶ μ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο ἔδειξε, ὅτι καὶ στὴ σφαῖρα τῆς ποιήσεως, ὅπως καὶ στὶς ἄλλες σφαῖρες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὁ ἴδιος στέκει ψηλότερα ἀπὸ τὸ παιδί του γιατὶ τὸ νοιώθει τέλεια : Τὸ πνεῦμα μεσημβρινοῦ ἀνθρώπου—ἐξ ἄλλου—ἐχρησιμοποίησε γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ Δὸν-Κιχώτη τὸ φωτεινό, εὔθυμο, ἀφελὲς παρατηρητικὸ πνεῦμα, ποὺ δὲν βυθίζεται στὸ βάθος τῆς ζωῆς, ποὺ δὲν τὴν ἀγκαλιάζει, μὰ τὴν καθρεφτίζει σ᾽ ὅλες της τὶς ἐκδηλώσεις.

Ἐμεῖς δὲν εἰμποροῦμε ἐδῶ νὰ ἀντισταθοῦμε στὴν ἐπιθυμία να μὴν κάνουμε παραλληλισμὸ μεταξὺ τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Θερβαντές, ἀλλὰ μόνο νὰ δείξουμε μερικὰ σημεῖα διαφορᾶς καὶ ὁμοιότητος μεταξύ τους,

— Σαίκσπηρ καὶ Θερβαντές ! —θὰ ποῦνε μερικοί— Μὰ καὶ τί σύγκρισις εἰμπορεῖ νὰ χωρέσῃ ἐδῶ ; Ὁ Σαίξπηρ—αὐτὸς ὁ γί-

---

ὅλο τους τ᾽ ἄθροισμα, νἀφθάσουν τὸ δικό μου»

Καὶ παρακάτω:

«κι᾽ ἂν γιὰ βουν φλυαρεῖς, ἐπάνω μας ὃς ῥίξουν στρέμματα ἑκατομμύρια γῆς, ὡς ποὺ ἡ ταφή μας τὴν κορυφήν της στὴν καυτὴν ζώνην νὰ φρύξῃ, κ᾽ ἢ Ὄσσα χαμοβοῦνι νὰ φανῇ!»

γας, ὁ ἡμίθεος—... Ναί, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζεται σὰν νᾶνος ὁ Θερβαντὲς μπροστὰ στὸ γίγαντα, τὸν δημιουργὸ τοῦ «Βασιλέα Λήρ», ἀλλὰ σὰν ἄνθρωπος καὶ μάλιστα σὰν τέλειος ἄνθρωπος· — καὶ ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σταθῇ στὰ πόδια του ἀκόμα καὶ ἀντίκρυ σὲ ἡμίθεο.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἐπισκιάζει ὁλότελα, ἐκμηδενίζει τὸν Θερβαντὲς—καὶ ὄχι μόνον αὐτὸν—μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ δύναμι τῆς φαντασίας του, μὲ τὴ λάμψι, μὲ τὸ βάθος καὶ τὴν εὐρύτητα τοῦ τεράστιου λογισμοῦ του,—ἀλλὰ στὴν ἐποποιΐα τοῦ Θερβαντὲς δὲ θὰ βρῆτε οὔτε ἀφύσικες παρομοιώσεις, οὔτε ρητορεία, δὲ θὰ συναντήσετε ἐπίσης στὶς σελίδες της αὐτὲς τὶς κομμένες κεφαλές, τὰ βγαλμένα μάτια, ὅλους αὐτοὺς τοὺς χειμάρρους αἵματος, αὐτὴ τὴ σιδερένια καὶ πορωμένη σκληρότητα-τὴν ἀπαισία κληρονομία τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων τῆς βαρβαρότητος, ποῦ βραδύτερα ἐξαφανίζεται στὶς βορεινὲς ἀδυσώπητες φύσεις—καὶ ὅμως ὁ Θερβαντές, ὅπως καὶ ὁ Σαίξπηρ ἦταν σύγχρονοι τῆς νύχτας τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου καὶ ἀκόμα γιὰ πολὺν καιρὸ ὕστερα ἀπ᾽ αὐτοὺς ἐκαιγόνταν οἱ αἱρετικοὶ καὶ χυνόταν τὸ ἀνθρώπινο αἷμα—μὰ καὶ θὰ πάψῃ ποτὲ νὰ χύνεται;

Ὁ μεσαιωνισμὸς ἀποτυπώθηκε στὸ Δὸν-Κιχώτη μὲ τὴν ἀνταύγεια τῆς προβηγκιανῆς ποιήσεως, τῆς θρυλικῆς χώρας τῶν ἰδίων ἐκείνων μυθιστορημάτων, ποῦ εἰς βαρος τους τόσο καλόκαρδα ὁ Θερβαντὲς εἶχε γελάσει καὶ στὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἐπλήρωσε τὸν τελευταῖο φόρο στὸν «Περσυλέα καὶ τὴ Σιγισμούνδη». *

Ὁ Σαίκσπηρ παίρνει τὶς μορφές του ἀπὸ παντοῦ—ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀπὸ τὴ γῆ—τίποτε δὲν τοῦ εἶναι ἀπηγορευμένο, τίποτε δὲν εἰμπορεῖ νὰ διαφύγῃ τὸ πάντα διαπεραστικό του βλέμμα.

Ἁρπάζει τὶς μορφές του μὲ ἀκατάσχετη δύναμι, μὲ τὴ δύναμι ἀετοῦ, ποῦ ρίχνεται κατὰ τοῦ θύματός του. Ἐνῶ ὁ Θερβαντὲς μὲ καλωσύνη παρουσιάζει στὰ βλέμματα τοῦ ἀναγνώστη τὶς ὀλιγάριθμες μορφές του, ὅπως ὁ πατέρας τὰ παιδιά του.

Παίρνει μόνον ἐκεῖνο, ποῦ βρίσκεται κοντά του, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πολὺ κοντινὸ τοῦ εἶναι τόσο γνώριμο!

Ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότης φαίνεται πῶς ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὸ πανίσχυρο δαιμόνιο τοῦ Ἄγγλου ποιητῆ. Ἐνῶ ὁ Θερβαντὲς ἀντλεῖ ὅλο του τὸν πλοῦτο μόνον ἀπὸ τὴν ψυχή του, τὴ διάφανη καὶ πλούσια ἀπὸ τὴν πεῖρα τῆς ζωῆς, μὰ χωρὶς ὅμως καὶ νὰ σκληραθῇ ἀπ᾽ αὐτήν. Ὁ Θερβαντὲς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑπτάχρονης βαρειᾶς αἰχμαλωσίας του δὲν ἔμαθεν ἄκαρπα—τὴν ἐπιστήμη τῆς ἐγκαρτερήσεως— ὁ κύκλος τῆς ἐξουσίας του εἶναι στενώτερος τοῦ Σαιξπηρικοῦ· ἀλλὰ μέσα του, ὅπως σὲ κάθε χωριστὴν ὕπαρξη, καθρεφτίζεται ὅλη ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ Θερβαντὲς δὲ θὰ σᾶς συνταράξῃ μὲ τὴν τιτανικὴ δύναμη τῆς θριαμβευτικῆς, νικήτριας ἐμπνεύσεώς του, ἡ ποίησίς του δὲν εἶναι ἡ Σαιξπηρικὴ θολωμένη, ἀφρισμένη θάλασσα, εἶναι βαθὺ ποτάμι ποὺ ἤρεμα κυλάει ἀνάμεσα σὲ ποικιλόμορφες ὄχθες καὶ ὁ ἀναγνώστης ὁλοένα παρασύρεται ἀπ᾽ ὅλες τὶς μεριὲς συνεπαρμένος ἀπὸ τὰ διάφανα κύματά του, χαροπὰ παραδίδεται στὴν ἀληθινὰ ἐπικὴ γαλήνη καὶ λικνιστικότητα τοῦ ρεύματός του. Ἡ φαντασία μὲ εὐχαρίστησι ἀναπολεῖ τὶς μορφὲς τῶν δύο συγχρόνων ποιητῶν, ποὺ πέθαναν τὴν ἴδια μέρα, στὶς 26 Ἀπριλίου τοῦ 1616.

Ὁ Θερβαντὲς πιθανῶς δὲν ἐγνώριζε τίποτε γιὰ τὸν Σαίξπηρ. Ἀλλὰ ὁ μέγας τραγικός, μὲς στὴ σιγαλιὰ τοῦ σπιτιοῦ του στὴ Στρατσφόρδη, ὅπου ἀποτραβήχτηκε τρία χρόνια πρὶν πεθάνει, εἰμποροῦσε νὰ διαβάσῃ ὁλόκληρο τὸ περίφημο μυθιστόρημα, ποῦ τότε πιὰ εἶχε μεταφρασθῆ στὰ ἀγγλικά.... Εἰκόνα ἄξια νὰ τὴν ἀποθανατίσῃ ζωγράφος-διανοούμενος: Ὁ Σαίξπηρ διαβάζοντας τὸ Δὸν Κιχώτη!

Εὐτυχισμένες εἶναι οἱ χῶρες στὶς ὁποῖες ἀναφαίνονται τέτοιοι ἄνθρωποι διδάσκαλοι τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἀπογόνων τους!

Ἡ ἀμάραντη δάφνη, ποὺ στεφανώνει τὸν μεγάλον ἄνθρωπο, πέφτει καὶ στὸ μέτωπο τοῦ λαοῦ του....

*
* *

Τελειώνοντας τὴ μελέτη μας, ποῦ πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ εἶναι πλήρης, ζητᾶμε τὴν ἄδεια νὰ σᾶς ἀνακοινώσουμε μερικὲς ἀνεξάρτητες παρατηρήσεις μας.

Ἕνας Ἄγγλος λόρδος (καλὸς κριτὴς σ᾽ αὐτὸ τὸ ζήτημα) ὠνόμαζε ἐνώπιόν μας τὸ Δὸν-Κιχώτη ὡς ὑποδειγματικὸν τζέντελμαν. Καὶ ἀλήθεια, ἂν ἡ ἁπλότης καὶ ἡ γαλήνη τῆς συμπεριφορᾶς χαρακτηρίζουν τὸν ἔτσι ἀποκαλούμενον ἄνθρωπο «καθὼς πρέπει», ὁ Δὸν-Κιχώτης ἔχει ὅλο τὸ δικαίωμα γι᾽ αὐτὴ τὴν προσωνυμία. Εἶναι γνήσιος ἰδαλγὸς ὡς καὶ τότε ἀκόμα, ὅταν οἱ περιπαικτικὲς ὑπηρέτριες τοῦ δούκα τοῦ βάζουν σαπουνάδα στὸ πρόσωπο. Ἡ ἁπλότης τῶν τρόπων του προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν ἐκείνου ποῦ ἐμεῖς θὰ ἀποφασίζαμε νὰ ὀνομάσουμε φιλοτιμία καὶ ὄχι αὐτοεπίγνωσι.

Ὁ Δὸν-Κιχώτης δὲν εἶναι ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ ἐκτιμῶντας τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους οὔτε κἂν σκέπτεται νὰ ποζάρῃ, ἐνῶ ὁ Ἁμλέτος μ᾽ ὅλη τὴ λαμπρή του σκηνοθεσία στὴν ἐμφάνισί του, μᾶς φαίνεται—συγγνώμη γιὰ τὴ γαλλικὴν ἔκφρασι—ayant des airs de parvenu. Εἶναι ἀνήσυχος, κάποτε μάλιστα βάναυσος, ποζάρει καὶ χλευάζει.

Γι᾽ αὐτὸ τοῦ δόθηκε ἡ δύναμις τῆς ἰδιόρρυθμης καὶ χαρακτηριστικῆς ἐκφράσεως, ἡ δύναμις, ποῦ ἰδιάζει σὲ κάθε στοχαστικὴ καὶ αὐτοεξελιγμένην ἀτομικότητα—καὶ γι᾽ αὐτὸ ἐντελῶς ἀπρόσιτη στὸ Δὸν-Κιχώτη.

Τὸ βάθος καὶ ἡ λεπτότης τῆς ἀναλύσεως στὸν Ἁμλέτο, ἡ πολυμερής του μόρφωσις (δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι ἐσπούδαζε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βυτεμβέργης) ἀνέπτυξαν μέσα του αἰσθητικὸ γοῦστο σχεδὸν ἀλάθευτο. Εἶναι ἔξοχος κριτικός: οἱ συμβουλές, ποῦ δίνει στοὺς ἠθοποιούς, εἶναι σωστὲς καὶ βαθυστόχαστες. Τὸ αἴσθημα τοῦ ὡραίου εἶναι σχεδὸν τόσο δυνατὸ μέσα του,

ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ (GRECO): Ἡ ἁγία οἰκογένεια.

* Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἱπποτικὸ μυθιστόρημα «Περσυλέας καὶ Σιγισμούνδη» ἐνεφανίσθηκε ὕστερα ἀπὸ τὸ α᾽ μέρος τοῦ Δὸν-Κιχώτη.

ὅπως τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος στὸ Δὸν-Κιχώτη.

Ὁ Δὸν-Κιχώτης ἐξ ἄλλου σέβεται βαθειὰ ὅλους τοὺς ὑπάρχοντας θεσμοὺς—τὴ θρησκεία, τοὺς μονάρχες, τοὺς δούκες καὶ συνάμα εἶναι ἐλεύθερος καὶ σέβεται τὴν ἐλευθερία τῶν ἄλλων, ἐνῶ ὁ Ἀμλέτος βρίζει τοὺς βασιλεῖς, τοὺς αὐλικοὺς καὶ ὅμως κατ᾽ οὐσίαν εἶναι καταθλιπτικὸς καὶ ἀνυπόφορος.

Ὁ Δὸν-Κιχώτης μόλις ξέρει γράμματα. Ὁ Ἀμλέτος πιθανὸν νὰ κρατοῦσε ἡμερολόγιο. Ὁ Δὸν-Κιχώτης, μ᾽ ὅλη του τὴν ἀμάθεια, εἶχε ὁρισμένον τρόπο σκέψεων γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους, γιὰ τὴ διοίκησι. Ὁ Ἀμλέτος δὲν εἶχε καιρὸ γι᾽ αὐτὰ—τοῦ φαινόνταν ἄλωστε ἄσκοπα.

Πολλοὶ κατέκριναν τὸ Θερβαντὲς γιὰ τὶς ἀτέλειωτες κακώσεις μὲ τὶς ὁποῖες καταφορτώνει τὸ Δὸν Κιχώτη. Ἐμεῖς παρατηρήσαμε πάρα πάνω, ὅτι στὸ Β΄ μέρος τοῦ μυθιστορήματος τὸν κακόμοιρο ἱππότη σχεδὸν πιὰ δὲν τὸν ξυλοκοποῦν, ἀλλὰ θὰ προσθέσουμε, ὅτι χωρὶς τὰ ξυλοκοπήματα αὐτὰ ὁ Δὸν Κιχώτης θὰ ἄρεσε λιγώτερο στὰ παιδιά, ποῦ μὲ τέτοια ἀπληστία διαβάζουν τὶς ἐκστρατεῖες του—ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς τοὺς ἡλικιωμένους θὰ φαινόταν, πῶς δὲ βρίσκεται στὸ χρῶμα του, ἀλλὰ κάπως ψυχρὰ καὶ βεβιασμένα, ποῦ θὰ ἦταν σὲ ἀντίφασι μὲ τὸ χαρακτῆρα του.

Ἐλέγαμε τώρα δά, ὅτι στὸ β΄ μέρος δὲν τὸν δέρνουν πιά, ἀλλὰ ἀκριβῶς στὸ τέλος τοῦ β΄ μέρους, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὁριστικὴ ἥττα τοῦ Δὸν-Κιχώτη ἀπὸ τὸν ἱππότη τοῦ φωτεινοῦ φεγγαριοῦ, ποῦ ἦταν μὲ στολὴ προλύτης ἀπὸ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὸν ἱπποτισμό, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του κοπάδι χοίρων τὸν ποδοπατεῖ.

Μᾶς ἔτυχε κάποτε ν᾽ ἀκούσουμε ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ Θερβαντὲς—γιατὶ τὸ ἔγραψε αὐτὸ σὰν νὰ ἐπανελάμβανε παλιά, παρατημένα πιὰ ἀστεῖα· ἀλλὰ καὶ δῶ τὸν Θερβαντὲς ἐκυβερνοῦσε τὸ ἔνστικτο τῆς μεγαλοφυΐας—γιατὶ καὶ σ᾽ αὐτὸ τὸ βάναυσο πάθημα κρύβεται βαθὺ νόημα. Τὸ ποδοπάτημα τῶν χοίρων ἀπαντᾶται πάντα στὴ ζωὴ τῶν Δὸν-Κιχώτων-ἴσια-ἴσια πρὸ τοῦ τέλους των. Εἶναι ὁ τελευταῖος φόρος, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ πληρώσουν στὴ χυδαία σύμπτωσι, στὴν ψυχρὴ καὶ θρασεῖα παρανόησι.... Εἶναι τὸ ράπισμα τοῦ Φαρισαίου.... Ὕστερα ἀπ᾽ αὐτὸ εἰμποροῦν πιὰ νὰ πεθάνουν. Ἐπέρασαν ἀπὸ ὅλο τὸ καθαρτήριο πῦρ, ἐκυρίευσαν τὴν Ἀθανασία καὶ αὐτὴ ἀνοίγεται πιὰ μπροστά τους. Ὁ Ἀμλέτος, ἂν τὸ φέρῃ ἡ περίστασις, εἶναι μοχθηρὸς καὶ μάλιστα σκληρός. Θυμηθῆτε τὸν ὅλεθρο τῶν δύο ἀπεσταλμένων του στὴν Ἀγγλία, τὸν ὁποῖο προετοίμασε, θυμηθῆτε τὸ λόγο του γιὰ τὸν Πολώνιο, τὸ σκοτωμένον ἀπὸ τὸν ἴδιο. Ἂν καὶ ἐμεῖς βλέπουμε σ᾽ αὐτό, ὅπως τὸ εἴπαμε, τὸ καθρέπτισμα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ποῦ πρὸ ὀλίγου πέρασαν.

Ἐξ ἄλλου στὸν τίμιο, εἰλικρινῆ Δὸν-Κιχώτη, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ διακρίνουμε τὴν τάσι του στὴ μισοσυνειδητή, μισο-ἀθέλητη ἀπάτη, στὴν αὐταπάτη-τὴν τάσι αὐτή, τὴν ὁποία σχεδὸν πάντα τροφοδοτεῖ ἡ φαντασία τοῦ ἰδεαλιστῆ. Ἡ διήγησίς του, ὅτι εἶδε στὴ σπηλιὰ τὸνΜοντεζῖνο δὲν ἐπλάνεσε τὸν πονηρὸ καὶ ἁπλοϊκὸ Σάνσο-Πάνσα.

Ὁ Ἀμλέτος ἀπὸ τὴν ἐλάχιστη ἀποτυχία παθαίνει ἠθικὴ κατάπτωσι καὶ παραπονεῖται, ἐνῶ ὁ Δὸν-Κιχώτης τσακισμένος στὸ ξύλο ἀπὸ τοὺς ἐγκάθετους κακούργους σὲ σημεῖο νὰ μὴν μπορεῖ νὰ σαλέψῃ καθόλου, δὲν ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου του. Ἔτσι-λένε-ὁ Φουρνιὲ καθημερινῶς γιὰ πολλὰ χρόνια ἐπήγαινε νὰ βρῆ τὸν Ἄγγλο, τὸν ὁποῖον ἐκαλοῦσε στὶς ἐφημερίδες γιὰ νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ μὲ ἕνα ἑκατομμύριο φράγκων πρὸς ἐκτέλεσι τῶν σχεδίων του-καὶ ὁ ὁποῖος φυσικὰ ποτὲ δὲν ἐμφανίστηκε.

Αὐτὸ ἀναντίρρητα εἶναι πολὺ ἀστεῖο: ἀλλὰ κάτι ἄλλο μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ: Οἱ ἀρχαῖοι ἀποκαλοῦσαν τοὺς θεούς τους φθονεροὺς—καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐθεωροῦσαν ὠφέλιμο νὰ τοὺς ἐξευμενίζουν μὲ ἑκούσιες θυσίες (θυμηθῆτε τὸ δαχτυλίδι, ποῦ ἔρριξε στὴ θάλασσα ὁ Πολυκράτης), Γιατὶ λοιπὸν νὰ μὴ θεωρήσουμε καὶ μεῖς, ὅτι κάποια δόσις κωμικοῦ ἀναπόφευκτα εἶναι ἀναγκαία σὰν ἐξιλαστήρια θυσία γιὰ τοὺς φθονεροὺς θεούς; Καὶ ὅμως χωρὶς αὐτοὺς τοὺς ἀστείους, τοὺς ἀλλόκοτους ἐφευρέτας δὲ θὰ προώδευε ἡ ἀνθρωπότης καὶ τότε δὲν θὰ εἶχαν τὶ νὰ ἀναλύσουν οἱ Ἀμλέτοι.

Ναί, ἐπαναλομβάνουμε, οἱ Δὸν-Κιχώτες εὑρίσκουν—οἱ Ἀμλέτοι καλλιεργοῦν—προλειαίνουν.

—Μὰ πῶς—θὰ μᾶς ρωτήσουν—εἰμποροῦν οἱ Ἀμλέτοι νὰ καλλιεργήσουν τίποτε, ἀφοῦ μόνοι τους γιὰ ὅλα ἀμφιβάλλουν καὶ σὲ τίποτε δὲν πιστεύουν;

Σ᾽αὐτὸ θ᾽ ἀπαντήσουμε, ὅτι κατὰ σοφὴ

διάταξι τῆς Φύσεως τέλειοι Ἀμλέτοι, ὅπως καὶ τέλειοι Δὸν-Κιχώτες δὲν ὑπάρχουν.

Αὐτοὶ οἱ δυὸ εἶναι οἱ ἀπόλυτες ἐκφράσεις τῶν δύο τάσεων, σύμβολα στημένα ἀπὸ τοὺς ποιητὰς σὲ δυὸ διαφορετικοὺς δρόμους. Πρὸς αὐτοὺς τείνει ἡ ζωὴ χωρὶς ποτὲ νὰ τοὺς φθάσῃ.

Δὲν πρέπει κανεὶς νὰ λησμονῇ, ὅτι ὅπως τὸ στοιχεῖο τῆς ἀναλύσεως στὸν Ἀμλέτο φθάνει μέχρι τραγικότητος, ἔτσι τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ φθάνει στὸ Δὸν-Κιχώτη μέχρι τοῦ κωμικοῦ· καὶ στὴ ζωὴ τὸ ἀπόλυτα κωμικὸ καὶ τὸ ἀπόλυτα τραγικὸ βρίσκονται σπάνια.

Ὁ Ἀμλέτος πολλὰ κερδίζει μπροστὰ μας ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσι, ποῦ τοῦ ἔχει ὁ Ὁράτιος. Αὐτὸ τὸ πρόσωπο εἶναι θαυμάσιο καὶ συναντᾶται ἀρκετὰ συχνὰ στὸν καιρό μας πρὸς τιμὴν τῆς ἐποχῆς μας.

Στὸ πρόσωπο τοῦ Ὁρατίου ἐμεῖς ἀναγνωρίζουμε τὸν τύπο τοῦ ἀκολούθου, τοῦ μαθητῆ, μὲ τὴν καλύτερη σημασία τῆς λέξεως. Μὲ χαρακτῆρα στωϊκὸν καὶ εὐθύ, μὲ θερμὴ καρδιά, μὲ λιγάκι περιορισμένο πνεῦμα. συναἰσθάνεται τὸ ἐλάττωμά του καὶ εἶναι σεμνός, πρᾶγμα, ποῦ σπάνια ἀπαντᾶται σὲ στενόμυαλους ἀνθρώπους· ἔχει δίψα μαθήσεως, συμβουλῶν καὶ γι᾽ αὐτὸ αἰσθάνεται εὐλάβεια ἀπέναντι τοῦ σοφοῦ Ἀμλέτου καὶ ἀφοσιώνεται σ᾽ αὐτόν, μ᾽ ὅλη τὴ δύναμι τῆς τίμιας ψυχῆς του, χωρὶς κἂν νὰ ἔχῃ ἀξίωσι ἀμοιβαιότητος. Ὑποτάσεται στὸν Ἀμλέτο ὄχι σὰν σὲ Πρίγκηπα, ἀλλὰ σὰν σὲ ἀρχηγό, σὲ αὐθεντία.

Μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες ὑπηρεσίες τῶν Ἀμλέτων εἶναι, ὅτι αὐτοὶ ἀναπτύσσουν καὶ διαμορφώνουν ἀνθρώπους τοῦ εἴδους τοῦ Ὁρατίου, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ πάρουν ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς σπόρους τῆς σκέψεως, τοὺς γονιμοποιοῦν στὴν καρδιά τους καὶ τοὺς σκορπίζουν σ᾽ ὅλο τὸν κόσμο. Τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀμλέτος ἀναγνωρίζει τὴν σημασία τοῦ Ὁρατίου κάνουν τιμὴ σ᾽ αὐτὸν τὸν ἴδιο. Μέσα σ᾽ αὐτὰ ἐκφράζονται οἱ ἀτομικές του ἀντιλήψεις γιὰ τὸν ὑψηλὸ προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὶς εὐγενικές του τάσεις, τὶς ὁποῖες κανένας σκεπτικισμὸς δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἐξασθενίσῃ.

Ὁ τίμιος σκεπτικιστὴς πάντα σέβεται τὸ στωϊκό. Ὅταν γκρεμιζόταν ὁ παλαιὸς κόσμος —καὶ σὲ κάθε ἐποχή, ποὺ μοιάζει μὲ κείνη τὴν ἐποχὴ — οἱ καλύτεροι ἄνθρωποι εὕρισκαν τὴ σωτηρία τους στὸν στοϊκισμό, σὰν στὸ μόνο καταφύγιο, ὅπου μποροῦσε ἀκόμα νὰ διαφυλαχτῆ ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια. Οἱ δὲ σκεπτικιστκί, ὅταν δὲν εἶχαν τὴ δύναμι νὰ πεθάνουν, — νὰ πᾶν στὸν τόπο, ἀπ᾽ ὅπου κανεὶς ταξειδιώτης δὲν γυρίζει— ἐγίνονταν ἐπικούρειοι. Φαινόμενο φυσικὰ θλιβερὸ καὶ δυστυχῶς πολὺ γνώριμο σὲ μᾶς.

Καὶ ὁ Ἀμλέτος καὶ ὁ Δὸν-Κιχώτης πεθαίνουν συγκινητικά. Ἀλλὰ πόσο διαφορετικὸ εἶναι τὸ τέλος τους.

Θαυμάσια εἶναι τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Ἀμλέτου, ποὺ γαληνεύει καὶ σβήνει, παραγγέλλει στὸν Ὁράτιο νὰ ζῇ, ὑψώνει τὴν ἐπιθανάτιο φωνή του πρὸς ὄφελος τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας... ἀλλὰ τὸ βλέμμα του δὲ στρέφεται ἐμπρός..... «Ὅ,τι ἀπομένει εἶναι σιωπὴ» λέει ὁ ἑτοιμοθάνατος σκεπτικιστὴς —καὶ πραγματικὰ σιωπᾶ αἰώνια.

Ὁ θάνατος τοῦ Δὸν-Κιχώτη χύνει στὴν ψυχὴ ἀνέκφραστη συγκίνησι.

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ὅλη ἡ γιγάντια σημασία αὐτῆς τῆς φυσιογνωμίας γίνεται σὲ κάθεναν ὁλοφάνερη.

Ὅταν ὁ πρώην ἱπποκόμος του θέλοντας νὰ τὸν παρηγορήσῃ, τοῦ λέει ὅτι οἱ δυό τους γρήγορα πάλι θὰ ξεκινήσουν γιὰ τὶς ἱπποτικές τους ἐκστρατεῖες:

«Ὄχι,ἀπαντᾶ ὁ ἑτοιμοθάνατος Δὸν-Κιχώτης,ὅλ᾽ αὐτὰ γιὰ πάντα πέρασαν καὶ γὼ ζητῶ ἀπ᾽ ὅλους συγγνώμη· ἐγὼ δὲν εἶμαι τώρα πιὰ ὁ Δὸν-Κιχώτης, εἶμαι ὁ «καλὸς Ἀλόνσος» ὅπως μιὰ φορὰ μὲ ὠνόμαζαν-«Alonso el Bueno».

Αὐτὴ ἡ λέξι-περίεργο-ἡ ὑπόμνησις αὐτῆς τῆς προσωνυμίας γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορά,συγκλονίζει τὸν ἀναγνώστη. Ναί, μόνο αὐτὴ ἡ λέξι ἔχει ἀκόμα σημασία ἄντικρυ στὸ πρόσωπο τοῦ θανάτου. Ὅλα θὰ περάσουν, ὅλα θὰ ἐξαφανισθοῦν,-τὸ ὑψηλότερο ἀνάστημα, ἡ ἐξουσία, ἡ κοντόθωρη μεγαλοφυΐα, ὅλα θὰ σωριασθοῦν καὶ θὰ σκορπίσουν.

Κάθε μεγάλο γήϊνο
σκορπιέται σὰν καπνός

Ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ ἔργα δὲ θὰ σκορπίσουν σὰν καπνός: αὐτὰ εἶναι ζωϊκότερα ἀπὸ τὴ λαμπρότερη εὐμορφιά.

Ὅλα θὰ περάσουν-εἶπεν ὁ Ἀπόστολος -μόνη ἡ ἀγάπη θὰ μείνῃ.

(Ἀπὸ τὸ Ρωσσικὸ)

Ν. ΒΕΡΓΩΤΗΣ

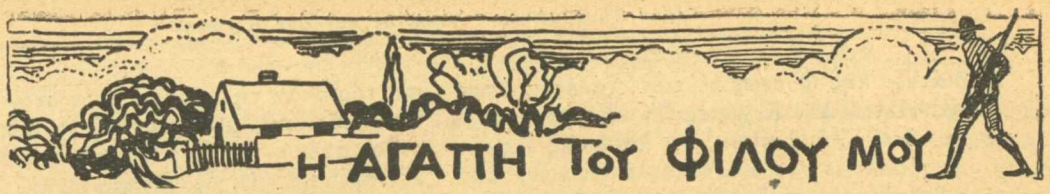

(Συνέχεια)

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ ALAIN FOURNIER

—Χού, χού!

Τώρα, ἄκουσα. Εἶναι σινιάλο, κάλεσμα σὲ δυὸ νότες,-μιὰν ἀψηλὴ καὶ μιὰ χαμηλή, ποὺ τὄχω ξανακούσει,.. Ἄ, θυμοῦμαι τώρα: εἶν' ἡ φωνὴ τοῦ θεατρίνου, ὅταν ἔκραζε τὸν νεαρό του σύντροφο στὸ καγκελόφραγμα τοῦ σχολείου. Εἶναι τὸ κάλεμα ποὺ μᾶς ὥρκισε ὁ Φράντς...Μὰ τὶ ζητᾶ σήμερα ἐδῶ, αὐτός;

—Ἔρχεται ἀπ' τὸν μεγάλον ἐλατιῶνα, ἀριστερά, εἶπα μὲ φωνὴ σβησμένη. Θἄναι κανεὶς ὀρνιθοκλέφτης.

Ὁ Ντελοὺς κούνησε τὸ κεφάλι.

—Τὶ λὲς καλέ; μοῦ εἶπε.

Κ' ὕστερα, πιό σιγά:

—Εἶναι κ' οἱ δυό τους ἐδῶ ἀπ' τὸ πρωί. Ἀπάντησα τὸν Γκανὰς στὸ δρόμο, καὶ, μόλις μ' ἔννοιωσε, τἄβαλε στὰ πόδια.

—Μὰ τὶ νὰ θέλουν;

—Ποιὸς ξέρει. Ἐμεῖς πρέπει νὰ τοὺς διώξωμε. Ἂν μείνουν ἐδῶ, θἄχωμε πάλι καινούργιες τρέλλες.

Κ' ἐγὼ εἶμαι σύμφωνος, μὰ δὲν τὸ μαρτυρῶ.

Φωνάζω:—Φράντς!

«Φράντς! Μὴ φοβᾶσαι. Ἐγὼ εἶμαι, ὁ Σερὲλ. Ἔλα νᾶ σοῦ πῶ!»

Μές ἀπ' τὰ ἐλάτια προβάλλει ὁ Φράντς Εἶναι κακοντυμένος βουτημένος στὴ λάσπη, καὶ πολὺ ἀδύνατος. Μοιάζει κλαμένος.

Ζυγώνοντάς με, μοῦ λέει μὲ αὐθάδεια:

—Τὶ θέλετε;

—Καὶ σεῖς, Φράντς, ἐσεῖς τὶκάνετ' ἐδῶ; Γιατὶ ἤρθατε νὰ ταράξετε τοὺς εὐτυχισμένους; Τὶ γυρεύετε; πέστε.

Μ' αὐτὰ τὰ ἀπότομα ρωτήματα, κοκκίνισε μιὰ στάλα, ταύλισε κάτι, κι' ἀποκρίθηκε μονάχα:

—Ἐγώ, εἶμαι δυστυχισμένος ἐγώ. Εἶμαι δυστυχισμένος.

Ἔσκυψε τὸ κεφάλι του στὸ χέρι, πιάστηκε σ' ἕνα δένδρο, κ' ἔβγαλε πικροὺς λυγμούς.

Προσφέρθηκα νὰ τὸν ὁδηγήσω σιμὰ στοὺς νιόπαντρους. Μὰ ἐκεῖνος εἶχ' ἔρθει νὰ θυμήσει στὸ Μὼν τὸν ὅρκο του.

—Πρέπει νὰ πάει ταξίδι, εἶπε. Ἡ Ὑβόννη θὰ τὸν ἀφήσει. Δὲ μοῦ ἀρνήθηκε ποτέ της τίποτα.

—Καλά, τοῦ ἀποκρίθηκα. Θὰ γίνει ὅπως τὸ θέλεις. Σοῦ δίνω τὸ λόγο μου.

Μὰ ἐγὼ σκεφτόμουν νὰ ρωτήσω τὴ θεία Μοανὲλ, κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος ν' ἀνεύρω τὴ χαμένην ἀρραβωνιαστικιά του.

—Νὰ ξανάρθετ' ἐδῶ σ' ἕνα χρόνο, αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ὥρα. Καὶ θἄβρετε τὸ κορίτσι ποὺ ἀγαπᾶτε.

—Καλὰ λοιπόν. Θὰ φύγωμε, εἶπε τέλος κ' ἡ ἀπελπισιὰ πάλι τὸν ξαναπῆρε. Κύτταξε μὲ σφιγμένη τὴν καρδιὰ τὶς δασωμένες περιοχὲς ποὺ θ' ἄφηνε πάλι.

Σιγὰ-σιγά, ἀνάμεσα στὰ ἔλατα, χώνεψε ἡ σταχτερή του σιλουέτα. Φώναξα τὸν Ζασμὲν κ' ἐπιάσαμε πάλι τὴ φρούρηση τοῦ πύργου. Μὰ σχεδὸν τὴν ἴδιαν ὥρα, εἴδαμε, μακρυὰ ἐκεῖ κάτω, τὸν Αὐγουστῖνο ποὺ σφαλοῦσε τὰ παραθυρόφυλλα, κ' ἡ ἀλλόκοτη ὄψη του μᾶς τάραξε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟ

Ἀργότερα, ἔμαθα καταλεπτῶς τὸ τὶ εἶχε γίνει μές στὸ σπίτι.

Στὸ σαλόνι τῶν Σαμπλοννιέρ, ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀπομεσήμερου, ὁ Μὼν κ' ἡ γυναῖκα του, ποὺ ἀκόμα τὴν λέω δεσποινίδα ντὲ Γκαλαί, ἀπόμειναν ὁλομόναχοι. Μόλις ἔφυγαν οἱ καλεσμένοι, ὁ γέρος Κ. ντὲ Γκαλαί, ἄνοιξε τὴ θύρα· ἔπειτα, πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸ παλιὸ Νανσὺ καὶ δὲ θὰ γύριζε, παρὰ τὴν ὥρα τοῦ δείπνου γιὰ νὰ σφαλίσει μὲ τὸ κλειδὶ ὅλες τὶς πόρτες καὶ νὰ δώση προσταγὲς στοὺς ὑπηρέτες... Μήτε ὁ παραμικρὸς ἦχος ἔρχεται ἀπ' ὄξω πιά, ὥς τοὺς δυὸ νέους. Σὰν δυὸ ταξιδιῶτες σ' ἕν' ἀκυβέρνητο πλεούμενο,-παρόμοια κ' οἱ δυὸ ἀγαπημένοι εἶναι σφαλισμένοι μαζὶ μὲ τὴν εὐτυχία τους, μέσα στὴν χειμωνιάτικη ἀνεμοζάλη.

—Θὰ σβήσει ἡ φωτιά, λέει ἡ δ. ντὲ Γκαλαί, καὶ κάνει νὰ πάρει ἕνα κούτσουρο ἀπ' τὸ πανέρι.

Ὁ Μὼν ἔδραμε κ' ἔβαλε ὁ ἴδιος τὸ ξύλο στὴ φωτιά.

Ἔπειτα ἔπιασε τὸ τεντωμένο χέρι της κ' ἐστάθηκαν ἐκεῖ, ὄρθιοι, ὁ ἕνας ἐμπρὸς στὸν ἄλλο. σὰν νὰ πνιγόταν ἀπὸ τὴ μεγάλην εἴδηση, ποὺ δὲν ἀποτολμοῦσαν νὰ τὴν ποῦν.

Τότε ἡ κόρη ξεγλύστρησε. Ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ διαδρόμου κ' ἐχάθηκε μ' ἕνα μυστηριακὸ χαμόγελο. Γιὰ μιὰ στιγμὴ, στὸ σούρουπο, ὁ Μὼν βρέθηκε κατάμονος. Θὰ στοχάστηκε, δίχως ἄλλο: Ἐδῶ λοιπὸν εἶναι τὸ περιζήτητο τὸ σπίτι· κι' ὁ διάδρομος, ποὺ ἦταν ἄλλοτε γεμάτος μουρμουρητὰ καὶ μυστηριακὰ περάσματα...

Καὶ τότε βέβαια θ' ἄκουσε τὴν πρώτη φωνὴ τοῦ Φράντς, κοντὰ-κοντὰ στὸ σπίτι. Ἡ δεσποινὶς ντὲ Γκαλαὶ μοῦ ἔλεγε πὼς τὴν ἄκουσε σύγκαιρα κι' αὐτή.

Ἡ νέα γυναῖκα, τότε, τοῦ κάκου βάλθηκε νὰ τοῦ δείξει ὅλα τὰ θαυμαστὰ πράματα ποὺ ἦταν φορτωμένη: τὰ παιδιάστικα παιγνίδια της, τὶς παλιές της φωτογραφίες: ἐδῶ, ντυμένη κρασοπουλήτρα· —ἐκεῖ, αὐτὴ μαζὶ μὲ τὸν Φράντς πάνω στὰ γόνατα τῆς μητέρας τους, ποὺ ἦταν τόσο ὡραία...ἔπειτα, ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπ' τὶς σεμνὲς ἀλλοτινές της φορεσιές: «ὡς ἐκείνη, ποὺ φοροῦσα, -κυττάξετε!- τὸν καιρὸ ποὺ κοντεύατε νὰ μὲ γνωρίσετε, ὅταν πήγατε στὴν Ἀγίαν Ἀγάθη»....Ὁ Μὼν μήτ' ἔβλεπε, μήτε ἄκουε τίποτα πιά.

Ὡς τόσο, γιὰ μιὰ στιγμὴ φάνηκε πὼς περισυλλεγόταν μὲς στὸ στοχασμὸ τῆς ἔκτακτης, τῆς ἀπίστευτης εὐτυχίας του.

—Εἴσαστε ἐκεῖ,-εἶπε ὑπόκωφα, σὰν καὶ τὰ λόγια μόνο νὰ τὸν ἐζάλιζαν-περνᾶτε ἄκρη στὸ τραπέζι, καὶ τὸ χέρι σας ἀκκουμπᾶ γιὰ λίγο...»

Κι' ἀκόμα:

—Ἡ μητέρα μου, ὅταν ἦταν νέα, ἔτσι ἀνάλαφρα ἔγερνε τὸ κορμί της ἀπάνω στὴν κυρμοστασιά της, ὅταν μοῦ μιλοῦσε.. κι' ὅταν καθόταν στὸ πιάνο...»

Τότε ἡ δεσποινὶς ντὲ Γκαλαὶ θέλησε νὰ παίξει, πρὶν νυχτώσει κιόλας.

Μὰ στὴ γωνιὰ τῆς σάλας ἦταν σκοτεινά, κ' ἔπρεπε ν' ἀνάψουν ἕνα σπερματσέτο.

Καὶ τότε εἶχ' ἀρχίσει ν' ἀκούω, ἐκεῖ κάτω, στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, τὸ τρεμουλιαστὸ τραγοῦδι ποὺ μᾶς ἔφερνε ὁ ἄνεμος, καὶ ποὺ ἔκοψεν ὕστερα ἡ δεύτερη κραυγὴ τῶν δυὸ τρελλόπαιδων.

Πολλὴν ὥρα ὁ Μπὼν ἄκουγε τὸ παίξιμο τῆς κόρης, σιωπηλὰ κυττώντας ἔξω ἀπὸ ἕνα παράθυρο. Πολλὲς φορὲς ἔστρεψε κ' ἐκύτταξε τὴ γλυκειὰν ὄψη γεμάτος τρυφερότητα κι' ἀδημονία. Τέλος, ζύγωσε τὴν Ὑβόννη, κι' ἀνάλαφρα πολὺ ἀπόθεσε τὸ χέρι του πάνω στὸν ὦμο της. Ἔννοιωσε γλυκὰ νὰ βαραίνει τὸ λαιμό της ἐκεῖνο τὸ χάδι, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ τ' ἀφήσει δίχως ἀνταπόδοση.

—Ἐνύχτωσε, εἶπε στὸ τέλος. Θὰ κλείσω τὰ παντζούρια. Μὴν πάψετε τὸ παίξιμο.

Τὶ τάραξε τότες ἐκείνη τὴ σκοτεινὴ κι' ἄγρια καρδιά; Συχνὰ τὸ ἀναρωτήθηκα— καὶ τὄμαθα στὰ ὕστερα, μὰ ὅταν ἦταν πιὰ πολὺ ἀργά. Ἀγνώριστες μετάνοιες; μεταμέλειες ἀμαρτύρητες; φόβος νὰ μὴν ξεθυμάνουν μονομιᾶς ἀνάμεσα στὰ χέρια του ὅλες οἱ ἀπίστευτες χαρὲς ποὺ τὶς κρατοῦσε σφιγμένες; κ' ἔπειτα, ὁ τρομερὸς ὁ πειρασμὸς νὰ ρίξει χάμω, τώρ' ἀμέσως, νὰ τὸ σπάσει δίχως γιατρειά, ὅλο τὸ θάμα ἐκεῖνο ποὺ εἶχε καταδικό του;

Βγῆκε ἔξω, ἀργά, σιωπηλά, ἀφοῦ κύτταξε μιὰ φορὰ ἀκόμα τὴ νέα του γυναῖκα. Τὸν εἴδαμε, ἀπ' τὴν ἄκρη τοῦ δάσους, νὰ σφαλᾶ μὲ δισταγμὸ τὸ πρῶτο παραθυρόφυλλο, ἔπειτα ἀόριστα νὰ μᾶς κυττάζει, νὰ σφαλᾶ τ' ἄλλο, κ' ἔπειτα νὰ τρέχει, μὲ τὰ τέσσερα, κατὰ τὸ μέρος μας. Μᾶς ἔφτασε, καὶ μᾶς προσπέρασε.

—Μών, τοῦ φώναξα. Ἤρθε ὁ Φράντς. Ἔστρεψε καὶ στάθηκε.

—Ἤρθε! εἶπε. Μὰ τί θέλει;

—Εἶναι δυστυχισμένος—λέει, τοῦ ἀποκρίθηκα. Θέλει νὰ τὸν βοηθήσεις γιὰ νὰ βρεῖ ὅ,τι ἔχασε.

—Ἄ, ἔκαμε σκύβοντας τὸ κεφάλι. Καλὰ τόλεγα ἐγώ. Τοῦ κάκου πολεμοῦσα νὰ σβήσω αὐτὴ τὴ σκέψη. Ποῦ εἶναι λοιπόν; Γρήγορα.

Τόσο συγκρατημένος πάντα, ὁ Μὼν ἦταν τώρα νευρικὸς καὶ μοναδικὰ ἀνυπόμονος.

Τοῦ εἶπα πὼς ἔφυγε, πὼς ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο θὰ βρισκόμαστε στὸ ἴδιο μέρος.

Ὁ Μὼν ἔφυγε ταξίδι. Ὅταν πῆγα νὰ κάμω ἐπίσκεψη στὶς Σαμπλοννιὲρ τὄμαθα ἀπ' τὴ γυναῖκα του. Δὲν ἤξερε πότε θὰ ξαναρχόταν. Πέρασαν ἑβδομάδες, μῆνες... Σ' ἐμένα ἔλαχε νὰ τὴν πάρω ἀπ' τὸ χέρι,—καὶ νὰ γλυκάνω τὸν πόνο της μὲ λόγια, τὸν καιρὸ ποὺ ὁ σύντροφός μου ἔλειπε—ἐκεινῆς ποὺ ἦταν ἡ μυστηριακὴ τῆς νειότης μας ἀγάπη. Τί νὰ πῶ πιὰ τώρα γιὰ κεῖνον τὸν καιρό, γιὰ τὶς συνομιλίες μας, γιὰ τοὺς περιπάτους μας; γιὰ τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ θἄπρεπε ἀδιάκοπα νὰ μιλοῦμε,—εἴχαμε ἀπόφαση νὰ σωπαίνομε! —Δὲν ἔχει φυλάξει ἄλλο ἡ μνήμη μου, ἐξὸν ἀπὸ ἕν' ἀδυνατισμένο πρόσωπο, καὶ δυὸ μάτια ποὺ τὰ ματόφυλλά τους βαραίνουν ἀργὰ ὅσο μὲ κυττᾶνε, σὰ νὰ θέλουν ὕστερα νὰ ἰδοῦν σὲ κόσμο ἐσωτικό.

Στάθηκα ὁ πιστός της σύντροφος, μιὰν ἄνοιξη κ' ἕνα κολοκαῖρι, τὸν Αὔγουστο, μ' ἔκαναν νὰ φύγω οἱ διακοπές. Στὸ τέλος ὅμως, συντομεύοντάς τες, γύρισα νωρίτερα στὸ σχολεῖο μου, λίγες μέρες πρὶν ν' ἀρχίσουν τὰ μαθήματα. Ἤθελα νἄχω καιρὸ νὰ πάω στὶς Σαμπλονιέρ. Ἡ Ὑβόννη ντὲ Γκαλαὶ περίμενε τὸ πρῶτο παιδὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ Αὐγουστῖνος δὲν εἶχε ξαναρθεῖ. Μήτε ποτὲ εἶχε γράψει στὴ γυναῖκα του...

Ἕνα Σαββατόβραδο, στὶς πέντε ἡ ὥρα, μιὰ παραδουλεύτρα τοῦ Πύργου μπῆκε στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου, ὅπου πριόνιζα ξύλα γιὰ τὸ χειμῶνα. Ἤρθε νὰ μοῦ μηνύση πὼς ἕνα κοριτσάκι γεννήθηκε στὶς Σαμπλοννιέρες. Ἡ γέννα ἦταν πολὺ δύσκολη. Στὶς ἐννιὰ ἡ ὥρα τὴ νύχτα, ἀναγκάστηκαν νὰ φωνάξουν τὴ μαμμή. Τὰ μεσάνυχτα πάλι, ἔζεψαν κ' ἐπῆγαν ν' ἀναζητήσουν τὸ γιατρὸ στὸ Βιερζόν. Ἡ Ὑβόννη ντὲ Γκαλαὶ ἦταν πολὺ καταβλημένη τώρα, μὰ εἶχε δείξει πολὺ κουράγιο.

Ἄφησα τὸ μάθημα στὴ μέση, κ' εὐχαριστημένος, στὸ κάτω τῆς γραφῆς, ἀπ' τὰ μαντάτα ποὺ μοῦ ἔφεραν, ἀκολούθησα τὴν κυρὰ ὡς τὶς Σαμπλοννιέρες. Προφυλαχτικά, ἀνέβηκα τὴ στενὴ σανιδένια σκάλα ποὺ ἔβγαζε στὸ ἀπάνω πάτωμα. Ὁ κ. Ντὲ Γκαλαί, μὲ τὴν ὄψη κουρασμένη, μὰ πρόσχαρη, μὲ πέρασε στὴν κάμαρα, ὅπου, εἶχαν βαλμένη προσωρινὰ τὴν κούνια.

Ὁ κ. Ντὲ Γκαλαὶ ἄνοιξε δίχως φόβο τὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε στὸ περιβόλι. Ἀκκούμπησε στὴ γωνία τοῦ παραθυριοῦ, σιμά μου, καὶ μοῦ διηγόταν, κουρασμένος, ἀλλὰ χαρούμενος, τὸ δράμα τῆς νυχτός: πόσο εἶχε ὑποφέρει ἡ μάννα, πῶς ἀναγκάσθηκαν νὰ βάλουν τανάλια γιὰ νὰ βγάλουν τὸ παιδί! Κ' ἐγώ, ἀκούγοντάς τον, ἔννοιωθα—δὲν ξέρω πῶς—σὰν κάποιος ξένος νὰ παράστεκε κοντά μας.

Ξάφνω, κάτω ἀπ' τὶς κουρτίνες τῆς κούνιας, ξέσπασ' ἕνα μακρόσερτο οὐἀὰ....

Μηχανικά, ὁ κ. Ντὲ Γκαλαί, ἄρχισε νὰ κουνᾶ τὴν κούνια τοῦ μωροῦ. Ἦταν φανερὸ πὼς ἄλλο δὲν ἔκανε ἀπ' τὸ πρωὶ καὶ πὼς εἶχε πάρει πιὰ τὴ συνήθεια.

—Νὰ ποὺ μοῦ γέλασε κιόλας, εἶπε, καὶ μοῦ πιάνει τὸ δάχτυλο. Μὰ τὴν εἴδατε;

Ἀνασήκωσε τὶς δίπλες—κι' εἶδα ἕνα κόκκινο κουτὸ προσωπάκι, ἕνα μικρὸ κρανίο, μακρουλό, παραμορφωμένο ἀπ' τὴν τανάλια.

— Δὲν εἶναι σπουδαῖο πρᾶμά, εἶπε ὁ κ. Ντὲ Γκαλαί, ὁ γιατρός μας λέει πὼς θὰ γιατρευτεῖ μόνο του... Δόστε του τὸ δάχτυλό σας, νὰ τὸ σφίξει.

Ἀνεύρισκα κάτι σὰν κόσμον ἀγνώριστο. Ἔννοιωθα τὴν καρδιά μου νὰ φουσκώνει ἀπὸ μίαν ἀγνώριστη χαρά, ποὺ ποτές μου πρὶν δὲν εἶχα μάθει.

Ὁ κύριος Ντὲ Γκαλαὶ μισοάνοιξε μὲ προφύλαξη τὴ θύρα τοῦ κοιτῶνα τῆς μητέρας. Δὲν κοιμόταν.

—Περάστε μέσα, εἶπε.

Ἦταν ξαπλωμένη, μὲ τὸ φλογισμένο της μέτωπο, κυκλωμένο ἀπ' τὰ μακρειὰ σκόρπια τις μαλλιά. Μοῦ ἄπλωσε τὸ χέρι, χαμογελῶντας μὲ κόπο. Τῆς ἔδωσα συχαρίκια γιὰ τὴν κόρη της. Μὲ φωνὴ λίγο βραχνή, μ' εὐχαρίστησε χαμογελώντας:

—Ναί, μὰ μ' ἔχουν ρημάξει, εἶπε.

Δὲν ἔπρεπε νὰ μείνω πιότερο, γιὰ νὰ μὴ τὴν κουράζω.

Τὴν ἄλλη μέρα, Κυριακὴ ἦταν, πετάχτηκα πάλι κατὰ τὸ ἀπόγεμα στὶς Σαμπλοννιέρες. Στὴ θύρα, μιὰν ἐπιγραφή, καρφωμένη μὲ καρφίτσες μὲ σταμάτησε, καθὼς ἑτοιμαζόμουν νὰ χτυπήσω:

«Παρακαλεῖσθε μὴ κρούετε τὸ ρόπτρον».

Δὲ μάντευα τί ἔτρεχε, καὶ χτύπησα δυνατά. Ἄκουσα, ἀπὸ μέσα, περπατησιὲς πνιχτὲς ποὺ πρόστρεχαν. Κάποιος ἄγνωστός μου,—ὁ γιατρὸς τοῦ Βιερζὸν—, μοῦ ἄνοιξε:

—Μὰ τί τρέχει; ἔκαμα ζωηρά.

—Σούτ, σούτ, μοῦ ἀποκρίθηκε σιγὰ κι' ὠργισμένος. Τὸ μωρὸ παρ' ὀλίγο νὰ τελειώσει, ἀπόψε, κι' ἡ μητέρα δὲν εἶναι καθόλου καλά.

Ξαφνιασμένος ὁλότελα, τὸν ἀκολούθησα στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, ὡς τὸ ἀπάνω πάτωμα: τὸ ἀποκοιμισμένο μωρὸ ἦταν κατάχλωμο σὰν πεθαμένο. Ὁ γιατρὸς ἔλπιζε πὼς θὰ γλυτώσει. Γιὰ τὴ μητέρα ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ ἐγγυηθεῖ. Ὁ κ. Γκαλαὶ μπῆκε μέσα, φρικτὰ γερασμένος μέσα σὲ δυὸ μερόνυχτα, σκυθρωπὸς καὶ τρέμοντας.

Μὲ πῆρε στὸ δωμάτιο τῆς ἄρρωστης, χωρὶς νὰ ξέρει καλὰ-καλὰ τί κάνει.

—Νὰ μὴν τρομάξει, μοῦ εἶπε σιγά· ὁ γιατρὸς εἶπε νὰ τὴν κάνωμε νὰ πιστέψει πὼς πηγαίνει καλύτερα.

Μ' ὅλο τὸ αἷμα ἀνεβασμένο στὸ κεφάλι, ἡ Ὑβόννη ντὲ Γκαλαὶ ἦταν ἀνασηκωμένη στὸ κρεβάτι, σὰν χθὲς βράδυ· τὰ μάτια ὥρες-ὥρες γουρλωμένα, σὰν ἄνθρωπος ποὺ πνίγεται· ὑπερασπιζόταν τὸν ἑαυτό της μπροστὰ στὸ θάνατο μὲ ἄφραστο θάρρος καὶ γλυκύτητα.

Δὲ μποροῦσε νὰ μιλήσει· ὡς τόσο, μοῦδωσε τὸ χέρι ποὺ ἔκαιγε, μὲ τόση φιλία, ποὺ λίγο ἔλειψε νὰ μὲ πάρουν τὰ κλάματα.

—Λοιπόν, ὡραῖα, φώναξε ὁ κ. Γκαλαὶ μὲ δύναμη, μὲ μιὰ φριχτὴν εὐθυμία ποὺ παρόμοιαζεν ἀλλοφροσύνη, δὲν τὸ βλέπετε κι' ἐσεῖς πὼς ἡ ὄψη της δὲ φαίνεται καὶ τόσο πολὺ χαλασμένη;

Τὶ νὰ πῶ κι' ἐγώ! κρατοῦσα μὲς τὸ δικό μου τὸ χέρι τῆς νεαρῆς ἑτοιμοθάνατης γυναίκας. Τὸ χέρι ἔκαιγε.

Ἐκείνη ἔκαμε νὰ μοῦ πεῖ κάτι, νὰ μοῦ ζητήσει ποιὸς ξέρει τί! γύρισε τὸ βλέμμα της κατὰ μένα, ὕστερα κατὰ τὸ παράθυρο, σὰ νὰ μοῦ ἔκανε νόημα νὰ βγῶ ν' ἀναζητήσω κάποιον... Τότες, μιὰ φριχτὴ κρίση πνιγμονῆς τὴν ἔπιασε: τὰ γλυκὰ γαλανὰ μάτια της, ποὺ, γιὰ μιὰ στιγμή, μ' ἔκραζαν τόσο τραγικά, γύρισαν ἀνάστροφα· τὰ μάγουλά της καὶ τὸ μέτωπό της μελάνιασαν, κ' ἐγκαρτέρησε γλυκά, θέλοντας νὰ κρατήση ὡς τὸ τέλος τὴν τρομάρα της καὶ τὴν ἀπελπισιά της. Τσακίστηκαν νὰ προστρέξουν —οἱ γιατροὶ κ' οἱ νοσοκόμες— μὲ ἕναν ἀσκὸν ὀξυγόνο, πετσέτες, μπουκαλάκια· κι' ὁ γέροντας, σκυμμένος ἀπάνω της, φώναζε, μὲ τὴν τραχιὰ τρεμάμενη φωνή του, φώναζε σὰν νὰ τοὔφυγε κιόλας μακρυά:

«—Ὑβόννη, μὴ φοβᾶσαι, παιδί μου. Δὲν εἶναι τίποτα. Δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ φοβᾶσαι.»

Στερνὰ κόπασε ἡ κρίση. Κάπως μποροῦσε ν' ἀνασάνει τώρα, μὰ σχεδὸν ἀκόμα πνιγόταν· μὲ τὸ κεφάλι ἀναστρεμμένο, πάντα σὲ ἀγῶνα—μὰ ἀδύναμον,—ἔκανε πάλι, μιὰ στιγμή, νὰ μοῦ μιλήσει καὶ νὰ μὲ κυττάξει, νὰ βγεῖ ἀπ' τὴν ἄβυσσον, ὅπου εἶχε κιόλας βυθιστεῖ.

...Καί, μιὰ ποὺ δὲν ἤμουν χρήσιμος στὸ παρσμικρό, ἔπρεπε ν' ἀποφασίσω νὰ φύγω. Χωρὶς ἄλλο, μποροῦσα νὰ μείνω ἀκόμα λίγο: αὐτὸς ὁ στοχασμὸς μοῦ

σφίγγει τώρα τὴν καρδιά. Μὰ μήπως ἔφταιγα; εἶχα ἐλπίδες ἀκόμα. Θαρροῦσα πὼς τὰ πάντα δὲν εἶχαν τελειώσει...

Φτάνοντας στὸ σύνορο τῶν ἐλατιῶν, στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ, μοῦ ἦρθε πάλι στὸ νοῦ ἡ ματιὰ τῆς νεαρῆς γυναίκας, στραμμένη πρὸς τὸ παράθυρο. Ἐξέταζα μὲ προσοχὴ τὸ βάθος τοῦ δάσους, ὅθε ὁ Αὐγουστῖνος εἶχε φτάσει ἄλλοτε, κι' ὅθε εἶχε φύγει τὸν περασμένον χειμῶνα. Ἀλλοίμονο! Τίποτα δὲ σάλεψε. Μήτε σκιά· μήτ' ἕνα κλαρί. Μόνο, πέρα ἀπ' τὸ μάκρος, στὴ δενδροστοιχία ποὺ ἐρχόταν ὁ δρόμος τῆς Πρεβεράντζ, ἀκροάστηκα τὸν διάφανον ἦχο ἑνὸς κουδουνιοῦ: καὶ σὲ λίγο πρόβαλε, στὸ γύρισμα τοῦ μονοπατιοῦ, ἕνας πνεματικὸς ποὺ πήγαινε τὴν τελευτσία κοινωνία. Τράβηξα τὸ δρόμο μου, καταπίνοντας τὰ δάκρυά μου.

Ἡ ἐπαύριο ἦταν ἡ ἔναρξη τῶν μαθημάτων. Ἀπὸ τὶς ἑφτὰ ἡ ὥρα, εἶχαν ἔρθει κιόλας δυὸ-τρεῖς μικροὶ μὲς στὸ προαύλιο. Δίσταζα γιὰ πολλὴν ὥρα ν' ἀνοίξω καὶ νὰ παρουσιαστῶ. Κι'ὅταν, τέλος πάντων, πρόβαλα ἔξω, ἦρθ' ἐκεῖνο ποὺ φοβώμουν πιότερο ἀπ' ὅλα στὸν κόσμο: ὁ πιὸ μεγάλος μαθητὴς ξεκόλλησε ἀπ' τὴν συντροφιά, ποὺ ἔπαιζε κάτω ἀπ' τὸ ὑπόστεγο, κ' ἦρθε κοντά μου νὰ μοῦ πεῖ πὼς «ἡ νέα κυρία στὶς Σαμπλοννιέρες ξεψύχησε χτές, κατὰ τὸ σούρουπο».

Ὅλα συγχίζονται γιὰ μένα, ὅλ' ἀφανίζονται μέσα σ' αὐτὸν τὸ σπαραγμό. Θαρρῶ τώρα πὼς ποτὲ πιὰ δὲ θὰ ξαναβρῶ τὴν ὄρεξη γιὰ νὰ ξαναρχίσω τὰ μαθήματα. Οὔτε ὡς τὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς νὰ πάω μοῦ κάνει πιὰ καρδιά. Ὅλα βαρειά, ὅλα πικρά, μιὰ ποὺ ἐκείνη πέθανε! Ὁ κόσμος ἄδειασε, οἱ διακοπὲς πᾶνε· πᾶνε οἱ ἄσκοποι περίπατοι μὲ τ' ἁμάξι· πάει κ' ἡ μυστηριακὴ γιορτή... Ὅλα ξαναβυθίζονται στὴν πρωτινὴ θλίψη.

Εἶπα στὰ παιδιὰ πὼς δὲν θὰ κάμωμε μάθημα τὸ πρωΐ. Φεύγουν, συντροφιαστά, νὰ φέρουν τὴν εἴδηση καὶ στοὺς ἄλλους στὰ χωράφια. Πέρνω κι' ἐγὼ βουβὸς τὸ δρόμο κατὰ τὶς Σαμπλοννιέρες...

...Καὶ νά με, μπροστὰ στὸ ἴδιο σπίτι ποὺ τόσο τὸ ἀποζητοῦσα, ἐδῶ καὶ τρία χρόνια. Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι, ἡ Ὑβόννη ντὲ Γκαλαί, ἡ νιόνυφη τοῦ Αὐγουστίνου, ξεψύχησε χθὲς τὸ βράδυ. Ἕνας περαστικὸς θὰ τὸ νόμιζε ἦταν πὼς μοναστῆρι,—τόσο βουβάθηκαν ὅλα, ἀπὸ τὰ χτές, σ' αὐτὴ τὴν ἐρημιά.

Στὸ δωμάτιο τοῦ ἀπάνω πατώματος, ἡ παραμάννα τοῦ παιδιοῦ μὲ καλημέρισε: μοῦ ἱστόρησε τὸ τέλος της καὶ μισοάνοιξε ἀλαφρὰ τὴ θύρα... Ἰδού την. Μηδὲ πυρετὸς πιά, μήτε ἀγώνας... Μόνο νέκρα καὶ σιωπή... Μηδ' ἔξαψη, μηδὲ προσμονή... Μόνο, κυκλωμένο ἀπὸ βαμπάκι, ἕν' ἀλύγιστο πρόσωπο, ἄσπρο κι' ἀναίσθητο, ἕνα μέτωπο νεκρό, ὅθε ἀναδίνουν τὰ δασειὰ καὶ σκληρὰ μαλλιά.

Ὁ κ. Ντὲ Γκαλαί, σωριασμένος στὴ γωνιά, γυρνῶντας μας τὴ ράχη, εἶναι μὲ τὶς κάλτσες, δίχως παπούτσια, κι' ἀνακατώνει μὲ φοβερὴν ἐπιμονὴ τ' ἀναστατωμένα συρτάρια, ποὺ τὰ κατέβασε ἀπὸ κάποιο ἁρμάρι. Κάπου-κάπου, ἀνασέρνει ἐκεῖθε, μ' ἕνα ξέσπασμα λυγμοῦ, ποὺ μοιάζει σὰν ξέσπασμα γέλοιου, μιὰ παλιὰ φωτογραφία τῆς κόρης του, κιτρινισμένη πιά...

Ἡ ταφὴ ὡρίστηκε γιὰ τὸ μεσημέρι. Ὁ γιατρὸς φοβᾶται σύντομη τὴ σήψη, γιὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσωπό της, καθὼς κι'ὅλο της τὸ κορμί, εἶναι ζωσμένο βαμπάκια ποτισμένα φαινόλη.

Τέλειωσαν τὸ νεκροστόλισμά της, τῆς φόρεσαν τὸ ἐξαίσιο της βελούδινο φόρεμα. Ὅταν ὅμως θέλησαν νὰ κατεβάσουν ἀπ'τὸ ἀπάνω πάτωμα τὸ φέρετρο, εἶδαν πὼς δὲν ἦταν βολετὸ νὰ χωρέσει μὲς στὸν στενὸ διάδρομο. Ἔπρεπε νὰ τ' ἀνασύρουν μὲ σχοινὶ ἀπ' τὸ παράθυρο τῆς αὐλῆς, καὶ νὰ τὸ κατεβάσουν ὕστερα μὲ ὅμιον τρόπο... Μὰ τότες, ἄξαφνα, ὁ κ. Γκαλαὶ πετάχτηκε στὴ μέση, ἀφήνοντας τὸ σκύψιμό του ἀπάνω στὰ παλιὰ πράματα, ὅπου ἀναζητοῦσε—ποιὸς ξέρει ποιὲς χαμένες θύμησες.

—Ἀντίς, λέει ἀπότομα, κ' ἡ λαλιά του κόβεται ἀπ' τὴν ὀργὴ κι' ἀπ' τὰ δάκρυα, ἀντὶς νὰ σᾶς ἀφήσω νὰ μοῦ κάνετε παρόμοιο φριχτὸ πρᾶμα, τὴν παίρνω

ἐγὼ καὶ τὴν κατεβάζω μὲ τὰ χέρια μου.

Κ' ἔτσι θᾶκανε, κ' ἴσως, στὰ μισὰ τοῦ δρόμου, θὰ κοβόταν τὰ ἤπατά του καὶ θὰ γκρεμιζόταν κάτω μαζὶ μ' ἐκείνην!

Τότες ἔκαμα ἕνα βῆμα μπρός, κ' ἔλαβα μέρος, ὅσο μοῦ ἦταν βολετό: μιὰ γυναῖκα κι' ὁ γιατρὸς ἔδωσαν ἕνα χέρι· πέρασαν τὸ μπράτσο τους κάτω ἀπ' τὴ ράχη τῆς κοιτάμενης νεκρῆς, καὶ τὸ δεξί τους κάτω ἀπ' τὶς κνῆμες της· κ' ἐγὼ τὴν ἐφορτώθηκα πάνω στὸ στέρνο μου. Καθησμένη στὸ ἀριστερό μου χέρι, μὲ τοὺς ὤμους της ἀκκουμπῶντας στὸ δεξί μου μπράτσο, μὲ τὸ κεφάλι ἄψυχο, κρεμασμένο κάτω ἀπ' τὸ πηγοῦνι μου, βαραίνει φριχτὰ πάνω στὴ καρδιά μου. Κατεβαίνω προσεχτικά, σκαλὶ σκαλί, τὴ μακρειὰ ὁλόϊσια σκάλα, καθὼς στὸ ἰσόγειο ἑτοιμάζονται τὰ πάντα.

Σὲ λίγο, τὰ μπράτσα μου κόπηκαν ἀπὸ τὴν κούραση. Σὲ κάθε βῆμα, μὲ τὸ βάρος αὐτὸ πάνω στὸ στῆθος, ἡ πνοή μου σώνεται. Ἀδράχνοντας γερὰ τὸ ἄψυχο κορμὶ ποὺ βαραίνει, ζυγώνω τὸ κεφάλι μου στὸ κεφάλι της, ἀνασαίνω γερά, καὶ τὰ ξανθά της τὰ μαλλιά, μὲ τὴν ἀνάσα μου, ἀνασηκώνονται καὶ μοῦ φτάνουν ὡς τὸ στόμα,—πεθαμμένη κόμη ποὺ ἀναδίνει χνῶτο γῆς. Ἡ ὀσμὴ τῆς γῆς καὶ τοῦ θανάτου, τὸ φορτίο στὴν καρδιά, — νὰ τὶ ἀπομένουν γιὰ μένα ἀπ' τὴ μεγάλη περιπέτεια, κι' ἀπὸ σένα, Ὑβόννη ντὲ Γκαλαί, νεκρὴ γυναῖκα, πολυλαχταρισμένη- πολυαγαπημένη...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Στὸ σπίτι, τὸ μεστὸ θλιμένες ἀναμνήσεις, ποὺ γυναῖκες ὁλημερὶς νανούριζαν κ' ἐφρόντιζαν ἕν' ἄρρωστο μωρό, ὁ κ. Ντὲ Γκαλαὶ δὲν ἄργησε πολὺ νὰ κρεβατωθεῖ. Καί, μὲ τὰ πρῶτα κρύα τοῦ χειμῶνα, σβήστηκε γλυκά, καὶ δὲν μπόρεσα νὰ συγκρατήσω τὰ δάκρυά μου στὸ προσκεφάλι τοῦγέροντα ποὺ ἦταν τόσο χαριτωμένος, καὶ ποὺ ἡ τρυφερή του γνώμη κ' ἡ φαντασία, ζευγαρωμένη μὲ τὴ φαντασία τοῦ γυιοῦ του, ἔγιναν ἀφορμὴ γιὰ ὅλα τὰ δεινά μας. Πέθανε, εὐτυχῶς, ἀφοῦ εἶχε χάσει πιὰ τὰ λογικά του, καὶ δίχως σχεδὸν καθόλου νὰ μιλεῖ. Κ' ἐπειδὴ ἀπὸ καιρὸ δὲν τοῦ ἀπόμεναν πιὰ μήτε δικοί, μήτε φίλοι, σ' αὐτὸν τὸν τόπο, μ' ἔγραψε καθολικὸ κληροδόχο του, ὡς ὅτου ξαναγυρίσει ὁ Μών, ποὺ θἄπρεπε νὰ τοῦ δώσω λογαριασμὸ γιὰ ὅλα,—ἂν ἴσως ξαναγύριζε ποτές... Κι' ἀπὸ τότες, κατοικοῦσα στὶς Σαμπλοννιέρες. Τὸ πρωὶ ἔφευγα γιὰ τὸ σχολεῖο, τὸ μεσημέρι ζέσταινα κάτι στὴ φωτιὰ γιὰ φαγητό μου, καὶ ξαναγύριζα, εὐτύς, τὸ σούρουπο. Ἔτσι, μποροῦσα καὶ τὶς γυναῖκες νὰ ἐπιβλέπω, ποὺ ἀνάθρεφαν τὸ παιδί, καὶ πρὸ πάντων, νἄχω πιότερη βεβαιότητα πὼς θὰ ξαναασυναντήσω τὸν Αὐγουστῖνο, ἂν ἤθελε γυρίσει μιὰ μέρα στὶς Σαμπλοννιέρες.

Θἄβρισκα στὸ τέλος—δὲν ἀπελπιζόμουν—κάποιο χαρτί, κάποιο σημάδι, ποὺ θὰ μὲ φώτιζε: θὰ δινόμουν νὰ μάθω ποῦ περνᾶ τὸν καιρό του καὶ μὲ τί ἔχει καταπιαστεῖ. Μάταια ὡστόσο ψαχούλευα ἕνα σωρὸ ντουλάπια καὶ συρτάρια, στοῖβες παλιὰ κουτιὰ μὲ γράμματα παλιὰ καὶ φωτογραφίες τῆς οἰκογένειας Γκαλαί. Μιὰ μέρα, τέλος, κίνησε τὴν προσοχή μου μιὰ στενόμακρη βαλίζα, ποὺ τὴν ἀναγνώρισα πὼς ἦταν ἡ δική του ἡ μαθητική. Μ' εὐκολία ἔσπασα τὴ σκουριασμένη κλειδαριά. Τὴ βρῆκα γεμάτη βιβλία καὶ τετράδια. Ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἕνα μοῦ κίνησε περισσότερο τὴν περιέργεια. Ἦταν ἕνα πράσινο τετράδιο, μὲ κιτρινισμένες ἄκριες. Τ' ὄνομα τοῦ φίλου μου ἦταν γραμμένο στὸ ξώφυλλο μὲ θαμαστὴν ἐμπορικὴ γραφή. Τ' ἄνοιξα. Ἀπ' τὴν πρώτη του χρονολογία, κατάλαβα πὼς ὁ Μὼν τὸ εἶχε ἀρχινισμένο στὸ σχολεῖο λίγο πρὶν νὰ φύγει γιὰ τὸ Παρίσι. Ὡς τόσο, τρεῖς σελίδες μοναχὰ ἦταν γραμμένες: τὸ ὑπόλοιπο ἄδειανό,—ὁ Μὼν τῶχε πάρει μαζί του.

Γεμάτος διαλογισμούς, γονατισμένος χάμω, γύριζα μὲ τὸ δείχτη τοῦ χεριοῦ μου τὴν ἄκρια τῶν φύλλων τοῦ παρατημένου τετραδίου. Πιὸ πέρα, ξαναβρῆκα πάλι γραψίματα τέσσερις σελίδες ἄσπρες, κ' ὕστερα πάλι ξανάρχιζε.

Ἦταν τὸ γράψιμό του, μὰ βιαστικό, κακογραμμένο, ποὺ μόλις διαβαζόταν.

Μικροὶ παράγραφοι ἄνισοι στὸ μάκρος, χωρισμένοι ἀνάμεσό τους ἀπὸ γραμμὲς ἀδειανές. Κάπου-κάπου, μιὰ φράση κομμένη. Ἀλλοῦ, μιὰ χρονολογία. Ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμὴ τὸ κατάλαβα—ἦταν δίχως ἄλλο, τὸ ἡμερολόγιό του τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Μπὼν ἔμενε στὸ Παρίσι. Ὅ,τι δηλαδὴ ζητοῦσα νὰ μάθω. Κατέβηκα στὴν τραπεζαρία, γιὰ νὰ ξεφυλλίσω μὲ τὴν ἡσυχία μου καὶ στὸ φῶς τῆς μέρας τὸ ἀνεπάντεχο εὕρημα. Κοντὰ στὸ παράθυρο καὶ δίπλα στὴ φωτιά, διάβασα τὶς γραμμὲς ποὺ ἐξήγησαν τόσα καὶ τόσα καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὲς θ' ἀντιγράψω μερικές...

«Πέρασα, ἀκόμη μιά, κάτω ἀπ' τὸ παράθυρό της. Παντοτεινά, τὸ γυαλὶ γεμᾶτο σκόνη κι' ἀσπριδερὸ ἀπ' τὴ διπλὴ κουρτίνα ποὺ πέφτει πίσωθέ του. Κι' ἂν τ' ἄνοιγε τάχα ἡ Ὑβόννη ντὲ Γκαλαί; τὶ νὰ τῆς πῶ, μιὰ κ' εἶναι παντρεμμένη; —Καὶ τώρα, τὶ νὰ κάμω; πῶς νὰ ζήσω;

Σάββατο—13 Φεβρ.— Ἀντάμωσα στὸ πεζοδρόμιο τὸ κορίτσι ποὺ μοῦ εἶχε δώσει τὶς εἰδήσεις, τὸν περασμένο Ἰούνιο. Περίμενε κ' ἐκείνη, σὰν κ' ἐμένα, μπρὸς στὸ σφαλιστὸ σπίτι. Τῆς μίλησα. Περπατοῦσε, κ' ἐγὼ κυττοῦσα ἀπ' τὸ πλάγι, τὸ πρόσωπό της: Στράφηκε μονομιᾶς κατὰ μένα, καὶ μὲ κύτταξε στὰ μάτια. Μὲ βιαστικὴ φωνὴ μοῦ εἶπε:

—Σᾶς κάνω πολὺ γοῦστο. Θυμᾶμαι, ξέρετε, καθὼς σᾶς βλέπω, ἕναν νέο ποὺ μοῦ ἔκανε ἔρωτα, κάποτε, στὴ Μπούρζ. Ἦταν μάλιστα κι' ἀρρεβωνιαστικός μου.

Στὸ Θέατρο.— Οἱ δυὸ κοπέλλες, ἡ φιλενάδα του ποὺ τὴν λένε Βαλεντίνη Μπλοντώ, κ' ἡ ἀδερφή της, ἦρθαν—μὲ φτωχὲς σάρπες.

Ἡ Βαλεντίνη κάθησε ἐμπρός μου. Κάθε τόσο, στρέφει πίσω, ἀνήσυχη, σὰν νὰ ρωτιέται τὶ τάχα νἄθελα ἀπ' αὐτήν. Κι' ἐγώ, κοντὰ της, νοιώθω σχεδὸν νἆμαι εὐτυχισμένος. Χαμογελῶντας πάντα, τῆς ἀποκρίνομαι.

Ἔχει ἀπάνω της κάτι παιδιάστικο καὶ φτωχό,—κ' ἐγὼ δὲν ξέρω: στὴ ματιά της μέσα εἶναι κάτι σὰν πίκρα, κάτι σὰν παγίδα, — κι' αὐτὸ μὲ σέρνει σιμά της. Θέλω νὰ τὴν ξαναρωτήσω γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Πύργου. Μά, ἀντίθετα, αὐτὴ ἄρχισε νὰ μὲ ρωτᾶ τόσα πράματα δύσκολα καὶ δυσάρεστα, ποὺ δὲν δυνόμουν νὰ τῆς ἀποκριθῶ. Κατάλαβα, πὼς ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, θὰ σωπάσωμε κ' οἱ δυὸ ὁλότελα, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα. Ὡς τόσο, ξέρω πὼς θὰ τὴν ξαναϊδῶ. Ποιὸ τ' ὄφελος; ποιὸς ὁ λόγος;... Εἶμαι μήπως καταδικασμένος νὰ σέρνωμαι ξοπίσω ἀπὸ κάθε πλάσμα, ποὺ μοῦ θυμίζει, ἂς εἶναι κι' ἀπὸ μακριά, τὴ χαμένη μου εὐτυχία;

Μεσάνυχτα, ὁλομόναχη, ἀναρωτιέμαι, μέσα στὸν ἔρημο δρόμο,—τὶ θ' ἀπογίνει μ' αὐτὴ τὴν καινούργια ἀλλόκοτη ἱστορία; Περπατῶ τὸν τοῖχο-τοῖχο. Θυμοῦμαι, ξαφνικά, τὴν ἀπόφαση ποὺ πῆρα κάποτε, τὸν ἄλλο μῆνα: νὰ πάω νύχτα, στὴ μία ἡ ὥρα ἀπ' τὰ μεσάνυχτα, στὸ μακρινὸ ξενοδοχεῖο—νὰ τὸ φέρω γύρα—ν' ἀνοίξω τὸ πορτάκι τοῦ περιβολιοῦ καὶ νὰ μπῶ σὰν τὸν κλέφτη—καὶ νὰ ψάξω ναῦρω ἕνα ὁποιοδήποτε σημάδι, ποὺ νὰ μ' ὁδηγήσει στὸν Χαμένο Πύργο καὶ στὴν ἀνεύρεσή της—γιὰ νὰ τὴν ξαναϊδῶ, μονάχα νὰ τὴν ξαναϊδῶ.—Μὰ εἶμαι κατάκοπος. Πεινῶ. Βιάστηκα κ' ἐγὼ νὰ φορέσω τὴν καλή μου φορεσιὰ πρὶν ἀπ' τὸ θέατρο, καὶ δὲν ἔχω δειπνήσει... Ταραγμένος, κι' ὡς τόσο ἀνήσυχος, ὥρα ἀπόμεινα καθιστὸ στὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ μου, πρὶν πλαγιάσω, σκλαβωμένος ἀπὸ μιὰν ἀβέβαια τύψη. Γιὰ ποιὸ λόγο;

Σημειώνω ἀκόμα καὶ τοῦτο: δὲν θέλησαν νὰ τὶς συντροφέψω, μήτε νὰ μοῦ ποῦν ποῦ κατοικοῦνε. Ὡς τόσο τὶς ἀκολούθησα ὅσο πιὸ μακρυὰ μποροῦσα. Ξέρω πὼς κάθονται σ' ἕνα στενὸ σοκκάκι ποὺ γυρίζει στὴν ἐνορία τῆς Παναγίας. Μὰ σὲ ποιὸν ἀριθμὸ σπιτιοῦ;... Μάντεψα πὼς θᾶταν μοδίστρες ἢ καπελοῦδες.

Κρυφὰ ἀπ' τὴν ἀδελφή της, ἡ Βαλεντίνη μοῦ εἶπε ν' ἀνταμώσουμε τὴν Πέμπτη, στὸ ἴδιο θέατρο, στὶς τέσσερις ἡ ὥρα.

—Ἂν τύχει ὡστόσο, εἶπε, καὶ δὲν πάω αὔριο, ἐλᾶτε καὶ τὴν Παρασκευή, τὴν ἴδια ὥρα, κ' ὕστερα τὸ Σάββατο, ὁλοένα ἔτσι, κάθε μέρα!

(Ἀκολουθεῖ τὸ τέλος)

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΠΑΡΑΤΑΙΡΟΙ

ΤΑ ΔΩΡΑ

Τὶς ἡμέρες αὐτὲς ὁ κόσμος ὅλος δίνει ἐξετάσεις καλοῦ γούστου. Διαλέγει τὰ δῶρα ποὺ θὰ κάνει στοὺς συγγενεῖς καὶ στοὺς φίλους. Καὶ ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις αὐτὲς δὲν λείπει κανείς. Κι' ὁ πλούσιος θὰ κάνει τὰ δῶρα του κι ὁ φτωχός. Κι ὁ κοσμικὸς κι ὁ ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὸν κόσμο. Κι ὁ εὐτυχισμένος κι ὁ λυπημένος.

Μιὰ ἐπίσκεψη, θὰ πῆτε, στὰ καταστήματα τῆς ὁδοῦ Σταδίου, τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ, τῆς ὁδοῦ Αἰόλου καὶ ὅλα τελειώνουν. Οἱ προθῆκες εἶναι γεμάτες. Ἔχουν ὅ,τι ζητήσει κι ὅτι φαντασθεῖ κανείς. Καὶ ὅμως δὲν ἔχουν τίποτα, ὅταν δὲν ξέρουμε νὰ διαλέξουμε.

Ἡ ἐκλογὴ δώρου, χωρὶς ἀμφιβολία, εἶναι μιὰ ἱκανότης. Γιὰ ν' ἀγοράσει κανεὶς ἕνα δῶρο νομίζετε ὅτι φτάνει μόνο νὰ ἔχει λεπτά; Ὅσοι εἶχαν αὐτὴ τὴν ἰδέα δὲν ψώνισαν ποτὲ καλὸ δῶρο. Διαλέγει καλὸ δῶρο ὅποιος ἔχει γοῦστο. Οἱ προθῆκες τῶν καταστημάτων εἶναι γεμάτες ἀπὸ πράγματα, ποὺ ὅλα εἶναι δῶρα ὡραῖα. Ἀλλὰ ποιὸ θὰ διαλέξεις, ποιὸ εἶναι κατάλληλο γιὰ τὸ πρόσωπο ποὺ τὸ προορίζεις; Ἐδῶ εἶναι ἡ δυσκολία.

Καὶ τὶς ἡμέρες αὐτὲς δίνει τὶς καλύτερες ἐξετάσεις ὁ κοσμάκης, οἱ φτωχοί. Ὁ φτωχὸς προσπαθεῖ τὰ πολλὰ λεπτὰ ποὺ τοῦ λείπουν νὰ τ' ἀναπληρώσει μὲ τὴν καλὴ ἐκλογή. Προσέξτε προπάντων τὶς γυναῖκες. Ἀλλὰ κ' οἱ ἄντρες, ποὺ δὲν αἰσθάνονται πολὺ βαρὺ τὸ πορτοφόλι τους, γιὰ ν' ἀγοράσουν ἕνα δῶρο θὰ κάνουν ἕναν ὁλόκληρο ἀγῶνα. Ἕναν ἀγῶνα καθοῦ γούστου.

Θὰ γυρίσουν ὅλα τὰ μαγαζιὰ καὶ καθενὸς θὰ ἰδοῦν ὅλα τὰ πράγματα. Θὰ ψάξουν, θὰ κρίνουν, θὰ συγκρίνουν ὧρες ὁλόκληρες. Ἀλλὰ θὰ βροῦν ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦν.

Στὶς ἐκθέσεις τῶν μεγάλων καλλιτεχνικῶν κέντρων μὲ τὶς χιλιάδες τοὺς πίνακες, ὁ ἐπισκέπτης δὲν μπορεῖ νὰ μείνει περισσότερο ἀπὸ μιὰ ὥρα. Κουράζεται τὸ μάτι του, τὸ μυαλό του καὶ προπάντων ἡ κρίση του. Κουράζεται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό. Ἔ, λοιπὸν οἱ φτωχοὶ ὅταν πρόκειται νὰ διαλέξουν δῶρα εἶναι ἀκούραστοι. Ἡ κρίση καὶ τὸ γοῦστο τους ἔχουν ἐκπληκτικὴ ἀντοχή. Μπορεῖ νὰ βλέπουν μιὰ ὁλόκληρη ἡμέρα τὰ πιὸ ὅμοια πράγματα. Πράγματα ποὺ τὰ χωρίζει μιὰ λεπτὴ καὶ ἀδιόρατη διαφορά, μιὰ διαφορὰ ποὺ εὔκολα προκαλεῖ τὴ σύγχυση καὶ τὸ θόλωμα τοῦ μυαλοῦ. Ὁ φτωχὸς δὲν θὰ ξεγελαστεῖ. Μέσ' ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σχεδὸν ὅμοιων πραγμάτων θὰ διαλέξει τὸ καλύτερο, ἐκεῖνο ποὺ τοῦ χρειάζεται, ἐκεῖνο ποὺ εἶναι κατάλληλο γιὰ τὴν περίσταση. Καὶ στὶς ἐξετάσεις ποὺ δίνει κάθε χρόνο τὶς παραμονὲς τῆς Πρωτοχρονιᾶς ὅλος ὁ κόσμος τοὺς καλύτερους βαθμοὺς τοὺς παίρνει αὐτός. Ἡ ἐκλογὴ τῶν δώρων του εἶναι ἡ καλύτερη, γιατὶ στηρίζεται πάντα στὸ πιὸ καλὸ γοῦστο.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΜΑΝΟΥΒΡΕΣ - Ἡ Θεσσαλονίκη ἔδειξε τώρα τελευταῖα πὼς περισσότερη σημασία δίνει στὰ πρακτικὰ ζητήματα, ἀφοῦ καὶ μ' ἐπίσημο ὑπόμνημα γύρεψε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση τὴ συμπλήρωση τοῦ νεοσύστατου Πανεπιστημίου της μὲ πρακτικὲς σχολές. Στὴν πνευματικὴ μόρφωση δὲν ἀποδίδουν, φαίνεται, οἱ Θεσσαλονικιῶτες καὶ τόσο μεγάλη σημασία. Ὡστόσο, ἀπ' ὅλες τὶς ἑλληνικὲς πόλεις (ἐξόν, ἀλήθεια, ἀπὸ τὸ Μαροῦσι) μόνο ἡ Θεσσαλονίκη ἔκρινε σκόπιμο νὰ γιορτάσει, ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς ἀναβολές, τὰ πενῆντα χρόνια τῆς συγγραφικῆς ἐργασίας τοῦ κ. Παλαμᾶ. Νὰ ὑποθέσουμε τώρα πὼς ἀπ' ὅλους τοὺς κύκλους τῆς πνευματικῆς ζωῆς μόνο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Παλαμᾶ ἐνδιαφέρεται ἡ Θεσσαλονίκη, θὰ ἦταν κάπως παράξενο. Πιὸ λογικὸ ἔρχεται νὰ ὑποθέσουμε πὼς ἀπὸ κάθε ἄλλον τόπο περισσότερο στὴ Θεσσαλονίκη ἐνδιαφέρεται ὁ ἴδιος νὰ τιμηθεῖ ἡ ποιητική του ἐργασία, γι' αὐτὸ καὶ παρατῶντας ἄξαφνα τὶς συνήθειες τῆς «ἀσάλευτης ζωῆς» του, ἀποφάσισε χειμῶνα καιρὸ νὰ πάει ἐκεῖ. Κ' ἡ ὑπόθεση τούτη μᾶς φαίνεται πιὸ πιθανὴ γιὰ ἕναν πολὺ σπουδαῖο λόγο: στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης τὴν ἕδρα τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τὴν κατέχει ἕνας καθηγητής, ποὺ τ' ὄνομά του πειράζεται καὶ νὰ τ' ἀκούσει ὁ κ. Παλαμᾶς, ὅπως ὁ ἴδιος ἄλλως τε τ' ὁμολόγησε, μὰ ποὺ ἐμεῖς μὲ σεβασμὸ τὸ προφέρουμε. Εἶναι ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης. Ἀπὸ τὴ σοβαρὴ κριτικὴ ἐργασία τοῦ τελευταίου κάθε ἄλλο παρὰ ὠφελημένη βγῆκε ἡ φήμη τοῦ ποιητῆ τῆς «Ἀσάλευτης ζωῆς». Τὶ τὸ

παράξενο λοιπὸν ἂν κοιτάζει νὰ κερδίσει αὐτὸς τώρα τὴν ἐχτίμηση ἔστω κι' αὐτῶν τῶν πραχτικῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης; Ἴσως ἐλπίζει ἔτσι νὰ φέρει κάποιον ἀντιπερισπασμὸ στὴν ἐπίδραση τῆς κριτικῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστολάκη καὶ νὰ κερδίσει στὴ συνείδηση τοῦ πολλῆ κόσμου ὅ,τι, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴ καὶ γόνιμη αὐτὴ κριτική, ἔχασε στὴ συνείδηση ἐκείνων ποὺ ἀγαποῦν τὴν ποίηση. Καὶ πάλι ὅμως φαίνεται νὰ ἔχει λησμονήσει ὁ κ. Παλαμᾶς πὼς οἱ ὑποδοχὲς καὶ οἱ τιμητικὲς προσφωνήσεις σήμερα γίνονται κι' αὔριο ξεχνιοῦνται, ἐνῷ μιὰ πνευματικὴ ἐργασία σὰν τοῦ Ἀποστολάκη, ποὺ ἔχει τὰ στηρίγματά της στὴν ἀλήθεια καὶ γίνεται γιὰ νὰ προετοιμάσει σὲ ὅλους μας ἕνα καλύτερο μέλλον, αὐτὴ ἀπ' ἐναντίας ρίχνει γόνιμον σπόρο μέσα στὴ συνείδηση τῆς αὐριανῆς γενιᾶς.

ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΣΜΟΙ—Ὁ Καθηγητὴς τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας κ. Ἀνδρεάδης ἔγραψε λιγα ἄρθρα στὸ «Ἔθνος» γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ κ. Ἀνδρεάδης εἶναι καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ μιλᾶ γιὰ ὀργανισμοὺς Πανεπιστημίων κλπ. Δὲν περιορίζεται ὅμως σ' αὐτὸ ὁ κ. καθηγητής. Τραβάει μπροστὰ κι' ὅπου τὸν βγάλει ἡ ἄκρη. Ἀγγίζει θέματα ποὺ ὅσο κι' ἂν μιλᾶ γι' αὐτὰ ἐδῶ καὶ χρόνια ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων, κανέναν δὲν ἔπεισε πὼς τὰ ξέρει. Δικαίωμά του νὰ παρασταίνει τὸν ἄνθρωπο bon à tout faire, δικαίωμα ὅμως καὶ κάθε σοβαροῦ ἀναγνώστη νὰ μὴν παίρνει τὰ λόγια του στὰ σοβαρά. Γιατὶ ἂν εἶχε καὶ τὴν παραμικρότερη ἰδέα τῆς φιλολογικῆς μας πραγματικότητας, δὲν θὰ ἔβγαινε νὰ ὑποστηρίξει πὼς καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης πρέπει νὰ εἶναι ὁ κ. Κωστῆς Παλαμᾶς ἢ ὁ κ. Γρηγ. Ξενόπουλος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κ. Ἀνδρεάδης πάντα ἐπιφανειακὰ κι' ἐξωτερικὰ ἀντίκρυσε καὶ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία (γιὰ τὸ ἐπιστημονικό του ἔργο ἂς μιλήσουν οἱ εἰδικοὶ) γι' αὐτὸ δὲν βρῆκε γι' αὐτὴ τὴ θέση παρὰ δυὸ λογίους μὲ τοὺς ὁποίους ἔχει πνευματικὴ συγγένεια, δυὸ ἀνθρώπους ποὺ ἂν καὶ τὸ ἔργο τους, δὲ στέκεται πάνω σὲ κανένα πρργματικὸ βάθρο, ἔχουν ὅμως ἀναγνωριστεῖ ἐπίσημα, ἔχουν γίνει φίρμες, ἔχουν δηλαδὴ τὰ ἐξωτερικὰ ἐκεῖνα γνωρίσματα τῆς κοινῆς ἀναγνώρισης ποὺ συγκινοῦν καὶ θαμπώνουν τοὺς ἐρασιτέχνες κάθε δουλειᾶς. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτον συγκινήθηκε καὶ ὁ κ. καθηγητής, ποὺ σὰν ἐρασιτέχνης στὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ διατυπώσει σωστὲς κρίσεις. Ὕστερα πῶς μπορεῖ νὰ πάει στὸ βάθος τῶν πραγμάτων ὅποιος γράφει ἀπὸ χρόνια τώρα de omni re scibili quibusdam aliis.

ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ ΚΑΤΗΦΟΡΟΣ- Γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μιλήσαμε πολλὲς φορές. Καὶ δὲ μιλήσαμε μονάχα γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ διανοητικὸ προλεταριᾶτο ποὺ ξεφουρνίζει καὶ ποὺ ἀποτελεῖ ἀληθινὸ δημόσιο κίνδυνο. Σὰν νὰ μὴν ἔφταναν λοιπὸν ὅλα τὰ καλὰ τοῦ ἐδῶ Πανεπιστημίου, ἡ κυβέρνηση ἵδρυσε νομικὴ σχολὴ καὶ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ γράφεται αὐτὸ τὸ σημείωμα δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐπίσημη κυβερνητικὴ δήλωση ποὺ νὰ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους ποὺ ἀνάγκασαν τὴν κυβέρνηση νὰ ἱδρύσει καὶ δεύτερη νομικὴ σχολή. Ὅσοι ὅμως ξέρουν τὰ πράματα δὲν περιμένουν καμια ἐπίσημη ἐξήγηση γιὰ τὸ κακὸ ποὺ χτυπᾶ ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν ἑλληνικὴ ζωή. Κάποιοι νεαροὶ πετεινοί, ἀπόφοιτοι κανενὸς γερμανικοῦ Πανεπιστημίου ζητᾶνε καθηγητικὲς ἕδρες. Καὶ ἀφοῦ μὲ τὴν μιὰ νομικὴ σχολὴ δὲν γίνεται ἡ δουλίτσα, ἱδρύεται δεύτερη γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσει τὸ ἐγὼ μερικῶν κυρίων. Γιὰ χατήρι λίγων ἀνθρώπων ἀνοίγεται ἕνας καινούργιος κατήφορος στὴν Ἑλληνικὴ νεότητα.

ΑΡΡΙΒΙΣΜΟΙ—Τώρα τελευταῖα παρατηροῦμε κάτι πάρα πολὺ ἀποκαρδιωτικό. Ὅσοι γυρίσουν—παιδιὰ ἀκόμη - ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ μ' ἕνα ὁποιοδήποτε χαρτὶ ξένου πανεπιστημίου, ὅλοι τους γυρεύουν ἀπὸ τὸ δόλιο τὸ κράτος μιὰ ἕδρα πανεπιστημιακή. Ἡ βιασύνη ὅμως αὐτὴ κάθε ἄλλο δείχνει παρὰ πραγματικὴ ἐπιστημονικὴ συνείδηση. Ὄξω ὅπως θὰ εἶδαν, ἂν ἐπρόσεξαν αὐτοὶ οἱ νέοι, ὑπάρχει ἀληθινὴ ἐπιστημονικὴ παράδοση καὶ κεῖνοι ποὺ προορίζονται γιὰ καθηγητικὲς ἕδρες εἶναι ἀπὸ πρὶν γνωστοὶ ἀπὸ τὶς ἐπιστημονικὲς ἐργασίες τους καὶ τὶς σοβαρὲς κι' ἀδιάκοπες ἐπιστημονικὲς ἔρευνες ποὺ κάνουν. Ἔτσι ἡ καθηγητικὴ ἕδρα ἔρχεται γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιὸ ἄνετη τὴ ζωὴ ὥστε δίχως βιαστικὲς φροντίδες ν' ἀφοσιωθοῦν ὁλότελα στὸ ἔργο ποὺ ἔχουν ἀρχίσει καὶ ποὺ εἶναι τὶς πιότερες φορὲς ὡρισμένο. Ἐδὼ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Μιὰ μικροφυλλάδα ποὺ κλείνει τὶς περισσότερες φορὲς κακομεταφρασμένες ξένες σκέψεις, χρησιμεύει γιὰ στάχτη στὰ μάτια τοῦ κράτους καὶ τῶν ἀνίδεων καὶ θεωρεῖται ἀρκετὸ ἐφόδιο γιὰ ν' ἀνεβεῖ κανεὶς στὴν ἕδρα. Ἐργασία σωστὴ ἐπιστημονική, ἔρευνες, συνείδηση ἐπιστήμονα, κανεὶς δὲ ζητάει. Ἔτσι ἡ ἕδρα εἶναι γι' αὐτοὺς ἕνα μέσο ἀναπαυσης, ἐξασφάλισης καὶ ξεγνοιασιᾶς. Μὰ εἶναι καιρὸς νὰ σταματήσει τὸ κακὸ καὶ νὰ τονισιεῖ καθαρὰ γι' αὐτοὺς τοὺς νέους πὼς οὔτε οἱ φυλλάδες τους, οὔτε ἡ βιασύνη τους, οὔτε ἡ φιλοδοξία τους μποροῦν νὰ συγκινήσουν τοὺς σοβαροὺς ἀνθρώπους. Ἡ ταχτική τους ἀντὶ νὰ προδίνει ἐπιστήμονα προδίνει ἀρριβίστα τοῦ χειρότερου εἴδους.

ΤΟ ΓΝΩΣΤΟ ΤΡΟΠΑΡΙ— Θὰ πίστευε κανεὶς πὼς ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρό, ὕστερα ἀπὸ τόση δημοτικιστικὴ φιλολογία δὲν θᾶχε πιὰ πέρασῃ ἡ παλιὰ συκοφαντία ἐναντίον τῆς δημοτικῆς κι' οὔτε θὰ βρίσκονταν ἄνθρωποι νὰ πιστεύουν πὼς ὁ δημοτικιστὴς εἶναι καὶ ἄθεος, κομμουνιστὴς κ.λ.π. Δυστυχῶς ὅμως ἡ συκοφαντικὴ ταχτικὴ ἐξακολουθεῖ καὶ τελευταῖα μέσα στὴ σάλα τῆς Βουλῆς ἀκούστηκε τὸ ἴδιο παλιὸ τροπάρι τοῦ «μαλλιαροκομμουνισμοῦ». Εἶναι νομίζουμε καιρὸς νὰ σταματήσει αὐτὸ τὸ θόλωμα τῶν νερῶν ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ξεγελάσει μήτε τοὺς πιὸ ἁπλοϊκούς. Καὶ δίχως ν' ἀναφέρουμε τόσους κορυφαίους δημοτικιστές, ποὺ τὸ ἔργο τους εἶναι πλημμυρισμένο ἀπὸ αἴσθημα καὶ θρησκευτικὸ καὶ ἐθνικό, φέρνουμε αὐτὰ τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» ἀπόδειξη τῆς ψευτιᾶς τῶν κατηγόρων τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἕνας εὐρύτατος κύκλος

ἀληθινῶν δημοτικιστῶν ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση οὔτε μὲ τὸν κομμουνισμό, οὔτε μὲ τὴν ἀθεΐα καὶ τὰ ἄλλα τρομερὰ τάχα κακὰ ποὺ κατὰ τοὺς γλωσσαμύντορες συγκεντρώνει κάθε δημοτικιστής, εἶναι μᾶς φαίνεται ἀρκετὴ ἀπόδειξη γιὰ νὰ πείσει καὶ τὸν πιὸ κακόπιστο, ὅτι ὁ δημοτικισμὸς εἶναι ὁλότελα ξεχωριστὸ πρᾶμα ἀπὸ τὶς καταστάσεις ἐκεῖνες μὲ τὶς ὁποῖες θέλουνε νὰ τὸν μπερδεύουν, γιὰ λόγους γνωστοὺς σὲ ὅλους μας.

Οἱ ΜΠΑΚΕΣ ΤΟΥ ΜΠΑΓΚΟΥ — Στὴν «Ἑστία» τῆς 10 Δεκεμβρίου, δημοσιεύτηκε ἡ ἀπάντηση ποὺ ἔδωσε κάποιος «ἐκ τῶν γνωστοτέρων παλαιῶν λογίων», ὅταν τοῦ «ὑπεδείχθη μία δυσμενὴς κρίσις νεαροῦ κριτικοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ πέντε γραμμὲς εἶχε κατασπαράξει ὁλόκληρον τὸ λογοτεχνικόν του ἔργον». Νὰ ποιὰ ἦταν ἡ «παραβολικὴ» ἀπάντηση: «Ὁρίστε, φίλε μου. Ἤρθε κι' αὐτὸς νὰ τινάξει τὸν μπάγκο μου μὲ δεκαπέντε δραχμές.» Καὶ προθυμοποιήθηκε ὁ ἴδιος νὰ ξηγήσει πὼς σὲ κάποιο καζίνο «ἐκεῖ ποὺ ποντάριζαν ἑκατοντάδες χιλιάδων οἱ γεροὶ πόντοι, ὥρμησε μὲ ἀγρίας διαθέσεις ἕνας φοιτητάκος καὶ πέταξε τρία τάλληρα ἐπάνω στὸ τραπέζι.» Καὶ θυμωμένος ἀπὸ τὴ φασαρία ποὺ ἔκανε ὁ «φοιτητάκος», δὲ βάστηξε ὁ διευθυντὴς τοῦ καζινου καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐδῶ βλέπεις.... ἀνθρώπους ποὺ χάνουν περιουσίες. Καὶ ἤρθες τοῦ λόγου σου νὰ μοῦ τινάξεις τὸν μπάγκο μὲ 15 δραχμοῦλες;»

Εἴμαστε τόσο συνειθισμένοι ν' ἀκοῦμε τοὺς «παλαιοὺς λογίους» νὰ ἐπαινοῦν πάντα μόνοι τους τὸ ἔργο τους καὶ νὰ μὴν ἀνέχονται καμιὰ κανενὸς εἴδους κριτική, ὅσο καλοπροαίρετη κι' ἂν εἶναι, ὥστε δὲν ἀπορήσαμε καθόλου ὅταν διαβάσαμε ὅσα μὲ παραδειγματικὴ μετριοφροσύνη εἶπε ὁ «κατασπαραχθεὶς λόγιος». Καὶ δὲ θὰ κάναμε καθόλου λόγο ἐδῶ, ἂν δὲν τύχαινε νὰ πληροφορηθοῦμε ἀπὸ πηγὴ πολὺ θετικὴ πὼς ὁ «παλαιὸς» αὐτὸς λόγιος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν κ. Ζαχ. Παπαντωνίου καὶ ἡ ἀπάντησή του ἔχει ἀφορμὴ τὰ λίγα λόγια, ποὺ γραφτήκαν στὸ περασμένο φύλλο «τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» (τόμ. Α' σελ. 621) γιὰ δυὸ διηγήματά του, δημοσιευμένα τώρα κοντὰ στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα». Ὕστερα λοιπὸν ἀπ' αὐτό, νομίσαμε πὼς ἔπρεπε νὰ δώσουμε τὴν παραπάνω πιστὴ περίληψη τῶν λόγων του, ὄχι γι' ἄλλο τίποτα παρὰ γιὰ νὰ μπορέσουν καὶ μόνοι τους οἱ ἀναγνῶστες μας νὰ συγκρίνουν τὸ ἀλλαζονικὸ ὕφος τῆς ἀπάντησης τοῦ «παλαιοῦ λογίου» μὲ τὸν τρόπο, ὅπου εἶναι γραμμένη ἡ λιγόλογη κρίση μας γιὰ τὰ δυὸ διηγήματά του (ὄχι, ὅπως γράφει ἡ «Ἑστία», γιὰ «ὁλόκληρον τὸ λογοτεχνικόν του ἔργον»). Στὸν ἴδιον ὅμως, ἂν θέλαμε νὰ μιμηθοῦμε τὸν πολὺ εὔκολον «παραβολικὸ» τρόπο του, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑπενθυμίσουμε πὼς ὄχι τάλληρα» νὰ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα ἕνας«μπάγκος», ὅταν βγάζει διαρκῶς μπάκες.

Τὸ 3ο φύλλο θὰ κυκλοφορήσει στὶς 16 Ἰανουαρίου.

[redacted]

ΣΠΥΡΟΣ ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

Στὶς 20 Δεκεμβρίου πέθανε στὰ Χανιὰ τῆς Κρήτης ὁ διακεκριμένος δημοσιογράφος καὶ δημοσιολόγος Σπῦρος Μαλατάκης. Ἀπὸ πολὺ νέος καὶ μετὰ τὶς νομικές του σπουδὲς ἐπιδόθηκε στὴ δημοσιογραφία καὶ ἐπὶ μιὰ ὁλόκληρη τριακονταετία ἐξέδιδε τὴν «Νέαν Ἔρευνα» τῶν Χανίων στὴν ὁποία διεξήγαγε ἀγῶνες πατριωτικούς. Δεινὸς χειριστὴς τοῦ καλάμου καὶ μοναδικὸς μαχητὴς εἶχε χρηματίσει πολλὲς φορὲς βουλευτὴς καὶ μιὰ φορὰ Ὑπουργὸς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡγεμονίας τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου στὴν Κρήτη. Μὲ τὸ θάνατό του ἡ δημοσιογραφικὴ οἰκογένεια χάνει μιὰ ἀληθινὰ δυνατὴ φυσιογνωμία γιὰ τὴν ὁποία μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ ἐκφράζονταν ὁ μακαρίτης Βλάσης Γαβριηλίδης, τοῦ ὁποίου ὁ Σπῦρος Μαλατάκης ὑπῆρξε πολύτιμος συνεργάτης. Τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» θλιμμένα γιὰ τὸ χαμὸ ἑνὸς τόσο διαλεχτοῦ μέλους τῆς δημοσιογραφικῆς οἰκογενείας ἐκφράζουνε τὰ συλλυπητήριά τους στὸν ἀδερφὸ τοῦ νεκροῦ καὶ διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ κ. Β. Μαλατάκη καὶ στὴν οἰκογένεια του.

[redacted]

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γ. Δροσίνη: Τὸ μοιρολόϊ τῆς Ὄμορφης.— Ὅσο περισσοτερο ὡριμάζει ἕνας τεχνίτης, ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ἁπλουστεύει τὰ μέσα τῆς τέχνης του. Γυρεύει νὰ τὴν ἀλαφρώσει ἀπὸ κάθε ξένο στολίδι, ποὺ τὸ θαρρεύσε ἴσως ἄλλοτες φανταχτερὸ κι' ὡραῖο, μὰ ποὺ τώρα πιὰ τὸ βρίσκει περιττό, ἐπειδὴς μοιάζει ἀφύσικο. Στὰ τελευταῖα του ποιήματα ὁ Σολωμὸς ἔχει πετάξει τὴ ρίμα, ὡς κι' αὐτὲς ἀκόμα τὶς ποιητικὲς εἰκόνες—καμάρι κάθε νιόβγαλτου ποιητῆ—καὶ τὰ ἐπίθετά του εἶναι τὰ πιὸ κοινά: «τὸν γλυκὸν ἀέρα», «χρυσὲ ζωῆς ἀέρα», «βρύσες χαριτωμένες», «ὄμορφε ξένε καὶ καλέ». Τὸ ἁπλούστεμα τοῦτο στὰ μέσα δὲν εἶναι τεχνοτροπία παρὰ μιὰ ἀνάγκη τοῦ καλλιτέχνη νὰ παρουσιαστεῖ ὅσο γίνεται πιὸ ἀληθινός. Γιατί, στὸ βάθος, ἡ γεμάτη νόημα σιωπὴ—ὅπου ἐπικοινωνοῦν οἱ ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων—εἶναι καὶ μένει γιὰ τὸν ποιητὴ ὁ ἐσώτερος πόθος του, ὁ ἄφταστος. Ἡ ἁπλότητα λοιπὸν εἶναι ἡ πιὸ δύσκολη μορφὴ τῆς τέχνης.

Ἕναν πόθο ἁπλότητας θαρρῶ πὼς ξεχωρίζω στὴ μικρὴ σειρὰ τῶν τραγουδιῶν, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ «Μοιρο ὀϊ τῆς Ὄμορφης». Ἡ φράση τους εἶναι ξελαγαρισμένη ἀπὸ κάθε στολίδι περιττό. Τὰ λόγια διαλεγμένα ὅλα ὅσο γίνεται πιὸ ἁπλᾶ, σχεδὸν χωρὶς ἐπίθετα, κ' ἔτσι δεμένα στὴ φράση ποὺ νὰ μὴ βαραίνουν καθόλου μήτε αὐτὴν μήτε καὶ τὸ περπάτημα τοῦ στίχου. Καὶ στὸ δούλεμά

του τόση τέχνη ὑπάρχει, ὥστε νὰ μοιάζει φυσικός, θέλω νὰ πῶ σὰ νἄχει γίνει μόνος του. Ἔτσι θυμίζει στὴν ὑφή του τὸ στίχο τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν :

Σὲ καρτερεῖ ὁ βασιλικὸς ἀπότιστος στὴ γλάστρα
κὶ ρημαγμένος ὁ ἀργαλιὸς στὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς σου.

Δὲν τὸν θυμίζει ὅμως ἀπὸ ποιητικὴ ἀνάλογη διάθεση· μοῦ φαίνεται πὼς πιὸ πολὺ θ έ λ ε ι νὰ τὸν θυμίσει. Ἔτσι πάω νὰ πῶ ἡ ἐκφραστικὴ ἁπλότητα τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν, ποὺ εἶναι σημάδι ἀλάθευτο τῆς βαθύτερης ἀλήθειας τους, ἔχει γίνει ἐδῶ πέρα τεχνοτροπία. Θὰ μποροῦσε κανείς, μεταφέροντας στὴν τέχνη τοῦ Δροσίνη ὅσα ὁ ἴδιος λέει γιὰ τὸ κορμὶ τῆς πεθαμένης του Ὀμορφης, νὰ πεῖ καὶ γιὰ τὸ τραγοῦδι του :

Τὸ ξέντυσα τ' ἀτκίριαστα τῆς πολιτείας τὰ ροῦχα
. . . . . .
κὶ τὄντυσα τῆς λυγερῆς τὰ ροῦχα ποὺ τοῦ πρέπουν.

Ἀνίσως αὐτὸ γίνηκε μὲ σκοπὸ νὰ φανερωθεῖ πιὸ ἀληθινὸ τὸ τραγοῦδι, ὡστόσο τὸ φόρεμα μόνο ἔχει ἀλλάξει. Καὶ κάτω ἀπὸ τὰ «ροῦχα τῆς λυγερῆς» σαλεύει ἀνήσυχη καὶ καθόλου ἀπονήρευτη ἡ ξελογιάστρα τῆς «πολιτείας».

Ἂν ὑπάρχει κάτι θαυμαστὸ στὰ δημοτικὰ τραγούδια, τοῦτο εἶναι τὸ πόσο ζωντανὸ αἰσθάνεσαι πάντα τὸ πραγματικὸ γεγονὸς νὰ τρεμοσαλεύει κάτω ἀπὸ τὰ λόγια τους. Ὅπως κάτω ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν τῆς ἀγάπης ἀγροικᾶς τὴν καρδιὰ τοῦ λεβέντη ποὺ λαχταρίζει γιὰ τῆς λυγερῆς του τὰ κάλλη, ἔτσι καὶ πρώτη πηγὴ κ ἄ θε μοιρολογιοῦ εἶναι τὸ κλάμα τῶν ζωντανῶν γιὰ τὸν πεθαμένο. Ἡ φαντασία ἐδῶ δὲ γυρεύει νὰ δημιουργήσει κατάστασες καινούργιες, οὔτε πρωτόφαντους συνδυασμοὺς γιὰ νὰ παραστήσει πιὸ παθητικὸ ἢ πιὸ ὡράϊο τὸ πραγματικὸ γεγονός. Μήτε κ' ἔχει τίποτα κοινὸ μὲ τὴ ρητορικὴ καὶ μὲ τὴν καλλιλογία. Ἡ φαντασία τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιστῆ δουλεύει παρόμοια μὲ κάθε ἀληθινοῦ ποιητῆ τὴ φαντασία. Εἶναι μιὰ ὑπέρτατη προσπάθεια τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ν' ἁδράξει πιὸ πλέρια καὶ πιὸ στέρια τὸν πραγματικὸ πόνο ἢ τὴν πραγματικὴ χαρά. Ὁ σπαραγμὸς γιὰ τὸ χαμὸ ἀκριβοῦ προσώπου πλάθει τὴ μαύρη καὶ σκοτεινὴ μορφὴ τοῦ Χάρου στὰ λαϊκὰ μοιρολόγια καὶ ἡ ἀγάπη, ποὺ κρατεῖ ζωντανὴ μέσα στὴν ψυχὴ τῶν χαροκαμένων τὴ θύμηση τῶν νεκρῶν, αὐτὴ καὶ τοὺς ἀνασταίνει πάλι — ἤσκιους, ἀλίμονο, μονάχα—μέσα στὰ «Τάρταρα τῆς γῆς τὰ κρυοπαγωμένα», ὅπου «μοιρολογοῦν οἱ λυγερὲς καὶ κλαῖν τὰ παλληκάρια», καθὼς ἀναθυμοῦνται τοῦ Ἀπάνω Κόσμου τὰ καλά.

Τὸ «Μοιρολόϊ τῆς Ὀμορφης» δὲν τὸ φαντάστηκε, βέβαια, ὁ ποιητής του σὰν κλάμα γιὰ τὴν πεθαμένη λυγερή. Καθὼς θυμᾶται τῆς ζωντανῆς τὶς χάρες, μιὰ-μιὰ τὶς ἀνιστορεῖ μπροστὰ στὸ λείψανό της. Καὶ δὲν περνᾷ στὸ τραγοῦδι του μέσα οὐδὲ ἤσκιος ἀπὸ παράπονο, νὰ τὸ νοτίσει μὲ πνιγμένο κλάμα, καθὼς αὐτὸ γίνεται στὰ παινέματα τῶν λαϊκῶν μοιρολογιῶν. Ἐδῶ μόνο κάπου-κάπου ἕνας στίχος, στὸ τέλος, ἔρχεται, πολὺ ψυχρὰ σὰ βαλμένος ὕστερα νὰ μᾶς θυμίσει πὼς ὅ,τι πλέψε παραπάνω ὁ ποιητὴς δὲν ὑπάρχει πιὰ στὴ ζωή. Ἔτσι, ἀφοῦ σὲ 5 δίστιχα ὑμνηθοῦν πρῶτα τὰ χέρια τῆς Ὀμορφης, ἕνας τελευταῖος στίχος, χωρὶς καμιὰ προετοιμασία, μᾶς πληροφορεῖ — ὁλότελα ἀντικειμενικὰ — γιὰ τὸ κακὸ ποὺ γίνηκε :

Τώρα σταυροδεθήκατε, τώρα σταυροκοιμᾶστε....

Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ μάτια τῆς νεκρῆς :

Τώρα θωρῶ σας σφαλιστὰ καὶ σεῖς δὲ μέ θωρεῖτε....

Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ θάνατος τῆς Ὀμορφης δὲν ἔσεισε, ὅσο θὰ περίμενε κανείς, τὰ φυλλοκάρδια τοῦ ποιητῆ τη;. Μπροστὰ στὸ νεκρό της σῶμα ὄχι μονάχα ὁ πόνος γιὰ τὸν ἄ δ ι κ ο χαμὸ — ὅπως εἶναι κάθε χαμὸς ἀκριβοῦ προσώπου γιὰ κεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ — δὲ φαίνεται νὰ τάραξε τὴν καρδιά του, μὰ οὐδὲ καὶ νὰ ἔνοιωσε φαίνεται ὁ ποιητὴς τὸ ἱερὸ ἐκεῖνο δέος, ποὺ καρφώνει σὲ βαθειὰ συλλογὴ καὶ τὸν πιὸ ἁπλοϊκὸν ἀκόμα μπροστὰ σ' ἕνα λείψανο. Ὁ ξελογιαστὴς λογισμὸς τοῦ ἀνθρώπου τῆς «πολιτείας», θέλω νὰ πῶ τοῦ μορφωμένου, νίκησε καὶ τὴν τελευταία ἀντίσταση τῆς ἁπλῆς καρδιᾶς τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τότες ἀκράτητη ξεπρόβαλε ἡ «ἐπιστημονική», θὰ μποροῦσα νὰ τὴν πῶ, περιέργεια μὲ τὸ παράξιο ταίρι της, τὴν ἀμφιβολία, καὶ παρακινήσαν τὸν ποιητή μας νὰ μὴ σεβαστεῖ μηδὲ τὴν ὕστατη κἂν γαλήνη τοῦ θανάτου :

Τὰ χέρια σου σταυρόδετα τ' ἀγγίζω κὶ δὲ λυῶνται·
τὰ βλέφαρα δαρύπνωτα τ' ἀ ν ο ί γ ω καὶ σφαλιῶνται·
σ η κ ώ ν ω τὸ κεφάλι σου κὶ πέφτει πλιθιασμένο.

Ἔτσι τὰ χωριάτικα «ροῦχα τῆς λυγερῆς», ποὺ μ' αὐτὰ θέλησε νὰ ντύσει τὴν ποίησή του ὁ Δροσίνης, ἀντὶς νὰ ταιριάξουν καὶ νὰ δείξουν πιὸ πολὺ τὴν ἁπλή—καθὼς τὸ θέλει—χάρη της, κάνουν ἴσια-ἴσια πιὸ φανερὴ τὴν ἀντίθεση μορφῆς καὶ οὐσίας. Καὶ θαρρῶ πὼς τὸ βασικὸ λάθος εἶναι πὼς πάρθηκε ἡ μορφὴ σὰν κάτι τόσο ἔξωτερ κό, ὅπως τὰ ροῦχα, ποὺ μπορεῖ κανεὶς πολὺ εὔκολα νὰ τ' ἀλλάξει ἢ καὶ νὰ τὰ πετάξει, ὅποια ὥρα θελήσει, ἀπὸ πάνω του. Τὴ μορφὴ ὅμως στὴν τέχνη δὲ μπορεῖς στὰ σωστὰ νὰ τὴν ἀλλάξεις, ἂν δὲν ἀλλάξει πρωτύτερα καὶ ὁ τρόπος ποὺ ἀντικρύζεις τὰ πράματα. Ἀξεχώριστα εἶναι στὴν τέχνη μορφὴ καὶ οὐσία. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει πρῶτα ὡς πολὺ βαθιὰ νὰ φτάσει μέσα στὴν ἀνθρώπινη καρδιὰ ἡ φαντασία, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ποιητὴς ν' ἁπλουστέψει τὰ μέσα τῆς τέχνης του κ' ἔτσι νὰ γίνει αὐτὴ πιὸ ἀληθινή.

*

Γ. Π. Δημάκου : Ρόδα τῆς αὐγῆς—Πῶς ν' ἀπορέσεις μὲ τὴ βιασύνη, ποὺ δείχνουν οἱ νέοι σήμερα νὰ βγάλουν σὲ τόμο τὰ ποιήματά τους, ὅταν βλέπεις τὴν ἐνθάρρυνση ποὺ τοὺς δίνεται ἀπὸ τοὺς γεροντότερους ; Ἀντὶς γιὰ πρόλογο, στὸ βιβλίο τοῦ κ. Δημάκου ξαναδημοσιεύεται ἀπὸ ἐφημερίδα τοῦ 1925 μιὰ ἐπαινετικὴ κρίση γιὰ κάποιο του ποίημα. Τὸ ποίημα εἶναι, βέβαια, παιδιάστικο ὁλότελα. Μὰ τὶ σημαίνει ; Ἡ κρίση, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸν «ἀστόλιστο, αὐστηρὰ κομψὸ συγκρατημὸ τοῦ τραγουδιοῦ», ἔχει τὴν ὑπογραφὴ ἑνὸς λογίου, ποὺ ἡ ἐπίσημη ἀναγνώρισή του ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τοὺς ἀδιάφορους, τοῦ ἔχει δώσει τὸ κάτω-κάτω κάποιο κῦρος στὴ συνείδηση τῶν πολλῶν. Πῶς νὰ ρίξουμε λοιπὸν ὅλο τ' ἄδικο στὸ καημένο τὸ παιδί, ἀφοῦ ἔχει τέτιο

σπουδαῖο συχωροχάρτι ; Τί τὸ παράξενο ἄν, γιὰ νὰ δικαιώσει τὶς ἐλπίδες τοῦ γεροντότερου συναδέλφου του καὶ ἴσως καὶ γιὰ ν' αὐξήσει καὶ τὸν ὄγκο τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς, βάλθηκε νὰ ξαναχύσει σὲ στίχους τὸν πολὺ δίκαια λησμονημένον «Μαγεμένον Καθρέφτη» τοῦ Πολύβιου Δημητρακόπουλου ; Καὶ τοὐλάχιστον νὰ τὸ ἐπιχειροῦσε γιὰ νὰ γυμναστεῖ περισσότερο στὴ στιχουργία ! Μὰ οὔτε κἂν αὐτό. Οἱ στίχοι του εἶναι ἄμετροι πολλὲς φορές, γεμάτοι ἀπὸ χασμωδίες, ἀπὸ ἀφόρητους πλατυασμοὺς καὶ ἀνωμαλίες συντακτικὲς καὶ γραμματικές. Κι' ὡστόσο κάτι θὰ μποροῦσε ἴσως μὲ τὸν καιρὸ νὰ γράψει ὁ κ. Δημάκος, ἂν βούλωνε τ' αὐτιά του στοὺς ἐπαίνους καὶ δὲ βιαζόταν νὰ δημοσιεύει ὅλα ὅσα γράφει, χωρὶς νὰ τὰ κοσκινίσει πρωτύτερα. Τοὐλάχιστον ἕνα τραγουδάκι τῆς συλλογῆς, «Τὰ δάκρυα», τόσο παράταιρο ὅμως μέσι στ' ἄλλα ποὺ σὲ κάνει νὰ τὸ ὑποψιαστεῖς γιὰ ξένη μίμηση, δικαιολογεῖ μιὰ τέτια ἐλπίδα. Τὸ ξεσηκώνω ὁλόκληρο :

Καὶ τὴν ἀγάπη του ρωτᾶ :
«Ἀλήθεια τί νὰ λένε
τὰ μάτια, ὅταν κλαῖνε;»
Καὶ κεῖνη τ' ἀποκρίνεται:
«Ὁμολογᾶν τὴ λύπη
γιὰ κάτι ποὺ τοὺς λείπει.
—Σὰν τὰ καλὰ ἐμπρός μου
τὰ ἔχω ὅλα φῶς μου
ὅταν σὲ ἀντικρύζω,
πές μου γιατὶ δακρύζω;»
Ἐκείνη τοῦ χαμογελᾶ
χωρὶς νὰ τ' ἀπαντήσει·
ἔχει κι' αὐτὴ δακρύσει.

*

Πάνου Δ. Ταγκόπουλου : Ἡ ζωὴ ποὺ πέρασε. -- Ἀπὸ τὶς δεκαπέντε ἱστορίες (εἰκόνες πιὸ καλὰ καὶ σκίτσα), ποὺ περιέχει τὸ βιβλιαράκι αὐτό, δίχως ἄλλο περισσότερο ἐνδιαφέρο ἔχουν ὅσες περιγράφουν «ἀνταμ'στικους» τύπους, κι' ἀπ' αὐτὲς πάλι περισσότερο τρεῖς: «Περὶ μιὰ τιμή», «Μίστος ὁ ἐμπορομανάβης» καὶ «Ἀνταμιλίκι». Γιατὶ σ' αὐτὲς ὁ συγγραφέας πασκίζει νὰ συλλάβει μορφὲς ἀνθρώπων, ὅσο κι' ἂν αὐτὸ ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ κάμει μὲ τρόπο φωτογρσφικὸν ἢ φωνογραφικό. Ἔπειτα κατορθώνει ἐδῶ νὰ μὴν ἀφίνει τὸν ἑαυτό του νὰ ξεπροβάλλει ὁλοένα καὶ νὰ ταράζει τὴν ἀντικειμενικὴ συνοχὴ τῆς διήγησης. Εἶναι ἡ ἀλήθεια πὼς καὶ σὲ τοῦτες ἀκόμα, τὶς ἱστορίες «τῆς παλιᾶς Ἀθήνας», δὲ βαστιέται κάποτες ὁ συγγραφέας καὶ πετᾶ στὴ μέση καμιὰ πολὺ φτηνὴ φιλοσοφία, ὅπως ὅταν μιλώντας γιὰ τὸ «γνωστὸ παμπάλαιο καφὲ-ἀμὰν» ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ «φερετροποιεῖο τοῦ κὺρ Γιώργη Βεντούρη», συμπεραίνει: «Χαρὰ καὶ πόνος, ὅπως στὴ ζωὴ ἑνωμένα!» Μὰ πιὸ ἐνοχλητικὸς γίνεται τοῦτος ὁ «φιλολογικός» του τρόπος στὶς ἱστορίες «τοῦ πολέμου». Ἐκεῖ ὁ συγγραφέας δὲν ἀφίνει εὐκαιρία ποὺ νὰ μὴ στολίσει τὴ διήγησή του μὲ πολὺ εὔκολες ποιητικὲς τάχα εἰκόνες ἢ παράταιρα καλλιτεχνικὰ παρομοιάσματα ἀπὸ δεύτερο χέρι. Ἔτσι λέει γιὰ τὴν ἐπιδημία τῆς γρίππης πὼς «φάνταζε στὸ πέρασμά της σὰν τὸ κοκκαλιάρικο ἄλογο τοῦ Στούκ μὲ τὸ Χάροντα καβαλλάρη» καὶ γιὰ «τᾶσπρα συμμετρικὰ σπιτάκια» δυὸ «κατάλευκων» χωριῶν πὼς «μοιάζανε μὲς στὴν ἀγριάδα τοῦ βουνοῦ, σὰν παρθένα δλόδροσα κρίνα». Τοῦτος ὁ τρόπος τοῦ γραψίματος δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν προχειρολογία. Τὸ πιὸ ἀσυχώρετο ὅμως λάθος γιὰ ἕναν συγγραφέα, εἶναι κεῖνο ποὺ πολὺ συχνὰ κάνει στὶς «ἱστορίες τοῦ πολέμου» ὁ κ. Ταγκόπουλος. Ἀντὶς νὰ δώσει τὰ γεγονότα σκέτα κι' ἀπὸ αὐτὰ μονάχα νὰ βγεῖ τὸ ὅποιο συμπέρασμα, βάζει ὁ ἴδιος δίπλα τὰ σχόλια, ποὺ τοῦ ὑπαγορεύει ἡ κοινωνικὴ του φιλοσοφία. Τοῦτο φανερώνει, ἂν ὄχι τίποτ' ἄλλο, ἀδυναμία στὴ σύλληψη.

*

A. Andréadès: Le Théâtre grec contemporain.— Εἶναι ἄρθρο ποὺ γράφτηκε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ γνωρίσει στοὺς ξένους τὴ δραματική μας φιλολογία, γιὰ τοῦτο καὶ ἁπλῶς πληροφοριακό. Ὅπου ὅμως γίνεται ἀπόπειρα χαραχτηρισμοῦ ἑνὸς ἔργου ἢ ἑνὸς συγγραφέα, ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Ἀντρεάδη εἶναι τόσο ἐρασιτεχνική, ὥστε θυμίζει κουβέντες μὲ κυρίες καὶ γιὰ κυρίες σὲ κοσμικὰ σαλόνια. Φυσικὰ σὲ τέτιους κύκλους ἡ συγκατάβαση καὶ ἡ μακροθυμία εἶναι «de bon ton»---γιὰ νὰ μιλήσουμε κ' ἐμεῖς τὴ γλώσσα τους. Καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ἀντρεάδη, παρόμοια κι' αὐτό, εἶναι γεμᾶτο καλωσύνη. Τούτ ἡ καλωσύνη τῆς καρδιᾶς του ὅλα τὰ δικαιολογεῖ : «Προόδεψε τὸ ἑλληνικὸ θέατρο ;» ρωτᾶ. Καὶ ἀποκρίνεται : «κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ πὼς ὑπάρχει πρόοδο, ὅμως ὄχι τόσο μεγάλη, ὅσο, πρὶν δώδεκα χρόνια, θὰ περίμενε κανείς». Ἀμέσως ὅμως βρίσκει καὶ σ' αὐτὸ τὴ δικαιολογία : ἡ βιοπάλη δὲν ἀφήνει τοὺς δραματικούς μας συγγραφεῖς νὰ «συγκεντρώσουν τὴ σκέψη τους». Πόσο καλύτερα τὴν ἔχουν οἱ λυρικοὶ ποιητές μας! Αὐτοὺς «ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία τοὺς διώρισε σὲ κάποια θέση στὸ Πανεπιστήμιο, στὰ Μουσεῖα ἢ στὶς Βιβλιοθῆκες, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ποίηση βρίσκεται σὲ ἄνθηση» στὴν Ἑλλάδα. Τούτ' ἡ παρατήρηση πολὺ πρωτότυπα συνδυάζει τὴ δημοσία οἰκονομία μὲ τὴν λογοτεχνικὴ κριτική. Μά, ἀλήθεια, ξέχασα πὼς ὁ κ. Ἀντρεάδης εἶναι κ α ὶ καθηγητὴς τῆς δημοσίας οἰκονομίας στὸ Πανεπιστήμιο.

Γ. Ν. Π.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Γιὰ τὴν ἵδρυση ἐθνικοῦ Θεάτρου. — Τὶς ἡμέρες αὐτὲς γίνεται μιὰ προσπάθεια ἀκόμα νὰ ἱδρυθεῖ ἐθνικὸ θέατρο. Ἡ Βουλὴ θὰ συζητήσει ἕνα νομοσχέδιο τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας «περὶ κήπων, δενδροστοιχιῶν κλπ.» κι' ἂν τὸ ψηφίσει, ἡ Τέχνη στὴν Ἑλλάδα θὰ βρεῖ γιὰ πρώτη φορὰ πραγματικὴ ἐνίσχυση. Ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἀπόδοση τῆς φορολογίας ποὺ ὁρίζεται νὰ ἐπιβληθεῖ μὲ τὸ νομοσχέδιο «περὶ κήπων» θὰ διατεθεῖ γιὰ καλλιτεχνικοὺς σκοπούς. Θὰ μεγαλώσει ἡ ἐπιχορήγηση τῆς Πινακοθήκης, θὰ βοηθηθοῦν οἱ συναυλίες καὶ θὰ ἱδρυθεῖ ἐθνικὸ μελόδραμα καὶ ἐθνικὸ θέατρο. Θὰ δοθοῦν δηλαδὴ τὰ ὑλικὰ μέσα γιὰ νὰ ὑπάρχει στὸν τόπο πραγματικὴ καλλιτεχνικὴ κίνηση. Ἀλλ' ἂν τὰ λεπτὰ μόνο δὲν κάνουν τὸν ἄνθρωπο, πολὺ περισσότερο δὲν κάνουν τὸν καλλιτέχνη καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ κίνηση.

Οἱ ἐπιχορηγήσεις αὐτὲς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι

παρὰ μιὰ καλὴ ἀρχή.

Τίποτα περισσότερο. Ἡ Τέχνη δὲν εὐδοκιμεῖ σ' ἕναν τόπο ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Ἡ συστηματικὴ καλλιέργεια καὶ τὸ καλὸ παρελθὸν εἶναι προϋποθέσεις ἀπαραίτητες. Στὸν τόπο μας ὅμως ἡ Τέχνη δὲν μπόρεσε ὡς τώρα νὰ καλλιεργηθεῖ συστηματικά. Καὶ βιβλία δὲν μπόρεσε νὰ δημιουργήσει καὶ καλὸ παρελθόν. Οἱ λόγοι πολλοὶ καὶ τὰ ἀποτελέσματα φανερὰ σὲ ὅσους δὲν θέλουν νὰ ξεγελιῶνται.

Οἱ ἐπιχορηγήσεις λοιπὸν αὐτὲς δὲν πρόκειται νὰ κάνουν θαύματα. Ἁπλῶς θὰ βοηθήσουν νὰ γίνει μιὰ ἀρχή. Τὸ ἀξίωμα ὅμως ποὺ λέει ὅτι ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς ἔχει πολὺ καλὰ τὴ θέση του κ' ἐδῶ.

Θὰ γίνει ἐθνικὸ θέατρο,—γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὸ θέμα ποὺ ἐνδιαφέρει τὴ στήλη αὐτή. Ἀλλὰ ἵδρυση ἐθνικοῦ θεάτρου εἶναι ἕνας λόγος. Οἱ ἁρμόδιοι ὑποσχέθηκαν τόσες φορὲς τὴν ἵδρυση ἐθνικοῦ θεάτρου χωρὶς νὰ κρατήσουν τὴν ὑπόσχεσή τους, ὥστε ἡ συζητήση περιορίστηκε στὴν κρατικὴ ἀπόφαση ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ ἱδρυθεῖ τὸ ἐθνικὸ θέατρο. Πῶς θὰ γίνει ὅμως τὸ ἐθνικὸ θέατρο ὅταν τὸ ἀποφασίσουν οἱ ἁρμόδιοι, ποιὰ θὰ εἶναι ἡ βάση τῶν ἐργασιῶν του, σὲ ποιὲς θεατρικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου θὰ στηριχθεῖ καὶ ποιὲς ἀπὸ τὶς δυνάμεις αὐτὲς θὰ μπορέσει νὰ περιλάβει, οὔτε κουβέντα. Ὅλοι ἐτόνισαν τὴ «χρησιμότητα» τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου. Πολὺ καλά, ἀλλὰ ἡ χρησιμότης εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ τέρμα. Ἐνῶ ἐδῶ μᾶς χρειάζεται ἡ ἀρχή, τὸ σχέδιο ἀπάνω ἀπὸ ὁποῖο θὰ ἐργασθεῖ τὸ ἐθνικὸ θέατρο.

***

Αὐτὴ τὴν ἀρχὴ νομίζω ὅτι ἔρχονται νὰ πραγματοποιήσουν οἱ ἐπιχορηγήσεις τοῦ κράτους. Θὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ καλή, κακή; Ἐδῶ εἶναι ὅλο τὸ ζήτημα.

Ὡς τώρα, σὲ τέτοιες περιστάσεις εἴμαστε συνηθισμένοι, νὰ παίρνουμε ἀπέξω ὅ,τι μᾶς χρειάζεται. Ἐκάναμε Ἀκαδημία, Πανεπιστήμια, Πολυτεχνεῖο, Ἀνώτερες Σχολές. Ποῦ στηρίχτηκαν ὅλα αὐτὰ τὰ ἱδρύματα; Ἁπλούστατα, στοὺς ὀργανισμοὺς ἀντιστοίχων ξένων ἱδρυμάτων. Χρησιμοποιήσαμε, θὰ ποῦν οἱ ὑπεύθυνοι, τὴν πεῖρα λαῶν πιὸ ἐξελιγμένων. Ἀλλὰ ἡ πεῖρα εἶναι δίκοπο μαχαῖρι, ὅταν δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὅπου πρέπει καὶ ὅπως πρέπει. Ἡ πεῖρα δὲν εἶναι ποτὲ ἀξία ἀπόλυτη. Προπάντων δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὶς συνθῆκες κάθε καιροῦ καὶ κάθε τόπου. Σὲ τί θὰ μᾶς χρησίμευε, λ. χ., ὁ ὀργανισμὸς τῆς «Γαλλικῆς Κωμωδίας», (τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου τῆς Γαλλίας), ἡ πεῖρα δηλαδὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ παλαιότερου θεατρικοῦ ὀργανισμοῦ;

Ἐθνικὸ θέατρο σημαίνει πρῶτα ἀπ' ὅλα θέατρο ποὺ στηρίζεται κυρίως στὴ δραματικὴ παραγωγὴ τοῦ τόπου. Ἀλλὰ τέτοιο θέατρο δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα. Στὸν τόπο μας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔλειψε πάντα ἡ σοβαρὴ διανοητικὴ συγκρότηση καὶ ἡ ἀληθινὴ πνευματικὴ ζωή, ἡ πνευματικὴ ἐκείνη κίνηση μὲ τὰ μεγάλα ἰδανικὰ καὶ τὰ ἀνάλογα ἔργα, τὸ θέατρο ἐπρόκοψε λιγώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος Τέχνης. Τὰ τελευταῖα χρόνια τὰ θεατρικὰ κατασκευάσματα ἔγιναν περισσότερα. Δηλαδὴ ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ παρουσίασε καὶ ἑλληνικὰ ἔργα. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόδειξη ὅτι ὑπάρχει θεατρικὴ κίνηση στὴν Ἑλλάδα. Ὅπως ἀπαράλλαχτα τὰ βιβλία ποὺ βγαίνουν διαρκῶς δὲν εἶναι ἀπόδειξη ὅτι ἔχουμε πνευματικὴ ζωή. Τὰ ἔργα ποὺ εἶναι ὁπωσδήποτε καλὰ καὶ μποροῦν νὰ ὑπολογίζονται ὡς ἕνα εὐπρόσωπο παρελθὸν τοῦ θεάτρου μας μετριῶνται στὰ δάχτυλα. Σημειώνουν ἁπλῶς τὸ πέρασμα μερικῶν ἀνθρώπων μὲ ἰδέες καὶ μὲ ταλέντο, ποὺ οἱ συνθῆκες μέσα στὶς ὁποῖες ἐργάστηκαν κ' ἔδρασαν τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ γράψουν ἔργα προδρόμων. Μὲ τὰ ἔργα ὅμως αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ συντηρηθεῖ θέατρο.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι ποὺ πηγάζουν ὁλόϊσα ἀπ' τὴν πραγματικότητα, ὁδηγοῦν σ' ἕνα συμπέρασμα: ἐθνικὸ θέατρο, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἔχει πάρει ὁ ὅρος σὲ ἄλλες χῶρες, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ὅμως δὲν θὰ πεῖ ὅτι ἡ φροντίδα τοῦ κράτους εἶναι μάταιη. Ἀπεναντίας, ἡ φροντίδα αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι μεγαλύτερη.

Ἂν δὲν ὑπάρχει, πρέπει νὰ γίνει ἐθνικὸ θέατρο. Καὶ τὸ θέατρο, εἴτε ἐθνικὸ τὸ ὀνομάσετε εἴτε ὁπωσδήποτε ἀλλοιῶς θέλετε, γεννιέται, ζεῖ καὶ κάνει παράδοση μόνο ὅταν ὑπάρχει μιὰ σκηνή, ποὺ εἶναι ἱκανὴ νὰ δημιουργήσει κίνηση, ἠθοποιούς, συγγραφεῖς καὶ προπάντων θεατρικὸ κοινό. Κι' ἂν μᾶς λείπει σήμερα κάτι, αὐτὸ εἶναι τὸ θεατρικὸ κοινό. Θέατρο ὅμως χωρὶς κοινὸ δὲν ὑπάρχει. Σὲ καμιὰ ἐποχὴ δὲν θὰ βρῆτε μιὰ ἐξαίρεση αὐτῆς τῆς ἀρχῆς. Τὸ κοινὸ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις του, μὲ τοὺς ἐνθουσιασμούς του μὲ τὸν ὄγκο του δημιουργεῖ τὴν ἀτμοσφαῖρα μέσα στὴν ὁποία θὰ μαθητέψει καὶ θὰ σχηματισθεῖ ὁ συγγραφέας. Ὁ συγγραφέας εἶναι βέβαια μιὰ ἀτομικότης ξεχωριστή, ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ σύνολο, προχωρεῖ καὶ πολλὲς φορὲς γίνεται ὁδηγός. Ἀφετηρία του ὅμως πάντα εἶναι τὸ περιβάλλον του.

Καὶ τὸ ἐθνικὸ θέατρο θὰ ἀναλάβει νὰ δημιουργήσει τὸ περιβάλλον αὐτό, τὸ θεατρικὸ κοινὸ στὴν περίπτωσή μας. Θὰ ἀναλάβει δηλαδὴ νὰ κάμει μιὰ καλλιτεχνικὴ διαπαιδαγώγηση. Σκοπὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ σοβαρούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιὸ δύσκολους. Τὸ ἐθνικὸ θέατρο ἔκανε τὴ διαπαιδαγώγηση αὐτή; Ἔβαλε τὰ πιὸ στέρεα θεμέλια μιᾶς ἀληθινῆς θεατρικῆς ζωῆς στὸν τόπο μας.

***

Ἀλλ' ὅπως θέατρο δὲν ὑπάρχει ὅταν λείπουν τὰ ἔργα, δὲν ὑπάρχει ἐπίσης ὅταν λείπουν οἱ ἠθοποιοὶ καὶ ὅλες οἱ ἄλλες προϋποθέσεις ἀπάνω στὶς ὁποῖες στηρίζεται τὸ καλὸ παρουσίασμα κάθε ἔργου. Δὲν διστάζω μάλιστα νὰ πῶ ὅτι θέατρο χωρὶς ἔργα ὑπάρχει, ἐνῶ θέατρο χωρὶς ἠθοποιοὺς δὲν ὑπάρχει. Καὶ παράδειγμα ὁ τόπος μας. Ἐνῶ μᾶς λείπει ἡ σειρὰ τῶν καλῶν ἐκείνων θεατρικῶν ἔργων ποὺ ἀποτελοῦν τὴ θεατρικὴ παράδοση κάθε τόπου, δὲν μᾶς λείπει τὸ θέατρο. Πῶς συμβαίνει αὐτό; Ἁπλούστατο: στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν ἠθοποιοὶ καὶ δημιουργοῦν κάποια θεατρικὴ κίνηση μὲ ἔργα ξένα. Καὶ οἱ ἠθοποιοὶ ποὺ ὑπάρχουν, οἱ λίγοι ἐκεῖνοι καὶ οἱ καλοί, εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία δυνάμεις πραγματικές. Εἶναι ἄλλωστε καὶ οἱ μόνες ἐθνικὲς δυνάμεις ἀπάνω στὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ στηρίξει τὴν ὀνομασία του τὸ ἐθνικό

μας θέατρο.

Ἀλλ' οἱ δυνάμεις αὐτὲς ὅπως ἐργάζονται μένουν σχεδὸν ἀνεκμετάλλευτες. Ὅλες σχεδὸν εἶναι μακρυὰ ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς δημιουργίας. Στὴ στήλη αὐτὴ μᾶς δόθηκε ἀφορμὴ νὰ σημειώσουμε πόσο λίγο ἐργάζονται γιὰ τὴν τέχνη οἱ δυὸ πρωταγωνίστριες τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Τὸ ἴδιο θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς καὶ γιὰ τοὺς καλύτερους καὶ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοῦ θεάτρου μας. Οἱ καλοὶ ἠθοποιοί μας εἶναι δυνάμεις ποὺ πάντα μένουν μακρυὰ ἀπὸ τὸ προορισμό τους καὶ προπάντων εἶναι δυνάμεις σκόρπιες. Τὸ ἐθνικὸ θέατρο θὰ ἔπρεπε νὰ γίνει ἡ συνάντηση τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Καὶ λέω ὅτι θὰ ἔπρεπε γιατὶ φαίνεται ὅτι ἡ συνάντηση αὐτὴ εἶναι ἀκατόρθωτη. Ὅσοι ξέρουν καλὰ τὰ πράγματα τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου θὰ συμφωνήσουν μαζί μου. Καὶ ἡ δυσκολία εἶναι τόσο πραγματική, ὥστε ἕνας ἄνθρωπος σὰν τὸν κ. Φῶτο Πολίτη θεωρεῖ ἀδύνατη τὴν ἵδρυση ἐθνικοῦ θεάτρου καὶ νὰ προτείνει γιὰ τὴν καλυτέρευση τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου τὴν ὑλικὴ ἐνίσχυση τῶν σοβαρῶν θιάσων μας. Ἡ πρόταση ὅμως αὐτὴ νομίζω ὅτι στηρίζεται σὲ μιὰ ὑπερτίμηση τῆς δυσκολίας ποὺ παρουσιάζεται. Σήμερα ἡ δυσκολία αὐτὴ εἶναι ἀνυπέρβλητη; Ἔστω. Ἀλλὰ θὰ εἶναι πάντα ἀνυπέρβλητη; Ἔχω τὴν ἰδέα ὅτι ἡ δυσκολία αὐτὴ εἶναι μιὰ κατάσταση ἐντελῶς προσωρινή. Στὸ ἑλληνικὸ θέατρο ὑπάρχουν δυὸ θίασοι καὶ δυὸ δυναστεῖες, ποὺ κάνουν ἀδύνατη τὴ συνεργασία τῶν πρώτων θεατρικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου. Ἀλλὰ οἱ δυναστεῖες αὐτὲς ὥς πότε θὰ ὑπάρχουν; Ἡ κυρία Κοτοπούλη καὶ ἡ κυρία Κυβέλη,—γιατὶ γι' αὐτὲς κυρίως πρόκειται,—ἔκαναν τὸν τελευταῖον καιρὸ ἐμφανίσεις, ποὺ δείχνουν κάθε ἄλλο παρὰ κούραση. Ἀλλὰ ἡ ἀντοχὴ αὐτή, ποὺ καρπός της εἶνε μόνο μερικὲς προσωπικὲς ἐπιτυχίες, ὅπως λέγαμε στὸ προηγούμενο φύλλο, ὥς πότε θὰ κρατήσει; Τὸ ἑλληνικὸ θέατρο θὰ ἔρθει ἡμέρα ποὺ θὰ βρεθεῖ χωρὶς τὶς δύο πρωταγωνίστριές του. Τότε θὰ πρέπει ν' ἀρχίση ἡ συνεργασία καὶ νὰ γίνει τὸ ἐθνικὸ θέατρο; Ἀλλὰ τότε ἡ ἵδρυση ἐθνικοῦ θεάτρου θὰ μοιάζει μὲ τὴν ἐπανόρθωση ἑνὸς λάθους. Καὶ τὸ λάθος αὐτὸ γρήγορα ἢ ἀργὰ θὰ τὸ πληρώσουμε. Χωρὶς νὰ σκεφθοῦμε ὅτι τὸ λάθος αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπ' ὅ,τι φανταζόμαστε. Οἱ νέοι ἠθοποιοί, ποὺ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν ταλέντο ἀπάνω στὸ ὁποῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ στηρίξει πολλὰ πράγματα, ποιὸς μᾶς βεβαιώνει ὅτι στὸ μεταξὺ δὲν θὰ μοιραστοῦν στοὺς δυὸ μεγάλους θιάσους καὶ δὲν θὰ γίνουν διάδοχοι καὶ συνεχιστὲς τῶν δύο δυναστειῶν;

Ἡ ἀρχή, ποὺ θὰ γίνει ἀργότερα, πρέπει νὰ γίνει ἀπὸ τώρα καὶ χωρὶς ἀναβολή. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι τὸ ἐθνικὸ θέατρο θὰ ἔχει νὰ κάνη πέντε—δέκα χρόνια ἀγῶνα σκληρό. Οἱ ἀντίπαλοί του θὰ εἶναι φοβεροί. Ἀλλὰ ὁ χρόνος θὰ τοὺς σαρώσει. Ἔπειτα, ἂν ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ θέατρο λείπουν τὰ γυναικεῖα ταλέντα πρώτους μεγέθους, θὰ ὑπάρχουν τὰ ἀντίστοιχα ἀντρικά, πλάϊ σ' αὐτὰ νέες πρωταγωνίστριες πολὺ εὐπρόσωπες καὶ προπάντων θὰ ὑπάρχει ὁ σκηνοθέτης, ὁ γενικὸς αὐτὸς ρυθμιστής, ποὺ δένει ὅλες τὶς θεατρικὲς δυνάμεις σ' ἕνα σύνολο. Μὲ τὸ καλοδεμένο αὐτὸ σύνολο, ποὺ λείπει ἀπ' ὅλα τὰ θεατρά μας, θὰ πολεμήσει τὸ ἐθνικὸ θέατρο καὶ θὰ σταθεῖ. Ἡ ἀρχή του θὰ εἶναι ἕνας ἀγῶνας. Ἕνας ἀγῶνας ὅμως ποὺ ἀξίζει νὰ γίνει. Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν θὰ βγεῖ τὸ ἁγνὸ θεατρικὸ κοινὸ καὶ ἡ σοβαρὴ θεατρικὴ ζωή.

Τὸ θέατρο τῶν περιοδικῶν ἐμφανίσεων. («***Ἀγάπη ποὺ τυφλώνει***»: Ἄννας Λάμπη. Θέατρον «Ἐθνικόν».)—Ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ σκηνή, περνοῦν κάθε τόσο ἔργα, ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς οὔτε νὰ τὰ ἀναφέρει κἄν. Βρίσκονται πολὺ πιὸ κάτω ἀπ' τὴν κατηγορία τῶν μετρίων ἢ τῶν κακῶν ἐκείνων ἔργων, ποὺ γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγο εἶναι ἀνάγκη νὰ κριθοῦν. Ἕνα κακὸ ἔργο, μὲ ἀπατηλὴ ἐμφάνιση, πρέπει νὰ κινήσει περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἁρμοδίων. Τὸ καλὸ ἔργο, πρέπει νὰ κρίνεται καὶ νὰ ἐξηγεῖται. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ θέλουν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸ ὡραῖο, ἀλλὰ δὲν μποροῦν γιατὶ τοὺς λείπει ἡ κατάλληλη προετοιμασία καὶ ἡ ἀπαιτουμένη συγκρότηση. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ διαφωτιστικὴ ἀνάλυση ἔχει τόση ἀξία ὅση σχεδὸν καὶ τὸ καλὸ ἔργο. Καὶ ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχει ἡ περίπτωση αὐτή, ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ ἕνα κολὸ ἔργο πάντα καλὸ κάνει. Δίνει ἀφορμὴ σὲ στοχασμούς, ποὺ ἀξίζουν πολλὲς φορὲς περισσότερο κι' ἀπὸ τὸ ἔργο.

Ἀλλ' ἂν ἡ ἀνάλυση τοῦ καλοῦ ἔργου εἶναι μιὰ φορὰ ἀπαραίτητη, ἡ ἀνάλυση τοῦ κακοῦ ἔργου εἶναι δέκα. Τὸ κακὸ ἔργο, μὲ τὴν ἀπατηλὴ ἐκείνη ἐμφάνιση ποὺ μπορεῖ νὰ δημιουργήσει τὸ κακὸ γοῦστο, πρέπει νὰ ἀναλυθεῖ, νὰ ἐξηγηθεῖ νὰ τοποθετηθεῖ ἐκεῖ ποῦ τοῦ ἀξίζει. Νὰ ἀφοπλισθεῖ. Τὰ περισσότερα ἑλληνικὰ ἔργα δὲν εἶναι οὔτε ἀπὸ τὰ πρῶτα οὔτε ἀπὸ τὰ δεύτερα. Παρουσιάζουν τόσο ἰσχνά, τόσο ἀσήμαντα προτερήματα ἢ ἐλαττώματα, ὥστε δὲν μποροῦν νὰ κάνουν οὔτε καλὸ οὔτε κακό. Εἶναι ἁπλὲς ἀπόπειρες. Καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ ἔχουμε πλούσια παραγωγή. Κάθε τόσο θὰ μαζευτοῦν μερικοὶ ἐπαγγελματίες ἠθοποιοὶ ποὺ κάθονται ἢ μερικοὶ ἐρασιτέχνες, ποὺ θέλουν νὰ κάνουν ὅπως-ὅπως μιὰ ἐμφάνιση, καὶ θὰ παίξουν ἕν, ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά. Χρόνια τώρα πλάϊ στὸ τακτικὸ θέατρο κινεῖται τὸ περιοδικὸ αὐτό, ἂς ποῦμε, θέατρο. Γιατί, χωρὶς ὑπερβολή, εἶναι κι' αὐτὸ ἕνα εἶδος θεάτρου, μιὰ ***κατάσταση***, ἕνα σμῆνος συγγραφέων νέων, μεσόκοπων, γέρων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐργάζεται γιὰ τὸ θέατρο αὐτὸ κ' ἕνα ἐντελῶς ἰδιαίτερο κοινὸ τοὺς παρακολουθεῖ. Εἶναι τὸ κοινὸ τῶν ἐνεργημένων παραστάσεων (οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς παραστάσεις αὐτὲς γίνονται μὲ πουλημένα εἰσιτήρια ἀπὸ πρίν), εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ποὺ πηγαίνουν στὸ θέατρο ἐπειδὴ εἶχαν κάποια ὑποχρέωση σὲ κεῖνον ποὺ ὀργανώνει τὴν παράσταση καὶ ἀναγκάζονται ν' ἀγοράσουν ἕνα εἰσιτήριο. Καὶ κάνουμε λόγο γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ θεάτρου ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει ἕνα κάποιο κοινό, πολλὲς φορὲς μάλιστα πυκνότερο καὶ ἀπὸ τὸ κοινὸ τῶν ἄλλων θεάτρων. Μὲ τί ἐντυπώσεις φεύγει τὸ κοινὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸ θέατρο; Μὲ τὶς χειρότερες. Οἱ ἄτακτες αὐτὲς παραστάσεις, μὲ τὸ εἶδος τῶν ἔργων ποὺ γίνονται καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ ὀργανώνονται, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ προκαλοῦν τὴν ἀγανάκτηση. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως ποὺ ἀγόρασαν τὸ εἰσιτήριο ἐπειδὴ εἶχαν κάποια ὑποχρέωση, εἶναι γεμάτοι ἐπιείκεια. Δὲν ἀγανακτοῦν, δὲν ἀποδοκιμάζουν τὸ θέαμα, δὲν ζητοῦν τὰ λεπ-

τά τους πίσω, ἀλλὰ καὶ δὲν ξαναπηγαίνουν σὲ θέατρο. Ἔτσι τὸ θέατρο στὴ γενική του ἔννοια ζημιώνεται, χάνει κοινὸ ἢ τοὐλάχιστον διώχνει κοινὸ καὶ τὸ στέλνει σὲ ἄλλα θεάματα, καὶ πρῶτα-πρῶτα στὸν κινηματογράφο, τὸν πιὸ ἄσπονδο φίλο του.

Ὅλ' αὐτὰ οὔτε ὑποθέσεις εἶναι οὔτε ὑπερβολές. Τὸ «Ἐθνικὸ» θέατρο μπορεῖ νὰ πληροφορήσει τὸν καθένα πόσες παραστάσεις αὐτοῦ εἴδους γίνονται κάθε μῆνα. Περνοῦν ὅλες ἀπαρατήρητες. Κάνουν ὅμως μιὰ χαρὰ τὴ δουλειά τους. Καὶ ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν εἶναι οὔτε σημερινὴ οὔτε χτεσινή. Τὰ ἔργα ποὺ ἔχουν παιχτεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι μιὰ ὁλόκληρη θεατρικὴ φιλολογία. Τὴν πρώτη του ἐμφάνιση, ἴσως ἰσχυρισθεῖ κανείς, μπορεῖ νὰ τὴν κάνει στὴ φιλολογία αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ νέος ποὺ ἔχει ταλέντο καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμει μιὰ ἀρχή. Ἀστεία δικαιολογία.

Ἡ καλύτερα, δικαιολογία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὶς κούφιες φιλοδοξίες, τῶν βιαστικῶν, τῶν κοσμικῶν τύπων τῆς φιλολογίας. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ταλέντο δὲν θὰ καταδεχθεῖ ποτὲ νὰ κάνει τὴν πρώτη ἐμφάνισή του μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ μ' αὐτὰ τὰ μέσα. Θὰ περιμένει καὶ θὰ βρεῖ ἕναν ἀξιοπρεπέστερο τρόπο.

Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ κατακραυγή, θὰ πῆτε, γιὰ τὴν «Ἀγάπη ποὺ τυφλώνει»; Ὄχι, τὸ ἔργο τῆς κυρίας Λαμπάκη, ἂν καὶ ἔργο ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ ἀξία ὡς σύνολο, παρουσιάζει κάπου κάπου μερικὰ προτερήματα ποὺ ἀφίνουν νὰ φανεῖ μιὰ ἀληθινὴ συγκίνηση καὶ κάποια παρατηρητικότης. Προπάντων στὴ β' πράξη ὑπάρχουν σκηνές, ποὺ δείχνουν ἀπειρία σκηνική, ἀλλὰ ἐκδηλώνουν κάποιον ψυχικὸ κόσμο. Ἀλλὰ τίποτα περισσότερο.

Ἡ «Ἀγάπη ποὺ τυφλώνει» εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ εἴδους ποὺ ἀναφέραμε. Γιὰ νὰ κριθεῖ ὅμως ἔπρεπε νὰ τοποθετηθεῖ στὸ εἶδος του.

*

«Φαῦστα»: Δημ. Βερναρδάκη. (Θέατρο «Ἐθνικό».)—Σὲ ὅλα τὰ θέατρα τοῦ κόσμου ἡ ἐπανάληψη ἑνὸς ἔργου ποὺ ἄφησε ἐποχὴ θεωρεῖται θεατρικὸ γεγονὸς ὅσο καὶ ἡ πρώτη παράσταση νέου ἔργου. Καὶ ὄχι χωρὶς λόγο. Στὴν ἐπανάληψή του τὸ παλαιὸ ἔργο παρουσιάζεται νέο. Ἑρμηνεύεται, σκηνοθετεῖται καὶ σκηνογραφεῖται μὲ τὸ πνεῦμα καὶ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Τέλος πάντων γίνεται μιὰ ὁλόκληρη ἐργασία, μιὰ ὁλόκληρη κίνηση γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο ποὺ ξαναπαίζεται. Πρόσφατο παράδειγμα ἡ ἐπανάληψη τοῦ «Σαντεκλαίρ» τοῦ Ροστάν, ποὺ ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ πλῆθος συζητήσεις καὶ συμπεράσματα.

Στὰ θεατρά μας οὔτε ἰδέα ἀπὸ τέτοιου εἴδους ἐπανσλήψεις. Τὰ παλιὰ ἔργα ξαναπαίζονται γιὰ νὰ γελοιοποιηθοῦν ἢ νὰ παρερμηνευθοῦν τόσο, ὥστε νὰ μὴν καταλαβαίνουν οἱ νεώτεροι πῶς πέτυχαν καὶ ἄφησαν ἐποχὴ τὰ ἔργα αὐτά. Ἡ «Φαῦστα» τοῦ Βερναρδάκη δὲν εἶναι βέβαια ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ μπόρεσαν ν' ἀντιμετωπισουν τὸ χρόνο χωρὶς ἀπώλειες. Καὶ μὲ τὸ πιὸ ἄρτιο καὶ ἐμπνευσμένο ἀνέβασμα ἂν παρουσιασθεῖ σήμερα ἡ «Φαῦστα», δὲν θὰ μπορέσει νὰ δικαιολογήσει τὴ φήμη της. Θὰ δώσει μόνο δείγματα τῆς ἐποχῆς τῆς, μιᾶς ἐποχῆς μὲ καλλιτεχνικὰ ἰδανικὰ καὶ ἀπαιτήσεις ποὺ βλέπουν οἱ σημερινοὶ καὶ θλίβονται.

Ἀλλ' ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ὡς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀνεβάστηκε ἡ «Φαῦστα» στὶς ἀρχὲς τοῦ μηνὸς αὐτοῦ ὑπάρχει μεγάλη διαφορά, ποὺ δείχνει πόσο λίγο σεβόμαστε τὸν ἑαυτό μας καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἄλλων. «Ἡ Φαῦστα» ἀνεβάστηκε μὲ τὰ παλιὰ σκηνικὰ τοῦ «Βασιλικοῦ Θεάτρου», ἀλλὰ παίχτηκε μὲ τὸν πιὸ πρόχειρο τρόπο. Ποίχτηκε, γιὰ νὰ παιχτεῖ. Ἡ κ. Ἔφη Ἄγρα ἤθελε νὰ κάμει μιὰ ἐμφάνιση μὲ τὸ ρόλο τῆς «Φαύστας». Καὶ προσπάθησε, χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα βέβαια, νὰ μπεῖ στὸ νόημα τοῦ ρόλου καὶ νὰ τὸ ἀποδώσει ὅσο τῆς ἐπέτρεπαν οἱ δυνάμεις της. Ἔβλεπες ὅτι προσπαθοῦσε. Ἀλλ' ὅλοι οἱ ἄλλοι γύρω της ἔπαιζαν ἁπλῶς γιὰ νὰ κρατήσουν τοὺς ρόλους των. Δὲν ἔβρισκαν ἐνδιαφέρον στὴν παράσταση ; Δὲν ἔπρεπε νὰ παίξουν. Ὁ καλλιτέχνης προσέχει τὶς ἐμφανίσεις του παντοῦ καὶ πάντα. Μπροστὰ σὲ ὁποιοδήποτε ἀκροατήριο καὶ μὲ ὁποιουςδήποτε συνεργάτες.

Π. Χ.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ Β' Λαϊκή.-- Τέλειωσα τὴν περασμένη φορὰ τὸ σημείωμά μου μὲ μιὰ τελευταία σύσταση: νὰ προσέξει τὸ Ὠδεῖο Ἀθηνῶν πιὸ πολὺ στὸ ἑξῆς τὴ σύνθεση τῶν προγραμμάτων. Ἡ Β' λαϊκὴ συναυλία ἦρθε γιὰ νὰ μοῦ βεβαιώσει τὴν ὑπόνοια πὼς στὸ βάθος καμιὰ προσπάθεια σοβαρὴ δὲν καταβάλλεται ἀπὸ τὸ Ὠδεῖο, παρὰ ὅλα ἀφίνονται στὴν τύχη κ' οἱ ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν κοντσέρτων στηρίζονται πιὸ πολὺ στὴν γνωστὴ ἔλλειψη κριτικῆς ἀντίστασης ἀπὸ τὸ κοινό. Θὰ ἦταν δύσκολο, νὰ' ἂν τὄθελε κανείς, νὰ διαλέξει κάτι πιὸ ἀνούσιο, ἀπὸ τὸ συμφωνικὸ ποίημα τοῦ Σιμπέλιους, κάτι πιὸ χυδαῖο ἀπ τὸ Ἰταλιάνικο καπρίτσιο τοῦ Τσαϊκόφσκυ, ἢ κάτι τόσο παιδιάστικο σὰν τὸ παιχνιδάκι τοῦ Λιάδωφ. Τοῦ Ι. Στράους τὸ βάλς, στὸ τέλος, ὕστερ' ἀπ' ὅσα εἴχαμε ἀκούσει πρίν, ἦταν ἕνα μουσικὸ ξαλάφρωμα, μολονότι τόσο ἄρυθμα καὶ πεζὰ ἐκτελεσμένο.

*

Ἡ Γ' Λαϊκὴ κάπως πιὸ διαλεγμένο πρόγραμμα εἶχε κ' ἴσως νὰ ὀφείλεται αὐτὸ στὴν πρωτοβουλία τοῦ μαέστρου της. Μὰ τὴν ὡραιότατη εἰσαγωγὴ ἀπ' τὸν Βασιλιὰ τοῦ Ὕς τοῦ Λαλὸ—εἶν' ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ καλὰ γαλλικὰ κομμάτια ποὺ ξέρω— ἡ μπαγκέτα τοῦ κ. Μπουστίντουϊ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ἀναδειξει ὅσο ἔπρεπε. Γιὰ τὸ σόλο ὅμως τοῦ βιολοντσέλου θὰ ἦταν ἄδικο νὰ μὴν ἀναγνωρίσει κανεὶς τὴν καλὴ προσπάθεια τοῦ κ. Παπαδημητρίου, μολονότι θυμοῦμαι πὼς πιὸ στοχαστικὰ παιγμένο τὸ εἶχα ἀκούσει ἄλλοτεςἀπὸ τὸν κ. Chardon. Στὰ Πρελούντια τοῦ Λίστ, ποὺ θὰ ἦταν πιὸ θερμὰ ἂν δὲν ἦταν τόσο ὀρχηστρικὰ παραφορτωμένα, καὶ στοῦ Ρίμσκυ-Κορσακὼφ τὸ Ἱσπανικὸ Καπρίτσιο, ποὺ θαμπώνει μὲ τὰ φανταχτερά του μὰ ὅλως διόλου ξώδερμα χαρίσματα, ὁ συμπαθητικὸς μαέστρος κ.Μπουστίντουϊ ἔδειξε πόσο μὲ τὴν ὑπομονὴ μπορεῖ νὰ νικηθεῖ κάποτε ἡ τεχνικὴ ἀπειρία. Στοῦ Μέντελσον ὅμως τὸ Σκέρτσο (ἀπὸ τ' «Ὄνειρο»), ἐκεῖ κατώρθωσε νὰ φυ-

σήξει καὶ κάτι ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴ μουσικὴ πνοή. Εἶναι περιττὸ ν' ἀναφέρω πόσο περισσότερη ἀξία ἔχει αὐτὸ γιὰ μένα.

Στὴν ἴδια συναυλία ἔπαιξε ὁ κ. Βολωνίνης ἕνα Κοντσέρτο γιὰ βιολὶ τοῦ Σαὶν-Σάνς. Θὰ μὲ συχωρέσει ὁ ἀναγνώστης ποὺ δὲ θὰ μιλήσω καθόλου γι' αὐτό. Καὶ δὲ θὰ τὸ κάμω ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἐχτιμῶ τάχα τὴ ζηλευτὴ τεχνικὴ μόρφωση τοῦ γεροῦ σολίστα, παρὰ ἐπειδὴ βρίσκω πὼς πέρασε πιὰ ὁ καιρὸς ποὺ μποροῦσε κανεὶς χωρὶς ἀηδία ν' ἀκούει τὴ μουσικὴ (ὁ Θεὸς νὰ τὴν κάμει) τοῦ γάλλου συνθέτη. Καὶ δὲ βλέπω ποιὸ τ' ὄφελος νὰ κοπιάζει κανεὶς γιὰ νὰ «ἑρμηνεύσει» στὸ κοινὸ τέτοια μουσική.

*

Ἡ Γ' Συμφωνικὴ μᾶς ἐξιλέωσε. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς φετεινῆς περιόδου, γιὰ πρώτη φορὰ τὸ πρόγραμμα ἦταν τόσο διαλεγμένο: Ἡ Α' Συμφωνία τοῦ Σούμαν καὶ τοῦ ἴδιου ἡ Εἰσαγωγὴ τοῦ Μάνφρεδ καὶ στὸ β' μέρος οἱ Συμφωνικὲς Παραλλαγὲς τοῦ Φράνκ. Εἴχαμε τόσον καιρὸ ν' ἀκούσουμε τέτια μουσική! Ἡ αὐτοσχεδιασμένη ὅσο καὶ αὐθόρμητη συμφωνία τοῦ Σούμαν, ὅπου ὅμως ἡ ψυχική του εὐγένεια ἀντιζυγιάζοντας τὴ χαλαρὴ κάπως σύνθεσή της, τῆς δίνει μιὰ ἐσωτερικότερη συνοχή, εἶναι ἔργο γεμᾶτο δροσιά. Κι' ὅμως—ποιὸς νὰ τὸ πιστέψει! —πρώτη φορὰ παίχτηκε στὸν τόπο μας, ἐνῷ ἔχουμε ἀκούσει, τὸν τελευταῖο μάλιστα καιρό, τόσες καὶ τόσες μοντέρνες σαχλαμάρες. Ἀξίζει λοιπὸν ἕναν καλὸ λόγο ἀπὸ μέρος μας ὁ κ. Μητρόπουλος, ποὺ ὄχι μονάχα μᾶς τὴ γνώρισε, ἀλλὰ καὶ μὲ τόση λεπτὴ αἴσθηση τῶν ἀποχρώσεων τὴ χρωμάτισε. Δὲ μπορῶ νὰ πῶ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν ἐπικίνδυνη καινοτομία, ποὺ ἐγκαινίασε, νὰ διευθύνει τὶς Συμφωνικὲς Παραλλαγὲς παίζοντας συνάμα ὁ ἴδιος τὸ μέρος τοῦ πιάνου. Ὅσο κι' ἂν τὸ πείραμα πέτυχε καὶ ἡ πιανιστικὴ ἑρμηνεία του ἦταν ἀπὸ τὶς πιὸ καλές, ὡστόσο ἡ ἀνησυχία, ποὺ φέρνει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατῆ ὁ φόβος τῆς ἐπικρεμάμενης ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ χασμωδίας, καταστρέφει σ' αὐτὸν κατὰ μέγα μέρος τὴν καθαρὴ ἀπόλαυση τοῦ ἔργου.

*

Ἡ Β' τοῦ Τρίου Ἀθηνῶν.— Περισσότερο κι' ἀπὸ τὸ πρῶτο τους κοντσέρτο τούτη τὴ φορὰ οἱ τρεῖς καλλιτέχνες—λίγο ἔλειψε νὰ πῶ ὁΜητρόπουλος—μᾶς δεῖξαν πόσο φτάνει ἡ μπόρεσή τους καὶ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ νοηθεῖ ἡ συνεργασία τους. Γιατί, βέβαια, δὲν ἔχουν τὴν καλλιτεχνικὴ ἐκείνη συγγενεια, ποὺ ἐπιτρέπει λ. χ. στοὺς καλλιτέχνες τοῦ Τσέχικου Κουαρτέτου νὰ παίζουν σὰν νὰ ἦταν καὶ οἱ 4 ἕνας ἄνθρωπος. Στὸ Τρίο Ἀθηνῶν μιὰ ξεχωριστὴ προσωπικότητα, ὁ Μητρόπουλος, ὁλόενα ξεπροβάλλει καὶ ξετρέχει τοὺς ἄλλους συναδέλφους του, ὅσο κι' ἂν φιλοτιμιοῦνται μ' εὐγενικὴ καλλιτεχνικὴ ἅμιλλα κι' αὐτοὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Κι' ὡστόσο, στὴν περίσταση τούτη, κανεὶς δὲ θὰ βρεθεῖ ν' ἀποζητήσει τὴν ὁμοιογένεια, ποὺ ταιριάζει σ' ἕνα τρίο, καὶ μάλιστα ὅταν καλοζυγιάσει τί κατάφερε ἡ ἀπρόσωπη ὁμοιογένεια τοῦ Τσέχικου κουαρτέτου, σὰ βρέθηκε μπροστὰ σ' ἕναν Μόζαρτ ἢ σ' ἕναν Μπετόβεν. Ἐδῶ τοὐλάχιστον νοιώσαμε μιὰ δυνατὴ πνοὴ νὰ περνᾶ μέσα στὸ Τρίο τοῦ Μπετόβεν (op. 97) καὶ πρώτη φορὰ στὴ ζωή μας ἔγινε τὸ θαῦμα ν' ἀκούσουμε ὡς τὸ τέλος σύνθεση τοῦ Μέντελσον χωρὶς νὰ μᾶς ἐνοχλήσει ἡ ζαχαρένια εὐγένεια τοῦ ἑβραίου συνθέτη. Τὸ Τρίο του (op. 49) πῆρε μὲ τὴ δημιουργικὴ ὁρμὴ τῆς προσωπικότητας τοῦ πιανίστα ἕναν ἀέρα, πού, δυστυχῶς, τὸ ἴδιο δὲν τὸν ἔχει.

*

Ἡ συναυλία τοῦ κ. Βολωνίνη, ἐξὸν ἀπὸ τὴν Παρτίτα τοῦ Μπάχ (πού, μὲ τὸ ταιριαστὸ στὸ ὕφος, ἂν καὶ ὄχι τόσο ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ πιάνου ἀπὸ τὸν κ. Μητρόπουλο, τὴν εἴχαμε ἀκούσει καὶ στὸ β' κοντσέρτο τοῦ Τρίου Ἀθηνῶν), σὲ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο μέρος της ἦταν ἁπλῶς ἐπίδειξη δεξιοτεχνίας. Φαίνεται αὐτὸ καθαρὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἔργων στὸ πρόγραμμα.

*

Τὸ Β' καὶ Γ' ρεσιτὰλ τοῦ Ρουμπινστάϊν, καθὼς καὶ ἡ «σύμπραξίς» του στὴν Γ' λαϊκὴ συναυλία δὲ μ' ἔκαμαν ν' ἀναθεωρήσω ὅσα γιὰ τὸν ἐκπληκτικὸν αὐτὸν βιρτουόζο ἔγραψα στὸ προηγούμενο σημείωμα.

Γ. Ν. Π.

ΟΙ ΟΜΙΛΙΕΣ

Ἀνακοινώσεις στὴν Ἀνθρωπολογικὴ Ἑταιρεία.-Στὴσυνεδρίαση τῆς 30 Νοεμβρίου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας γίνανε δυὸ ἀνακοινώσεις, μιὰ ἀπ' τὸν κ. Χατζηβασιλείου καὶ μιὰ ἀπ' τὸν κ. Κουκουλέ. Πρῶτος μίλησε ὁ κ. Γρ. Χατζηβασιλείου μὲ θέμα «ἡ σωματικὴ διάπλασις τοῦ ἀτόμου καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν κοινωνικῶν τάξεων» μὲ συμπέρασμα τῆς ὁμιλίας πὼς δὲν χρειάζονται μόνον ὑλικοὶ παράγοντες γιὰ τὴ βελτίωση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς. Ἐμίλησε σὲ καθαρεύουσα «ἄψογον» καὶ ἐπειδὴ σὲ μισὴ ὥρα ἔπρεπε νὰ ἐξαντλήσει αὐτὸ τὸ θέμα, ποὺ γιὰ ν' ἀναπτυχθεῖ καθὼς πρέπει χρειάζεται πολὺ περισσότερος καιρός, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ μὴν ἐπιχειρήσει ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἀναπτύξει καθόλου παρὰ νὰ σταχυολογήσει ἀπὸ σχετικὰ βιβλία ὅσες γνῶμες ἢ κρίσεις τοῦ ἐχρησίμευαν γιὰ νὰ φωτίσουν καλύτερα τὸ θέμα του. Ἐννοεῖται πὼς ἔτσι ἡ ἀνακοίνωσή του δὲν μπόρεσε ν'ἀποφύγει ὁλότελα κάτι τὸ στεγνὸ καὶ σχολαστικό. Κι' ὅμως ἦταν φανερὴ ἡ προσπάθεια τοῦ ὁμιλητή, ἑνὸς πολὺ καλοῦ ἐπιστήμονα καθὼς μαθαίνουμε, νὰ κάμει τοὺς ἀκροατές του νὰ τὸν ἀκούσουν μ' ἐνδιαφέρον.

Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἔφταιγε τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας. Μὰ ἔλειπε ἀπὸ τὸν ὁμιλητὴ κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ κάμει ἀκόμη κι' ἕνα μεγάλο καὶ μὲ διάφορες ἀντιλήψεις ἀκροατήριο ν' ἀκούσει μὲ τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρο θέματα, ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτην ὄψη φαίνονται σχολαστικά' ὅπως πάλι ἄλλος ὁμιλητὴς ἀναλύοντας ἕνα δράμα τοῦ Σαίξπηρ μπορεῖ νὰ ἐξαναγκάσει τὸ ἀκροατήριό

του νὰ χασμουριέται μὲ τὸν πιὸ ἀρειμάνιο τρόπο, σὰ ν' ἀκούει ν' ἀπαγγέλλονται ποιήματα σημερινῶν νέων ποιητῶν.

Σχετικὰ καλύτερα μίλησε ὁ δεύτερος ὁμιλητὴς κ. Φαίδων Κουκουλές, διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, μὲ θέμα ὅλως διόλου λαογραφικὸ «ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν διαπόμπευσιν». Στὴν ἀρχὴ εἶπε μερικὰ γιὰ δυὸ παροιμιώδεις φράσεις, ποὺ ἐνῷ νομίζει κανεὶς πὼς ἔχουν τὴν ἀρχή τους στοὺς μεσαιωνικούς μας χρόνους, μ' ὅλα ταῦτα πρέπει νὰ τὶς ἀναζητήσουμε σὲ μιὰ πολὺ πιὸ παλιὰ ἐποχή, τὴν κλασσικὴ ἢ καὶ τὴν προκλασσικὴ ἀκόμα. Ἔτσι ἐμάθαμε πὼς ἡ παροιμία ποὺ λένε στὴν Κάρπαθο «εἶπε της τῆς πέτρας τ' ἀναγέλια», ἔχει τὴν ἀρχή της ἀπὸ κάποιο παλιὸ ἔθιμο τῆς Κύμης ποὺ διαπομπευόταν, καθὼς λέει ὁ Πλούταρχος, ὅποια γυναῖκα ἐπιάναν νὰ δίνει σ' ἄλλον ὅ,τι δικαιωματικὰ μονάχα στὸ σύζυγό της ἀνῆκε.

Κατόπι μίλησε εἰδικὰ γιὰ τὴ διαπόμπευση τῶν μεσαιωνικῶν μας χρόνων, ὅπου εἶχαν ἐπιτρέψει νὰ τιμωροῦν τὸ ὅμοιος μὲ τὸ ὅμοιο· ἔδινε λ. χ. κανεὶς μιὰ γροθιά, ἀμέσως τοῦ ἔκοβαν τὴ γροθιὰ καὶ τὸν διαπόμπευαν κατόπι.

Γενικὰ ἡ ὁμιλία αὐτὴ τοῦ κ. Κουκουλέ, πού, καθὼς πολὺ σωστὰ παρατήρησε κατόπιν ὁ κ. πρόεδρος τῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας, μᾶς δείχνει τὸ ἀμετάβλητο τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ποὺ τοῦ κάκου οἱ νόμοι ζητοῦν νὰ τὴ μεταβάλουν, εἰπώθηκε μὲ ἀρκετὴ διάθεση παρ' ὅλη τὴν ἀλύγιστη καθαρεύουσα τοῦ ὁμιλητή.

Πολὺ ὅμως διευκόλυνε τὸν ὁμιλητὴ σ' αὐτή του τὴν ἀνακοίνωση ἡ μελέτη τοῦ μακαρίτη τοῦ Πολίτη «Ὑβριστικὰ σχήματα», ἰδίως τὰ κεφάλαια «ἡ πόμπευσις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» καὶ «ἡ πόμπευσις παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς» (Λαογρ. Συμμ. Β', 334 κέ.) ποὺ φαίνεται νὰ ἦταν ἡ πρώτη πηγή του καὶ ἡ κυριώτερη. Ὡστόσο μὲ τὸν ἐκλαϊκευτικὸ τόνο ποὺ ἔδωσε στὴν ὁμιλία του ὁ κ. Κουκουλὲς μᾶς ἔκαμε νὰ μὴ βαρεθοῦμε ἀκούγοντας πράγματα ποὺ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μᾶς ἦταν γνωστά· καὶ ὁ πολὺς κόσμος ποὺ πρώτη φορὰ μάθαινε γιὰ μεθυσμένους καλογέρους, γιὰ μοῦντζες, τιμωρίες ἑταιρῶν καὶ ἄλλα πολλὰ διασκεδαστικά, χειροκρότησε ζωηρὰ τὸν ὁμιλιτὴ κ' ἔφυγε πολὺ εὐχαριστημένος.

*

Ἡ γ' ὁμιλία τοῦ κ. Σιδέρη.—Εἶχε γίνει λόγος τὴν περασμένη φορὰ γιὰ τὴν πρώτη ὁμιλία τοῦ κ. Σιδέρη, μὲ τὸ γενικὸ συμπέρασμο πὼς ὁ σεβασμὸς φαίνεται νὰ μὴν εἶναι πολὺ γνώριμο αἴσθημα στὸν ὁμιλητή. Στὴν τρίτη ὅμως ὁμιλία του ὁ ὁμιλητὴς δὲν νοιάστηκε οὔτε γιὰ τὸν στοιχειώδη σεβασμὸ ποὺ ὄφειλε ἐπὶ τέλους στὸ ἀκροατήριό του. Χαρακτήρισε τὸν Ξενοφῶντα «τὸν πιὸ ἀδιανόητο συγγραφέα τῆς ἀρχαιότητος, ἔβρισε τὸν Ραγκαβῆ «ἐπιπόλαιο, κουτσομπόλη καὶ στενοκέφαλο» καὶ γιὰ νὰ γίνει εὐτράπελος ὁ ἴδιος, δὲν ντράπηκε κἂν νὰ τὸν παρομοιάσει μὲ τὸ «Μαρικάκι» τῆς «Μπερλίνας». Ὕστερ' ἀπὸ ὅλα αὐτά, εἴμαστε πολὺ περίεργοι νὰ μάθουμε ἂν ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος, ποὺ διοργάνωσε αὐτὲς τὶς ὁμιλίες, φρόντισε νὰ ἐξετάσει πρῶτα τὰ χειρογραφα τοῦ κ. Σιδέρη καὶ ἂν τὄκαμε, πῶς τὸν ἄφησε νὰ μιλήσει καὶ νὰ ντροπιάσει ἔτσι ἕνα σωματεῖο, ποὺ ἐνδιαφέρεται, ὑποθέτουμε, νὰ μὴ γελοιοποιεῖται. Γιατί, βέβαια, ὁ κ. Σιδέρης εἶναι ἐλεύθερος στὶς ἰδιωτικές του κουβέντες νὰ λέει ὅ, τι τοῦ ἐπιτρέπει ἡ λίγη κρίση του, ὅταν ὅμως βγαίνει νὰ μιλήσει σὲ συγκέντρωση διοργανωμένη ἀπὸ ἕνα σοβαρὸ σωματεῖο, ἡ εὐθύνη τῶν ἀνοησιῶν του βαραίνει ὄχι πιὰ αὐτὸν μονάχα παρὰ καὶ τὸ σωματεῖο ποὺ τὸν παρουσιάζει. Χ. Σ.

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΖΩΗ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Δ. Σ. Μπαλάνου: ἀνακοινώσεις καὶ ὁμιλίαι ἐν τῷ θρησκευτικῷ συνεδρίῳ τῆς Λωζάννης.—Ν. Ι. Λούβαρη: Νίτσε, ὁ προφήτης μιᾶς νέας θρησκείας.—Τοῦ ἴδιου: ἡ θρησκεία τοῦ Βάγνερ. —Τοῦ ἴδιου: Ἐκπαίδευσις καὶ ἀνθρωπισμός. νέα ζωὴ ἀνθίζει ἀπὸ τὰ ἐρείπια. —Ἀ. Κασιγόνη: Ἡ ἐπιτυχία εἰς τὴν ζωήν.

Χαρακτηρίζει κανεὶς τὸν κ. Μπαλᾶνο ἂν πεῖ πὼς καμιὰ ἀπὸ τὶς ἐργασίες του, οὔτε ἡ πιὸ πρόχειρη, οὔτε ἡ πιὸ περιορισμένη ἀπὸ τὴν περισταση (π. χ. ἕνας πανηγυρικὸς λόγος, ἕνα ἐκλαϊκευτικὸ φυλλάδιο) δὲν μπορεῖ νὰ κριθεῖ ἐπιπόλαια.

Κάτω ἀπὸ τὴν πλούσια καὶ ρυθμισμένη γνώση του φαντάζει μιὰ θέληση ἀντικειμενικὴ καὶ μιὰ καθαρια ἀνθρώπινη μορφή. Ἔτσι, κι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τύχει γιὰ ἕναν ἢ ἄλλο λόγο νὰ μὴ συμφωνεῖ μαζὶ του, εἶναι ὑποχρεομένος νὰ τὸν σεβαοθεῖ καὶ νὰ τὸν λογαριάσει ἀκόμη καὶ στὴ μικρότερη πνευματική του ἐκδήλωση.

*

Τὸ κεντρικὸ νόημα τῆς προσπάθειας τοῦ κ. Μπαλάνου στὸ Συνέδριο τῆς Λωζάννης εἴτανε νὰ δείξει θαρρετὰ —μ' ἕνα θάρρος ποὺ ἐξετίμησαν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ λίγο συμπαθοῦν σ' αὐτὲς τὶς ἱστορίες (1)—τὶς παντοῖες διαφορὲς ποὺ χωρίζουν τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησια ἀπὸ τὴ διαμαρτυρόμενη. Τὶς διαφορὲς αὐτὲς —στὸ δόγμα, στὴ διοίκηση στὴν τελετουργικὴ—θέλησε, ὅπως εἶχε κάνει κι' ἄλ ὀτε, νὰ ἀποδείξει συνυφασμένες μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ λαοῦ· παρατήρηση ποὺ ὅσο κι' ἂν δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, εἶναι βαθιὰ ψυχολογημένη κι ἔχει σπουδαία πρακτικὴ σημασία. Ἔτσι ἡ λύση ποὺ πρότεινε ὁ κ. Μπα ᾶνος —λύση ποὺ δὲν ἀκούγεται πρώτη φορὰ καὶ ποὺ εἶναι σύμφωνη μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς κατευθύνσεις τοῦ σύγχρονου πνεύματος—εἴτανε, ἀντὶ γιὰ τὴν ἀδύνατη ἕνωση, νὰ προτιμηθεῖ μιὰ «κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν». Αὐτὴ θὰ ἐξυπηρετοῦσε ἐντελῶς τοὺς πρακτικοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκουν στ' ἀλήθεια οἱ ὑποκινητὲς τῶν Συνεδρίων αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, δίχως νὰ ταράξει τὴν ἱστορικὰ παραδομένη καὶ ἀποκρυσταλλομένη μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ κάθε λαοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ ὀρθόδοξου, σύνθεση τῆς ἐκκλησίας.

(1) Βλ. The Tablet 3 Σεπτεμβρίου 1927.

Θὰ ἔπρεπε θελληματικὰ νὰ κλείσει κανεὶς τὰ μάτια του γιὰ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν καθαρὰ πρακτικὸ χαρακτῆρα ποὺ εἶχε καὶ τὸ τελευταῖο τοῦτο Χριστιανικὸ συνέδριο. Αὐτὸς ὁ «μεγάλος πόθος γιὰ τὴν ἕνωση» ὅπως ἔλεγε ὁ Ἐπίσκοπος Brent φεύγοντας γιὰ τὸ Συνέδριο τῆς Λωζάννη, εἶναι πόθος καθαρὰ πρακτικὸς (ἂν καὶ δὲν εἶναι μόνο ὑλικός, ὅπως φαίνεται νὰ δέχεται πρὸς στιγμὴ σ' ἕνα του ἄρθρο ὁ κ. Μπαλάνος [1] ἐξηγεῖται καὶ πολὺ μὲ τὸ ἀμερικάνικο πνεῦμα). Τὸ σχέδιο τοῦ διαγγέλματος ποὺ διαβάστηκε στὴ Λωζάννη στὶς 7 Αὐγούστου, ἔλεγε πὼς «[τὸ Εὐαγγέλιο] δείχνει τὴ μόνη διέξοδο ἀπ' ὅπου ὁ κόσμος θὰ λυτροθεῖ ἀπ' τὰ φυλετικὰ μίση καὶ τὰ ταξικὰ ποὺ τὸν καταστρέφουν». Καὶ λαθεύουνε πολὺ οἱ κατήγοροι τοῦ κ. Μπαλάνου ποὺ λένε πὼς ἄδικα ἐπέμεινε στὸ συνέδριο—αὐτὸς καὶ ἡ ἄλλη ὀρθόδοξη ἀντιπροσωπεία— στὰ σημεῖα ποὺ χωρίζουν τὶς ἐκκλησίες· καὶ ἡ ἐπιμονὴ αὐτὴ εἶχε ἐντελῶς πρακτικὸ σκοπό, τόσο πρακτικό, ποὺ ἄφησε, ἀκριβῶς, τὸ πνεῦμα, ὅπως ἔλεγα παραπάνω γιὰ νὰ λογαριάσει τὴν οὐσία.

Ἡ ἰδέα τοῦ κ. Μπ λάνου γιὰ «κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν» εἶναι ποθητὴ καὶ δυνατή· κι' ἂν εἶναι νὰ θεωρηθεῖ μοναχὰ σὰν ἕνα πρῶτο βῆμα πρὸς τὴν τελειωτικὴν ἕνωση, πρέπει ὁ καθένας νὰ εὔχεται γιὰ τὴν πραγματοποίησή της. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ μὲ σκανδαλίζει γενικὰ τουτα τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν κίνηση τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας, εἶναι ὁ πρακτικὸς χαρακτῆρας, ὁ ἠθικός, ποὺ ἔχει ἡ κίνηση αὐτή. Καὶ τοῦ κ. Μπαλάνου τὸ σχέδιο δὲ γλυτόνει ἀπὸ τὴν κατηγορία μου, ἀφοῦ μιὰ κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν μόνο ἐξωτερικοὺς σκοποὺς θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιδιώξει. Τὸ περιεχόμενο τῆς κατηγορίας μου εἶναι διπλό: πρῶτα ἔλλειψη πολιτικῆς σκοπιμότητας· ἔτσι σὲ μιὰ μου κριτικὴ ποὺ δημοσίεψαν, πᾶνε τώρα λίγοι μῆνες, τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα», [2] ἔλεγα, σχολιάζοντας δυὸ φράσεις τοῦ Maritain καὶ τοῦ Renouvier, πὼς «ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκη σήμερα ἀπὸ τὸ φιλόσοφο, ὁ ἠθικολόγος εἶναι ἀδύναμος γιὰ νὰ ρυθμίσει τὸν κόσμον». Τὴ δίψα αὐτή, τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἐξωκόσμια βεβαίωση, ποὺ τὴν νιόθει βαθύτατα τὸ κῦμα τῶν νέων ποὺ ἀνεβαίνει, ἡ ἐκκλησία ἡ ἑλληνικὴ τὴν ἀφήνει ἀνεκμετάλλευτη. (Τὸ λάθος αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανε ἡ παπικὴ ἐκκλησία μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν καιρῶν ποὺ τὴ διακρίνει, κατάλαβε τόρα καὶ 50 χρόνια τὴ σημασία ποὺ θὰ εἶχε ἡ ἀνανέωση τῆς ζήτησης τῆς φι οσοφικῆς μέσα στὴν ἐκκλησία. Σὲ μεγάλο μέρος τὸ σημερινὸ ἄνθισμα τοῦ καθολικισμοῦ ὀφείλεται σ' αὐτὴν τὴν τάση. Τὸ πῶς, τόρα, μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ ἡ τάση αὐτὴ στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία, αὐτὸ εἶναι δουλειὰ τῶν θεολόγων). Μέγιστη ἔλλειψη πολιτικῆς ἐνόρασης. Ἡ ἄλλη ὄψη τῆς κατηγορίας εἶναι πολὺ πιὸ θεωρητικὴ καὶ ἐπιδεκτικὴ γιὰ συζήτηση. Πιστεύω δηλαδὴ πὼς ἡ ἠθικὴ τροπὴ ποὺ δίνει ἡ ἐπίσημη ὀρθόδοξη ἐκκλησία στὴ θρησκεία, εἶναι ἀντίθετη μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ γενικὰ μὲ τῆς κάθε θρησκείας τὸ πνεῦμα. Δὲν ἐπεκτείνομαι σ' αὐτό· ἡ θρησκεία γιὰ μένα ἢ εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα μιὰ καθαρὰ πνευματικὴ πειθαρχία, ἢ δὲν εἶναι. Μοῦ κάνει ἐντύπωση ἡ φροντίδα τῆς ἐκκλησίας «διὰ τὴν γενικὴν εὐημερίαν»· [1] δὲ βλέπω καθόλου τί θὰ εἶχε νὰ κερδίσει ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τὴν εὐημερία του. (Ξέρω τὶς ἀπαντήσεις ποὺ θὰ μποροῦσα νὰ πάρω, π. χ. πὼς ἡ ἠθικὴ δρ ση εἶναι ἕνα ἐπιφαινόμενο, κ. τ. λ. — Ἐλπίζω νὰ μὴν τὶς ἀκούσω ἀπὸ κανέναν, γιατὶ δὲν θὰ εἶναι εἰλικρινεῖς). Τὸ ζήτημα εἶναι ἱστορικὸ μαζὶ καὶ μεταφυσικό· ἐξαρτᾶται σὲ ἴση μοῖρα ἀπὸ τὸν ὁρισμὸ ποὺ θὰ ἔδινε κανεὶς τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου καὶ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ παράδοση. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ὁρισμὸς θὰ ἔπρεπε νὰ περιλάβει στὴ ζήτησή του καὶ τὴν Χριστιανικὴ παράδοση, τὸ πρόβλημα μένει ἕνα.

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ ὅσα ἔλεγα στὴν ἀρχή, τὸ βιβλιαράκι τοῦ κ. Μπαλάνου μᾶς ἔφερε κατάνακρα σ' ἕνα χάος τεράστιο: Τὶ εἶναι θρησκεια;

*

Ὁ κ. Λούβαρις ἴσως θὰ μποροῦσε μὲ τὰ καινούργια του βιβλία νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ δώσουμε μιὰν ἀπόκριση στὸ ρώτημά μας. Σχετικὸ εἶναι καὶ τῶν τριῶν τὸ πνεῦμα. Ἐδῶ θὰ μὲ ἀπασχολήσει ξεχωριστὰ ὁ Νίτσε του ὅπου ἡ σκέψη τουἐκφράζεταικαθαρότερα καὶπιὸ τελειωτικά. Ὕστερα λοιπὸν ἀπὸ πολλὲς ἀναζητήσεις, καταλήγει στὸν ἀκόλουθο ἀμφιλογικὸ ὁρισμό: βίωσις τῆς ὑπερβατικῆς πραγματικότητος τῶν ἀξιῶν... Ὑπῆρξε μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἡ ἐπιστήμη, κινάμενη ἀπὸ πόθο παράδοξο, πολεμοῦσε ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὶς βγάλει θρησκευτικές· ἡ ἐποχὴ αὐτὴ δὲν εἶναι τόσο μακρυνή, ἀφοῦ ὁ κ. Λούβαρις σ' αὐτὴν ἀνήκει. Ὁ ὁρισμός του ἀγκαλιάζει μέσα στὴ θρησκεία ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, ἀπὸ τὸν μυστικισμὸ ὡς τὸν πατριωτισμό. Συναντοῦμε βέβαια κανονικὰ μέσα στὴ θρησκεία τὴ βιωση αὐτή· μόνη της ὅμως μπορεῖ μοναχὰ νὰ δημιουργήσει ἀκαθόριστα καὶ ἀμεταβίβαστα συναισθήματα ποὺ δὲν ἔχουν πάντα ἀναγκαστικὰ σχέση μὲ τὴ θρησκεία, ἂν ἔχουν κάποτε μὲ τὴ θρησκευτικότητα. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι ἐνῶ ὁ κ. Λούβαρις φαίνεται νὰ ἔχει ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὶς σχετικὲς θεωρίες τοῦ Jastrow, δὲν τοὺς δίνει ὅλο τους τὸ περιεχόμενο, ποὺ κάνει νὰ ξεχωρίζει ἡ θρησκεία ἀπὸ κάθε ἄλλη βίωση ὑπερβατικῶν ἀξιῶν. Τὸ τριπλὸ στοινεῖο, δογματικό, ἠθικὸ καὶ τελετουργικό, τὰ ὑποδηλόνει γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ τὰ ἐξαφανίζει μέσα σὲ πλούσιες φράσεις, μὲ μιὰ ταχυδακτυλουργία ποὺ προκαλεῖ τὸν θαυμασμό. Γιατί; δειλία; πόθος γιὰ προπαγάντα; Τὸ δρόμο ποὺ περνοῦσε ἀπὸ τὸν Νίτσε, τόνε διάλεξε μόνος του ὁ κ. Λούβαρις· στὸ χέρι του εἴτανε νὰ πάρει ἄλλο δρόμο ποὺ δίχως νὰ περνάει ἀπὸ τὸν Νίτσε, δὲ θὰ περνοῦσε κι' ἀπὸ τὴν Ἀβαρία. Ἀλλὰ μοῦ εἶναι ἀδύνατο μέσα σὲ μιὰ κριτική, πάντα ἐξωτερικὰ περιορισμένη, νὰ προχωρήσω πρὸς τὴ λύση ἑνὸς τόσο ἀπέραντου προβλήματος ὅπως τὸ θρησκευτικό. Σταματῶ καὶ συνεχίζω τὸν Νίτσε, ἀφοῦ τελειωτικὴν ἀπόκριση στὸ ζήτημά μας δὲν μᾶς ἔδωκε ὁ κ. Λούβαρις.

Παντοῦ δυστυχῶς, καὶ στὰ εἰδικὰ θέματά του ὁ κ. Λούβαρις, ἂν δίνει τὴ μελέτη ποὺ τοὺς χρειάζεται, δὲν τοὺς δίνει τὸ στοχασμὸ ποὺ ζη-

[1] «Ἑστία» 27 Αὐγούστου 1927. Τὰ ἄρθρα τοῦ κ. Μπαλάνου βρίσκονται στὴν «Ἑστία» τῶν 24 Ἰουλίου καὶ 27 Αὐγούστου, καὶ ὄχι ὅπως σημειόνει 24 Ἰουνίου καὶ 27 Ἰουλίου.

[2] τ. Α' σ. 311 κ. ἑξ. μὲ τὴν ὑπογραφὴ Κωνστ.

1) Δ. Μπαλάνος «Ἑστία» 24 Ἰουλίου 1927.

τᾶνε· ἡ προχειρότητα τῶν κρίσεών του γιὰ τὸν Νίτσε εἶναι χαρακτηριστική. Ἔτσι τὸ φιλόσοφο ποὺ θεωρεῖται σχεδὸν ἐξ ἴσου ἄτοπα ἄλλωστε — πατέρας τοῦ πραγματισμοῦ, τὸν θεωρεῖ ἐπιστημονιστή· μιλεῖ γιὰ τὴν πίστη τοῦ Νίτσε στὸ παντοδύναμο τῆς Ἐπιστήμης κ.τ.λ. Αὐτὴ τὴ φοβερὴ θύελλα ποὺ ἀντικρύσαμε ὅλοι μιὰ φορά, αὐτὸς ὁ στρόβιλος ποὺ μᾶς συνεπῆρε κάποτε καὶ δὲν ξέραμε σὲ καμιὰ στιγμὴ ποῦθε φυσᾶ, ὅλα αὐτὰ μπαίνουν σὲ καλούπια μέσα καὶ σὲ ρουτάκια ἀριθμημένα. Ὅλες οἱ ἀσχημίες ποὺ ἔπλεξαν οἱ ἔμποροι γύρω στὴ νιτσεϊκὴ δημιουργία, οἱ ἀντιφάσεις, ἡ ἀρώστεια κ. τ. λ. σερβίρονται μέσα σὲ λίγες σελίδες.

Τὸ «τραγούδι τοῦ μεσανυχτιοῦ», τὸ ἀναλύει ὁ κ. Λούβαρις ὅπως θὰ ἀνέλυε ἕνα ποίημα τοῦ Χάϊνε. Doch alle Lust will Ewigkeit, ὁ στίχος αὐτὸς ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν θυμηθεῖ χωρὶς τρόμο, ἀναλύεται ἔτσι ἀπὸ τὸν κ. Λούβαρι: ἡ φράσις αὐτὴ μεταφραζομένη ψυχολογικῶς σημαίνει ὅτι ὁ παρὼν κόσμος προσλαμβάνει ἔννοιαν καὶ σκοπὸν διὰ τῆς συσχετίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐπέκεινα κόσμον. Ἐνταῦθα διαφαίνεται ἡ σχέσις πρὸς ὑπερβατικὴν ἀξιολογικὴν πραγματικότητα, τὴν ὁποίαν διοῖ ὁ Νίτσε. Ἐν μέσῳ τοῦ παροδικοῦ αἰσθάνεται αἴφνης τὴν ἀνάγκην τοῦ αἰωνίου καὶ διὰ μίαν στιγμὴν σύνχωνεύεται μετ' αὐτοῦ καὶ γίνεται καὶ αὐτὸς αἰώνιος. Ὁκ. Λούβαρις μιλεῖ για τὸν Νίτσε ὅπως θὰ μιλοῦσε ἕνας ἄλλος γιὰ τὸν ἐπαναστάτη τῆς γειτονιᾶς του: ἐνῷ ὀνομάζει ἑκυτὸν ἄθεον, δὲν εἶναι τοιοῦτος εἰμὴ μόνον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν θεὸν τῶν ἄλλων. Ἕνα πρᾶμα ποὺ μὲ σαστίζει στὰ ἑλληνικὰ βιβλία, κάτι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, εἶναι ἡ παραμορφωτικὴ καὶ ἡ μικραντικὴ ἱκανότητα ποὺ ἔχουν: ἔτσι θαρεῖς π. χ. πὼς ἔχεις γνωρίσει τὸν Νίτσε ἢ τὸν Ibsen ἢ τὸν Baudelaire ἢ τὸν ὅποιον ἄνθρωπο ποὺ ξεχώρισες κι ἔκανες χρόνια παρέα· θαρεῖς πὼς τοὺς νιόθεις, ὅσο μπορεῖ ἀνθρώπινη ψυχὴ νὰ σμίξει μὲ τὴν πλαϊνή της. Ἐξαφνα διαβάζεις ἕνα ἑλληνικὸ βιβλίο γιὰ κάποιον ἀπ' αὐτούς, καὶ βλέπεις πὼς εἶναι ἄνθρωπος κοινός, ἀδελφὴ ψυχὴ τοῦ κ. Α, τοῦ δημοσιογράφου, καὶ τοῦ κυρίου Β, τοῦ λόγιου: ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἕνα μπόϊ.

Σὲ ὅλο τὸ βιβλίο τοῦ κ. Λούβαρι βρίσκει κανεὶς κάτι μισόπνοο, κάτι ποὺ πάει νὰ φανεροθεῖ καὶ ξανακρύβεται· ἄλλοῦ τὸ νιόθεις πρόγραμμα κι' ἀλλοῦ ἀμέλεια.

*

Θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν πολλὲς παρατηρήσεις λεπτομερειακὲς σχετικὰ μὲ τὰ τρία βιβλία τοῦ κ. Λούβαρι· ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι τέτοιου εἴδους κριτικὲς μποροῦν νὰ ἀποδώσουν τίποτε.

Μᾶλλον θὰ προτιμοῦσα νὰ τελειόσω τὴν κριτική μου αὐτὴ μὲ ἕναν χαρακτηρισμὸ τοῦ κ. Λούβαρι. Ἐξ ἀφορμῆς της διάβασα ὅ,τι ἔχει δημοσιεύσει ὡς τὰ τόρα σὲ βιβλίο. Ὅμως ἀκόμη διστάζω.

Εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἕνας ἔξυπνος ἄνθρωπος; Ἂν πιστέψουμε τὶς νεανικές του ἀναμνήσεις ποὺ ἔχει δημοσιέψει πᾶνε τόρα χρόνια, τὴν ψυχή του ταράξανε κάποτε οἱ μεγάλες ἀνησυχίες. Τὶ γίνηκαν αὐτές; Σώζεται καμιὰ σπίθα ζωῆς μέσα στὴ στάχτη τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος ποὺ σήμερα χαρακτηρίζει τὸν κ. Λούβαρι; Εἶναι φοβερὸ μὲ τὶ δύναμη μπορεῖ κανεὶς νὰ τραβήξει τὸ σκοινὶ ἅμα ἀποφασίσει νὰ πνιγεῖ μόνος του. Ὁ κ. Λούβαρις εἶναι ἀκόμη νέος· θὰ ἤθελα διαβάζοντας τούτη τὴν κριτική, γραμμένη ἀπὸ ἕναν πολὺ νεώτερό του, νὰ θυμηθεῖ τὴν ὑπερκόσμια λαχτάρα ποὺ κάποτε, ὡς λέει, τὸν εἶχε συνεπάρει· νὰ θυμηθεῖ τὴ λαχτάρα ἐκείνη καὶ νὰ νιόσει τὴν πίκρα μιᾶς ζωῆς, μιᾶς ζωῆς γεμάτης ἐλπίδες ποὺ σβύνει, ποὺ ἔσβυσε ἴσως. Τόρα; τόρα ἂν ἔπρεπε νὰ βάλω ἕναν τίτλο στὴν κριτική μου, θὰ τὴν ὀνόμαζα: ***ὁ Κύριος Λούβαρις ἢ ὁ μέσος ὅρος.***

*

Ὁ κ. Α. Κασιγόνης κυκλοφόρησε ἕνα βιβλιαράκι του στὴ σειρὰ τῆς «Ἔρευνας»: «ἡ ἐπιτυχία εἰς τὴν ζωήν». Ἂν καὶ ὑπάρχουν καλύτερα βιβλία γραμμένα μὲ τὸν ἴδιο σκοπό, συνιστῶ κι' αὐτὸ σὲ ὅσους νέους θέλουν νὰ «ἐπιτύχουν» στὴ ζωή. Νομίζω ὅμως πὼς μποροῦν νὰ βροῦν ἕνα καλύτερο ἰδανικὸ ἀπ' αὐτό.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Παναγ.Κ. Κανελλοπούλου: Κοινωνιολογία τῶν Ἰμπεριαλιστικῶν φαινομένων. — Ὁ συγγραφέας κατακρίνοντας ὅλους σχεδὸν ὅσοι πρὶν ἀπ' αὐτὸν δοκίμασαν «νὰ δώσωσι λύσιν ἐπιστημονικὴν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ», γιατὶ καταπιάστηκαν μὲ τὸ θέμα βαρυμένοι μὲ προκαταλήψεις, ἐπιχειρεῖ τὴν ἔρευνα τῶν ἰμπεριαλισμῶν «ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ κοινωνικὰ καὶ ἱστορικὰ αἴτια, ἅτινα προεκάλεσαν ἑκάστοτε τὴν ἐκδήλωσιν αὐτῶν, ὡς φαινομένων ἱστορικῶν».

Ὁ κ. Π. Κ. Κ. ἀποφεύγει νὰ δώσει ὁρισμὸ τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ἀφήνοντας ἴσως νὰ βγεῖ ὁ ὁρισμὸς σὰν συμπέρασμα τῆς ἔρευνας. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης παίρνει μιὰν ἰδέα τοῦ τί εἶναι ἰμπεριαλισμός, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα, ἀπ' ὅσα λέει γιὰ τὸν τρόπο ποὺ γεννιέται. Δηλαδή: «ἡ ἐξαπλωτικὴ τάσις λαοῦ τινος, ἡ συνιστῶσα ἰμπεριαλισμὸν γνήσιον καὶ ἐπιτυχῆ, ὀφείλεται συνήθως ἢ εἰς τὴν διείσδυσιν αἵματος βαρβάρου καὶ πρωτογόνου εἰς τοὺς κόλπους κοινωνίας προηγμένης ἢ εἰς τὴν ἐντὸς προηγμένης κοινωνίας χειραφέτησιν τάξεώς τινος, κατακτώσης ἐπαναστατικῶς (ἢ καὶ ἐξελικτικῶς) κοινωνικὴν ὑποκειμενικότητα, τουτέστι καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὴν ὁπωσδήποτε σύμπτωσιν δύο στοιχείων: ἐνστικτικῆς ὁρμῆς καὶ ἰδεολογικῆς κατευθύνσεως».

Ὁ συγγραφέας παθαίνει ἐκεῖνο ποὺ καταλογίζει στοὺς ἄλλους. Ξεκινᾶ δηλαδὴ γιὰ τὴν ἔρευνα ὠπλισμένος μὲ δυὸ πῆχες—τὴν ἐνστικτικὴ ὁρμὴ καὶ τὴν ἰδεολογική κατεύθυνση— κι' ὅσοι ἰμπεριαλισμοὶ δὲν τοὔρχονται στὰ μέτρα, τοὺς ἀρνεῖται. Ἔτσι ἀρνεῖται πληρότητα στὸ Μηδοπερσικὸν ἰμπεριαλισμό, γιατί, λέει, δὲ βρίσκει ἐνστικτικὴ ὁρμὴ στοὺς ἰμπεριαλιστὲς Πέρσες, αἷμα βάρβαρο καὶ πρωτόγονο δὲν ἐχύθηκε στοὺς κόλπους τῆς «προηγμένης» καὶ μὲ ἰδεολογικὴ «κατεύθυνση» προικισμένης Περσικῆς κοινωνίας. Πρῶτα-πρῶτα δὲν εἶν' ἀλήθεια αὐτό. Γιατὶ οἱ Πέρσες τοῦ Κύρου—ποὺ ἀπὸ κεῖνον πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πὼς ἀρχίζει ὁ Περσικὸς ἰμπεριαλισμὸς κι' ὄχι ἀπὸ τὸ Δαρεῖο—δείχνουν μπροστὰ σ' ἄλλους λαούς, τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Λυδοὺς τοῦ Κροίσου κ.λ.π. (τοὺς λαοὺς δηλ. ποὺ νίκησαν) δείχνουν, θέλω νὰ πῶ, κάποιον πρωτογονισμό, ποὺ ἔρχεται καὶ στοῦ κ. Π. Κ. Κ. τὰ μέτρα.

Τὸ ἴδιο σφάλμα ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸ συγγραφέα στὴν ἐξέταση καὶ τῶν ἄλλων ἰμπεριαλιστικῶν φαινομένων. Μὰ ἐκεῖ ποὺ πέφτει ἔξω ὁλότελα εἶναι ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς θάλασσας ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ χώρου, οὕτως ὥστε τοὺς ὑπερπόντιους—τοὺς ὑπερθαλασσίους ὅπως τοὺς λέει ἰμπεριαλισμοὺς—σὰν τὸ Ρωμαϊκό, στὴν τελειότερή του μορφή, τὸ σημερινὸ Βρεττανικό, καὶ τὸν Ἰταλικὸ ποὺ τώρα ἐκδηλώνεται, νὰ τοὺς χαρακτηρίζει «τεχνητούς», «οἰκονομικοὺς μόνον» τοὺς δύο πρώτους καὶ πεζοδρομιακὸ τὸν τελευταῖο. Ἄλλο λάθος αὐτὸ νὰ παραγνωρίζει τὴ σημασία τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντα, ποὖναι ἡ σπουδαιότερη καὶ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐμφάνιση οἱουδήποτε ἰμπεριαλισμοῦ, ἄσχετο ἂν κ' ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ προϋπόθεση εἶναι γέννημα λόγων προγενεστέρων, δημογραφικῶν, πολιτικῶν, θρησκευτικῶν κλπ., καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τὴ μέθοδο τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, ποὺ τὴν αἰτία ὅλων τῶν ἱστορικῶν κι' ὅποιων ἄλλων φαινομένων τὴ θέλει οἰκονομική. Ὁπωσδήποτε, χωρὶς τὴν οἰκονομικὴ βάση ἰμπεριαλισμὸς δὲν νοεῖται· χωρὶς αὐτὴ ἡ ἐνστικτικὴ ὁρμὴ μένει δίχως συνέχεια, σπασμωδική, τυφλὴ ὤθηση γιὰ κατάκτηση, ἡ δὲ ἰδεολογικὴ κατεύθυνση ἐξατμίζεται σὲ λογοκοπία καὶ πατριωτικὰ ἢ ἄλλα παραληρήματα. Ὁ ἰμπεριαλισμὸς δὲν ἀρχίζει παρὰ ὅταν σχηματιστεῖ σ' ἕνα Κράτος μιὰ τάξη ποὺ θὰ δόσει συγκεχριμένη μορφὴ στὴν ἀόριστη ἰδεολογικὴ κατεύθυνση καὶ θὰ πιάσει τὸ τιμόνι τῆς ἐνστικτικῆς ὁρμῆς, ποὺ ἀλλοιώτικα θὰ πελαγοδρομοῦσε ξυλάρμενη. Καὶ γιὰ νὰ συνεχίσω τὴν παρομοίωση, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα αὐτῆς τῆς τάξης εἶναι ἡ ἀναγκαία σαβοῦρα τοῦ καραβιοῦ ποὺ ἀσφαλίζει τὴν ἰσορροπία καὶ τὴν εὐστάθεια. Ἡ τάξη αὐτὴ ἀφοῦ πάρει μέσα στὸ Κράτος τὴν κυρίαρχη θέση, τραβᾷ κατόπιν πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἡ πολιτική της ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ τότε λέγεται ἰμπεριαλισμός. Γκρέμισμα τῆς τάξης αὐτῆς φέρνει τὸ σβύσιμο τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὅπως καὶ τὸ ἀντίστροφο: ἐξωτερικὴ ἧττα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ προκαλεῖ πτώση ἢ κλονισμὸ ἐσωτερικὸ τῆς κυρίαρχης τάξης. Ἂν αὐτὴ τὴ βάση ἔπαιρνεν ὁ κ. Π. Κ. Κ. θὰ καταλάβαινε πὼς ὁ σημερινὸς Παναμερικανισμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἡ πρώτη φάση τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ—ἡ κυρίαρχη τάξη εἶναι ἀπασχολημένη ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἑνότητα—καὶ δὲν θὰ τὸν ἐχαρακτήριζε «ψευδοϊμπεριαλισμόν».

Εἶπα παραπάνω ὅτι ὁ συγγραφέας ἀποκλείει τὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ χώρου, λέγοντας τεχνητὸ κάθε ἰμπεριαλισμὸ ποὺ οἱ τάσεις του περνοῦνε θάλασσες. Βέβαια χωρικὴ συνέχεια τῶν βλέψεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ εἶναι ἀπαραίτητη, μὰ χῶρος εἶναι καὶ ἡ θάλασσα ἀφότου ὁ ἄνθρωπος βρῆκε ἀσφαλῆ μέσα νὰ τὴν περνᾶ. Χωρικὴ συνέχεια θὰ ἀσφαλίζει σὲ λίγα χρόνια καὶ ὁ ἀγέρας.

Περιοριζόμαι στὸ θέμα, σύμφωνα μὲ τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου πρᾶμα ποὺ δὲν ἔκαμε ὁ συγγραφέας ἀνακατεύοντας πολλὰ καὶ διάφορα, ἄσχετα λίγο πολὺ μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας. Γενικὰ δὲ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Π. Κ. Κ. δὲν παρουσιάζει ὀργανικὴ ἑνότητα. Ὁ συγγραφέας διάβασε πολλά, γερμανικὰ ἰδίως, βιβλία γιὰ τὸ θέμα τῆς ἔρευνάς του, καὶ ἀναφέρει ἀρκετὰ στὶς σελίδες τοῦ ἔργου του, μὰ δὲν ἀφομοίωσε φαίνεται τὶς ξένες γνῶμες κ' ἔτσι μᾶς παρουσίασεν ἕνα «συμπίλημα», ποὺ δύσκολα βρίσκεται μέσα του ἀρχὴ καὶ ἄκρη.

Κ. Θ. Π.

*

Γερμ. Πολυζωΐδου: Πῶς εἶδα τὴν Μόσχαν καὶ τὸν κομμουνισμόν της.—Βιβλίο γραμμένο ἀπὸ περιηγητή, ποὖμεινε λίγες μέρες στὴ Μόσχα κι' οὔτε γρῦ ρωσσικὰ δὲν ἤξερε. Εἶναι βέβαια ζήτημα κατὰ πόσον ἄνθρωποι αὐτοῦ τοῦ εἴδους μποροῦν νὰ σχηματίσουν γνώμη γιὰ ἕνα τόσο περιπλοκο ζήτημα, ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ κατάσταση στὴ Ρωσσία καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κομμουνισμοῦ. Μὰ αὐτὸ κατάντησε μόδα. Νὰ γράφουν γιὰ τὴ σημερινὴ Ρωσσία, ἔπειτ' ἀπὸ λίγες βδομάδες ταξίδι, ὅπως θἄγραφαν γιὰ τὸ παλάτι τῆς Ἀλάμπρας στὴ Γρανάδα, ἢ γιὰ τὸ Ἀλκαζὰρ τῆς Σεβίλλιας, ποὺ τὸ ἐπισκέφθηκαν μὲ τὸν Μπαίντεκερ στὸ χέρι.

Μ' ὅλ' αὐτά, ὁ κ. Πολυζωΐδης ἔδειξε κάποιο «bon sens». Ἔγραψε πράμματα ὄχι βιβλια πρωτότυπα, ἀλλὰ τέλος πάντων λογικώτερα ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους. Φαίνεται πὼς δὲν ἔπεσε ὅλως διόλου θῦμα τῶν ταχυδακτυλουργῶν τοῦ μπολσεβικικοῦ παραδείσου. Μυρίστηκε μόνος του, φαίνεται, ἢ τοῦ ἐξήγησαν ἄνθρωποι, ποὺ γνώριζαν τὸν τόπο, μερικὰ πράματα πολὺ ἁπλά, ποὺ δὲν τὰ κατάλαβαν ἢ δὲ θέλησαν νὰ τὰ καταλάβουν πολλοὶ ἄλλοι:

α) Πῶς ἔπειτα ἀπὸ δέκα χρονῶ δουλειά, ἔπειτ' ἀπὸ τόσο αἷμα, τόσες θυσίες, τέτια καταστροφή, οἱ μπολσεβῖκοι στὸν τόπο τους κάμανε μιὰ τρύπα στὸ νερό. Οὔτε πραγματικὴ κοινοκτημοσύνη κατώρθωσαν νὰ ἐφαρμόσουν, ἀφοῦ οἱ χωρικοὶ κράτησαν καὶ θεωροῦν τὶς γαῖες, ποὺ πῆραν, ἰδιοκτησία τους. Οὔτε εἶχαν τὰ κότσια νὰ συγκεντρώσουν τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία στὰ χέρια τους ἀποκλειστικὰ καὶ γι' αὐτὸ κάθε μέρα κάνουν καινούργιες παραχωρήσεις στοὺς βιομηχάνους, στοὺς ἐμπόρους, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ μικροβιομηχανία καὶ τὸ μικροεμπόριο σήμερα, γιὰ νὰ καταλήξουν αὔριο στὶς μεγαλύτερες ἐπιχειρήσεις. Κι' αὐτό, προσθέτω ἐξ ἰδίων, γιατὶ μια τέτια ριζικὴ μεταρρύθμιση—ὄχι σὲ δέκα χρόνια—μὰ καὶ σ' ἑκατὸ καὶ σὲ διακόσια ζήτημα ἂν εἶναι δυνατή.

β) Πῶς οἱ λίγες, σχετικὰ μηδαμινὲς κατακτήσεις, ποὺ κάμανε πρακτικῶς οἱ μπολσεβῖκοι ἀπὸ ἀπόψεως κομμουνιστικοῦ προγράμματος, ὅπως ἡ διανομὴ τῶν γαιῶν καὶ ἡ κατάργηση τῆς κληρονομίας εἶναι πράματα ποὺ λίγο-πολὺ ἀρχίζουν νὰ τὰ ἐφαρμόζουν καὶ τ' ἄλλα κράτη, τὰ καπιταλιστικά. Καὶ γι' αὐτό, προσθέτω καὶ πάλι ἐξ ἰδίων, δὲν ἄξιζε τὸν κόπο νὰ καταστρέ-

ψουν μιὰν ὁλόκληρη Ρωσσία καὶ νὰ θάψουν τὸ ἄνθος τῆς ρωσσικῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος, μιὰ λεγεῶνα ἀπὸ ποιητές, καλλιτέχνες, ἐπιστήμονες, φιλοσόφους καὶ μιὰ ὁλόκληρη γενιὰ νέων, ποὺ κλείνανε μέσα τους τόση ψυχή, τόσον ἐνθουσιασμό.

γ) Πὼς στὸν παράδεισο αὐτὸν τοῦ κομμουνισμοῦ τὸ γέλιο, ἡ εὐθυμία κατάντησαν ἄγνωστα πράματα. Πὼς δὲν βρῆκαν μήτε κ' οἱ ἐργάτες τὴν εὐτυχία, γιατὶ κι' αὐτοὶ πάσχουν κ' ἐργάζονται διὰ τῆς βίας.

δ) Πὼς ὄχι μόνο δὲν εἶναι δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, μὰ οὔτε τῶν ἐργατῶν κἄν, γιατὶ πίσω ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἑνώσεων καὶ τὴν Κεντρικὴ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπή, ἕνα εἶδος βουλῆς sui generis, ποὺ ἐκλέγει τὸ Προεδρεῖο ἢ τὴν Κυβέρνηση, κρύβεται μιὰ ὀλιγαρχία ἐπιτηδείων, σχεδὸν ἀνώνυμη, ποὺ διοικεῖ τὴ Ρωσσία, σὰν ἄλλοτε τὴν παλιὰ Βενετία.

ε) Πὼς τὴ μόνη πραγματικὴ μεταβολὴ ποὺ φέρανε εἶναι ἡ κομμουνιστικὴ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν, ποὺ ἑτοιμάζει μιὰ γενιὰ μὲ ὅλως διόλου διαφορετικὴ ἰδιελογία ἀπὸ τὴ δική μας· κ' ἐκεῖ οἱ μπολσεβίκοι βασίζουν τὶς ἐλπίδες τους, ἂν εἰλικρινῶς δ·ατηροῦν ἀκόμη ἐλπίδες.

Ὑπάρχουν βέβαια καὶ μερικὲς μικροανακρίβειες στὸ βιβλίο τοῦ κ. Π. φυσικὲς σὲ ταξιδιώτη περιηγητή. Ὅπως π. χ. ὅταν, γιὰ ν' ἀποδείξει πὼς τὸ κίνημα εἶναι ρωσσικὸ καὶ ὄχι ἑβραϊκο, ἀναφέρει τὸν Κὰρλ Μάρξ, σὰ νὰ μὴν ἦταν κι' αὐτὸς ἑβραῖος. Ἢ ὅταν παίρνει τὸν Τολστόη γιὰ συνεχιστὴ τοῦ ἔργου τοῦ Μάρξ. Τὶ κοινὸ ὅμως ἔχει ὁ μεγάλος αὐτὸς Χριστιανός, ποὺ δίδασκε πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ φέρνει ἀντίσταση στὴν κακία, μὲ τὸ μῖσος τῶν τάξεων τοῦ κομμουνισμοῦ; Τέτιο λάθος ὁ κ. Π. σὰν ἱερωμένος ποὺ εἶναι, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάμει.

Εἶναι κι' ὁ Δοστογέβσκης πρόδρομος τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅπως τὸ θέλει ὁ κ. Π.; Ἂν ὁ συγγραφέας ἐννοεῖ τὸ σοσιαλισμὸ ἐν γένει, θὰ τοῦ παρατηρήσω πὼς αὐτὸς εἶναι ἀνθρώπινος, διεθνὴς. Ρωσσικὸ ἢ σλαβικὸ ἴσως νἆναι τὸ πολὺ - πολὺ ὁ ἐνθουσιασμὸς δίχως ὅρια, ἡ τυφλὴ αὐθυποβολή, οἱ ὑπερβολὲς ποὺ βλέπομε στὴ Ρωσσία, ἡ τρέλα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν νὰ σκάψουν τὸ λάκκο τους γιὰ νὰ χτίσουν ἕνα μαυσωλεῖο ἀπάνω στὰ σαπισμένα πτώματά τους, δίχως νὰ λάβουν κἂν ὑπ' ὄψει πὼς οἰκοδομὴ μὲ τέτια θεμέλια δὲ θὰ μποροῦσε νὰ βαστάξει.

Τὰ συμπεράσματα τοῦ κ. Π., ποὺ προβλέπει μιὰ βαθμιαία ἐξέλιξη τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος σὲ μιὰ «χωρικὴν καὶ ἐργατικὴν οὕτως εἰπεῖν ἀπέραντον δημοκρατίαν, μορφῆς ὁμοσπονδιακῆς», σ' ἕνα εἶδος «Ρωσσικῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν», δὲν τὰ καλοκατάλαβα. Ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας νομίζει ὡστόσο πὼς δὲν μποροῦν νὰ ἐφαρμοστοῦν στὴ μέλλουσα Ρωσσία οὔτε συνταγματικὴ μοναρχία οὔτε κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία. Πῶς ἀντιλαμβάνεται λοιπὸν τὴ μέλλουσα Δημοκρατία στὴ Ρωσσία, ἀφοῦ δὲ θἆναι κοινοβουλευτική; Αὐτὸ θἄθελα πολὺ νὰ τ' ἀκούσω.

Λ. Θ. ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ἠπειρωτικὰ Χρονικά. (Ἔτος δεύτερον, τεῦχος τρίτον 1927).— Μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ τὰ Ἠπειρωτικὰ χρονικὰ συμπληρώνουν τὴ δεύτερη χρονιά τους. Ἱδρύθηκαν μὲ τὸν καθαρὰ τοπικὸ σκοπό, ὅπως ἴσια ἴσια δείχνει καὶ ὁ τίτλος τους, νὰ μαζέψουν καὶ νὰ δημοσιέψουν ὅ,τι σώζεται ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λαογραφία τῆς Ἠπείρου καὶ νὰ προετοιμάσουν ἔτσι τὸ ἀναγκαῖο ὑλικὸ γιὰ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ λαογράφους τῆς Ἠπείρου. Καὶ πράγματι ὡς ἕνα μέρος γίνεται αὐτὸ στὰ τεύχη ποὺ δημοσιεύτηκαν ὣς τώρα. Λέμε ὡς ἕνα μέρος, γιατὶ ὁ τόπος τοῦ περιοδικοῦ, ποὺ εἶναι τόσο πολύτιμος μὲ τὴ σημερινὴ ἀκρίβεια, εἶναι ἀλήθεια πὼς σπαταλιέται τὸ πιὸ πολὺ ἄδικα ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος μὲ τὴν πολλὴ φλυαρία τῶν σοφῶν ποὺ γράφουν μέσα, γιὰ πράματα πολὺ κοινά, κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο σὲ μελέτες ἱστοριοδιφικὲς στεῖρες, ποὺ μὲ ὅλη τὴ σοφία ποὺ δείχνουν ἀπόξω, ἀπὸ μέσα εἶναι κούφιες, ὅπως κούφιο εἶναι καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἢ καλλίτερα ἡ γεροντίστικη περιέργεια ποὺ τὶς γεννᾶ, καὶ πολὺ λίγη σχέση ἔχουν μὲ τὴν ἀληθινὴ ἱστορία τῆς Ἠπείρου. Τί ἂν γεννήθηκε ἡ τάδε ἢ ὁ τάδε στὴν Ἤπειρο καὶ κατόπι ἔκαμε συγγενολόϊ στὴν Ἰταλία καὶ ἄφησε ἀπογόνους ἢ ἔζησε καλόγερος στὸ τάδε μοναστῆρι; Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρει τὴν φιλοπερίεργη ἱστοριοδιφία, μὲ τὴ ζωντανὴ ὅμως ἱστορία τῆς Ἠπείρου δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάμει. Γιατὶ κανένας ἀπ' αὐτοὺς εἴτε καλόγερος ἤτανε εἴτε βασιλοπούλα δὲν ἔδωσε τίποτα γιὰ τὴν Ἤπειρο, κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἔκαμε πλουσιώτερη τὴ ζωή της, κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἔγινε, γιὰ νὰ τὰ ποῦμε πιὸ σοφά, παράγοντας στὴν ἱστορία της.

Γι' αὐτὸ ἴσια-ἴσια μᾶς φαίνεται πὼς ὁ δραστήριος καὶ γεμᾶτος ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ ἱδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ καλὰ θὰ ἔκανε νὰ λιγοστέψει τὸν τόπο ποὺ χαρίζει σὲ τέτοιου εἴδους σοφὲς ἐργασίες, καθὼς καὶ τὴ φλυαρία μερικῶν σεβαστῶν σοφῶν καὶ συνεργατῶν, καὶ νὰ δώσει ὅσο μπορεῖ περισσότερο ὑλικό, ὑλικὸ ποὺ νὰ κλείνει μέσα του τὴν ἱστορία καὶ τὴ ζωὴ τῆς Ἠπείρου, ἔγγραφα ποὺ μέσα στὶς γραμμές τους μιλᾷ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ποὺ πράγματι ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴν Ἤπειρο, μνημεῖα τέχνης ποὺ μᾶς φανερώνουν τὴν καλλιτεχνικὴ ψυχὴ αὐτῶν ποὺ τὰ ἔφτιασαν κι' αὐτῶν ποὺ τὰ ζήτησαν νὰ γίνουν, τραγούδια καὶ παραμύθια καὶ παροιμίες καὶ λεξιλόγια καὶ κάθε λογῆς γλωσσικὸ καὶ λαογραφικὸ ὑλικό. Αὐτὸ τοὐλάχιστον μᾶς φανερώνει τὴν ψυχὴ καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴ γλῶσσα τοῦ ἁπλοϊκοῦ λαοῦ. Ἔτσι τὰ Ἠπειρωτικὰ χρονικὰ θὰ πετύχουν καλύτερα τὸ σκοπό τους καὶ θὰ γίνουν στὰ σωστὰ θησαυρὸς γιὰ τὴν ἠπειρωτικὴ ζωὴ καὶ τὴν ἠπειρωτικὴ ἱστορία καὶ θὰ στρώσουν τὸ δρόμο γιὰ τὸν αὐριανὸ ἱστορικὸ καὶ λαογράφο τῆς Ἠπείρου.

Σ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Ὁ μεταρρυθμιστής.—Μάταια προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε μέσα στὰ νομοσχέδια τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τὴ μεταρρύθμιση τῆς παιδείας μας, ποὺ μᾶς ὑπόσχεται.

Ὁ κ. Νικολούδης βρῆκε τὴ δημοτιστικὴ παιδεία καὶ θέλει νὰ τὴν κρατήσει. Στὰ νομοσχέδιά του δὲ θίγει καθόλου τὶς βάσεις τῆς παιδείας αὐτῆς. Καὶ ὅμως ὁ κ. ὑπουργὸς θέλει νὰ λέγεται μεταρρυθμιστής. Μήπως ἐπειδὴ καταργεῖ τὰ σημερινὰ βιβλία γιὰ νὰ ἐγκρίνει ἄλλα γραμμένα ὅμως καὶ κεῖνα στὴ δημοτική; Ἢ μήπως ἐπειδὴ βγάζει 4 μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου γιὰ νὰ διορίσει στὴ θέση τους πρόσωπα καινούργια χωρὶς ὅμως οὔτε τὸ θεσμὸ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου νὰ τροποποιήσει στὴ βάση του οὔτε νὰ ἀλλάξει τὰ ἔργα τῶν ἐκπαιδευτικῶν Συμβουλίων; Ἢ μήπως τάχα εἶναι ὁ μεταρρυθμιστὴς τῆς παιδείας μας ἐπειδὴ θέλησε σώνει καὶ καλὰ νὰ διορίσει στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης μερικὰ πρόσωπα, ποὺ ἄλλοτε κρίθηκαν ἀνίκανα γιὰ τὶς θέσεις αὐτές; Αὐτὴ ὅμως δὲν εἶναι μεταρρυθμιστικὴ πολιτική. Δὲν εἶναι κἂν πολιτική.

*

Τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια. Χωρὶς ἄλλο τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ βγάζει τοὺς περισσοτέρους νόμους ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα ὑπουργεῖα. Ὁ λόγος εἶναι πὼς ὁ κάθε ὑπουργός, ποὺ ἔρχεται στὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, ἔχει δικό του ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα καὶ φιλοδοξεῖ νὰ γίνει ὁ ἀνακαινιστὴς τῆς παιδείας μας, μεταρρυθμιστής. Κι' ἂν δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, κι εἶναι γιατρὸς ἢ δικηγόρος ἢ δημοσιογράφος καὶ ἀπὸ παιδαγωγικὴ καὶ ἐκπαίδευση δὲν καταλαβαίνει γρῦ, αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἁρμόδιο γιὰ νὰ μεταρρυθμίσει τὴν παιδεία μας.

Καὶ ὅμως, στὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ὑπάρχει τόση ἐργασία, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴ φιλοδοξία τους πολλοὶ κατὰ σειρὰ ὑπουργοί, φτάνει μόνο νὰ περιώριζαν λίγο τὶς ἀξιώσεις τους καὶ ἀπὸ μεγάλοι μεταρρυθμιστὲς νὰ δέχονταν νὰ φανοῦν εὐσυνείδητοι ἐργάτες σὲ κάτι ἄλλα ζητήματα ποὺ σημαίνουν περισσότερο γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ κοινωνική μας ζωή. Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ ἐλεύθερη ζωὴ ἑκατὸ χρόνων, τὰ καταφέραμε ὥστε οἱ μισοὶ ἄντρες Ἕλληνες καὶ οἱ περισσότερες γυναῖκες νὰ μὴν ξέρουν νὰ γράψουν τὸ ὄνομά τους. Τὰ καταφέραμε ὥστε οἱ Ἕλληνες τῶν συνόρων νὰ μιλοῦν βουλγάρικα καὶ βλάχικα καὶ μόνο ἑλληνικὰ νὰ μὴ μιλοῦν, καὶ μέσα στὴν Ἀθήνα οἱ Ἕλληνες νὰ μιλοῦν ἀκόμα ἀρβανίτικα. Βάλτε τώρα καὶ ὅτι μόνο μέσα στὰ σχολεῖα τῆς Ἀθήνας 3.000 παιδιὰ κάθουνται χάμου σταυροπόδι ἀπάνω στὰ σανίδια καὶ ὅτι στὶς ἐπαρχίες σχεδὸν ὅλα τὰ παιδιὰ κάθουνται χάμου στὸ χῶμα ἢ ἀπάνω σὲ πέτρες. Βάλτε ἀκόμη ὅτι σὲ πολλὰ σχολεῖα στὶς ἐπαρχίες οἱ δασκάλοι διδάσκουν τὰ παιδιὰ μὲ ἀνοιχτὲς ὀμπρέλες, γιατὶ λείπει ἡ στέγη τοῦ σχολείου. Σημειῶστε καὶ τοῦτο, ὅτι σ' ἕνα χωριὸ ἕνα ἄλογο ἔδωσε μιὰ κλωτσιὰ στὸ σχολεῖο καὶ τὸ γκρέμισε. Μά, ἀκόμα, σκέφθῆτε πὼς καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα σχολεῖα δὲν κάνουν, ὄχι γιὰ διδαχτήρια, μὰ οὔτε γιὰ σταῦλοι τῶν ἀλόγων· βάλτε ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀκόμα περισσότερα, ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ τὰ ἀραδιάσουμε. καὶ θὰ δεῖτε σὲ ποιὰ κατάσταση βρίσκεται ἡ παιδεία μας. Καὶ ἂν θέλετε νὰ εἶστε καὶ λίγο αὐστηροί, θυμηθῆτε πὼς τὸ ἐλεύθερο κράτος ποτὲ δὲ σκέφθηκε οὔτε ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὰ σχολεῖα τῶν Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς. Οὔτε κἂν ξέρει ποῦ ὑπάρχουν τέτια σχολεῖα. Βάλτε ὅλα αὐτὰ καὶ πέστε μας ὕστερα ἂν στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας δὲν ὑπάρχει ἐργασία ὄχι γιὰ ἕνα, μὰ γιὰ πέντε δυνατοὺς ὑπουργούς. Καὶ θὰ ἦταν ἡρωϊκὸ τὸ κατόρθωμα τῶν ὑπουργῶν ἐκείνων, καὶ θὰ ἦταν οἱ μεγαλύτεροι ἐθνικοὶ εὐεργέτες; οἱ ὑπουργοὶ ἐκεῖνοι, ποὺ θὰ μάθαιναν στὸ λαό μας νὰ διαβάζει καὶ νὰ γράφει, ποὺ θἄκαναν ἀνθρωπινώτερη τὴ διαμονὴ τῶν παιδιῶν μας στὶς τρῶγλες καὶ στὶς φυλακές, ποὺ τὶς λέμε σχολεῖα, ποὺ θἄκαναν τοὺς Ἕλληνες νὰ μιλοῦν ἑλληνικὰ καὶ ποὺ θἄριχναν μιὰ ματιὰ καὶ θἄδιναν μιὰ ὁδηγία στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν ἄλλων χωρῶν. Καὶ στὴν ἐργασία αὐτὴ οἱ ὑπουργοὶ τῆς παιδείας θὰ ἀναδεικνίοντα οἱ καλύτεροι ἀνακαινιστὲς τῆς παιδείας μας.

Μ. Π.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Γουσταῦος Φουζέρ.— Λυπηρότατη ἦταν ἡ εἴδηση πὼς πέθανε ὁ Φουζέρ στὶς 9 τοῦ μηνὸς στὸ Παρίσι. Ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους Γάλλους ἑλληνιστές; καὶ ἀρχαιολόγους ἦταν γιὰ μᾶς ἀπὸ τοὺς λίγους ἐξκιρετικὰ φωτισμένους καὶ δοκιμασμένους φίλους. Ὁ θάνατός του, σχετικὰ πρόωρος, γιατὶ μόλις ἦταν 64 χρόνων, σημαίνει ὀδυνηρὴ ἀπώλεια γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ Γαλλία.

Νεώτατος ἦρθε στὴν Ἑλλάδα καὶ 24 μόνο ἐτῶν στὰ 1887 ἔκαμε τὴ σπουδαία ἀνασκαφὴ τῆς Μαντινείας μὲ καλὰ εὑρήματα καὶ τὴν περίφημη πραξιτέλεια βάση, ἕνα ἀπὸ τὰ στολίσματα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Ἦταν μεγάλο κατόρθωμα στὰ 1889 νὰ δημοσιεύση τόσο νέος μιὰ ὀγκώδη καὶ ὡς τὰ σήμερα χρήσιμη μονογραφία γιὰ τὴ Μαντίνεια καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Ἀρκαδία. Πολλὲς μικρὲς πραγματεῖες ἀκολούθησαν γιὰ διάφορα θέματα. Μὲ τὸν ἀρχιτέκτονα Hulot ἔκαμε λαμπρὰ δημοσίευση τῶν ναῶν τοῦ Σελινοῦντος. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ὑψώνει τὸ Φουζὲρ στὴν τάξη τοῦ ἀνώτερου δημιουργικοῦ συγγραφέα εἶναι τὸ γνωστὸ ἐξαίρετο βιβλίο του γιὰ τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν. Φυσικὰ τὰ κύρια θέματά του καὶ ἐδῶ εἶναι τα ἀρχαιολογικά, μὰ δὲ φτάνουν γιὰ τὸ μεγάλο ζωντανὸ σύνολο. Βλέπει λοιπόν, μὲ τὸ φίνο γαλλικό του πνεῦμα τὴν ξακουσμένη πόλη ὄχι μόνο μέσα στὰ Μουσεῖα καὶ τὴν Ἀκρόπολη, ἀλλὰ καὶ στὸ τοπεῖο, ποὺ τὸ σπουδάζει μὲ τὴν ἴδια ἀγάπη, καὶ στὴ σημερινὴ ζωή, ποὺ συμπληρώνει καὶ ζωντανεύει τὸν ἀρχαῖον κόσμο.

Ὡραῖος ψηλὸς ἄντρας ὅπως ἦταν, μὲ πρόσωπο ἀρρενωπὸ καὶ γαλανὰ ἔξυπνα μάτια, ἐγνώριζε νὰ βρίσκη παντοῦ τὴν ἐμορφιὰ καὶ νὰ τὴν ἐκτιμᾶ. Ἔτυχε κἄποτε νὰ συναντηθοῦμε στοὺς Στύλους τὴν Καθαρὴ Δευτέρα. Τί ἔχετε, τί ἔχετε! μοῦ ἐτόνιζε βλέποντας τὸ χορὸ τῶν εὐζώνων. «Αὐτὰ τὰ ἀναστήματα, μὲ τόση χάρη καὶ ἐλαστικότητα, εἶναι καλύτερα κι' ἀπὸ τοὺς ὡραιότερους ἐφήβους τῶν ἀρχαίων ἀναγλύφων. Ὡραίους ἄντρες εἶδα στὴν Ἀρκαδία, ἀλλὰ πιὸ ὡραιότερους ἀκόμα

στὰ Τσουμέρκα καὶ τὰ Ἄγραφα. Ἀρχαῖες ἐπιγραφὲς δὲν εὑρῆκα τίποτε, μὰ τί ὡραῖο κόσμο ποὺ εἶδα!»

Ἔτσι ἐξηγεῖται ὁ γνωστὸς φιλελληνισμὸς τοῦ Φουζέρ, ἕνας φιλελληνισμὸς ποὺ στηρίζοταν στὴν πραγματικότητα καὶ δὲν εἶχε τίποτε νὰ κάμῃ μὲ τὴ γνωστὴ ρωμαντικὴ ὑπερευαισθησία. Ἑταῖρος τῆς Σχολῆς καὶ Διευθυντὴς πολλὰ χρόνια εἶχε τὸν καιρὸ νὰ γυρίσῃ τὸν τόπο μας καὶ τὸ σπουδαιότερο εἶχε τὸ ἐνδιαφέρο καὶ τὴν ὀξυδέρκεια νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι κάτι τὸ ὡραῖο καὶ σημαντικὸ ὑπάρχει καὶ στὸ σημερινὸ Ἑλληνικὸ λαό. Ὅσοι δικοί μας ἤκουσαν τὴ διδασκαλία του στὸ Παρίσι θυμοῦνται, τί ἐξαιρετικὴ θέση ἔδιδε πάντοτε στὴ νεώτερη Ἑλλάδα. Ἕνα ἀγαπητό του θέμα ἦταν νὰ ἐκθέτῃ μὲ χάρη, ὅτι ἂν κανεὶς εὐτυχήσῃ νὰ ταξειδέψῃ στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λαμπρὰ ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα θὰ ἔχῃ νὰ θαυμάσῃ τὴν ὡραία ζωντανὴ ράτσα ποὺ τὴν κατοικεῖ καὶ ἀκόμα θὰ γνωρίσῃ τὸν μεγαλύτερον Ἕλληνα καλλιτέχνη, τὸν ἥλιο!

Ὁ Φουζὲρ ἦτον ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολόγους, ποὺ δὲν κοίταζαν μόνο τὶς διαφορὲς τῶν ἐποχῶν, ἀλλ' ἔβλεπαν καὶ τὶς ὁμοιότητες. Τὴ μονόπλευρη γνώμη, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα ἔσβησε μὲ τὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας, δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ καὶ πίστευε στὴ συνοχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ποὺ μὲ τὸν καιρὸ ἀλλάζει φυσικά, ἀλλὰ καὶ μένει κάπου ὁ ἴδιος. Ἐδῶ καὶ τρία χρόνια στὸ Figaro ἔγραφε ὁ Φουζὲρ τὸν οὐσιαστικώτερο ὕμνο γιὰ τὴν αἰωνία Ἑλλάδα. Δὲν εἶναι, λέγει, ἕνα τὸ miracle grec, ὅπως τὸ ἐφαντάσθη στὸν καιρό του ὁ Ρενάν. Τὸ σωστότερο εἶναι νὰ δεχτοῦμε σειρὰ Ἑλληνικῶν θαυμάτων. Στὴν ἀρχὴ ἔχομε τὸ μινωϊκὸ καὶ μυκηναϊκὸ θαῦμα, ἔπειτα τὸ ἰωνικὸ μὲ τὸν Ὅμηρο καὶ τοὺς μεγάλους φιλοσόφους, τρίτο τὸ ἀττικὸ θαῦμα, τὸ λαμπρότερο ἀπ' ὅλα, ὕστερα τὸ θαῦμα, ποὺ ξεφανερώνεται μὲ τὴν ἐπέκταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἀσία καὶ Αἴγυπτο, τὸ βυζαντινό, καὶ τελευταῖο τὸ νεοελληνικό, ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμα τελειωμένο καὶ ὥριμο, μὰ ἔχει ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς καλύτερες προϋποθέσεις.

Ἔτσι μὲ μάτια ἀνοιχτὰ καὶ ἀθόλωτα ὡς τὸ τέλος ἔβλεπε τὴν ἐξέλιξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ μία ἀκεραιη συγχρονισμένη Γαλλικὴ διάνοια.

*

Τὸ Ἡραῖο τῆς Σάμου.— Τὸ δράδυ τῆς 9 Δεκέμβρη, ἡμέρας τοῦ Βίγκελμαν, ἔγινε κατὰ τὴ συνήθεια ἡ πρώτη συγκέντρωση στὴ Γερμανικὴ Σχολὴ μὲ ὁμιλητὴ τὸν κ. Buschor. Ὁ συμπαθητικώτατος Διευθυντὴς ἐμίλησε πλέον τῆς ὥρας γιὰ τὶς γερμανικὲς ἀνασκαφὲς στὴ Σάμο. Οἱ ἀνασκαφὲς αὐτές, ποὺ ἄρχισαν καὶ πρὶν τοῦ πολέμου, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσες, γιατὶ πρόκειται γιὰ ἕνα ἀπὸ τὰ περιφημότερα ἑλληνικὰ ἱερὰ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Ἥρας δὲν ξέρει ἄλλον μεγαλύτερον στὴν ἐποχή του.

Μὲ τὶς ἐφετεινὲς ἐργασίες ξεκαθαρίστηκε τέλεια ἡ ἱστορικὴ σειρὰ τῶν διαφόρων ναῶν. Εἶναι τὸ ὅλον δέκα καὶ ἄλλοι τόσοι οἱ σχετικοὶ βωμοί. Στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα τῆς Ἀνατολῆς μαζὶ μὲ τὴν Ἀρτέμιδα τῆς Ἐφέσου καὶ τὸν Ἀπόλλωνα τῆς Μιλήτου ἡ Σαμία Ἥρα ἔχει τὴν πρώτη θέση καὶ ἡ λατρεία της εἶναι πανπάλαιη καὶ βαστάει ὡς τὸ τέλος. Ὁ 1ος ναὸς κατὰ τὰ 900 π. Χ. ἄφηκε σημάδια πολὺ λίγα. Ὁ 10ος, ὁ τελευταῖος, εἶναι ἀπὸ τὶς ἀπελπισμένες ἐκεῖνες προσπάθειες τῆς ἐποχῆς ἑνὸς Ἰουλιανοῦ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος μὲ τὴν ἀναζωογόνηση μιᾶς νεκρῆς θρησκείας.

Ὁ 2ος ἀρχαῖος ναὸς σημαδεύει καλύτερα μέσα στὴ σύγχυση τῶν ἐρειπίων. Δείχνει μιὰ κιονοστοιχία στὴ μέση τοῦ μακρουλοῦ σηκοῦ, ὅπως εἶναι σχεδὸν κανονικὸ στοὺς ναοὺς τοῦ Ζ' αἰῶνα. Ὁ τέταρτος στὴ σειρὰ πρέπει νὰ ἦταν μεγάλος περίπτερος μὲ πολλὲς κολόνες. Βάσεις ἀπὸ τὶς κολόνες αὐτὲς μὲ αὐλάκια περιφερικὰ τῆς καλύτερης ἐργασίας βρέθηκαν στὰ θεμέλια τοῦ στερώτερου ναοῦ. Δύο μεγάλοι καλλιτέχνες ντόπιοι, ὁ Ροῖκος, καὶ ὁ Θεόδωρος, πρέπει νὰ ἐργάστηκαν σ' αὐτὸ τὸ ναὸ καὶ μπροστὰ στοὺς πελώριους κλοδουλεμένους λίθινους δίσκους θυμᾶται κανεὶς τὴν παράδοση, ὅτι οἱ Σάμιοι αὐτοὶ καλλιτέχνες ἦσαν ἐφευρέτες τοῦ τόρνου γιὰ τοὺς λίθους. Τὸ μηχάνημα ἦταν τόσο τέλειο, γράφει ὁ Πλίνιος, ὥστε κι' ἕνα παιδὶ μποροῦσε νὰ κινήσῃ τὸν τροχὸ καὶ νὰ τορνάρῃ τοὺς λίθους. Τὸν πέμπτο ναὸ ἄρχισε ὁ περίφημος τύραννος ὁ Πολυκράτης, καὶ αὐτὸν ἐθαύμασε καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Μὰ ὅπως συνέβη σὲ πολλὰ μεγάλα ἔργα ἡ ἐργασία βάσταξε αἰῶνες. Ἀκόμα καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος μνημονεύεται ὅτι ἐβόηθησε στὸ τελείωμά του.

Ἀπὸ τὸν ἴδιο ναὸ διατηρεῖται ὡς τὰ σήμερα καὶ ἡ μοναδικὴ κολόνα, ποὺ σημειώνει ἀπὸ μακρυὰ τὸν τόπο τοῦ Ἡραίου. Ἕνας ἄλλος περίεργος ναὸς καὶ μεγάλος βωμὸς ἐχτίστηκε στὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου. Εἶναι μιμήσεις προτύπων τοῦ ς' αἰῶνα!

Ἔτσι ἡ πλούσια σὲ περιεχόμενο διάλεξη τοῦ κ. Buschor ἦταν γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ μεγάλου ἱεροῦ πολὺ διδακτικὴ καὶ ἐντυπωτική.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

ΙΑΤΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Λέπρα.—Τελευταῖα δημοσιεύτηκαν στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» δυὸ ἄρθρα γιὰ τὸ «λεπροκομεῖο» τῆς Σπιναλόγκας καὶ μᾶς ἐφανέρωσαν πόσο ἐπιπόλαια καὶ ἄστοργα ἔλυσε—ἐνόμισε δηλαδὴ πὼς ἔλυσε—τὸ Κράτος τὸ ζήτημα τῶν λεπρῶν τοῦ τόπου. Ἔκλεισε μέσα στὸ μικρὸ αὐτὸ ἐρημονῆσι μερικοὺς λεπρούς ὅσους εἶχαν τὴν ἀτυχία νὰ πέσουν στὰ χέρια του, καὶ ξώφλησε τὶς ὑποχρεώσεις του στοὺς δυστυχισμένους αὐτοὺς πολίτες μὲ 25 δρχ. τὴν ἡμέρα. Ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴ Σπιναλόγκα καὶ μονάχα στὴν Κρήτη, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ γιατρὸς κ. Καταπότης σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἄρθρα ποὺ ἀνάφερα, ζοῦν ἀνενόχλητοι ἄλλοι τόσοι λεπροί. Μήπως τάχα αὐτοὶ εἶναι ἀκίνδυνοι καὶ γιὰ τοῦτο τοὺς ἀφίνει στόν τόπο τους τὸ Κράτος; Γιὰ νὰ δώσουμε τὴν ἀπάντηση ἂς ἐξετάσουμε μὲ λίγα λόγια τί ξέρει σήμερα ἡ ἐπιστήμη γι' αὐτὴν τὴν παμπάλαια ἀρρώστεια.

Ἡ λέπρα εἶναι ἀρρώστεια μεταδοτικὴ καὶ προκαλεῖται ἀπὸ ὡρισμένο γνωστὸ μικρόβιο, τὸν βάκιλλο τῆς λέπρας. Στὴν Εὐρώπη φαίνεται πὼς ἦρθε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο κατὰ τὰ 200 π. Χ. καὶ σιγὰ σιγὰ ἄρχισε νὰ ξαπλώνεται στὶς διάφορες χῶρες, ὡς ποὺ μὲ τὶς σταυροφορίες, βρίσκοντας κατάλληλο ἔδαφος στὴν κακοπέρασι καὶ τὴ στενὴ ἐπαφὴ τῶν σταυροφόρων μεταξύ τους καὶ μὲ μολυσμένους πληθυσμούς, ἐξελίχθηκε σὲ μεγάλη καὶ τρομερὴ ἐπιδημία. Στὰ παλαιότερα χρόνια οἱ δύσμοιροι λεπροὶ κυνηγημένοι ἀπὸ τὴν κοινωνία ζοῦσαν καὶ πέθαιναν μακρυὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, μέσα σὲ ἔρημες σπηλιές. Ὅμως ἡ χριστιανωσύνη μὲ τὸ ξύπνημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς

συμπόνιας, χάρισε στὰ ἀθῶα θύματα τῆς μοίρας κάποια καλλίτερη τύχη. Καὶ ἀπὸ τότε βρίσκουμε τοὺς λεπροὺς ἀπομονωμένους στὰ λεπροκομεῖα, ὄχι ὅμως καὶ αὐστηρὰ φυλακισμένους· εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ διακονεύουν στὶς πολιτεῖες, ὅμως ἔπρεπε νὰ φανερώνουν τὴν πάθηση τους· καὶ ὁ τρόμος τῆς ἀπαίσιας ἀρρώστειας στοὺς ἀνθρώπους ἦταν τέτοιος, ποὺ πραγματικὰ δὲν ἔρχονταν σὲ καμιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία μαζί τους. Τὸν ΙΔ' αἰῶνα, στὴν ἀκμὴ τῆς λέπρας, ὑπολογίζουν σὲ 19.000 τὰ λεπροκομεῖα τῆς Εὐρώπης. Ἔπειτα ἡ ἐπιδημία ἄρχισε νὰ σβύνῃ καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα τὰ λεπροκομεῖα ἐχάθηκαν. Ἀπὸ τότε σὲ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης ἔμειναν μικρὲς ἑστίες λέπρας ὅπου οἱ λεπροὶ ἐζοῦσαν ἀλλοῦ ἀπομονωμένοι, ἀλλοῦ δίχως κανέναν περιορισμό, χωρὶς νὰ σημειωθεῖ πιὰ ὡς τὰ σήμερα νέα πραγματικὴ ἐπιδημία.

Ἔχασε τάχα τὸ μικρόβιο τὴ δύναμή του, ἢ ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς ἀπόχτησε μεγαλείτερη ἀντοχή; Ἄλλοι παραδέχονται τὸ πρῶτο, ἄλλοι τὸ δεύτερο. Τὸ σωστότερο ὅμως φαίνεται πὼς εἶναι ὅτι, μὲ τὴ βελτίωση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς, ἡ μετάδοση τῆς ἀρρώστειας ἔγινε πολὺ δύσκολη. Δὲν εἶναι ἄλλωστε ἡ λέπρα πολὺ κολλητικὴ ἀρρώστεια. Κάθε λεπρὸς σκορπίζει μυριάδες μικρόβια γύρω του καὶ ὅμως γιὰ νὰ μεταδοθῇ ἡ ἀρρώστεια στοὺς γεροὺς χρειάζεται πολὺ στενὴ καὶ καθημερινὴ ἐπαφὴ μαζί τους. Γιὰ τοῦτο καὶ στὰ σύγχρονα λεπροκομεῖα οἱ νοσοκόμοι σπάνια μολύνονται. Ἂν μάλιστα συλλογιστοῦμε πόσο ἀργὰ προχωρεῖ ἡ λέπρα, πὼς περνοῦν χρόνια ἀπὸ τὴ μόλυνση ὡς τὴν ἐκδήλωση, πὼς τὰ πρῶτα στάδια (ἕνα ἁπλὸ ἀλλὰ ἐπίμονο συνάχι) οἱ ἄρρωστοι χωρὶς νὰ παρουσιάζουν εἰδικὰ παθολογικὰ φαινόμενα σκορπίζουν ἄφθονα μικρόβια, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ λέπρα στὴν ἐποχή μας δὲ βρίσκει τὰ μέσα νὰ πιάσει, ἀλλοιῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει γεμίσει ὁ τόπος ἀπὸ λεπρούς.

Θεραπεία γιὰ τὴν λέπρα δὲν εἴχαμε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια.

Στὶς Ἰνδίες ὅμως μεταχειριζόταν ὁ λαὸς ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια τὸ λάδι τῶν καρπῶν ἑνὸς δέντρου τοῦ τόπου (Gynocardia), καὶ πάνω στὴ λαϊκὴ αὐτὴ παρατήρηση βασίζεται ὅλη ἡ νεώτερη θεραπεία, ποὺ ἐφαρμόζεται σήμερα, μὲ καλὰ ἀποτελέσματα.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶναι ὅτι ἡ κατοπολέμηση τῆς λέπρας εἶναι ὄχι μόνο ζήτημα ὑγιεινῆς, ἀλλὰ περισσότερο ἴσως καὶ φιλανθρωπίας, γιατὶ ἡ ἀρρώστεια προσβάλλει, ὅπως εἶναι φυσικό, φτωχοὺς καὶ δυστυχισμένους ποὺ θὰ μποροῦσαν μὲ κάποια βοήθεια νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν κατάρα ποὺ τοὺς ἔλαχε ἢ τοὐλάχιστο νὰ ζήσουν σὰν ἄνθρωποι σ' ἕνα νοσοκομεῖο ἢ λεπροκομεῖο τῆς προκοπῆς. Κι' ἂν ἤξεραν πὼς σ' ἕνα τέτοιο ἴδρυμα ὑπάρχει γι' αὐτοὺς βοήθεια κ' ἐλπίδα θεραπείας, θὰ ἔτρεχαν πρόθυμα καὶ θὰ παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς δεχτοῦν. Τότε τὸ κράτος δὲν θὰ εἶχε λόγο νὰ ἐφαρμόσει τὸ ἄδικο, σκληρὸ καὶ ἀνόητο μέτρο, ἄλλους λεπροὺς νὰ πετάει σὰν ζῶα σ' ἕνα ἔρημο νησὶ καὶ ἄλλους ἐξ ἴσου μεταδοτικοὺς ν' ἀφίνει λεύτερους στὴν κοινωνία.

Εὐτυχῶς ἡ ἐδῶ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ ἄλλων, φαίνεται πὼς θὰ φέρει κάποιο καλὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐλπίζουμε νὰ γίνουν σύντομα ὅσα σωστὰ ἀναφέρει στὸ μελετημένο ἄρθρο του ὁ γιατρὸς κ. Καταπότης, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τοὺς ἀπόκληρους λεπρούς.

Α. ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΑΚΗΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐλεύθερον Βῆμα (8 - 14 Δεκεμβρ.)— Ὁ κ. Σικελιανὸς ἀπαντώντας σὲ ὅσους δὲν εἶχαν βρεῖ θαυμαστὴ τὴν παράσταση τοῦ Προμηθέα, δημοσιεύει 7 ἄρθρα γιὰ τὴν «Πνευματικὴ βάση τῆς Δελφικῆς προσπάθειας». Ἡ δελφικὴ αὐτὴ προσπάθεια, ὅσο καταλάβαμε, φαίνεται νὰ εἶναι ἡ συγκέντρωση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ὅλης τῆς γῆς στὸ παίσιο τῆς ὀρφικῆς παράδοσης. Φιλοδοξεῖ μὲ ἄλλους λόγους ὁ κ. Σικελιανὸς νὰ δημιουργήσει ἕνα καινούργιο θρησκευτικὸ κίνημα μὲ πυρῆνα του τ' ἀρχαῖα μυστήρια. Μὰ μ' αὐτὰ τὰ ἄρθρα του τόσο σκοτεινὰ καὶ συγχισμένα λέγονται ὅλα αὐτά, ποὺ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ἐπιχειρεῖ νὰ τὰ ξεδιαλύνει στοὺς ἀνθρώπους γύρω του, ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ τὰ ξεκαθαρίσει πρῶτα καλύτερα μέσα στὴν ἴδια του σκέψη.

Ἑστία (4 Δεκεμβρ.)— Μιὰ συνέντευξη μὲ τὸν ἱδρυτὴ τῶν Συμφωνικῶν Συναυλιῶν τοῦ Ὠδείου κ. Νάζο γιὰ τὴ μουσική μας κίνηση. Σκοπὸς τῶν συμφωνικῶν συναυλιῶν εἶναι, μᾶς λέει, «νὰ ἐπαναφέρωμεν πάλιν τὸ κοινὸν εἰς ἕνα ἐπίπεδον, ὁπόθεν ἀβιάστως καὶ εὐχαρίστως νὰ παρακολουθεῖ τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξιν τῆς μουσικῆς». Κ' ἐξακολουθεῖ: «Ἡ νεωτέρα καὶ ἡ νεωτάτη μουσικὴ...θὰ εὕρουν τὴν θέσιν τους εἰς τὰ ἐφετεινὰ προγράμματα, ἀλλὰ κατὰ τρόπον μεθοδικόν... Ἔτσι μόνον συνηθίζει ὁ κόσμος νὰ παρακολουθῇ εὐχαρίστως τὴν πρόοδον», ποὺ κατὰ τὸν κ. Νάζο, φαίνεται νὰ ὁρίζεται ἀπὸ τὸν χρόνο ἁπλῶς καὶ ὄχι ἀπὸ τίποτ' ἄλλο βαθύτερο καὶ πνευματικότερο.

Ἀναγέννηση (Β', 2) - Στὸ ἄρθρο «Δημοκοπία, ἀντίδραση, παιδεία» λέγονται μερικὰ σωστὰ καὶ ἁπλὰ πράματα. Λιγώτερο, βέβαια, ἀπὸ κάθε ἄλλον ἔχουν δικαίωμα οἱ καθερευουσιάνοι, εἴτε ἐπιστήμονες εἴτε πολιτικοί, νὰ κατηγορήσουν τὴν «ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση» γιὰ τὸ σημερινὸ κατάντημα τῆς παιδείας. Δρέπουμε τοὺς καρποὺς τῆς καθαρευουσιάνικης ψευτιᾶς καὶ ἀσυλλογισιᾶς—καὶ τῆς δημοκοπίας. Μόνο ποὺ θὰ εἶχε κανεὶς νὰ παρατηρήσει πὼς τὸ δυσανάλογο ρητορικὸ ὕφος τοῦ ἄρθρου θυμίζει πάρα πολὺ διανοητικότητα καθαρευουσιάνου ρήτορα.

Νέα Ἑστία (1 Δεκεμβρ.)— Ξεχωρίζουμε μιὰ κριτικὴ τοῦ κ. Κλ. Παράσχου γιὰ τὸ «Νικηφόρο Φωκᾶ» τοῦ Καζαντζάκη. Βρίσκει κανεὶς σ' αὐτὴ μερικὲς πολὺ σωστὲς παρατηρήσεις, ποὺ δείχνουν καθαρὴ κριτικὴ ματιά. Πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ ὁ κ. Παράσχος πὼς ὁ ἥρωας τοῦ κ. Καζαντζάκη μὲ «τὰ δυὸ αἰσθήματα ποὺ μοιράζονται τὴν ψυχή του» εἶναι ἀρπαγμένος «ρασιοναλιστικὰ» κι' ἔτσι «ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὶ δυὸ ἀντιμαχόμενα αἰσθήματα τοῦ Νικηφόρου ἔχει κάτι τὸ τεχνητό, γιατὶ εἶναι μιὰ εὔκολη ἀντίθεση ἀπὸ τὴν ὁποίαν, μιὰ ποὺ τὴν ἔθεσε, ἀντλεῖ, σχεδὸν μὲ συλλογιστικὴ ἀκρίβεια καὶ ἀκαμψία ὅμως, σὰν λογικὰ συμπεράσματα, ὅλα τὰ καλλιτεχνικά του effets ὁ συγγραφέας». —(15 Δεκεμβρ.)— Πιὸ πολὺ τὸ περιεχόμενο τοῦ πανηγυρικοῦ αὐτοῦ φύλλου μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε ποικίλο παρὰ διαλεχτό. Βρίσκει ὅμως κανεὶς πολὰ πράματα νὰ διαβάσει γιὰ νὰ περάσει τὶς ἄδειες ὧρες τῶν γιορτῶν. (Δυστυχῶς τὰ περισσότερα εἶναι γραμμένα στὴν καθαρευούσα,

μερικὰ καὶ στὴν ὑπερκαθαρεύουσα). Οἱ εἰκόνες του ὅμως, ποὺ θέλουν διὰ ν' ἀντιπροσωπέψουν τὴ «μεγάλη τέχνη», εἶναι διαλεγμένες ὅλες μ' ἕνα γοῦστο ποὺ οἱ Γερμανοὶ τὸ λένε «Kitsch» κι' ἐμεῖς θὰ μποροῦσαμε νὰ τὸ μεταφράσου ε «γλυκανάλατο», μολονότι δὲν ἀποδίδει ἀκριβῶς ἡν ἔννοια τῆς γερμανικῆς λέξης.

Μαθητικὴ Ἕνωσις (ἔτος ε' φυλ. 2.)— Ἀπὸ τὸ φύλλο αὐτὸ ἐγκαινιάζει ἕνα εἶδος παιδικοῦ χρονογραφήματος ὁ συνεργάτης μας κ. Πέτρος Χάρης.

Νεοελληνικὰ γράμματα (13—14)— Καλύτερο κάπως ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα περιεχόμενα τὸ «Ἕνα ἱστορικὸ ἀπομεσήμερο», ὅπου δημοσιεύονται μερικὰ ἐπιτυχημένα ἐπιγράμματα γιὰ τὸν Βάρναλη, τὸν Μᾶρκο Αὐγέρη, τὸν Σκίπη κλπ. Ξεσηκώνουμε τὸ ἐπίγραμμα γιὰ τὸν κ. Σικελιανό:

Ἄγγελε, στὸ κατώφλι σου τὴν ὥρα ὅπου δὲ θάρρεις,
Ἀμερικάνα ἐπέζεψέ, γυναίκα νὰ τὴν πάρεις.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Τὸ τελευταῖο δεκαπενθήμερο στάθηκε πλούσιο σὲ γεγονότα ἀξιοσημείωτα. Ἂν θελήσει κανεὶς κάπως ἐπιγραμματικὰ καὶ μὲ δυὸ λόγια νὰ χαρακτηρίσει τὸ πρᾶμα μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς ἡ κυβέρνηση ἐπαλήθεψε στὶς προσδοκίες της ἰδίως σὲ ὅ.τι ἀφορᾶ τὴν οἰκονομικὴ πολιτική. Καὶ δὲ γελαστήκαμε διόλου ὅταν τονίσαμε στὸ προηγούμενο δεκαπενθήμεροπὼς οἱ ἔντονες δηλώσεις τοῦ κ. Καφαντάρη, ἡ κατηγορηματική του ἀπάντηση στὸ θόρυβο τῆς ἀντιπολίτευσης κ' ἡ πίστη στὸ πρόγραμμά του παραμέρισαν τελεῖως τὴν ἰδέα ποὺχε σχηματισθεῖ πὼς ἡ ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ προτελευταῖο ταξεῖδι του θᾶχε ὡς φυσικὴ συνέπεια μιὰ ὑπουργικὴ κρίση. Τούτη ἡ γνώμη ὀφείλεται στὴν ἄργητα τῆς οἰκονομικῆς λύσης, στὴν ἀντίδραση ποὺ συνάντησε ἀπὸ μέρους τῆς Γαλλίας ὁ κ. Καφαντάρης σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν πολεμικῶν μας χρεῶν πρὸς τὴ Γαλλία. Ὁ λαὸς βλέπετε ξεχνάει εὔκολα. Κανεὶς δὲν θυμότανε πὼς χρειάστηκαν δυὸ χρονῶν συζητήσεις γιὰ νὰ καλονιστοῦν τὰ χρέη μας μὲ τὴν Ἀγγλία. Ὁ ὑπουργὸς ὅμως τῶν Οἰκονομικῶν οὔτε ἔχασε τὸ θάρρος του οὔτε κουράστηκε ἐπειδὴ χρόνιζε ἕνα ζήτημα. Ἤξερε πολὺ καλὰ πὼς τέτοια ζητήματα δὲν μποροῦν νὰ λυθοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, ὅταν μάλιστα ποθεῖ κανεὶς νὰ δώσει μιὰ λύση εὐνοϊκὴ γιὰ τὸν τόπο ποὺ ἀντιπροσωπεύει, γιὰ τὴ μικρὴ χώρα ποὺ κυβερνάει καὶ ποὺ στὴν προκειμενη περίπτωση ἤτανε κι' ὁ χρεώστης. Ἤξερε καλὰ—καὶ τὰ πράματα τὸν δικαίωσαν—ὁ κ. Καφαντάρης πὼς μονάχα μὲ μιὰ ἐπίμονη προσπάθεια θὰ κατόρθωνε νὰ πείσει τοὺς ξένους γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δίκαια. Στὸ τέλος τὸ κατάφερε. Κ' ἐνῶ ἡ Γαλλία δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ ὑπογράψει τὴν ἔγκριση γιὰ τὸ τριμερὲς δάνειο στὸ τέλος ὑπόγραφε καὶ δέχτηκε τὴν ἑλληνικὴ ἄποψη νὰ παραπεμφθεῖ τὸ ζήτημα τῆς ἑλληνογαλλικῆς διαφορᾶς γιὰ τὰ χρέη σὲ διαιτησία. Ἔτσι ὁ διαιτητὴς θὰ ἐξετάσει πρῶτα ἂν χρωστᾶμε κι' ὕστερα τί ποσὸ χρωστᾶμε. Μὰ ἡ κυβερνητικὴ ἐπιτυχία δὲ σταματάει ὡς ἐδῶ. Πρὶν ἀκόμη ἔρθει ἡ καλὴ εἴδηση τῆς συμφωνίας Μπριὰν-Καφαντάρη γιὰ τὰ ἑλληνογαλλικὰ χρέη, εἶχε τηλεγραφηθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ ἡ ἀπόφαση τῆς Κυβέρνησης τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν νὰ συνεργαστεῖ ἀμεσώτερα καὶ νὰ βοηθήσει τὸ ἔργο τῆς ἑλληνικῆς ἀνορθωτικῆς προσπάθειας μὲ τὴν καταβολὴ στὸ ἀκέραιο καὶ μὲ ἐλάχιστον τόκο ἀπὸ τὰ θησαυροφυλάκια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τὸ τρίτο σχεδὸν ἀπ' τὸ δάνειο ποὺ μᾶς χρειάζεται. Ἔτσι μετὰ τὸ διακανονισμὸ τοῦ χρέους πρὸς τὴν Ἀγγλία, μὲ τοὺς ἴδιους σχεδὸν ὅρους ἐκανονίσαμε ὅσα χρωστοῦμε στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, ποσὸ ποὺ περνοῦσε λίγο τὰ 4.000.000 λίρες. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση παραιτήθηκε τοῦ δικαιώματός της γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ πολεμικοῦ δανείου ποὺ εἶχαν δώσει οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ γιὰ ἀντάλλαγμα πῆρε μιὰ πιὸ γενναία παραχώρηση μὲ μορφὴ δανείου 2 1)2 ἑκατομμυρίων λιρῶν ποὺ θὰ ἐκδοθεῖ στὸ ἄρτιο καὶ τόκο μόνο 4 0)0 ἐνῶ τὸ πρῶτο προσφυγικὸ δάνειο ποὺ ἔγινε στὸ Λονδῖνο εἶχε τόκο 7 0)0. Καὶ τὸ πιὸ σημαντικὸ ἦταν πὼς ἡ βοήθεια τούτη τῆς Ἀμερικῆς συνοδεύονταν κι' ἀπὸ τὴ δήλωση τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβέρνησης πὼς ἂν τὸν ἔλεγχο τοῦ δανείου τούτου δὲν τὸν ἀνελάμβανε ὁ διεθνὴς οἰκονομικὸς ἔλεγχος ἐξ ἀφορμῆς τῶν γαλλικῶν ἐπιφυλάξεων, θὰ τὸν ἀσκοῦσε μόνη ἡ Ἀμερικὴ μ' ἕναν ἀντιπρόσωπό της. Δὲν μπορεῖ βέβαια ν' ἀρνηθεῖ κανεὶς πὼς ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ εἶχε ψυχολογικὴ ἐπίδραση στὸ Παρίσι. Ἡ Γαλλία σὲ λίγο τραβοῦσε κάθε της ἐπιφύλαξη πάνω στὴν ἑλληνικὴ αἴτηση. Τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα ὄχι πιὰ μονάχα ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ τύπο, μὰ καὶ ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες ξένες ἐφημερίδες χαιρετίστηκαν σὰν σοβαρὲς ἐπιτυχίες τῆς ἑλληνικῆς Κυβέρνησης. Ἀξίζει νὰ τονιστεῖ μάλιστα πὼς οἱ Τάϊμς τοῦ Λονδίνου ἀφιέρωσαν κύριο ἄρθρο κι' ἐχαρακτήρισαν τὰ γεγονότα, «σημαντικὲς νίκες τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς διπλωματίας». Καὶ τὰ ἐκθύτερα αἴτια τῶν ἐπιτυχῶν βρίσκουν οἱ Τάϊμς στὴ σωτήρια συνεργασία τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν.

Ὁ ἀντικυβερνητικὸς τύπος τὶς πρῶτες μέρες ἐλάττωσε τὴν πολεμική του, ἂν καὶ τόσο τὸ Κονδυλικὸ κόμμα ὅσο καὶ τὸ λαϊκὸ ἔχουν κηρυχτεῖ κατὰ τῆς δανειακῆς πολιτικῆς ἀδιάφορο σὲ ποιὰ ἀγορὰ θὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ δάνειο. Ἀλλὰ ὁ ἀντιπολιτευόμενος τύπος ἔχει κι' ἕνα βάσιμο ἐπιχείρημα. Δέχεται γιὰ μιὰ στιγμὴ ὡς σωστὴ τὴν δανειακὴ πολιτικὰ καὶ χαίρεται γιὰ τὴ ἐπιτυχία στὸ κεφάλαιο τοῦτο τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ρωτᾶ ὅμως ἂν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σοβαρὴ ἐπιτυχία ἕνα δάνειο ὅταν δὲν ἔχει ἐφαρμοστεῖ σοβαρὴ καὶ σταθερὴ πολιτικὴ περισυλλογῆς οἰκονομικῆς, περιστολῆς τῆς σπάλης καὶ δὲν ἔχει βρεθεῖ ἕνα ἀποτελεσματικὸ σύστημα ὥστε ν' ἀποδίνουν θετικὰ οἱ ἔμμεσοι φόροι. Καὶ στὸ κεφάλαιο αὐτὸ βαθμολογοῦνε μ' ἕνα πελώριο μηδενικὸ τὸν κ. Ὑπουργὸ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἂν φᾶξουμε ὅμως βαθύτερα θὰ βροῦμε πὼς καὶ σὲ τοῦτο τὸ κεφάλοιο ἡ ἀντιπολίτευση διάζεται πολὺ νὰ καταδικάσει. Ὅταν ἐδῶ κι' ἕνα χρόνο ἀνέβαινε ἡ Οἰκουμενικὴ κυβέρνηση στὴν ἐξουσία, παράλαβε μιὰ Ἑλλάδα βουτηγμένη στὴν ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ χρεοκοπία. Καὶ γιὰ νὰ περιορίσουμε τὸ ζήτημα στὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο ποὺ συζητοῦμε, δὲν μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε γιὰ λογικὴ σκέψη πὼς ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν δὲν ἤξερε πὼς καὶ οἰκονομίες ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθοῦν στὶς δημόσιες ὑπηρεσίες, καὶ κάποιες σπατάλες νὰ σταματήσουν καὶ κάποια ἴσως μεταρρύθμιση στὸ σύστημα τῆς εἰσπραξης τῶν φόρων. Μὰ

ΟΙ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

ΤΑ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

(4 σκίτσα τοῦ κ. Α. Βερτ.)

1. Ἐλύθηκε τὸ ζήτημα τοῦ νεροῦ.

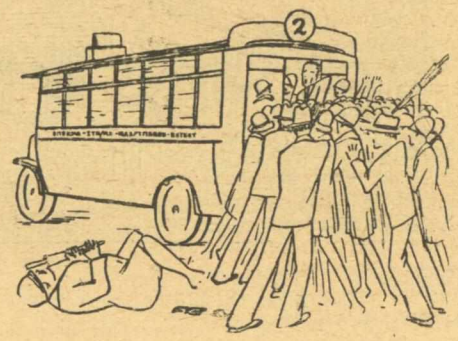

2. Ἀποκτήσαμε τακτικὴ καὶ ἄνετη συγκοινωνία

γιὰ νὰ γίνουν αὐτὰ ἔπρεπε νὰ κάτσει ν' ἀπασχοληθεῖ σοβαρὰ μὲ τὸ κάθε τι ζήτημα νὰ τὸ μελετήσει ἀπ' ὅλες του τὶς μεριὲς γιὰ νὰ βρεῖ τὴν ὀφέλιμη λύση του. Πῶς ὅμως μποροῦσε ν' ἀπασχοληθεῖ μ' αὐτὰ τὰ ζητήματα ὅταν ἤξερε, πὼς ὑπῆρχε κι' ἕνα ἄλλο ζήτημα βασικό, τὸ ζήτημα τῆς προσφυγικῆς ἀποκατάστασης, τῆς σταθεροποίησης τοῦ νομίσματος καὶ τῆς ἰσοσκέλισης τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅταν ἤξερε πὼς χρειάζουντκι χρήματα κι' ὅτι γιὰ νὰ βρεθοῦν αὐτὰ δὲν ἀρκεῖ ἡ καλὴ θέληση κι' ἡ αὐστηρὴ διοίκησή του, ἀλλὰ ἡ συγκατάθεση ἐκείνων ποὺ θὰ τὰ δώσουν; Μ' ἄλλα λόγια ὅποιος καὶ νᾶταν ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν θᾶχε ν' ἀντιπαλαίσει πρὸς δυὸ μέτωπα: ἕνα ἐξωτερικὸ κι' ἕνα ἐσωτερικό. Κι' ὅπως θᾶκανε κι' ὁ πιὸ ἁπλὸς νοικοκύρης στὸ σπίτι του ποὺ θὰ φρόντιζε πρῶτα νὰ ξοφλήσει τοὺς λογαριασμούς του μὲ τοὺς ξένους ποὺ τὸν πίεζαν καὶ ν' ἀσφαλίσει μιὰ οἰκονομικὴ ἰσορροπία μὲ τὴν εἰσροὴ ἑνὸς ποσοῦ γιὰ τὶς πιὸ ἄμεσες ἀνάγκες κι' ὕστερα ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν τακτοποίηση τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ σπιτιοῦ, ἔτσι κι' ἕνα κράτος δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ λογικὴ κάποτε τῆς οἰκονομίας τῶν ἀτόμων.

Ἔτσι μὲ τὶς ἐπιτυχίες αὐτὲς μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πὼς τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας μπαίνουνε σὲ περίοδο ἀνορθωτικὴ ἂν βέβαια παράλληλα σημειωθεῖ καὶ μιὰ σύντονη προσπάθεια νὰ μποῦν σὲ τάξη τὰ ἐσωτερικὰ οἰκονομικά μας.

Ἕνα ἐπίσης ἀξιοσημείωτο γεγονὸς γιὰ τὴν Οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ τόπου εἶναι ἡ Ἀγγλοαμερικανοελληνικὴ ἑταιρία ποὺ ἱδρύεται μὲ σκοπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς βιομηχανίας καὶ γενικότερα τῶν ἔργων «κοινῆς ὠφελείας». Σχετικὲς συνεννοήσεις ἔκαμε ἐδῶ ὁ γυιὸς Χάμπρο τῆς γνωστῆς Λονδρέζικης τράπεζας μὲ τοὺς παράγοντες τῆς Ἐθνικῆς τραπέζης. Ἐκτεταμένες ἀνακοινώσεις σχετικὲς μ' αὐτὴ τὴ συμφωνία τοῦ συνδιοικητοῦ τῆς Τραπέζης κ. Δροσοπούλου δημοσιεύτηκαν στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» τῆς 18-12-27.

Ἕνα ἀκόμα γεγονὸς ποὺ δείχνει πὼς ἐξακολουθεῖ ἡ προσπάθεια νὰ περάσει ἡ χώρα σὲ οὐσιαστικὴ ὁμαλότητα, ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ νᾶναι πραγματικὴ ἂν δὲν λειτουργάει κανονικὰ τὸ πολίτευμα, εἶναι καὶ ἡ κατάθεση τοῦ νομοσχεδίου περὶ ἐκλογῶν Γερουσίας. Τὸ νομοσχέδιο κατατέθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς 17-12-27 καὶ ἀφοῦ περάσει ἀπὸ τὴν ἁρμόδια κοινοβουλευτικὴ ἐπιτροπὴ θὰ συζητηθεῖ στὴ βουλὴ μετὰ τὶς γιορτές. Ἀναλυτικότερα γιὰ τὸ ζήτημα τῆς Γερουσίας θὰ μιλήσουμε ὅταν ἔρθει ἡ κατάλληλη στιγμή.

Ἕνα ἐπίσης σοβαρὸ ζήτημα ποὺ ἀπασχόλησε τὴ βουλὴ καὶ τὸν τύπο στάθηκε καὶ τὸ ζήτημα τῆς δίωξης τῶν Κομμουνιστῶν βουλευτῶν ὕστερ' ἀπὸ σχετικὴ αἴτηση τοῦ εἰσαγγελέα. Τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα τόσο μὲ τοὺς βουλευτὲς τοῦ ἑνιαίου μετώπου ὅσο καὶ μὲ τὸ ἡμερήσιο ὄργανό του γαρακτήρισε τὴ δίωξη ὄχι ποινικὴ ἀλλὰ πολιτική. Ὄχι δίωξη δικαστικὴ παρὰ κυβερνητική. Ἡ κυβέρνηση ἀπέκρουσε αὐτὴ τὴν ἄποψη, μὰ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα ἐπιμένει σ' αὐτὸν τὸ χαρακτηρισμὸ καὶ γι' αὐτὸ ἐκήρυξε τὸ κόμμα ὑπὸ διωγμὸ καὶ ἐκάλεσε τοὺς ὀπαδούς του μὲ συγκεντρώσεις ἔντονες διαμαρτυρίας κ.λ.π. νὰ διεκδικήσουνε τὶς πολιτικὲς ἐλευθερίες τοῦ κόμματος. Ἔτσι ἔγιναν δυὸ μικροσυγκεντρώσεις ἔξω ἀπὸ τὴ Βουλὴ τὸ βράδυ τῆς Δευτέρας 13-12-27 καὶ τῆς Παρασκευῆς 16-12-27 ἄχως ὅμως σοβαρότητα. Οἱ συγκεντρώσεις αὐτὲς διαλύθηκαν ἀπὸ τὴν ἀστυνομία. Στὴ συνεδρίαση τῆς Παρασκευῆς 16 τρ. ἡ Βουλὴ ἐψήφισε ὑπὲρ τῆς διώξεως τῶν βουλευτῶν τοῦ ἑνιαίου μετώπου πλὴν τοῦ κ. Μαξίμου.

Ἔτσι ὁ «Ριζοσπάστης» κάλεσε τὰ μέλη τοῦ κόμματος σὲ συλλαλητήριο τὴν Κυριακὴ 18 τρχ. στὴν πλατεῖα τοῦ Συντάγματος, μὰ ἡ κυβέρνηση ἔλαβε αὐστηρὰ μέτρα νὰ μὴν ἐπιτρέψει αὐτὸ τὸ συλλαλητήριο καὶ δήλωσε πὼς θὰ τὸ διέλυε ὁ στρατὸς ἔστω καὶ μὲ τὴ χρήση τῶν ὅπλων. Παρ' ὅλη τὴ δήλωση τῆς ἀστυνομίας περὶ τοὺς χίλιους κομμουνιστὲς συγκεντρώθηκαν στὸ Σύνταγμα, ὕστερα ὄξω ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ διαλυθοῦν χωρὶς κανένα σοβαρὸ ἔκτροπο στὴν Ὁμόνοια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῆς Χωροφυλακῆς.

Ἐπίσης μέσα στὸ δεκαπενθήμερο ποὺ ἔληξε ἄρχισε καὶ τὸ συνέδριο τῶν δικηγορικῶν συλλόγων. Κατὰ τὴν πρώτη του συνεδρίαση τῆς Κυριακῆς 18-12-27 ὁ ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης κ. Τουρκοβασίλης μιλῶντας γιὰ τὰ πλήγματα ποὺ ὑπέστη ἡ δικαιοσύνη ἀνάφερε τὸν τουρκισμὸ τῶν δικηγόρων πολιτικῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Χατζηκανέστη. Ἡ ὑπόμνηση τούτη ἀνα-

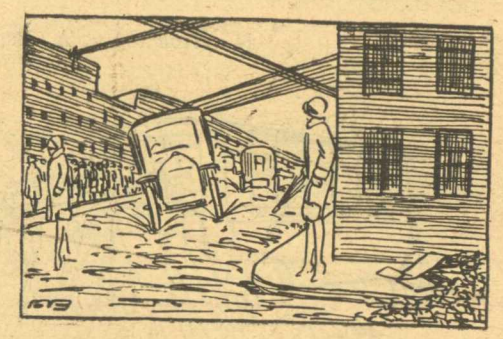

3. Περπατοῦμε σὲ θαυμάσιους δρόμους.

4. Καὶ τὸ βράδυ ἔχουμε «ἄπλετον» φῶς.

ψε ζωηρότατες φιλονικεῖες κι' ἀντεγκλήσεις στὴν αὔθουσα. Τέλος ὁ κ. Ὑπουργὸς ἔδωσε ἐξηγήσεις καὶ τὸ ἐπεισόδιο ἔληξε χωρὶς καμμιὰ πολιτικὴ συνέπεια.

Κ. ΜΠ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ὁ καθημερινὸς τύπος ἦταν γεμᾶτος τοῦτες τὶς μέρες ἀπὸ τὶς εἰδήσεις γιὰ τὸν κανονισμὸ τῶν χρεῶν μας πρὸς τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴ Γαλλία ποὺ ἐμπόδιζε τὰ προκαταρκτικὰ τοῦ δανείου τῶν 9 ἑκατομμ. λιρῶν καὶ τὰ δοξαστικὰ καὶ τὰ θυμιατὰ μπῆκαν σ' ἐνέργεια.

«Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» λοιπὸν διότι πᾶμε γυρεύοντας νὰ χρεωθοῦμε μὲ 9 ἑκατομμύρια λίρες παραπάνω. Μερικὲς ἐφημερίδες μάλιστα παρουσιάζαν μὲ τέτοια χρώματα αὐτὰ τὰ περιστατικά, σὰν νὰ μᾶς ἔχουν χαρίσει τὰ ἑκατομμύρια καὶ νὰ πρόκειται νὰ καθίσουμε νὰ τὰ μοιραστοῦμε. Τὸ πόσο δὲ μᾶς τὰ ἔχουν χαρίσει φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν τιμάριθμο, ποὺ ξεχνοῦν νὰ μᾶς τὸν θυμίσουν αὐτὲς οἱ ἐφημερίδες καὶ πού, χάρις στοὺς φόρους ποὺ μπῆκαν γιὰ νὰ ἀντικρύσουμε τὰ νέα βάρη τῶν δανείων, ἔπιασε, σὺν θεῷ, τὰ 20.

Ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὶς ὑπερβολὲς τῆς πολεμικῆς ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα, πρέπει νὰ δοῦμε αὐτὸν τὸ σταθμὸ τῆς οἰκονομικῆς θέσης μας σὰν μιὰ καλὴ διέξοδο ἀπάνω στὴ γραμμὴ ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ κ. Καφαντάρης καὶ ποὺ ἐπεδίωξε μὲ θαυμαστὴν ἀληθινὰ ἐπιμονὴ καὶ συνέπεια.

Μποροῦσε νὰ γίνει καὶ καλύτερα; Πολὺ πιθανόν. Ἀπὸ τὸ μέρος τῶν οἰκονομιῶν δὲν φαίνεται μιὰ φορὰ νὰ ἔγινε τίποτα σοβαρό. Ὅσο γιὰ τὴν τακτοποίηση αὐτὴ τῶν χρεῶν δὲν εἶναι βέβαια ὅλως διόλου ἐκεῖνο ποὺ ἐλπίζαμε. Ὅπως εἴπαμε ὅμως εἶναι μιὰ διέξοδος καὶ καλὰ-κακὰ ξεκαθαρίζει ἡ κατάστασή μας. Καιρὸς εἶναι νὰ θυμηθοῦμε τὸν Ἔμερσον ποὺ λέει κάπου πώς «ἡ ζωὴ εἶναι πράξη καὶ γιὰ νὰ προχωρήσει κανεὶς ἀπὸ ἕνα σημεῖο στὸ ἄλλο ὑπάρχει πρῶτα ἡ συντομώτερη καὶ εὐθεῖα γραμμή, ποὺ τὴ βρίσκει ἡ μεγαλοφυΐα. Μὰ πάντα καλύτερος καὶ ὁ μακρυνώτερος δρόμος, ποὺ σημειώνει στὸ τέλος τὴν δια πρόοδο μὲ περισσότερον κόπο, ἀπὸ τὸ στεῖρο σταμάτημα στὸ ἴδιο σημεῖο.» Κάτι εἶναι λοιπὸν ποὺ μᾶς δίνει ἡ Ἀμερικὴ ἔ-τω καὶ τὸ ἕνα τρίτο τῶν πιστώσεων ἀντὶ νὰ τὶς γυρεύουμε ὁλόκληρες καὶ νὰ μὴν παίρνουμε τίποτα. Καὶ κάτι εἶναι ποὺ ἡ Γαλλία ἄφησε νὰ ἐλπίζουμε πὼς μὲ τὴ διαιτησία μπορεῖ νὰ ἐπιτύχουμε κάποιο ξαλάφρωμα ἀπὸ τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ πολέμου.

Θὰ πάρουμε τὸ δάνειο καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὑποχρέωσή μας, τὸ ἕνα τρίτο θὰ σκεπάσει τὰ ἐλλείμματα, τὸ ἄλλο τρίτο θὰ συμπληρώσει τὴν ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων καὶ τὸ τελευταῖο τρίτο θὰ χρησιμεύσει γιὰ νὰ σταθεροποιηθεῖ ἡ δραχμή. Τὰ δύο τελευταῖα τμήματα δηλαδὴ εἶναι τὸ παραγωγικὸ μέρος τοῦ δανείου. Ἂς ἐλπίσουμε πὼς μὲ τὴν ξένη ἐπίβλεψη ποὺ θὰ ἔχουμε καὶ τὰ μαθήματα ποὺ μᾶς ἔδοσε ἡ πικρὴ πεῖρα τῶν τελευταίων χρόνων, θὰ ἀρχίσει μιὰ μελετημένη καὶ συστηματικὴ προσπάθεια νὰ σταθεῖ τὸ Κράτος στὴ θέση του καὶ νὰ μὴν ἐμποδίζει, ὅπως ἔκανε ὡς τώρα, ἀλλὰ νὰ βοηθᾶ καὶ νὰ ὁδηγεῖ τὴν ἰδιωτικὴ προσπάθεια τῆς παραγωγῆς, γιὰ νὰ ἀνασάνει ὁ τόπος.

ΤΡΑΠΕΖΙΤΙΚΟΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Μὲ χαρὰ ἀγγέλλουμε πὼς στὸ Λύκειο Ἑλληνίδων ἄνοιξε ἔκθεση τῶν ἔργων του ὁ ζωγράφος Φώτης Κόντογλους. Θὰ μείνει ἀνοιχτὴ μέχρι τὶς 15 Ἰανουαρίου.

Γιὰ τὸν ἀγαπητὸ φίλο καὶ συνεργάτη τῶν «Ἑλληνικῶν γραμμάτων» κάθε σύσταση περιττεύει. Στὸ ἄλλο φύλλο θὰ μιλήσει πλατιὰ γιὰ τὴν ἔκθεσή του αὐτὴν εἰδικὸς συνεργάτης μας.

ΔΙΟΡΘΩΜΑ

Στὴ σ. 43 στ. α' ἀράδα 12 ἀπὸ κάτω, ἀντὶς «π ά π ι ε ς» νὰ διαβαστεῖ «χ ῆ ν ε ς».

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Μιὰ ἀπορία.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυρα λαβαίνουμε καὶ δημοσιεύουμε τὸ ἀκόλουθο γράμμα:

Φίλε κύριε Μπαστιᾶ.

Στὸ 2ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Ἀναγέννηση», ποὺ κυκλοφόρησε προχθές, ἀναδημοσιεύεται, στὶς βιβλιοκρισίες, μιὰ κριτικὴ τοῦ ἀθηναίου λογίου κ. Τ. Ἄγρα πάνω στὸ βιβλίο τοῦ κ. Νίκου Νικολαΐδη «Ὁ Σκέλεθρας κι' ἄλλα διηγήματα».

Ἡ κριτικὴ αὐτή, ἀπαράλλαχτη, στάλθηκε στὴν Ἀλεξάντρεια, καὶ δημοσιεύτηκε πρὸ καιροῦ στὸ 12ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μας «Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη» (σελ. 11 καὶ 12).

Πρόκειται γι' ἀνατύπωση καθὼς φαίνεται. Μὰ δὲ θἄπρεπε νὰ γίνει μνεία τῆς «Ἀλεξανδρινῆς Τέχνης»; Σᾶς παρακαλῶ, σημειώσετε τὴν παράλειψη, ποὺ εἶναι ἐντελῶς φανερή.

Φιλικώτατα
Κ.
παρεπίδημος Ἀλεξαντρινός

Καὶ ἡ λύση της.

Ὁ κ. Τέλλος Ἄγρας, στὸν ὁποῖον ἀνακοινώσαμε τὸ παραπάνω γράμμα, μᾶς ἔστειλε τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση, ποὺ εἶναι καὶ ἡ λύση τῆς ἀπορίας.

Φίλε κύριε Μπαστιᾶ.

Θὰ προτιμοῦσα νὰ μὴν εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς κάμω γνωστὸ πὼς ἡ βιβλιοκρισία μου γιὰ τὰ διηγήματα τοῦ κ. Ν. Νικολαΐδη ἦταν σταλμένη ἀπὸ καιρὸ στὸ ἀλεξαντρινὸ περιοδικὸ «Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη», ὅπου κ' ἐδημοσιεύθηκε πρὸ μηνὸς (τεῦχος 11 ἢ 12 θαρρῶ). Φυσικά, ὕστερ' ἀπ' αὐτό, δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ παράλληλη δημοσίευση τῆς ἴδιας κριτικῆς σὲ ἄλλο περιοδικό...

Τὴν ἐξήγηση αὐτὴ χρωστῶ καὶ ἀπέναντι στὴν «Ἀλεξαντρινὴ Τέχνη», ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ παρεξηγήσει τὸ φαινόμενο· ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀναγέννηση», ποὺ θὰ φανταστεῖ πὼς πρόκειται γι' ἀνατύπωση, — ἐνῶ μήτε αὐτὸ δὲν συμβαίνει· τέλος καὶ ἀπέναντι στὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα», ὅπου ἡ συμμετοχή μου ἔχει τὴν ἔννοια μιᾶς στάσης κι' ἀποδοχῆς ὡρισμένων ἀρχῶν τοῦ προγράμματός τους, καὶ ὅπου ἡ συνεργασία μου μοῦ ἐπιβάλλει καὶ μερικὲς ὑποχρεώσεις ἠθικές.

Μὲ τιμή
Τέλλος Ἄγρας

*

Ἀκαδημαϊκὲς προχειρολογίες.

Ἀξιότιμε κύριε Διευθυντή.

Ὡς τώρα ξέραμε πὼς τὰ «κοκκαλάκια τοῦ ντόμινου» εἶναι 28. Ἀλλὰ ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Δ. Καμπούρογλους μ' ἕνα του σημείωμα, δημοσιευμένο στὸ περιοδικὸ τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας» (φύλλ. 101 σελ. 1) μᾶς κάνει νὰ φανταστοῦμε πὼς εἶναι περισσότερα. Καὶ νὰ πῶς...

Στὸ ρούσσικο ντόμινο, οἱ παίχτες παίρνουν ἀπὸ 7 ἢ 9 κοκκαλάκια καὶ ἀρχίζουν τὸ παιγνίδι. Ἂς ὑποθέσουμε πὼς ὁ κ. Καμπούρογλους πῆρε 7, κι' ὁ Λαμπάκης — ὁ συμπαίκτης του — ἄλλα 7. Μένουν ἔτσι στὴν «ἀγορὰ» (μπάντα) 14 κοκκαλάκια.

Λέει τώρα ὁ κ. Καμπούρογλους: «Ὁ Λαμπάκης τοποθετεῖ τὸ 6)6 καὶ ἐγὼ ψάχνοντας κατορθώνω νὰ εὕρω τὸ 6)5 ἀφοῦ ἐσήκωσα 8 κοκκαλάκια».

Ὥστε ἀπὸ τὰ 14 κοκκαλάκια τῆς «ἀγορᾶς» ἔμειναν 6.

Συνέχεια: «Ὁ Λαμπάκης τοποθετεῖ τὸ 5)5 καὶ ἐγὼ ψάχνοντας κατορθώνω νὰ εὕρω ἕνα 5)4 ἀφοῦ ἐσήκωσα ἄλλα 6 κοκκαλάκια». Πρῶτα σήκωσε 8 καὶ ὕστερα ἄλλα 6 κοκκαλάκια (8+6=14), ὅλα δηλαδὴ τὰ κοκκαλάκια ποῦμειναν στὴν «ἀγορὰ» γιὰ νὰ «ψωνίζονται» (σηκώνονται) ἀπὸ τοὺς παίχτες, ὅταν τὸ ζητάει ἡ....τύχη.

Συνέχεια: «Ὁ Λαμπάκης τοποθετεῖ τὸ 4)4 καὶ ἐγὼ ψάχνοντας κατορθώνω νὰ εὕρω τὸ 4)3». Μὰ ἀφοῦ τέλειωσαν τὰ κοκκαλάκια τῆς «ἀγορᾶς» ποὺ ἔψαξε καί, τὸ περιεργότερο, ποὺ βρῆκε τὸ 4)3; Μπορεῖ ὅμως νὰ ἐννοεῖ ὅτι ἔψαξε τὰ κοκκαλάκια ποὺ κρατοῦσε καὶ τὸ βρῆκε.

Ὡστόσο ἔχει καὶ συνέχεια: «Ὁ Λαμπάκης τοποθετεῖ τὸ 3)3· ἐγὼ παίρνω καὶ τὰ ὑπόλοιπα κοκκαλάκια καὶ δηλώνω....ὅτι δὲν ἔχω κανένα τρία». Μὰ ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα κοκκαλάκια, πῶς πῆρε καὶ τὰ ὑπόλοιπα;

Τέτια λάθη, θὰ μοῦ πεῖτε, μπορεῖ νὰ κάμει ὁ καθένας, ἀπὸ ἁπλῆ ἀπροσεξία. Ναί, μὰ ἕνας ἀκαδημαϊκὸς ὅμως ἐπιτρέπεται νὰ γράφει ἔτσι πρόχειρα καὶ ἀδασάνιστα;

Πρόθυμος
Εὐγ. Ι. Χαραλαμπίδης

Πειραιεὺς 6-12-27

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

(Ἀπαντοῦμε δῶ μονάχα σὲ ὅσα ἐρωτήματα ἢ ἀπορίες ἀναγνωστῶν ἔχουν κάποιο γενικώτερο ἐνδιαφέρο. Στὰ προσωπικὰ μὲ τὸ ταχυδρομεῖο. Γι' αὐτὸ καὶ παρακαλοῦμε ὅσους μᾶς γράφουν νὰ σημειώνουν στὸ γράμμα τους καὶ τὴ σύστασή τους. Σὲ ἀνώνυμα γράμματα δὲν ἀπαντοῦμε).

Ε. Χαραλαμπίδην, Πειραιᾶ. Γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ Πόντου καὶ γιὰ τοὺς αὐτοσχέδιους ποιητικοὺς ἀγῶνες, ποὺ συνηθίζονται κεῖ, κοιτάξτε τὴν μελέτη τοῦ Παρχαρίδη, Περὶ τῶν ἐν Ὄφει ᾀσμάτων, δημοσιευμένη στὴ «Λαογραφία» τ. Θ' σ. 109-151. Ὁ ἴδιος στὸ βιβλίο του Ἱστορία τῆς Κρώμνης (Τραπεζοῦς 1911) δημοσιεύει καὶ μερικὰ «κρωμαίτικα» τραγούδια καὶ δίστιχα (σ. 112-123).

Κ. Γ. Μ., Ἐνταῦθα. Στὸ ἐρώτημά σας δύσκολα, πολὺ δύσκολα ν' ἀπαντήσουμε μὲ τὴ συντομία ποὺ θὰ θέλαμε. Πρῶτα-πρῶτα γιατὶ πρέπει νὰ τονίσουμε πὼς ὁ ἱστορικὸς ὁλισμὸς τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἔγκελς δὲν εἶνε διόλου καλὸς γνώριμος τοῦ κ. Κορδάτου, ὅπως τὸν συκοφαντοῦν, ὅσοι δὲν τὸν ξέρουν. Ἔπειτα θὰ σᾶς φανεῖ παράδοξο μὰ ὡστόσο εἶναι ἀλήθεια: «ἀνασκευαστικὴ» φιλολογία μεγάλη, μάλιστα στὴ γαλλική, ὅπως ζητᾶτε, ὁ ἱστορικὸς ὁλισμὸς δὲν ἔχει. Ὅταν πρωτοφάνηκε, δῶ καὶ ὀγδόντα χρόνια, δὲν τὸν πῆραν στὰ σοβαρά. Ἀργότερα πάλι, ὅταν βγῆκε τὸ βιβλίο τοῦ Ant. Labriola: «Essais sur

la conception matérialiste de l'Histoire», (1867) κ' ἐζωήρεψε κάπως ἡ σχετικὴ κίνηση, ἄλλοι ἀπ' τοὺς κορυφαίους τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀρνιοῦνταν τὸν ὁλιστικὸ ντετερμινισμὸ ὁλοκληρωτικά, ὅπως ὁ Μπερνσταΐν, ὅπως κατόπι ὁ Ζωρὲς (βλ. τὸ μεταφρασμένο κ.ἀ. στὰ ἑλληνικὰ βιβλιαράκι: «Ἱστορικὸς ἰδεαλισμὸς κλπ.», προλογισμένο ἀπ' τὸν Τρότσκυ), κι' ἄλλοι ἔδαξαν τόσο νερὸ στὸ κρασί, ὁποὺ ὁ κακορίζικος ἱστορικὸς ὁλισμὸς θύμιζε πιὰ περισσότερο Προυντῶμ ἢ Κόντ παρὰ Μάρξ, περισσότερο Ντούριγκ ἢ Diltey παρὰ Ἔγκελς. Ἔπειτα ἤρθε κ' ἡ στραβοτιμονιὰ τοῦ Λαφάργκ, ποὺ βάλθηκε νὰ γράψει παγκόσμια ἱστορία ἀπ' τὴν ὁλιστικὴ δῆθεν ἄποψη (περιφρονώντας ὅσκικὲς προϋποθέσεις, κατὰ τὸν Ἔγκελς) κι' ἄκουσε τῶν παθῶν του τὸν τάραχο, ἀκόμα κι' ἀπὸ κείνους ποὺ τὸν ἐσέβουνταν γιὰ τὸ ἄλλο του ἔργο. Ἔτσι ξέφτισε καὶ στὴ Γαλλία ἡ ματεριαλιστικὴ μεθοδολογία πρὶν νὰ ριζώσει κἀν στὶς σοσιαλιστικὲς τάξεις. Σημειῶστε ὅτι στὸ ἀναμεταξὺ αὐτὸ ἡ ἱστοριολογικὴ ἐπιστήμη στὴ Γερμανία εἶχε προσπεράσει τὴν ὁλιστικὴ ἀντίληψη, χωρὶς καλὰ-καλὰ νὰ τὴν προσέξει, μ' ὅλο ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Ἔγκελς ζοῦσε ἀκόμα (1895) καὶ συνεχίζουνταν τὸ κήρυγμά του στὴ «Neue Zeit». Τὰ τελευταῖα χρόνια, μὲ τὴν μπολσεβικικὴ ἀναμπουμπούλα, ξαναπῆρε ἀπάνω της ἡ σχετικὴ φιλολογία μὲ κάποια ψευτορθόδοξη τάση, μὰ ἀπομονωμένη κι' αὐτὴ στὴ Ρωσία. Ὡστόσο κανεὶς καὶ πάλι σοβαρὸς ἄνθρωπος δὲν τῆς ἔδοσε σημασία. Χαραχτηριστικὸ εἶναι πὼς ξαναβγῆκε ἀπαράλλαχτη ἡ παλιὰ ἐκείνη «Ἠθικὴ καὶ ὁλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας» τοῦ Κάουτσκυ (μεταφρασμένη κ' ἑλληνικά), ἡ «Interprétation économique de l'Histoire» τοῦ E. Seligman μὲ τὸν πρόλογο τοῦ Sorel καὶ ἡ «Philosophie de l'Histoire» τοῦ Ch. Rappoport μὲ ἀναθεωρημένο κάπου-κάπου τὸ κείμενο τοῦ 1900, κάθε ἄλλο ὅμως παρὰ ἱκανοποιητικὰ γιὰ τὸν Μπουχάριν καὶ τοὺς ἀκόμ' ἀναξιότερους ὁπαδούς του, ποὺ μόνο στὴν Ἑλλάδα περνοῦν καὶ γιὰ «διανοούμενοι». Τώρα τί νὰ σᾶς συστήσουμε νὰ διαβάσετε; Διαβάστε τὶς πηγές: Saint-Simon, Louis Blanc, Comte, Marx, Engels. Ἔπειτα: B. Croce: «Le matérialisme et l'économie marxiste», Art. Labriola: «Karl Marx, l'économiste, le socialiste», G. Sorel: «Matériaux d'une théorie du prolétariat», V. Pareto: τὸν πρόλογο στὴν φριχτὴ περίληψη τοῦ «Κεφαλαίου» (ἑλλ. ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη) καὶ τὰ σχετικὰ μέρη (§§ 829-30) ἀπ' τὴν «Sociologie Générale», Ch. Andler: ἕνα ἄρθρο στὴν Revne de Mètaphysique et de Morale» τοῦ 1897, Flint: «La philosophie de l'histoire en Allemagne» καὶ τὴν «Revue de Synthèse historique» τοῦ H. Berr — ὅπου κι' ἄλλη βιβλιογραφία. Ἂν κοντὰ σ' αὐτὰ σᾶς συσταίναμε νὰ διαβάσετε καὶ Durkheim, θαρροῦμε πὼς θὰ σᾶς εἴχαμε ὑποδείξει ὅ,τι ἀξιόλογο στὰ γαλλικά. Γιὰ τὴ γερμανικὴ καὶ ἰταλικὴ φιλολογία: σὲ παλιὰ εἰδικὰ περιοδικά, δυσεύρετα ὅμως, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὰ σημειώνουμε. Ὅσο γιὰ ἑλληνικὰ βιβλία, κανένα τῆς προκοπῆς. Δέστε ὡστόσο: Ν. Β. Βλάχου: «θεωρητικὰ καὶ μεθοδικὰ προβλήματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ». Φυλαχθῆτε μόνο ἀπ' τὸν Τρεμπέλα ἢ ἀπὸ κανέναν Καζάζη γιατὶ τότε ὡς κι' ὁ Σίδερης, ὡς κι' ὁ Κορδάτος ἀκόμα μπορεῖ νὰ σᾶς φανοῦν ἀξιοσυμπάθητοι...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Γιὰ νὰ κριθεῖ ἕνα βιβλίο πρέπει νὰ μᾶς σταλθοῦν δυό του ἀντίτυπα. Ὅσα σημειώνονται μὲ ἀστερίσκο, εἶναι γιὰ νὰ κριθοῦν στὸ «Δεκαπενθήμερο».

Στὴν ἀναγραφὴ ἐδῶ παραλείπεται ὁ τόπος, ὅταν τὸ βιβλίο ἔχει ἐκδοθεῖ στὴν Ἀθήνα, ὁ χρόνος, ὅταν εἶναι 1927, καὶ τὸ σχῆμα, ὅταν εἶναι 8ο. Σὲ εἰσαγωγικὰ ὁ ἐκδότης).

Ἄντερσεν. Παραμύθια. Μετάφρ. ἀπὸ τὰ δανικὰ Β. Δασκαλάκη. «Ζηκάκης». σ. 128.

[Ἀποστολόπουλου Ν. Π.] Ἑλληνικὴ ἀεροπορία. «Γκρέκα». σ. 64.

Ἀργαλιᾶ Γ. Ε. Διηγήματα. σ. 78.

Economopulos G. J. Ueber die Uebereignung der Immobilen unter Lebenden nach dem geltenden griechischen Recht. Inaugural-abhandlung. Muenchen, «Schweitzer». σ. VIII+100.

Ἡμερολόγιον τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. Ἱδρυτὴς-Διευθυντὴς Γεώργ. Δροσίνης. 1928. «Σιδέρης» σ. 501.

**Θεοδωροπούλου Α.* Ξυλογραφίες. «Φύλλα τέχνης τοῦ Φραγγέλιου». 4ο. σ. 1 + φύλλα 8.

Καντιγιὸν Α. Ροβινσών, δράμα. Μετάφρ. Λ. Χρυσανθέμου. Ἐκδ. παράρτημα «Νέων Ρυθμῶν». Δράμα. σ. 49.

**Καρυωτάκη Κ. Γ.* Ἐλεγεῖα καὶ Σάτιρες. «Ράλλης». σ. 109.

**Λούβαρι Ν. Ι.* Νίτσε ὁ προφήτης μιᾶς νέας θρησκείας. «Ζηκάκης» 1928. σ. 72.

*—Ἡ θρησκεία τοῦ Βάγνερ. (Ἡ ψυχὴ τοῦ μουσουργοῦ—ὁ μῦθος τοῦ Γράαλ—ὁ Πάρσιφαλ—ψυχολογικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀνάλυσις.) «Ζηκάκης» 1928. σ. 80

*—Ἐκπαίδευσις καὶ ἀνθρωπισμός. Νέα ζωὴ ἀνθίζει ἀπὸ τὰ ἐρείπια. «Ἔρευνα». Ὀκτώβρ. σ. 40.

**Μπαλάνου Δ. Σ.* Ἀνακοινώσεις καὶ ὁμιλίαι ἐν τῷ θρησκευτικῷ συνεδρίῳ τῆς Λωζάννης. σ. 21.

**Παπαντωνίου Ζ. Δ.* Διηγήματα. σ. 191.

*Γὸ ἐνιαῖο *Σχολεῖο* ἐργασίας στὴ Ρωσσία. (Τὰ ἐπίσημα προγράμματα). Ἔκδοσις τοῦ Παιδαγωγικοῦ γραφείου τῆς Διεθνοῦς τῶν ἐργατῶν τῆς Παιδείας. σ. 128

** Ταγκόπουλου Π. Δ.* Ἡ ζωὴ ποὺ πέρασε... «Ἑλλ. Βιβλίο» 1928. σ. 80.

Theodorakopulos J., Platons Dialektik des Seins. (Heidelberger Abhandlungen zur Philosophie u. ihren Geschichte). «Mohr». Tuebingen. σ. 96.

**Φαλτάϊτς Κ.* Τὸ πρόβλημα τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ. Ἑλληνικὸ ἢ γύφτικο; (Λαογραφικὸ σχεδίασμα) σ. 32.

Χριστοβασίλη Χ. Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Διήγημα. «Σιδέρης». σ. 192.

Καρόλου Μάρξ. Τὸ Κεφάλαιον.—Ἐκυκλοφόρησε ὁ Γ' τόμος.—Βιβλιοπωλεῖον Ἀκαδημαϊκὸν Γωνία Ὁμήρου-Πανεπιστημίου.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΡΙΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

(Δημοσιεύουμε δῶ ὅσα μαργαριτάρια τύχει νὰ ψαρέψουμε σ' ἐφημερίδες περιοδικὰ ἢ βιβλία).

«. . . (Ὁ ρυθμὸς) εἶναι... ὁ μουσικὸς μοχλὸς κάθε του ἑρμηνείας». *Ν. Ἑστία* 1 Δεκεμβρ. σ. 1013 στ. α'.— «... σὲ παρακαλῶ νὰ τοῦ π α ρ α χ ω ρ ή σ η ς μίαν συνομιλίαν». *Ἑστία* 3 Δεκεμβρ. σ. 1 στ. 3 (μετάφρ. μυθιστορήματος).— «Θαυμάσια αἰσθήματα ρετσινάτου ἔρχονταν στὸν οὐρανίσκο του, καθὼς οἱ στοχασμοὶ στὸν ἐγκέφαλο τοῦ σοφοῦ κ' οἱ μυρωδιὲς στὰ ρουθούνια τοῦ σκύλου». *Ἐλ. Βῆμα* 11 Δεκεμβρ. σ. 1 στ. 6 (ἀρχὴ-ἀρχὴ στὸ διήγημα τοῦ κ. Ζ. Παπαντωνίου). — «Στὸ σαλόνι μιλοῦσαν ἕξη ἄνδρες ντυμένοι μαῦρο κοστοῦμι» [ἐπειδὴ εἶναι μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικά, μπορεῖ νὰ μαντέψει κανεὶς πὼς θὰ πρόκειται γιὰ «φρακοφορεμένους»]. *Κυριακὴ* 11 Δεκεμβρ. σ. 13 στ. 4 ἀράδα 1-2.— «Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἤκουσα τὸν ἦχον τ ο ῦ κ ώ δ ω ν ο ς εἰς ὅλας τὰς ἐν Μόσχᾳ συνομιλίας μου». *Πρωΐα* 11 Δεκεμβρ. σ. 3 στ. 7.— «...τῆς μὲν χειρὸς ὁ καρπὸς νὰ εἶναι λεπτὸς καὶ οἱ δάκτυλοι μ α κ ρ ε ῖ ς». *Ν. Καναρέλλη*, Φύσις καὶ Τέχνη σ. 23 ἀράδα 7.— «...οἱ ἀεροφούσκωτες τ ι ρ ά ν τ ε ς τῶν ρητορικῶν λόγων» [γιὰ νὰ μὴν παρεξηγηθεῖ ἡ φράση, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε σημειωθεῖ πὼς δὲν πρόκειται γιὰ bretelles παρὰ γιὰ tirades]. *Ἀναγέννηση* Β', 1 σ. 50.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ Α.Ε.Β.Ε. Π. Γ. ΜΑΚΡΗΣ & Σ^ΙΑ

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Τὸ σημαντικώτερον μνημεῖον τῆς Νοελληνικῆς ἑκατονταετίας.
Συντάσσεται ὑπὸ 700 Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, λογίων καὶ συγγραφέων.
Διευθύνεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐκ Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου.
Ἐγγράφονται συνδρομηταὶ διὰ τοὺς 4 πρώτους χρυσοδέτους τόμους πρὸς Δραχ. 1000 εἰς 10 μηνιαίας δόσεις.
= Ζητήσατε ἐγκύκλιον ἐγγραφῆς καὶ δεῖγμα δωρεάν. =

"ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,

■ ■ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ■ ■

ΒΓΑΙΝΟΥΝ ΤΗΝ 1η ΚΑΙ ΣΤΙΣ 16 ΚΑΘΕ ΜΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ, ΒΑΣ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: *Ἐσωτερικοῦ ἐτησία προπληρωτέα Δρχ. 120*
Ἐξωτερικοῦ φρ. Ἑλβετικὰ 15 ἢ £ 0,12,0 ἢ $ 3.

Τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» δημοσιεύουν τὰ ἐκλεκτότερα πρωτότυπα λογοτεχνικὰ ἔργα καὶ τὶς σοβαρώτερες μελέτες.

Σὲ κάθε φύλλο τοῦ «Δεκαπενθημέρου» ἀφιερώνονται πολλὲς σελίδες γιὰ τὴν παρακολούθηση τῆς σύγχρονης πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας ἀπὸ εἰδικοὺς γιὰ τὸν κάθε κλάδο συνεργάτες. Τὸ «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ» τῶν «Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» εἶναι τὸ καθρέφτισμα τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ» ΚΑΙ ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΟΥΣ:

Στοχασμοὶ παράταιροι, (Χρονογράφημα τοῦ κ. Πέτρου Χάρη).— *Λόγια καὶ πράγματα*, (Σχολιάζονται τὰ γεγονότα τοῦ Δεκαπενθημέρου ἀπὸ τὴ Διεύθυνση καὶ εἰδικοὺς συνεργάτες.— *ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ: Γύρω ἀπὸ τὰ βιβλία*, (Γ. Ν. Πολίτης). *Τὸ Θέατρο*, (Π. Χάρης).— *Ἡ Μουσική*, (Γ. Ν. Πολίτης, ὁ «Ἀκροατὴς» τῆς «Πολιτείας» ἄλλοτε).— *Εἰκαστικὲς τέχνες. Οἱ ἐκθέσεις*, (Γ. Ν. Πολίτης). *Βιοτεχνία*, (Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη).— *Οἱ ὁμιλίες*, (Διάφοροι εἰδικοί).— *Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΖΩΗ: Φιλοσοφία*, (Κ. Θ. Δημαρᾶς).— *Κοινωνιολογικὰ ζητήματα*, (Ν. Πισπαλεξάνδρου).— *Φιλολογικὰ καὶ ἱστορικά*, (Στ. Π. Κυριακίδης, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης).— *Ἀρχαιολογικά*, (Κ. Ρωμαῖος, ἔφορος ἀρχαιοτήτων).— *Ἱστορία τῆς τέχνης*, (Δ. Εὐαγγελίδης, ἔφορος ἀρχαιοτήτων).— *Παιδαγωγικά*, (Μ. Παπαμαῦρος, ὑποδιευθυντὴς ἄλλοτε τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου).— *Λαογραφικά*, (Χ. Σακελλαριάδης, ταξινόμος Λαογραφικοῦ Ἀρχείου).— *Ἰατρικὰ σημειώματα*, (Α. Σταματελάκης, γιατρὸς μικροβιολόγος).— *Ἡ Ξένη Πνευματικὴ ζωή*. (Διάφοροι).— *ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ*, (Κ. Μπαστιᾶς).— *Τὸ Οἰκονομικὸ Δελτίο*, (Τραπεζιτικός).— *Βιβλιογραφικὸ δελτίο.*

"ΒΟΤΡΥΣ,,

ΕΛΛΗΝ. ΕΤΑΙΡΙΑ ΟΙΝΩΝ & ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ

Κεφάλ. Μετοχικὸν καὶ Αποθεματικὸν

Δραχ. 57.500.000

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1926

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ--Ὁδὸς Ἀθηνᾶς 53

ΟΙΝΟΙ ΧΥΜΑ: Λευκοί, ἐρυθροί γλυκεῖς, μοσχάτοι.

ΟΙΝΟΙ ΕΙΣ ΦΙΑΛΑΣ: Ἐπιτραπέζιοι, ἐπιδόρπιοι, ὀρεκτικοί, τονωτικοί.

ΒΕΡΜΟΥΤ: Ἐκ παλαιοῦ μοσχάτου οἴνου.

ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ: Ἀπαράμιλλος.

ΠΑΛΑΙΟΝ ΑΠΟΣΤΑΓΜΑ ΟΙΝΟΥ «ΒΟΤΡΥΣ»

ΤΥΠΟΥ ΚΟΝΙΑΚ

ἐφάμιλλον τῶν καλλιτέρων Γαλλικῶν Κονιάκ.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ

εἰς ὅλα τὰ κέντρα καταναλώσεων.

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΟΣΜΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΟΝ Δρ. 25.500.000

ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ » 830.228

ΕΔΡΑ ΕΝ ΒΟΛΩ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

FILIALES

ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΑΡΙΣΣΗΣ-ΛΑΡΙΣΣΑ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ--ΤΡΙΚΚΑΛΑ

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ

ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΑΣ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ταμιευτήριον μέχρι 100.000 δρ. ἀ 7 ο)ο

Ἐτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζ, ἐργασίας

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ ΔΡ. 330.000.000

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ:

Ἀποκλειστικὸν προνόμιον ἐκδόσεως τραπεζιτικῶν γραμματίων.—Ἔκδοσις τοκοφόρων ὁμολογιῶν. — Καταθέσεις ἐν ὄψει ἁπλαῖ καὶ εἰς ἀνοικτὸν λογαριασμόν.—Καταθέσεις διαρκεῖς καὶ ἐπὶ προθεσμίᾳ.—Καταθέσεις Ταμιευτηρίου.—Προεξοφλήσεις.—Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ.—Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ἐνεχύρῳ ἑλληνικῶν τίτλων.—Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπ' ἐνεχύρῳ πολυτίμων μετάλλων.—Δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ ἐμπορευμάτων καὶ ἐνεχυρογράφων.—Πιστώσεις ἔναντι φορτωτικῶν. — Δάνεια πρὸς Δήμους, λιμένας καὶ ἕτερα νομικὰ πρόσωπα.—Συμμετοχὴ εἰς ἀνωνύμους Ἑλληνικὰς Ἑταιρείας.—Χορηγήσεις εἰς γεωργοκτηματίας καὶ συνεταιρισμούς.—Δάνεια πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον. Ὑπηρεσία Ἐθν. Δανείων. — Ὑπηρεσία ἐντόκων Γραμματίων Ἐθν. Ἀμύνης.—Προμήθειαι διὰ λ)σμὸν τοῦ Δημοσίου.—Ἀγορὰ καὶ πώλησις διαφόρων εἰδῶν διὰ λ)σμὸν τοῦ Δημοσίου.—Εἴσπραξις δημοσίων προσόδων καὶ πληρωμὴ δημοσίων δαπανῶν. - Ὑπηρεσία Δανείων καὶ Μετοχῶν διαφόρων Ἑταιρειῶν.—Ἀγορὰ καὶ πώλησις ἐξωτερικοῦ συναλ)ματος, χρυσῶν νομισμάτων καὶ ξένων τραπεζιτικῶν γραμματίων.—Ἔκδοσις καὶ πληρωμὴ τῶν πιστωτικῶν ἐπιταγῶν, ἐπιστολῶν καὶ ἐντολῶν πληρωμῆς.—Ἐκτέλεσις ἐντολῶν Χρηματιστηρίου.—Εἴσπραξις Ἀξιῶν. — Φύλαξις τίτλων, αὐτουσίου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων. Φύλαξις κιβωτίων ἀδήλου περιεχομένου.—Ἐνοικίασις Χρηματοκιβωτίων.

COGNAC S.E.&A. METAXA
LE PIRÉE-GRÈCE
KONIAK-ΜΕΤΑΞΑ

ΚΟΝΙΑΚ

Σ. Η. Δ. ΜΕΤΑΞΑ

Ὁδὸς Ἀριστείδου 7

ΠΛΑΤΕΙΑ

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

ΠΕΙΡΑΙΒΥΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Πανεπιστημίου 26.

Τηλέφωνον: 1-39

Κεφάλαιον καταβεβλημένον:

5.000.000

Ἀποθεματικόν:

1.651.760,39

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Ι. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Πρόεδρος

ΣΠΥΡ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ

Ἀντιπρόεδρος

Ι. ΚΥΡΙΑΚΟΣ.—Δ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ

Θ. ΠΕΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Δ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σύμβουλοι

ΣΠΥΡ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Α.Ε. ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΧΕΙΟΥ

Ὁδὸς Παπαρρηγοπούλου 9

Ἑκάστη κλήρωσις τοῦ Μεγάλου Λαχείου εἶναι αὐτοτελὴς 5.250 λαχνοὶ κερδίζουν εἰς ἑκάστην κλήρωσιν δρχ. 5.500.000.

ΠΙΝΑΞ ΚΕΡΔΩΝ

Κλῆροι	1	2.000.000	πρὸς	Δραχ.	2.000.000
»	1	400.000	»	»	400.000
»	1	250.000	»	»	250.000
»	1	200.000	»	»	200.000
»	1	100.000	»	»	100.000
»	1	50.000	»	»	50.000
»	1	20.000	»	»	20.000
»	1	15.000	»	»	15.000
»	1	10.000	»	»	10.000
»	1	9.000	»	»	9.000
»	1	8.000	»	»	8.000
»	1	7.000	»	»	7.000
»	1	6.000	»	»	6.000
»	2	5.000	»	»	10.000
»	10	4.000	»	»	40.000
»	25	3.000	»	»	75.000
»	100	2.000	»	»	200.000
»	100	1.000	»	»	100.000
	250				3.500.000
	5000	400			2.000.000
	5250				5,500.000

Ἀριθμὸς τις κερδίζων εἰς μίαν κλήρωσιν ὡς ἐκ τοῦ συστήματος τῆς διανομῆς τῶν κερδῶν πλείονα τοῦ ἑνὸς κέρδη, λαμβάνει πάντα τὰ κέρδη ταῦτα.

ΠΡΩΤΗ ΚΛΗΡΩΣΙΣ 27 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

Ἕκαστον Γραμμάτιον διαιρεῖται εἰς 4 τμήματα πωλούμενα ἀντὶ 50 δρχ. καὶ παρέχοντα δικαίωμα εἰς τὸ τέταρτον τῶν ὡς ἄνω κερδῶν.

ΟΡΥΚΤΕΛΑΙΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ

SHELL

SINGLE - DOUBLE - TRIPLE - GOLDEN - GEAR

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ SHELL MEX

ΟΠΩΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΘΟΥΝ ΟΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΑΙ Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΚΑΝΟΝΙΣΕ ΤΑΣ ΙΔΙΑΣ ΤΙΜΑΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΡΥΚΤΕΛΑΙΩΝ

SINGLE SHELL (ΣΙΓΚΛ ΣΕΛΛ) Ὀρυκτέλαιον λεπτόρευστον καὶ μακρᾶς διαρκείας. Τὸ ἰδεῶδες ὀρυκτέλαιον δι' αὐτοκίνητα μικρᾶς δυνάμεως καὶ μηχανὰς ψυχομένας δι' ὕδατος καὶ αὐτοκίνητα.

DOUBLE SHELL (ΝΤΟΥΜΠΛ ΣΕΛΛ) Ὀρυκτέλαιον μετρίας ρευστότητος χρησιμοποιούμενον εἰς τὰ πλεῖστα αὐτοκίνητα πολυτελείας ἐξασφαλίζον τὴν εὔκολον ἐκκίνησιν. Καὶ εἰς τὸν ψυχρότερον καιρὸν λιπαίνει ἀμέσως ὅλα τὰ κινούμενα μέρη.

TRIPLE SHELL (ΤΡΙΠΛ ΣΕΛΛ) Ὀρυκτέλαιον πολύρρευστον ἰδίως διὰ καιρὸν λίαν θερμόν, κατάλληλον διὰ τὰ μεγάλης δυνάμεως αὐτοκίνητα, λεωφορεῖα καὶ βαρέα αὐτοκίνητα. Καλληλότατον διὰ μοτοσυκλέτας.

GOLDEN SHELL (ΓΚΟΛΝΤΕΝ ΣΕΛΛ) Λίαν παχύρευστον εἰδικῶς παρασκευασμένον διὰ μηχανὰς ψυχομένας δι' ἀέρος.

SHELL GAS OIL (ΣΕΛΛ ΓΚΑΖ Ο·Ι·Λ) Ἐξαιρετικῆς ποιότητος ὀρυκτέλαιον διὰ τὸ κιβώτιον τῶν ταχυτήτων καὶ τοῦ διαφορικοῦ.

SHELL TRANSMISSION GREASSE (ΣΕΛΛ ΤΡΑΝΣΜΙΣΣΙΟΝ ΓΚΡΗΣ) Λίπος διὰ μηχανισμοὺς μεταδόσεως κινήσεων ἐκ τοῦ κινητῆρος (transmission) κυλινδρικοὺς καὶ μὲ μπίλιες.

Τὸ ἰδεῶδες ὀρυκτέλαιον ὅπως ἀποφεύγετε τὰς ἀπανθρακώσεις. Τὰ ὀρυκτέλαια ΣΕΛΛ διϋλίζονται οὕτως ὥστε νὰ μὴ παρουσιάζουν ἀνθράκωσιν, ἔχουν δὲ ἀποδειχθῆ κατόπιν δοκιμῶν ὅτι δὲν ἀφίνουν κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν ἄνθρακα.

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΠΑΝΤΟΤΕ

ΒΕΝΖΙΝΗΝ καὶ ΟΡΥΚΤΕΛΑΙΑ

Σ Ε Λ Λ

SHELL COMPANY (HELLAS) LIMITED

Γενικοὶ Ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν Ἑλλάδα Α. Ε. Β. Ε.

"Π. Γ. ΜΑΚΡΗΣ & Σ^ΙΑ"

Ἔχει πραγματικὸν κέρδος 30% ἀπὸ τὴν τιμὴν καὶ διάρκειαν, ἂν πρὶν ἀγοράσετε ὑποδήματα ἐπισκεφθῆτε τὰ πρατήρια τῆς ὑποδηματοποιΐας

ΤΙΤΑΝ

ΑΘΗΝΑΙ—Αἰόλου 198 ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ—Ἀκτὴ Μικούλη
ΘΕΣ)ΝΙΚΗ—Βενιζέλου 19 ΠΑΤΡΑΙ Ἁγίου Νικολάου 31
ΑΙΓΙΟΝ - ΑΓΡΙΝΙΟΝ - ΜΙΤΥΛΗΝΗΝ - ΧΙΟΝ - ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ
ΡΕΘΥΜΝΟΝ - ΝΑΥΠΛΙΟΝ - ΤΡΙΠΟΛΙΝ - ΙΘΑΚΗΝ κλπ.

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΥΛΙΤΙΔΟΣ

Η ΟΥΛΙΤΙΣ, Πυώδης οὐλίτης στοματίτης ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ παθήσεις τῶν οὔλων καὶ τῶν ὀδόντων θεραπεύονται ἀσφαλῶς διὰ τοῦ SANOGYLE τοῦ ἐν Παρισίοις ἱνστιτούτου "LA BIOTHERAPIE". Εἶναι ἡ μόνη ἐπιστημονικὴ ὀδοντόπαστα ποὺ καθαρίζει τοὺς ὀδόντας καὶ προλαμβάνει τὰς παθήσεις τῶν οὔλων.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ Δείγματα δωρεὰν ζητήσατε παρὰ τοῖς κ. κ. **ΚΑΤΑΠΟΔΗ & ΤΡΙΦΥΛΛΗ** Μακρᾶς Στοᾶς 47—Πειραιᾶ

"Η ΑΝΑΤΟΛΗ"

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΔΡΑ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - ΣΤΑΔΙΟΥ 14

ΑΡΙΘ. ΤΗΛΕΦ. 4-62

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ	**45.000.000**
ΗΣΦΑΛΙΣΜΕΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΕΩΣ	**400.000.000**

ΚΑΤΑΒΑΛΗΘΕΝΤΑ ΠΟΣΑ ΛΟΓΩ ΘΑΝΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΗΞΕΩΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ ΔΡ. 13.000.000

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ
- ΖΩΗΣ
- ΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΕΩΣ
- ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΠΛΗΡΩΜΑΤΩΝ ΑΤΜΟΠΛΟΙΩΝ

ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: **ΙΩΑΝ. ΦΙΛΙΝΗΣ**

Ἡ Καλύτερη Πρωτοχρονιάτικη ἔκπληξις

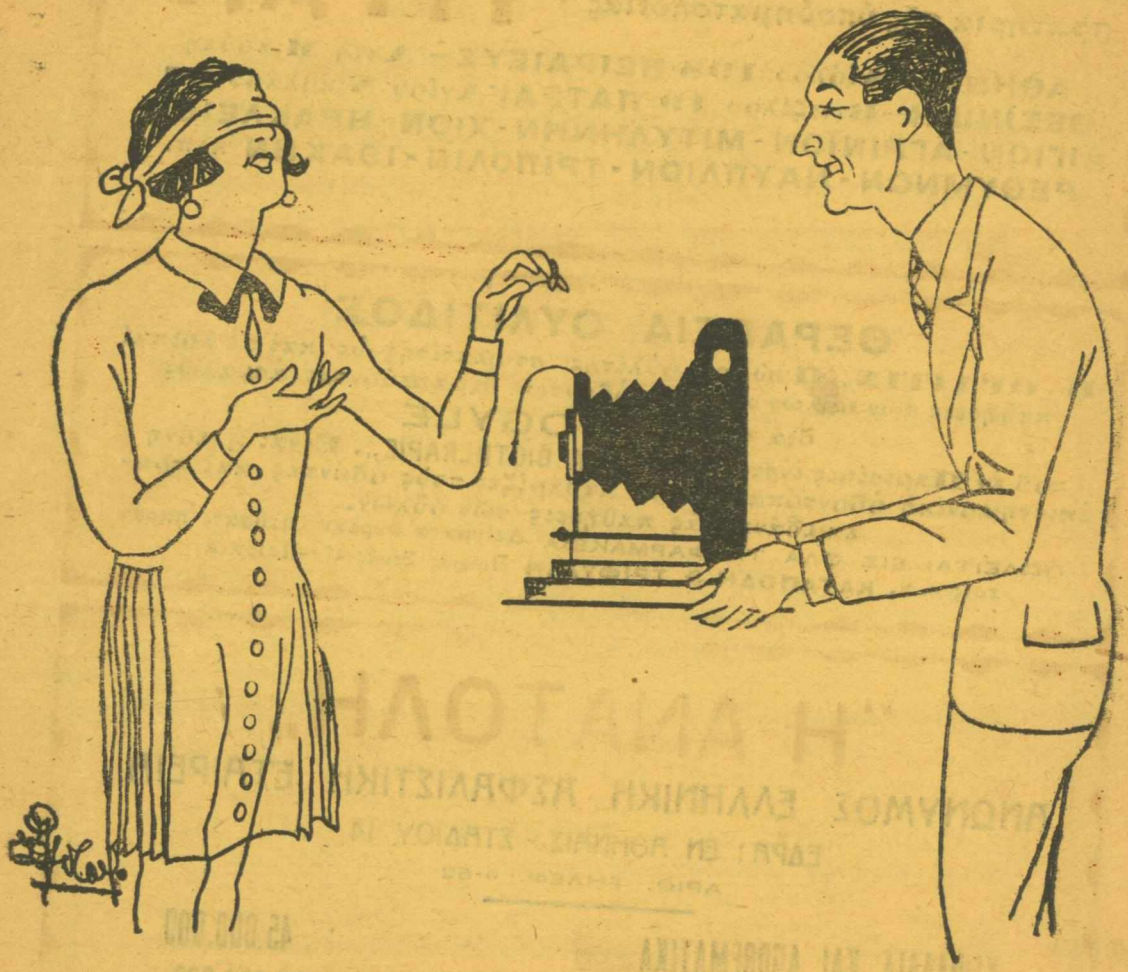

Σίγουρα Μία

KODAK